

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Gabrielė Gailiūtė-Bernotienė

SKONIO POLITIKA NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE:
LITERATŪROS TEKSTŲ KRITIKA IR LEIDYBA

Daktaro disertacija

Humanitariniai mokslai, filologija (04 H)

Vilnius, 2016

Disertacija rengta 2011–2015 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas: prof. dr. Paulius Vaidotas Subačius (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Turinys

Įvadas	5
Tyrimo problema ir objektas.....	5
Tyrimų apžvalga.....	11
Darbo tikslas ir uždaviniai.....	15
Darbo struktūra.....	16
Ginamieji teiginiai.....	17
1. Teorija ir metodai.....	18
2. Neprofesionalių skaitytojų skonis.....	48
Tyrimas „Skaitymo mastas, kryptingumas ir poreikiai“	51
„Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos 2006–2011 m. organizuotos skaitymo skatinimo programos vertinimo tyrimo“ ataskaita.....	56
Skaitomiausios 2012 m. knygos.....	58
Skaitomiausios lietuvių autorių knygos.....	66
Skaitytojų atsiliepimai.....	71
Skaitymo procesas.....	71
Ką reiškia „patiko“?.....	76
Atsiliepimai apie lietuvių literatūrą.....	82
Kaip pasirenkamos knygos?.....	84
Komunikacija: su knygomis, apie knygas.....	87
Kaip galima paveikti skaitytoją?.....	95
3. Profesionalių skaitytojų skonis.....	98
Kritika profesionalių skaitytojų akimis.....	101
Kritikos rūšys.....	104
Ekonominė (ne)priklausomybė.....	108
Ideologijos ir metodologijos.....	112
Duomenys apie profesionalių skaitytojų aptariamą knygą.....	115
Duomenys apie studentų baigiamuosius darbus.....	124
4. Institucionalizuotas skonis.....	130
Valstybės parama knygų leidybai.....	130
Literatūros premijos.....	138
Atgarsio nesulaukusios knygos.....	151
Meno kūrėjų ir jų organizacijų įstatymas.....	156
MkiJOĮ problemos.....	161
Istorinės MKiMKOĮ rengimo ir raidos aplinkybės.....	167
Išsaugojimo kultūra.....	172

Išvados.....	176
Literatūros sąrašas.....	180
Priedai.....	188
1 priedas. Visos įimtį įtrauktos knygos pagal santykinį skaitomumą.....	188
2 priedas. Literatūros premijomis apdovanotos knygos.....	217
3 priedas. Mokslininkų publikacijose nagrinėjamos knygos.....	223
4 priedas. Studentų baigiamuosiuose darbuose nagrinėjamos knygos.....	236
5 priedas. Knygos, išleistos su valstybės parama.....	241

„Gerų knygų niekas neskaito.“
(visiems žinoma tiesa)

Įvadas

Tyrimo problema ir objektas

Šis tyrimas atsirado iš kelerių metų darbo leidybos, vertimų, literatūros kritikos, kultūros vadybos srityse patirties ir tikrovės stebėjimo. Bendriausias žodis, kuriuo būtų galima apibūdinti tokio stebėjimo išpūdžius, – *nepasitenkinimas*. Rašytojai nepatenkinti skaitytojais, nes jaučiasi jų neskaityti ir negerbiami. Skaitytojais nepatenkinti ir kritikai, nes jaučiasi jiems nereikalingi. Kritikais nepatenkinti rašytojai arba ir patys kritikai, nes kritika esą tapusi „bedantė“. Kritikai ir rašytojai nepatenkinti leidėjais, nes šie vaikosi pelno kokybės ir „meninės vertės“ sąskaita. Leidėjai savo ruožtu kaltę (už tai, kad leidžia „nekokybiškas“ ir „nevertingas“ knygas) verčia skaitytojams, kurie, esą, pageidauja vien lėkštų knygų ir vien jas perka. Leidėjai drauge su kritikais ir rašytojais reiškia nepasitenkinimą masinės žiniasklaidos priemonėmis, kurios per mažai dėmesio skiriančios rimtajai kultūrai ir literatūrai arba nepakankamai kokybiškai ją pristatančios. O labiausiai juos vienija nepasitenkinimas valstybiniu finansavimu įvairiai su literatūra susijusiai veiklai: pinigų visada per mažai, jie skiriami ne tiems, kas jų verti, ir remiantis ne tokiomis nuostatomis, kaip reikia, galiausiai nuolat pasigendama ir strateginio mąstymo ar politinės valios.

Nepasiduodant pagundai ironizuoti, reikia konstatuoti, kad toks nepasitenkinimas yra reali problema ar bent jos ženklas. Jausdami, kad nepajėgia realizuoti savo kaip rašytojo ar kritiko pašaukimo, nuoširdžiai kenčia konkretūs žmonės, profesinės bendruomenės ir visos visuomenės nariai, o pačioje profesinėje bendruomenėje, nejaučiant savo darbo prasmingumo, blėsta entuziazmas ir troškimas tarnauti kitiems. Jei nepasitenkinimas pagrįstas, galima mėginti imtis konkrečių veiksmų jo priežastims pašalinti, t. y. ką nors

keisti tikrovėje – skatinti skaitymą, pertvarkyti valstybinio finansavimo sistemą, užtikrinti geresnę kritikos sklaidą ir jos patrauklumą tikslinei auditorijai. Arba atvirksčiai – sumažinti savo lūkesčius, jei jie nerealistiški. Tik abiem atvejais reikia atskaitos taškų: kiek skaitytojų turi perskaityti knygą, kad rašytojas nesijaustų neskaitomas? Kaip pakinta knygos suvokimas, perskaičius profesionalią jos recenziją? Kodėl žmonės skaito knygas, kokie poreikiai taip patenkinami? Mintis pamėginti sistemingai, pasitelkus kiekybinius duomenis ir kokybinę analizę aprašyti šiuolaikinės lietuvių literatūros padėtį kilo pastebėjus, kad nepasitenkinimas dažniausiai remiasi įspūdžiais, neturint ir dažnai nė neieškant tikrų žinių apie tai, ar jie pagrįsti.

Šio **tyrimo objektas** pavadintas „skonio politika“. Sąvoka pasiskolinta iš George'o Steinerio, kuris rašo: „Visas vertinimas, visa ‘kanonizacija’ [...] yra skonio politika“¹. Apskritai Steinerio įžvalgos negali būti pritaikomos metodologiškai. „Kalba, menas egzistuoja todėl, kad egzistuoja ‘kitas’, – teigia jis. – Kodėl turėtų egzistuoti kitas ir mūsų santykiai su tuo kitu – teologiniai, doroviniai, socialiniai, erotiniai, intymiai įsitraukiant arba nesutaikomai priešinant, – tai paslaptis, podraug atšiauri ir guodžianti.“² Todėl meno kūrinio patirtį (ir, atitinkamai, skonį, vertinant meno kūrinius) jis suvokia kaip labai asmenišką ir paslaptingos prigimties, ir tą paslaptinę reikalauja gerbti (vadina tai *cortesia*). Kita vertus, jis pripažįsta ir „vyraujančią nuomonę, [...] ilgainiui susiformavusį kultūrinį, institucinį konsensusą“ dėl konkrečių meno kūrinių vertės, kuriuo remdamiesi, mes „praktiškai orientuojamės“³. Iš tokio konsensuso „nuolat atsikartojančio formulavimo ir išsipildymo kyla kanonas“⁴. Kaip tik kanonas, jo sudarymas, raida, revizijos ir dinamika, Steinerio galva, ir yra „skonio politikos“ objektas. Jis pats skonio politiką laiko „oligarchine“ ir teigia, kad neproporcingai daug galių kanono sudarymui turi viena iš šios

1 George Steiner, *Tikrosios esatys: ar mūsų kalbėjime kas nors glūdi?*, vertė Laimantas Jonušys, Vilnius: Aidai, 1998, p. 67.

2 *Ibid.*, p. 129.

3 *Ibid.*, p. 62.

4 *Ibid.*, p. 63.

politikos interesų grupių – profesionalūs ir ypač akademiniai menų (literatūros) tyrinėtojai ir kritikai. Kol kas nesiimant nei tokiam teiginiui pritarti, nei su juo ginčytis, galima konstatuoti, kad Steineris implikuoja ir kitas interesų grupes. Tiksliau, jis pats kalba apie „mažumą“ ir „didžiumą“, smulkiau neišskirdamas nei grupių, nei joms būdingų interesų, ir kaip tik dėl to reikia ieškoti kitų pavyzdžių, kur tokia interesų sąveika skonio ir meno kūrinių klausimais būtų tirama metodiškiau.

Turbūt garsiausias skonių ir skonių sąveikos tyrimas pastaraisiais dešimtmečiais yra Pierre'o Bourdieu veikalas *Skirtis: socialinė skonio sprendimų kritika* (*La Distinction: critique sociale du jugement*; čia remiamasi anglišku Richardo Nice'o vertimu: *Distinction: Social Critique of Judgement of Taste*⁵). Čia skonis laikomas *habitus* išvestine: jis priklauso nuo išsilavinimo ir gyvenimo patirties. Kartu skonis interpretuojamas kaip bruožas ar savybė, pagal kurią individai priskiriami socialinėms grupėms, o socialinės grupės atskiriamos viena nuo kitos. Nors *habitus* šiandienėje sociologijoje dažnai vartojama kaip populiaris ir glausta sąvoka, Bourdieu ją suvokia labai sudėtingai ir tam sudėtingumui skiria daug dėmesio. Labai reikšminga *habitus* ypatybė ta, kad šis konstruktas taikytinas ne individams, o tik klasėms. Bourdieu vartoja labai tradiciškus klasių pavadinimus, tačiau išsamiai aptaria, kaip klaidinga yra išskirti klases pagal vos vieną ar kelias savybes, tokias kaip profesija ar išsilavinimas, ir *de facto* išskiria jas pagal patį *habitus* – įvairiausių nuostatų visumą, šitaip iliustruodamas, kad *habitus* yra „struktūruota ir struktūruojanti struktūra“⁶. Tačiau praktiškai tai reiškia, kad jis, norėdamas išskirti ir aprašyti konkrečios visuomenės klases, pasitelkia labai didelį kiekį duomenų apie įvairiausius kintamuosius – nuo ekonominės padėties ir išsilavinimo iki meno kūrinių vartojimo ar tiesiog kasdienės buities praktikų.

Nors *Skirties* metodologija iš pirmo žvilgsnio atrodo tinkamiausias

5 Pierre Bourdieu, *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, transl. Richard Nice, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996.

6 *Ibid.*, p. 170.

pavyzdys šios disertacijos tyrimui, prieinamų ar įmanomų surinkti sociologinių duomenų kiekis tampa neįveikiama kliūtimi. Neprieštaraujant Bourdieu skonio sampratai, ieškota būdų tokią kliūtį aplenkti. Daug lengviau prieinami pasirodė duomenys ne apie žmones ar tai, kas lemia ar sudaro jų *habitus*, o apie konkrečias knygas; tai reiškia, kad reikalingas ir teorinis modelis, kuris leistų į žmonių santykį su knygomis pažvelgti būtent tokiu aspektu. Toks pasirodė esąs netrukus išsamiau aptarsimas „knygos gyvenimo ciklo“ modelis. Atrinkus konkrečias knygas, galima aptikti ir konkrečius veiksmus, kuriuos su jomis atlieka žmonės. Tuomet prireikė teorinio modelio aptarti ir jiems, tad pasitelkta *rašto aktų* teorija. Disertacijoje vartojama *sememinės molekulės* sąvoka kiek panaši į *habitus*: ji taip pat nurodo į gyvenimo patirtį ir socialinius kontekstus. Tačiau ji mažiau priklausoma nuo detalių duomenų apie tuos kontekstus: neprivalu smulkiai išanalizuoti jos susiklostymo aplinkybių, kad galėtum ją taikyti kaip principą, paaiškinantį būtent literatūrinę komunikaciją (o ne įvairius vertinimus ir sprendimus); maža to, yra aiški vieta – atlikimo protokolas, kur ieškoma jos apraiškų. Apie skaitytojus, kurių atlikimo protokoliai nagrinėjami disertacijoje, nežinoma (ir todėl neteigiama) beveik visiškai nieko daugiau, negu jie patys apie save pasako atlikimo protokoluose.

Siekiant aiškiai apibrėžti, ką galima ir ko negalima tikėtis išvelgti iš surinktų duomenų, skonio politikos veikimas šioje disertacijoje suvokiamas tik kaip apčiuopiamų sklaidos veiksnių padarinys knygų gyvavimui ir išlikimui, o platesnis socialinių grupių ar klasių interesų sąveikos klausimas paliekamas nuošaly kaip grynai sociologinio tyrimo objektas. Šiuo požiūriu ir skonio supratimas, kuriuo čia vadovaujama, yra minimalus – skonis suvokiamas kaip intencionali būseną, iš kurios kyla vertinimo ir sklaidos veiksmai, bet kurios turinys nėra nei žinomas, nei tiriamas. Kai čia kalbama apie, pavyzdžiui, „neprofesionalių skaitytojų skonį“, tai reikėtų suprasti kaip sutrumpintą įvardijimą „atlikimo protokolų, publikuojamų profesionalų bendruomenės pripažinimo neturinčiose viešose vietose, sememinėse molekulėse atpažįstamų

vertinimo intencionalių būsenų turinių tendencijos ar dažniau pasitaikantys bruožai“. Svarbiausia, kad šis tyrimas neaprečia pastangos, Bourdieu pavyzdžiu, pagal „skonius“ išskirti visuomenės klases arba atvirkščiai. Tipai, kuriais operuojama – „profesionalūs“ ir „neprofesionalūs“ skaitytojai, – yra vyraujančios skaitymo situacijos, o ne socialinės grupės ar socialiniai vaidmenys (apie tai detaliau – aptariant statistinių duomenų priskyrimą).

Paaiškinti, kokie yra skonio politikos padariniai konkrečioms literatūros kūriniais, patogu remiantis Thomo Adamso ir Nicholo Barkerio modeliu, išdėstytu straipsnyje „Naujas knygotyros modelis“⁷. Modelio esmė tokia: knygos „gyvenimas“ suvokiamas cikliškai – pradedant leidyba ir gamyba, aprėpiant distribuciją ir recepciją ir taip užtikrinant išlikimą, kuris savo ruožtu reiškia, kad knyga leidžiama iš naujo ir pasiekia vis naują auditoriją⁸. Nuo vieno ciklo etapo prie kito knyga pereina dėl sklaidos (*transmission*) veiksmų – kai žmonės ją ne tik skaito, bet ir koku nors pavidalu dalijasi ja su kitais, ją cituoja ar nurodo, recenzuoja ar rekomenduoja. Kadangi modelyje išlikimas suprantamas plačiai – ne tik knygos kaip spausdinto fizinio objekto išlikimas, bet ir kaip teksto citatų, interpretacijų ar net prisiminimų apie turinį ir idėjas išlikimas, – bent kai kurie sklaidos veiksmai ir lemia išlikimą, ir kartu yra jo požymis. Savo ruožtu knygos (ar kelių to paties autoriaus, žanro, tematikos knygų) „gyvenimo ciklo“ etapų stebėseną leidžia rekonstruoti skonio politikos tendencijas.

Tyrimo surinkti duomenys apie tokius sklaidos veiksmus, kuriuos buvo galima aiškiai užfiksuoti (t. y., pavyzdžiui, apie literatūros premijas ar akademines publikacijas, bet ne apie asmeninius pokalbius), lyginta jų gausa, šitaip siekiant nustatyti, kurios knygos išlieka laikui bėgant. Paaiškinimų, kodėl sklaidos veiksmai su vienomis knygomis atliekami, o su kitomis ne, ieškota

7 Thomas R. Adams, Nicolas Barker, „A New Model for the Study of the Book“, in: Nicolas Barker (ed.), *A Potencie of Life: Books in Society. The Clark Lectures 1986–1987. The British Library Studies in the History of the Book*, London: The British Library, p. 5–43.

8 Modelis išsamiau paaiškintas teorinėje disertacijos dalyje.

„atlikimo protokoluose“, kaip juos vadina tekstologijos teoretikas Peteris L. Shillingsburgas⁹. Shillingsburgo rašto aktų teorijoje atlikimas (*performance*) yra procesas, kai, perskaičius materialų (t. y. užrašytą ar kitokiame dokumente įamžintą) tekstą, susiformuojamas *suvokinys (concept)*. Suvokinį formuojantis mechanizmas vadinamas *sememine molekule*. Ji sudaryta iš konkrečių kontekstų „tinklo“, kur kiekvienas „mazgas“ susijęs su kitais, todėl tinklo reikšmė priklauso nuo visų mazgų ir nuo tarpusavio sąsajų. Atlikimo protokoluose – t. y. raštiškuose atsiliepimuose apie perskaitytas knygas – vykdant tyrimą buvo ieškoma sememinių molekulių, kitaip sakant, paaiškinimo, kokiuose kontekstuose skaitytojai suvokia knygas, laikantis prielaidos, kad nuo tų kontekstų priklauso ir vertinimas.

Pats vertinimas apibūdinamas kaip intencionali būseną, kaip ją supranta Johnas R. Searle'as¹⁰. Jo socialinės tikrovės sampratoje intencionali būseną yra bet kokia santykio su pasauliu būseną – tikėjimas, kad koks nors teiginys yra tiesa; troškimas, kad koks nors įvykis nutiktų; pagarba ir meilė arba, priešingai, panieka ir pasibjaurėjimas kitais žmonėmis, daiktais ir reiškiniams. Vertinimas – konstatavimas, kad knyga yra gera arba prasta, kad skaitytojui ji patiko arba ne – taip pat yra intencionali patenkintų arba nepatenkintų lūkesčių būseną. Todėl atlikimo protokoluose ieškoma ir tokių lūkesčių išraiškos. Galiausiai, norint pasverti, kurie sprendimai labiau nei kiti lemia knygų išlikimą, atsižvelgiama ir į kolektyvinį intencionalumą bei kolektyvinį pripažinimą. Šitaip aiškinamas institucinis veikimas – finansavimas, jį reglamentuojantys įstatymai, o iš dalies – ir profesionali literatūros kritika. Kolektyvinis intencionalumas Searle'o modelyje yra institucijų kūrimo mechanizmas (institucijas Searle'as suvokia labai plačiai – kaip bet kokį asmenį, asmenų

9 Žr. Peter L. Shillingsburg, *Resisting Texts: Authority and Submission in Constructions of Meaning*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1997; Peter L. Shillingsburg, *From Gutenberg to Google: Electronic Representations of Literary Texts*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

10 John R. Searle, *Making the Social World: The Construction of Human Civilization*, Oxford: Oxford University Press, 2010.

grupę ar instituciją siaurąja prasme – kaip tai, kas vykdo socialinę funkciją), o institucija savo ruožtu yra bendradarbiavimo mechanizmas. Kad institucija įgytų sau prisiskirtas deontines galias (galias veikti), jai reikalingas kolektyvinis pripažinimas: kiti bendruomenės nariai turi manyti, kad tos galios jai priklauso.

Tyrimų apžvalga

Vienas iš svarbiausių įkvėpimo šaltinių ir net impulsų imtis tyrimo buvo Loretos Jakonytės monografija *Rašytojo socialumas*¹¹ – nuoseklus ir kruopščiai dokumentuotas tyrimas apie rašytojų socialinę padėtį, su ja susijusią savivoką bei savijautą lūžio metų Lietuvoje (XX a. 10 deš.). Minėtąjį nepasitenkinimą, remiantis tikrovės stebėjimu ir įspūdžiais, iš karto intuityviai atrodė logiška sieti su socialinio ir kultūrinio lūžio, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, nulemtomis permainomis įvairiose gyvenimo srityse – nuo politikos ir ekonomikos iki savivokos, pasaulėjautos ir lūkesčių. Jakonytės tyrimas leidžia tokius įspūdžius ir nuojautas susisteminti ir pagrįsti. Įvairioms šio tyrimo dalims labai pasitarnavo jos surinkta medžiaga – dokumentai ir šaltiniai, fiksuojantys minėtas permainas ir literatūros lauko reakcijas į jas. Ši monografija paskatino pažvelgti į literatūros lauką priešingu rakursu – ne iš rašytojų, o iš įvairių literatūros vartotojų perspektyvos.

Ne menkesnis (nors disertacijos tekste rečiau minimas) įkvėpimo šaltinis buvo Marijaus Šidlausko darbų rinkinys *Orfėjas mokėjo lietuviškai*¹². Šie straipsniai, nors dažniausiai skirti poezijai, nuo kurios šiame tyrime bus atsiribojama, labiausiai skatino mąstyti apie literatūros ir tikrovės ar gyvenimo santykį, nepametant iš akiračio nei kūrinių, nei jų funkcionavimo visuomenėje, o mėginant derinti viena ir kita.

Dauguma kitų tyrimų ir monografijų apie šiuolaikinę (posovietinę)

11 Loreta Jakonytė, *Rašytojo socialumas: lietuvių rašytojų savivoka XX amžiaus 10-ajame dešimtmetyje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005.

12 Marijus Šidlauskas, *Orfėjas mokėjo lietuviškai*, Vilnius: Homo liber, 2006.

lietuvių literatūrą iš esmės yra literatūros istorijos darbai – juose didžiausias dėmesys skiriamas konkrečių kūrinių ypatybėms, jų lyginimui, stilistinių, teminių, kalbinių tendencijų paieškai (išsamiau apie tai žr. skyriuje apie profesionalius skaitytojus). Minėtina Giedriaus Viliūno sudaryta *Naujausioji lietuvių literatūra 1998–2002*¹³ ir Jūratės Sprindytės *Prozos būsenos*¹⁴. Ši paplitusi prieiga skatino labiau atsigręžti į tyrimus, kurių objektas kitoks ir gal net apskritai menkai susijęs su literatūra.

Įtakingas sociologas, pasiūlęs prasmingą ir produktyvų būdą kalbėti apie aktyvų ir įvairių interesų turintį asmenį visuomenėje, o ne tik apie visuomenės struktūras ir sistemas, kuriose asmeninis rakursas reprezentuojamas minimaliai, yra Michelis de Certeau¹⁵. Dažniausiai kitų tyrėjų metodologiškai taikoma jo pasiūlyta skirtis tarp *strategijos* (visuomenės institucijų ir galios struktūrų numatomo elgesio) ir *taktikos* (individui prieinamų būdų siekti savo interesų, prisiderinant prie institucijų ir struktūrų, o ne joms prieštaraujant). Šiam tyrimui ypač svarbus knygos *Kasdienio gyvenimo praktika (The Practice of Everyday Life)* dvyliktasis skyrius – „Skaitymas kaip brakonieriaavimas“¹⁶. Čia polemizuojama su paplitusia nuostata, kad skaitymas – pasyvus veiksmas, kai skaitytojas tiesiog pasiduoda knygos įtakai ir yra jos formuojamas, ir vietoje to siūloma kūrybiška ir aktyvi skaitymo samprata: tekstas skaitytojo ne tik interpretuojamas ir šitaip perkuriamas, bet iš jo dar ir sukuriama kažkas visai nauja skaitytojo tikrovėje.

Tomo Vaisetos monografijoje *Nuobodulio visuomenė*¹⁷ esama skyriaus apie skaitymą, kur atliekamas labai įdomus skaitymo įpročių tyrimas ir

13 Giedrius Viliūnas (sud.), *Naujausioji lietuvių literatūra 1988–2002*, Vilnius: Alma littera, 2003.

14 Jūratė Sprindytė, *Prozos būsenos. 1988–2005*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006.

15 Michel de Certeau, *The Practice of Everyday Life*, transl. Steven Randall, Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1988.

16 *Ibid.*, p. 165–177.

17 Tomas Vaiseta, *Nuobodulio visuomenė: kasdienybė ir ideologija vėlyvuoju sovietmečiu (1964–1984)*, Vilnius: LKMA, Naujasis Židinys-Aidai, 2014.

pateikiamas geras pavyzdys, kokiais rodikliais galima remtis, mėginant tuos įpročius rekonstruoti. Tiesa, pačiais jo pateikiamais duomenimis šioje disertacijoje remtis nepavyksta, nes jie reprezentuoja kitą epochą ir kitokią valstybės bei visuomenės santvarką. Tačiau svarbu, kad skaitymas Vaisetos monografijoje apmąstomas kaip vienas iš daugelio kasdienybės ir kultūros aspektų, o literatūra ir jos vartojimas traktuojamas būtent kaip žmonių veikla ir laiko leidimo būdas.

Apskritai sovietmečio tyrimai yra palanki terpė ieškoti į asmenį ir jo santykį su aplinka ir kultūra bei jos kūriniiais orientuotų sociologizuojančių kultūros, sąmoningumo istorijos studijų, tokių kaip Nerijos Putinaitės *Nenutrūkusi styga*¹⁸. Metodologiškai nuoseklus ir išsamesnis yra Ainės Ramonaitės, Jūratės Kavaliauskaitės ir bendraautorių tyrimas *Sąjūdžio ištakų beiėškant*¹⁹. Menininkams ir konkrečiai literatams skirtas Viliaus Ivanausko skyrius šioje knygoje²⁰ visų pirma nagrinėja kūrėjų, o ne kultūros vartotojų padėtį, tačiau visame tyrime didžiausias dėmesys skiriamas asmenų veikimui, jų sugebėjimui telktis į neformalias ir net antiinstituciškas bendruomenes, kaip sakoma įvade, „visuomenės mobilizavimo mechanizmui“²¹. Apskritai knygos įvade pristatoma tinklaveikos perspektyva²² atrodo produktyviai pritaikytina kultūrinio dalyvavimo ir kultūros vartojimo tyrimams (nors ja ir nebuvo nuosekliai remiamasi disertacijoje).

Įvairių skaitymo įpročių tyrimų pasaulyje atliekama daugiau, negu įmanoma apžvelgti. Išsamiausi ir gausiausi skirti vaikų, paauglių, jaunimo, moksleivių ir studentų skaitymo įpročių formavimuisi ir lavinimui – jie dažniausiai siejami su įvairiais švietimo kontekstais ir problemomis. Tarp

18 Nerija Putinaitė, *Nenutrūkusi styga: Prisitaikymas ir pasipriešinimas sovietų Lietuvoje*, Vilnius: Aidai, 2007.

19 Jūratė Kavaliauskaitė, Ainė Ramonaitė (red.), *Sąjūdžio ištakų beiėškant: nepaklusniųjų tinklaveikos galia*, Vilnius: Baltos lankos, 2011.

20 Vilius Ivanauskas, „Menininkų rateliai ir kitoniška laikysena: nuo Chruščiovo laikų iki Sąjūdžio“, in: *ibid.*, p. 98–131.

21 *Ibid.*, p. 13.

22 *Ibid.*, p. 17.

suaugusiųjų arba visų visuomenės grupių tyrimų vertingiausi tęstiniai stebėjimai, kai identiška ar panaši apklausa kartojama periodiškai, sekant skirtumus. Kaip puikūs tokių stebėjimų pavyzdžiai paminėtini Švedijos *Läsvanestudien*²³, Jungtinės Karalystės *BookTrust*²⁴, JAV *PEW* tyrimų centro vykdomos apklausos. Lietuvoje periodiškai vykdomi skaitymo įpročių tyrimai, užsakomi leidyklos *Alma littera*, tačiau jų duomenys viešai neskelbiami. Vaikų ir paauglių skaitymo įpročiais, taip pat ir jų tyrimais, labiausiai rūpinasi VšĮ *Laikas skaityti*. Suaugusiųjų ir visos visuomenės išsamesnių skaitymo įpročių tyrimų nėra atliekama periodiškai ir nėra vykdoma stebėjimų; yra buvę mažiausiai du pavieniai tyrimai: „Skaitymo mastas, kryptingumas ir poreikiai“²⁵ 2005 m. ir „Suaugusiųjų skaitymo įpročiai“²⁶ 2007 m.

Literatūros kritikos vaidmuo, prigimtis ir paskirtis svarstomi beveik kiekviename literatūros teorijos veikale. Ypač daug dėmesio (gana kritiškai) jai skiria minėtasis Steineris. Apskritai apie literatūros kritiką paprastai mąstoma arba teoriškai, arba eseistiškai, bet empiriškai ji tiriama labai retai. Lietuvoje svarbiausia literatūros kritikos istorijos Nepriklausomybės metais apžvalga laikytina Elenos Baliutytės monografija *Laiko įkaitė ir partnerė*²⁷, teoriškai nuoseklus veikalas šia tema – Viktorijos Daujotytės *Lietuvių literatūros kritika: akademinio kurso paskaitos*²⁸, o daugiausiai konkrečių duomenų apie mūsų tiriamą laikotarpį aprėpiama Viliūno straipsnyje „Literatūros mokslas ir

23 Žr. *Local study of reading habits*, University of Gothenburg: SND Swedish National Data Service (<http://snd.gu.se/en/catalogue/series/16>).

24 Žr., pvz., Alasdair Glead (ed.), *BookTrust Reading Habbits Survey 2013*, DJS Research Limited (<http://files.server.booktrust.org.uk/usr/resources/1078/1576-booktrust-reading-habbits-report-final.pdf>).

25 Tadas Tamošiūnas, Irena Štutienė, Olga Guseva, Diana Filipavičienė, „Skaitymo mastas, kryptingumas ir poreikiai: sociologinio tyrimo ataskaita“, Vilnius: LR Seimas, 2005 (http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=440&p_d=40090&p_k=1; 2015-07-08).

26 *Visuomenės nuomonės tyrimas „Suaugusiųjų skaitymo įpročiai“*. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa, Vilnius: Lietuvos vartotojų institutas, 2007.

27 Elena Baliutytė, *Laiko įkaitė ir partnerė: lietuvių literatūros kritika 1945–2000*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002.

28 Viktorija Daujotytė, *Lietuvių literatūros kritika: akademinio kurso paskaitos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.

kritika“²⁹.

Turint galvoje valstybės kultūros politikos, kurios apraiškos nagrinėjamos paskutiniame disertacijos skyriuje, modelių įvairovę, sunku adekvačiai lyginti Lietuvos ir pasaulio situaciją. Paprastai meno finansavimo tyrimus atlieka arba užsako pačios finansavimą skiriančios organizacijos, tikrindamos savo veiklos efektyvumą. Lietuvoje panašios praktikos beveik nėra. Menininko ir valstybės santykiams nemažai dėmesio skiriama minėtoje Jakonytės monografijoje, šiai temai skirta kolektyvinė monografija *Menininkas ir valstybė: socialinis psichologinis aspektas*³⁰.

Darbo tikslas ir uždaviniai

Darbo tikslas:

* Remiantis kiekybiniais duomenimis ir kokybine analize, aprašyti literatūros kūrinių vertinimo ir pripažinimo tendencijas Lietuvoje posovietiniu laikotarpiu.

Darbo uždaviniai:

1. Identifikuoti ir surinkti kiekybinius duomenis, reprezentuojančius literatūros kūrinių vertinimo ir jiems teikiamo pripažinimo situacijas.
2. Remiantis surinktais duomenimis, atskleisti skonio sroves, susietas su skaitymo situacijomis.
3. Identifikuoti ir surinkti atlikimo protokolų korpusą, adekvatų kiekvienai skonio srovei.
4. Išanalizuoti atlikimo protokolus, ieškant bendriausių vertinimo kriterijų ir tendencijų.
5. Palyginti skonio sroves tarpusavyje ir nustatyti reikšmingiausias jų

29 Giedrius Viliūnas, „Literatūros mokslas ir kritika“, in: Giedrius Viliūnas (sud.), *Naujausioji lietuvių literatūra 1988–2002*, Vilnius: Alma littera, 2003, p. 364–391.

30 Eugenija Krukauskienė, Lilija Kublickienė, Arvydas Matulionis, Sergejus Rapoportas, Irena Šutinienė, *Menininkas ir valstybė: socialinis psichologinis aspektas*, Vilnius: Eugrimas, 2003.

vertinimų panašumus ir skirtumus.

Darbo struktūra

Pirmasis darbo skyrius skirtas teorijai, metodams ir kokybiniais duomenimis pristatyti; toliau aptariamos skonio srovės. *Antrajame skyriuje* nagrinėjamas neprofesionalių skaitytojų, kartais vadinamų tiesiog skaitytojais, skonis. Pagrindinė duomenų grupė, kuria remiamasi, yra knygų populiarumas, kurį rodo bibliotekų statistika. Papildomai pasitelkti atlikimo protokolai surinkti iš asmeninių tinklaraščių ir pasisakymų interneto forumuose. Siekiant aiškiau apibrėžti tokių skaitytojų galias ir padėti literatūros lauke, taip pat aptariami skaitymo įpročių tyrimai ir LR kultūros ministerijos Skaitymo skatinimo programa. *Trečiajame skyriuje* pristatomas profesionalių skaitytojų, apibendrintai vadinamų kritikais, skonis. Jį pagrindžiantis kiekybinis rodiklis – publikacijų apie šiuolaikinės lietuvių literatūros kūrinius ir kūrėjus skaičius; atlikimo protokolais laikomos pačios publikacijos. Papildomai pasitelkta įvairių straipsnių, diskusijų, interviu ir pasisakymų viešumoje apie literatūros kritiką ir jos padėtį. Kaip atskiras profesionalių skaitytojų atvejis interpretuojami duomenys apie studentų baigiamuosius darbus, kur nagrinėjami literatūros kūriniai. *Ketvirtajame skyriuje* aprašomas duomenų atskleidžiamas reiškiny, kai labai dažnai pripažinimas, kūriniam ir kūrėjams reiškiamas per valstybės institucijas ir finansavimą, nesutampa nei su profesionalių, nei su neprofesionalių skaitytojų reiškiamu pripažinimu. Pasitelkti duomenys: tai valstybės parama knygų leidybai ir literatūros premijos, kurių daugelis taip pat finansuojama valstybės lėšomis. Tokie sprendimai nepalieka atlikimo protokolų, bent jau viešai prieinamų, todėl vietoje jų skonio turinį mėginama rekonstruoti remiantis teisinių meno, jo kūrėjų ir valstybės santykius reglamentuojančių dokumentų analize.

Darbas užbaigiamas išvadomis, o prieduose pateikiami naudotų duomenų pūjiviai, kuriuos įterpti į tekstą neatrodė praktiška.

Ginamieji teiginiai

1. Nors įprasta priešinti „paprastą skaitytoją“ ir „literatą“ (profesionalių kritiką ar rašytoją), iš tikrųjų galima išskirti tris skirtingų santykių su literatūra sroves – literatūros vartotojų, profesionalių kritikų ir institucionalizuota, t. y. numatyta įstatymuose ir finansuojama valstybės.

2. Profesionalių ir neprofesionalių skaitytojų knygų pasirinkimai skiriasi palyginti nesmarkiai, tačiau juos motyvuoja kitokie poreikiai ir lūkesčiai.

3. Beveik pusė knygų, išleistų su valstybės parama, nesudomina nei profesionalių, nei neprofesionalių skaitytojų.

4. Įstatymuose, reglamentuojančiuose menininkų ir valstybės santykius, šiuo metu yra įtvirtintas valstybės įsipareigojimas remti ne meną, bet menininkus kaip išskirtinę ir savaimę itin vertingą visuomenės grupę (nors konkrečiose finansavimo gairėse ir taisyklėse deklaruojamas paties būtent meno vertės ar išliekamumo kriterijus).

1. Teorija ir metodai

Norint aptarti knygų vertinimo situacijas, reikia nuspręsti, kas galėtų rodyti įvertinimą, pripažinimą ar jo stoką – t. y. kokie apčiuopiami padariniai rodo vertinimo įtaką knygai. Tam pasitelktas Thomo Adamso ir Nicholo Barkerio „knygų gyvenimo ciklo“ modelis³¹. Tai knygotyros modelis, anot sumanytojų, skirtas „būti priešingas negu istoriko požiūris ir apmąstyti ne knygos poveikį visuomenei, o visuomenės poveikį knygai“ ir šia prasme gerai atitinkantis disertacijos tyrimo poreikius. Be to, kaip knygotyros modelis, jis apima ir materialiąją knygų gyvavimo pusę – leidybą, gamybą ir t. t. – ir tuo taip pat dera su tyrimo tikslu aprašyti tikrovę, remiantis apčiuopiamais rodikliais. Pats knygos gyvenimas traktuojamas kaip komunikacijos sistema ir šitaip dera su kitomis tyrimo teorinėmis prielaidomis.

Pagal šį modelį, „knygos gyvenimą sudaro penki įvykiai – leidyba, gamyba, distribucija, recepcija ir išlikimas, kurių seka sudaro komunikacijos sistemą ir gali savo ruožtu užvesti kitus ciklus“³². *Leidyba (publishing)* reiškia pirminį sprendimą tiražuoti ir skleisti tekstą. Tokį sprendimą priimant, dalyvauja keturios šalys – autorius, rėmėjas (tas, kas skiria lėšas), leidėjas ir platintojas, o kiekvienu konkrečiu atveju kai kurios iš tų šalių gali sutapti (pavyzdžiui, ir autorius, ir leidėjas gali patys skirti lėšų leidybai arba organizuoti platinimą). Sprendimą lemiantys veiksniai yra kūryba, komunikacija, pelnas ir išsaugojimas – pastarasis reiškia tiesiog tai, kad, tiražuojant daug egzempliorių, mažėja tikimybė, kad tekstas galėtų būti sunaikintas materialiu pavidalu. Jį modelyje siūloma vadinti „bibliografiniu dokumentu“, šitaip aprėpiant bet ką „nuo daugiatomių raštų iki popieriaus skiautės“, su sąlyga, kad tai tiražuojama ir skiriama plačiam vartojimui (t. y., pavyzdžiui, asmeninis laiškas neturėtų būti laikomas bibliografiniu dokumentu, o jei vėliau jis skelbiamas viešai, tai bibliografinis dokumentas bus ne pats laiško originalas, o jo nuorašas ar faksimilė). Būtent leidyba, o ne teksto

31 Thomas R. Adams, Nicolas Barker, *op. cit.*

32 *Ibid.*, p. 15.

sukūrimas, yra knygos gyvenimo pradžia. *Gamyba (manufacturing)* (jai šiame tyrime dėmesio skiriama bene mažiausiai) yra apipavidalinimas ir spauda. Tai svarbu, viena vertus, recepcijai, kuri kartais priklauso nuo knygos išorinio patrauklumo, kita vertus, distribucijai, kuriai reikalingas patvarus ir praktiškas knygos kaip fizinio objekto pavidalas. *Distribucija (distribution)* šiame modelyje suprantama ne vien kaip platinimas, bet ir kaip knygos teksto bei turinio – pavyzdžiui, joje išsakomų idėjų – propagavimas. Distribucijai šiuo požiūriu priskirtina ir reklama. Be to, distribucijos procesas šiame modelyje suprantamas kaip nevienašališkas: be autoriaus ar leidėjo troškimo platinti knygą, jį taip pat skatina ir skaitytojo ar pirkėjo troškimas tą knygą turėti. Todėl distribucijos procesas leidžia šį tą išvelgti ir apie auditoriją – viena vertus, apie tikslinę auditoriją, kurią stengėsi pasiekti leidėjai ir platintojai, išleisdami knygą, kita vertus – ir apie tai, kaip „visuomenė paveikė knygą“ vėliau, jei knyga paskui buvo pristatoma ir pateikiama iš naujo ir kitaip. Šiam tyrimui bene svarbiausios modelio dalys yra *receptija* ir *išlikimas*, o ypač paranki – tarp jų daroma skirtis. *Receptija (reception)* modelyje suvokiama gana įprastai, pabrėžiant, kad jau pirmasis leidybos sprendimas reiškia, kad būsimos knygos auditorijos nebus galima kontroliuoti. Receptijai taip pat priskiriamas knygoje skelbiamų idėjų inkorporavimas į vėlesnius raštus, nurodant jų kilmę arba ne, ir kartais visai kitais tikslais ir kitokiuose kontekstuose, negu sumanyta iš pradžių. *Išlikimas (survival)* modelyje suvokiamas ir kaip fizinio objekto – knygos, ir kaip jos teksto ar turinio, ar net prisiminimų apie ją išlikimas ilgesnį laiką. „Populiarumas paprastai yra teigiamas veiksnys tekstui, bet neigiamas knygai“³³ – fizinis objektas skaitomas dėvisi ir dažniau yra tyčia ar netyčia gadinamas ir naikinamas, tačiau skaitomas tekstas įsimenamas ir plinta. Išlikimą lengviau suprasti, baigiant tuo, kad modelis yra cikliškas: išlikimas skatina leidybą – išliekančios knygos (dažnai ar bent daug dažniau negu kitos) yra perleidžiamos iš naujo ir pradeda naują gyvenimą. Apie šiuolaikinių knygų išlikimą galima kalbėti tik labai

33 *Ibid.*, p. 33.

sąlygiškai, nes, išskyrus ypatingus atvejus (pavyzdžiui, priverstinį tiražo naikinimą teismo nurodymu), menkai tikėtina, kad vos per du ar tris dešimtmečius iš tikrųjų fiziškai neišliktų nei vienas egzempliorius. Tačiau net ir per tokį trumpą laikotarpį įmanoma pastebėti kraštutinumų – viena vertus, ypatingą knygų gyvybingumą, kai itin dažnai spausdinamas papildomas tiražas arba rengiamos naujos laidos, kita vertus, knygos gyvenimo ciklo sustojimą iškart po gamybos, kai neįvyksta arba per menkai įvyksta jos sklaida.

Pagal tokį modelį galima identifikuoti poveikio „knygos gyvenimui“ priemones – tai, ką visuomenė, jos nariai ar jų grupės gali daryti su knygomis. Pirmoji ir apčiuopiamausia – finansavimas. Jis daugiausiai poveikio turi leidybai, gamybai ir iš dalies distribucijai. Knygos iš esmės gali būti finansuojamos dviem būdais: investuojant ir paskui susigrąžinant investiciją iš pardavimų arba iš anksto skiriant visą ar dalį pinigų sumos, reikalingos knygos leidybai ir gamybai. Pirmuoju atveju investuoja dažniausiai pati leidykla, bet tam, kad investiciją atgautų, reikalingi pirkėjai. Antruoju atveju lėšas knygai leidykla gauna iš rėmėjų, o pirkėjai gali duoti pelno leidyklai (jis, tikėtina, bus investuojamas į kitų knygų leidybą). Šitaip finansavimas užtikrina visų pirma knygos gyvenimo pradžią, tai, kad ji apskritai atsirastų.

Kita, kiek sunkiau išmatuojama, bet vis tiek bent iš dalies apčiuopiama poveikio priemonė, pagal Adamso ir Barkerio modelį, sietina su distribucija, recepcija ir išlikimu, – knygos citavimas ir referavimas, t. y. jos minėjimas, aptarimas, inkorporavimas į kitą tekstą, taip pat vertimas, atpasakojimas, perteikimas kitomis raiškos priemonėmis (pvz., ekranizacija ar teatro spektakliu). Šitaip užfiksuojamas ne tik knygos egzistavimas, bet dažniausiai ir jos skaitymo faktas.

Visų sunkiausiai apčiuopiamas poveikis knygų gyvenimui yra poveikis kitiems žmonėms, juos paskatinant skaityti knygą ir šitaip kuriant knygos paklausą siaura komercine ir platesne kultūrine prasme. Nors dažniausiai beveik neįmanoma atsekti, kiek toks poveikis būna sėkmingas – t. y. kiek

tiksliai žmonių nusipirko ar perskaitė knygą būtent dėl to, kad buvo paskatinti, – iš tikrųjų tai pati svarbiausia poveikio priemonė, jei manysime, kad knygos gyvenimo tikslas yra išlikti ir sukurti naujais ciklais³⁴. Išlikimas, užvedantis naują leidybos ciklą, iš esmės reiškia paklausą, ypač tuo atveju, kai knyga pasidaro fiziškai nebeprieinama (t. y. dingsta, susidėvi ar yra sunaikinami visi ar dauguma jos egzempliorių). Tačiau jis taip pat rodo paklausą, kai knygos egzempliorių apyvartoje per mažai ir jų spausdinama papildomai, – kitaip sakant, peršokamas leidybos etapas ir pereinama tiesiai prie gamybos, pavyzdžiui, spausdinant papildomą tiražą. Tad knygos išlikimas, jei jis lemia naują ciklą, reiškia išlikimą apyvartoje, o ne tik bibliotekos saugykloje. O apyvartos agentai kaip tik ir yra *kiti* žmonės negu knygą kuriantys agentai. „Dažnai neįvertinamas sprendimo leisti knygą padarinys – kad šitaip prarandama kontrolė tam, kas nutiks vėliau“³⁵, rašo Adamsas ir Barkeris ir toliau patikslina: „Nors dauguma autorių viliasi, kad jų kūriniai bus amžinai mėgstami, ateities kontroliuoti jie negali, todėl vėlesnis [knygos ir / arba jos teksto] paplitimas priklauso nuo visai kitų jėgų negu pirmoji laida“³⁶. Barkeris to straipsnių rinkinio, kuriame išdėstytas „naujasis modelis“, priede išsamiai apžvelgia, galima sakyti, kertinę teksto teorijos problemą – atotrūkį tarp autoriaus intencijų ir skaitytojo recepcijos – ir šitaip apibendrina jos santykį su „naujuoju modeliu“:

Paprastas faktas, būdingas ir intencijai, ir recepcijai, yra tai, kad jos abi – abstrakcijos, ar, tiksliau, kad nė vienos negalima aptarti ar suvokti, neatsižvelgiant į sklaidos (*transmission*)

34 Čia svarbu padaryti išlygą: išlikimas nebūtinai yra visų bibliografinių dokumentų gyvenimo tikslas – akivaizdžiausia išimtis galėtų būti žinių reportažai laikraštyje. Be to, griežtąja prasme tikslą (arba intenciją) gali turėti tik sąmoningai veikiantis agentas, o ne tekstas ar objektas (žr. toliau apie rašto aktų teoriją). Kai teigiama, kad knygos gyvenimo tikslas yra išlikimas, iš tikrųjų reikėtų suprasti, kad išlikimas atitinka įvairių knygą kuriančių agentų (autorių, leidėjų, rėmėjų) interesus didinti savo materialųjį ir simbolinį kapitalą, ir todėl tikėtina, kad knygos išlikimą šie agentai traktuos kaip sėkmę net ir tuo atveju, jeigu nededa sąmoningų pastangų tiesiogiai siekdami išlikimo kaip tikslo.

35 *Ibid.*, p. 29.

36 *Ibid.*, p. 30.

faktą, be kurio nei viena neturi jokio apčiuopiamo pavidalo. Mūsų naujojo modelio esmė ir yra sklaida, susiejanti intenciją ir recepciją ir paverčianti jas istorišku procesu. Sklaida suteikia intencijai praktinę reikšmę, nes ji rodo teksto prasmę konkrečią laiko akimirką. Panašiai ir recepcija tegali būti užfiksuota, surenkant sklaidos faktus; jų suma ir rodo recepciją.³⁷

Tačiau modelis neaprašo nuo skaitytojų priklausomo sklaidos mechanizmo – glaustai tariant, to, kas vyksta skaitant ir kas tampa priežastimi atlikti visus kitus galimus veiksmus su knyga. Galimų poveikio priemonių, o ypač poveikio kitiems žmonėms, nebūtų įmanoma aptarti, nepasitelkiant jokios šio mechanizmo traktuotės.

1997 m. išleistoje knygoje *Neklusnūs tekstai: autoritetas ir pavaldumas konstruojant prasmę* (*Resisting Texts: Authority and Submission in Constructions of Meaning*) amerikiečių tekstologas Peteris L. Shillingsburgas pakloja pamatus teorijai, kurią pats pavadina rašto aktais – *script acts*. Teorija plėtojama kaip atskiras kalbos aktų teorijos atvejis, skirtas rašytiniams ir visų pirma grožinės literatūros tekstams, ir jai nuosekliai pritaikomos tam tikros kalbos aktų teorijos nuostatos. Visų pirma, rašto aktai, kaip ir kalbos aktai, vyksta konkrečiame kontekste, tačiau nuo paprasčiausių J. L. Austino aptariamų kalbos aktų skiriasi tuo, kad kontekstų mažiausiai du (įprastais atvejais ir daug daugiau): pirma, autorius tekstą sukuria konkrečiu laiku, konkrečioje vietoje ir konkrečiomis aplinkybėmis (įskaitant socialines, kultūrinės, politines, ekonomines, filosofines ir asmenines), antra, lygiai taip pat konkrečioje (tik kitoje) vietoje, konkrečiu (tik kitu) laiku ir konkrečiomis (tik kitomis ir kitokiomis) aplinkybėmis tekstą skaito skaitytojas. Tačiau rašytinis tekstas, kai yra traktuojamas kaip lokucijos aktas, atsiejamas (*untethered*) nuo savo kilmės konteksto, ir tai – esminis jo skirtumas nuo tokio kalbos akto, kokius nagrinėja Austinas, Searle'as ir kiti³⁸. Užrašytas tekstas yra

37 Nicolas Barker, „Appendix. Intentionality and Reception Theory“, in: Nicolas Barker (ed.), *A Potencie of Life: Books in Society. The Clark Lectures 1986–1987. The British Library Studies in the History of the Book*, 5–43, London: The British Library, p. 200.

38 Peter L. Shillingsburg, *Resisting Texts: Authority and Submission in Constructions of*

ir „sporos“, paskleistos rašytojo, ir „pentinai“, kuriais raginamas skaitytojo suvokimas³⁹. Mėginant iki galo tokį atsietumą aprėpti, išplėtojama trilypė teksto samprata.

Pirma, tekstas turi materialų pavidalą: jis vadinamas *materialiuoju tekstu*⁴⁰ ir yra sudarytas iš lingvistinio teksto – t. y. tekstą sudarančios kalbos ženklų sekos – ir dokumento, arba fizinių medžiagų ir priemonių, kuriomis lingvistinis tekstas perteikiamas (pavyzdžiui, popieriaus ir rašalo, bet taip pat garso įrašo ir bet kokių kitų būdų užfiksuoti kalbos ženklus). Materialusis tekstas yra vienintelė regima kūrinio išraiška, tačiau ne pats kūrinys.

Antra, tekstas yra *suvokinys (concept)*, t. y. jis įgyja pavidalą kiekvieno prie jo prisiliečiančio žmogaus sąmonėje. Autorius tekstą patiria kaip suvokinį prieš jį parašydamas, o skaitytojas, priešingai, susidaro savo suvokinį, skaitydamas ir perskaitęs materialų tekstą. Suvokinio neįmanoma „ištraukti“ iš jį sukūrusios sąmonės – jį galima tik reprezentuoti materialiomis priemonėmis, kuriant naują arba papildomą materialų tekstą. Tačiau tai vis tiek nereiškia, kad jie tapatūs. Be to, suvokinys vargu ar yra stabilus. Jis egzistuoja tik trumpą laiką ir, kiekvieną sykį iš naujo grįžtant prie materialiojo teksto, kinta arba yra perkuriamas.

Trečia, tekstas taip pat yra *veiksmas*, arba *įvykis*. Tai reiškia, kad materialieji arba lingvistiniai tekstai negyvena jokio gyvenimo, atskirti nuo žmogiškųjų agentų. Žmonės – rašytojai, skaitytojai, redaktoriai ir t. t. – turi juos atlikti (*perform* – tinkama paralelė su muzikos kūriniais), tik tuomet gali į juos reaguoti ar atsakyti⁴¹. Atlikimas (*performance*) yra kertinė rašto aktų teorijos sąvoka, susiejanti kitas jos dalis ir išryškinanti neišvengiamą, sunkiai išsprendžiamą įtampą tarp to, kas regima, materialu ir apčiuopiama, ir to, kas

Meaning, Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1997, p. 63

39 Peter L. Shillingsburg, *From Gutenberg to Google: Electronic Representations of Literary Texts*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, p. 76.

40 Shillingsburgo sąvoka *materialusis tekstas* gretintina su Adamso ir Barkerio sąvoka *bibliografinis dokumentas*.

41 Žr. Peter L. Shillingsburg, *Resisting Texts: Authority and Submission in Constructions of Meaning*, p. 49–104.

glūdi individualių žmonių sąmonės gelmėse ir niekam iš išorės nėra pasiekama. Kaip ir kalbos aktų teorija, „rašto aktų teorija daugiausiai dėmesio skiria ‘nešamosioms’ (*vehicular*) kalbos funkcijoms – pranešti, išpėti, įgyvendinti, pagirti ir apkaltinti, trumpai tariant, *perteikti* prasmę. Tačiau ir kalbos, ir rašto aktų teorijos turi apimti ir ‘nenešamąsias’ funkcijas – sutrikdyti, nuslėpti, išprovokuoti susimąstyti per miglotumą ar per klaidingą skaidrumą, arba pralinksinti ar apgauti“⁴². Shillingsburgas pastebi, kad nors pavykęs aktas šiais atvejais įgyja priešingus pavidalus, jis visada lieka priklausomas nuo autoriaus intencijų.

Autoriaus intencijos, be abejo, – problemiška sąvoka, ypač turint galvoje XX a. antrosios pusės vakarietišku literatūros teorijų raidą. Shillingsburgas išsamiai polemizuoja su radikaliausiomis tų teorijų atmainomis, neskubėdamas jų paneigti ar atmesti, bet mėgindamas užpildyti ar bent jau atskleisti jose glūdinčias spragas. Jam pačiam visų pirma rūpi mokslinio redagavimo problematika, tačiau kai kurie jo argumentai galioja ir kalbant apie recepcijos analizę.

Diskutuodamas su Roland'o Barthes'o *autoriaus mirties* idėja, jis pastebi:

Savo kaip konceptualių reikšmės autoritetų mirtį (žinoma, su kai kuriomis išimtimis) visada numato ir kompensuoja autoriai, kurie stengiasi rašyti taip, kad būtų suprasti, ir tekstus apipina palydimaisiais (*pilot*) tekstais, stengdamiesi nepaleisti iš rankų sprūstančios reikšmės kontrolės. O mirusio autoriaus ranka tiesiasi link jam ištiestų daugelio kritikų ir paprastų skaitytojų rankų, trokštančių ir nekantraujančių gražinti autoriui konceptualų reikšmės autoritetą.⁴³

Kitaip sakant, čia atkreipiamas dėmesys į sąmoningą abipusį – autoriaus ir skaitytojo – veikimą, stengiantis apgauti *autoriaus mirtį*, nors ir pripažįstant, kad ji iš esmės neišvengiama. Rašto aktų teorija sklandžiai derina sampratas,

42 *Ibid.*, p. 10.

43 *Ibid.*, p. 15–16.

kurios iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti viena kitai prieštaraujančios. Dešimtmečiu vėlesnėje knygoje *Nuo Gutenbergo iki „Google“: elektroninės literatūrinių tekstų reprezentacijos (From Gutenberg to Google: Electronic Representations of Literary Texts)* Shillingsburgas dvilypę poziciją autoriaus intencijų klausimu suformuluoja dar išsamiau:

Autorius kaip konceptualus prasmės autoritetas galbūt miręs, bet tokia sureikšmintą mirtis nepašalina autoriaus iš interpretacijos akty. Autorius ir toliau svarbus dviem pavidalais (mažiausiai): skaitytojais, būdami socialios būtybės, vis tiek žvelgia į autoriaus kapą ir ieško „tikrųjų“ prasmų; skaitytojais pakeičia „tikrąjį“ autorių savo susikurtu funkciniu autoriumi. Pirmuoju atveju skaitytojams gali nepavykti atlikti neįmanomos užduoties, o antruoju gali nepavykti sukonstruoti viešai įtikimą pakaitalą.⁴⁴

Net jei skaitytojas neturi galimybės pasitikslinti, kokios buvo tikrosios autoriaus intencijos, jų vis tiek būta ir jos, net jei ir neįmanomos atpažinti, yra užsilikusios tekste kaip „sporos“. Be to, net jei skaitytoją raginantys „pentinai“ iš tikrųjų nesutampa su „sporomis“, tekste „girdėti“ konkretų balsą (sąmoningai ar nesąmoningai; anot Shillingsburgo – „naiviai arba sumaniai“) yra skaitymo patirties dalis.

Shillingsburgas apibendrina:

Kad ir ką manytume apie autoriaus intencijas, gana akivaizdūs atrodo du dalykai. Pirmas, nesvarbu, kaip radikaliai prieštaraujama intencijos kaip teksto interpretaciją kontroliuojančio elemento sampratai, bet kuriame skaitymo veiksmo neišvengiamas tam tikras tam tikro intencijos agento intencijos aspektas. Patys tekstai neturi nei intencijos, nei prasmės; jie – negyvi fiziniai reiškiniai. Jei jie ir turi tikslą, tai tik tokį, kokį jiems suteikė autorius arba priskyrė skaitytojas. Antra, tiksliai nustatyti, apibūdinti ir išsamiai, neginčijamai perteikti intenciją, net kai tai – teksto skaitytojo ar komentatoriaus intencija, neįmanoma. [...] Taip pat negalima nepastebėti, kaip rašytinių tekstų prasmės išsiplečia toliau nei jų kilmės ar kūrėjų numanomos „intencijos“. Tačiau tokiomis pastabomis pademonstruoti tekstų autonomijos nepavyksta, nes šias spragas, regis, kažkaip atsveria tai,

44 Peter L. Shillingsburg, *From Gutenberg to Google: Electronic Representations of Literary Texts*, p. 53.

kad net aršiausias „intencionalumo kaip interpretacijos elemento“ priešininkas pasitelkia kokį nors numanomą teksto agento konstrukta.⁴⁵

Tai, kad tekstai (suprantant juos kaip materialius – lingvistinius ir dokumentinius) neturi nei intencijos, nei prasmės, o visi rašto aktai yra atliekami *tekstams* ar *su tekstais* savarankiškai veikiančių agentų, yra svarbiausia rašto aktų teorijos prielaida. Šia prasme rašto aktų teorija ir Adamso ir Barkerio modelis aiškina, ką žmonės daro knygoms, o ne atvirkščiai.

Greta autoriaus ir skaitytojo, Shillingsburgas pasistengia atsižvelgti ir į išorines aplinkybes bei socialinius kontekstus, visų pirma – į leidybą ir spaudą. Lingvistinio teksto redagavimas, dokumento apipavidalinimas taip pat yra laikomi rašto aktais, ir nors pats Shillingsburgas to atskirai nenagrinėja, logiška jiems priskirti ir knygos pateikimą, pristatymą bei reklamą, kuriems taip pat būdingas atlikimo elementas. Tačiau kaip aprašyti tą atlikimo procesą, jei jis iš esmės neregimas ir nepasiekiamas niekam, išskyrus patį „atlikėją“?

Tam Shillingsburgas pasiskolina semiotikai artimą Price'o T. Caldwello metaforą *sememinė molekulė*. Sememinę molekulę dera suprasti kaip tam tikrą vaizdingą būdą paaiškinti, kaip generuojama reikšmė. Ją sudaro iš konkrečių kontekstų tinklas, kurio kiekvienas „mazgas“ susijęs su kitais, todėl jo reikšmė priklauso nuo jų visų ir nuo jų tarpusavio sąsajų. Vieno sakinio kontekste kiekvienas žodis gali būti parenkamas iš palyginti riboto skaičiaus alternatyvų. Pavyzdžiui, sakinyje „Pietums valgysime ...“ privalo būti ne vien vardažodis, kurio reikalauja sakinio sintaksinė konstrukcija, bet ir vardažodis, reiškiantis valgomą dalyką, antraip sakinyje bus nesuvokiamas. Maža to: tinkamo žodžio pasirinkimą apriboja ir asmeninis, socialinis, kultūrinis, ekonominis ir kitoks kontekstai, kuriuose sakinyje tariamas ar rašomas: „pica“ gali priklausyti kitam alternatyvų rinkiniui negu „kugelis“ arba „midijos balto vyno padaže“. Galiausiai „akmenys su spirgučiais“ kasdienėje kalboje bus arba nonsensas,

45 *Ibid.*, p. 55–56.

arba pokštas, bet fantastiniame apsakyme gali būti ir visai neutralus variantas. Lygiai taip ir perskaitomi šie vieno sakinio variantai nurodys skirtingas aplinkybes ar kontekstą, o jų vertinimas priklausys ir nuo paties skaitytojo patirties (pavyzdžiui, kuris iš variantų jam atrodo labiausiai įprastas, o kuris – labiausiai nekasdieniškas).

Toks reikšmės generavimo principas galioja ir stambesniems reikšmių vienetams. Romano įvykiai, siužetinės linijos, veikėjų savybės taip pat suvokiamos iš savo patirties perspektyvos, o rašytojo ir skaitytojo patirtis neišvengimai skiriasi. Pavyzdžiui, rašytojas, kad romane pavaizduotų neįgalų žmogų, turi iš patirties žinoti, kas tai yra. Skaitytojas, romane aptikęs neįgalų veikėją, taip pat iš patirties supras, ką tai reiškia, tačiau tikėtina, kad jo patirtis bus bent kiek kitokia negu rašytojo, todėl ir romane pavaizduotas neįgalus žmogus jam reikš truputį ką kita. Nors šiame pavyzdyje sunkiai įsivaizduojama, kad skaitytojas visai neturėtų tokios patirties, taip irgi gali pasitaikyti, ir tuomet skaitytojo generuojama reikšmė bus dar kitokia. Iš esmės „idealiam sėkmingu“ (kaip įprasta sakyti apie kalbos aktus) rašto aktų atveju skaitytojo ir rašytojo sememinės molekulės sutaptų, ir tuomet būtų galima sakyti, kad skaitytojas tekstą suvokė tiksliai pagal autoriaus intencijas. Shillingsburgas taikliai pastebi, kad tokia kombinacija, ko gero, nėra visai neįmanoma, tačiau nėra jokio būdo patikrinti, ar sememinės molekulės atitinka. Tačiau tai nereiškia, kad neprasminga jas rekonstruoti ir nagrinėti⁴⁶.

Rašytojas, gyvenantis ir kuriantis tekstą konkrečiame kontekste, kiekvieną reikšmės vienetą įtalpina į to konteksto nulemtą sememinę molekulę. Tačiau skaitytojo kontekstas beveik neišvengiamai yra kitas ir kitoks, ir tą patį „mazgą“ galima susieti su kitokiomis pasirinkimo galimybėmis. Patikslinimus ir išsamius konteksto apibūdinimus, kurie padėtų skaitytojui tiksliau suprasti autoriaus poziciją, bet kurie tekstuose tiesiogiai nedėstomi, Shillingsburgas vadina *susijusiais nutylėjimais (relevant unsaids)*. Paprastai nutylima todėl,

46 Žr. Peter L. Shillingsburg, *Resisting Texts: Authority and Submission in Constructions of Meaning*, p. 34.

kad nutylėtasis dalykas autoriaus sememinėje molekulėje yra savaime suprantamas ir jokio išsamesnio paaiškinimo ar komentaro nereikalauja. Tačiau perkeltas į skaitytojo sememinę molekulę nutylėjimas gali likti nepastebėtas, nesuprastas arba suprastas kitaip negu autoriaus kontekste⁴⁷. Shillingsburgui susiję nutylėjimai svarbūs visų pirma todėl, kad tai – vietos, kuriose gali labai pasitarnauti vėlesnis (laikmečio prasme) redaktorius, suteikiantis savo amžininkui skaitytojui papildomos informacijos ir taip priartinantis jį prie autoriaus. Tačiau taip pat tai – „mazgai“, kurie, atsidūrę skirtingose sememinėse molekulėse, ima generuoti skirtingas interpretacijas, t. y. lemia skirtingą atlikimą ir suteikia pagrindą lyginti skaitytojus su autoriumi ir tarpusavyje.

Kitaip sakant, juo daugiau žinoma apie autorių ir kūrinio parašymo aplinkybes, juo išsamiau įmanoma rekonstruoti autoriaus sememinę molekulę. Tačiau iš *atlikimo protokolų* (*performance protocols*), kaip rašto aktų teorijoje vadinami bet kokie (rašytiniai) skaitytojų atsiliepimai apie kūrinį (ypač jei esama galimybės pasitelkti papildomų žinių ir informacijos apie skaitymo aktų aplinkybes), įmanoma rekonstruoti ir skaitytojų sememines molekules. O šią sampratą galima pasitelkti analizuojant ir literatūros kūrinį, ir jo recepciją bei paviešintas interpretacijas. Kadangi rašto aktų teorija išdėstoma taip atsargiai ir nuosaikiai, tai įpareigoja visais atvejais nedaryti pernelyg skubotų ir tiesmukų prielaidų bei per plačių apibendrinimų, tačiau leidžia apsvarstyti daug ir įvairių galimybių bei tikimybių, net ir nepateikiant neginčijamų galutinių atsakymų.

Šitaip rašto aktų teorija papildo Adamso ir Barkerio „naująjį modelį“ detaliu sklaidos (*transmission*) kaip proceso aprašymu, kai atliekamo teksto suvokiniai inkorporuojami į vis kitas ir kitokias sememines molekules. Tokia sklaidos proceso samprata sklandžiai dera su Vytauto Kavolio meno sociologijoje pateikiamu apibrėžimu, pagal kurį „menas gali būti laikomas generalizuota visuomenės sistema, skirta atlikti nenumatytoms ir

47 Plg. *ibid.*, p. 154–155; Peter L. Shillingsburg, *From Gutenberg to Google: Electronic Representations of Literary Texts*, p. 74.

neatpažintoms (tačiau, nepaisant to, reikalingoms) psichologinėms ir kultūrinėms funkcijoms⁴⁸. Be to, „[m]eno kūrinių išliekamoji vertė [...] priklauso nuo to, kiek daug nenumatytų ir neatpažintų funkcijų jie gali sėkmingai atlikti“⁴⁹ – Shillingsburgo terminais kalbant, į kiek daug naujų, kitokių, „nenumatytų ir neatpažintų“ sememinių molekulių jie leidžiasi integruojami. Tačiau paminėjus išliekamąją vertę, reikia apmąstyti ir tai, kaip išlikimas susijęs su verte.

Kol kas aišku tiek, kad išlikimas yra sklaidos veiksmų padarinys. Kadangi sklaidos veiksmus agentai su vienomis knygomis atlieka, o su kitomis ne, logiška manyti, kad esama tam tikro proceso, lemiančio jų atranką, – tai ir yra vertinimas pačia plačiausia prasme. Šį procesą galima aprašyti kaip kylantį iš intencionalios būsenos.

Knygoje *Socialinio pasaulio sąranga: žmogiškosios civilizacijos struktūra (Making the Social World: The Structure of Human Civilization)*⁵⁰ Searle'as išsikelia ambicingą tikslą:

Sritims, kurių ontologiją pagrįstai suvokiame, paprastai būdinga, kad ta ontologija grindžiama vienu universaliu principu. Fizikoje tai – atomas, chemijoje – cheminis ryšys, biologijoje – ląstelė, genetikoje – DNR molekulė, o geologijoje – tektoninė plokštė. Aš teigsiu, kad panašaus giluminio principo esama ir socialinėje ontologijoje, ir vienas iš pagrindinių šios knygos tikslų yra jį paaiškinti. Nurodydamas analogijas gamtos moksluose, nenoriu pasakyti, kad socialiniai mokslai yra tokie pat kaip gamtos. Ne tai svarbu. Svarbiau tai, kad man atrodo neįtikėtina, jog instituciniams faktams kurti naudotume įvairius logiškai nepriklausomus mechanizmus, todėl ieškau vieno mechanizmo. Teigiu, kad vartojame vieną formalų lingvistinį mechanizmą, kurį taikome vis iš naujo, suteikdami skirtingą turinį.⁵¹

Tas mechanizmas, kaip dėstoma toliau knygoje, – kalbos aktas,

48 Vytautas Kavolis, „Meno sociologija. Socialiniai ir ekonominiai menų aspektai“, vert. Kęstas Kirtiklis, *Baltos lankos* 27, 2007, p. 156.

49 *Ibid.*, p. 157.

50 John R. Searle, *Making the Social World: The Construction of Human Civilization*.

51 *Ibid.*, p. 7.

vadinamas statuso funkcijos deklaracija (SFD). Skiriamasis žmonių socialinės tikrovės bruožas yra galimybė objektams ir asmenims priskirti funkcijas, kurių jie negalėtų atlikti, remdamiesi vien savo fizine struktūra. Kad galėtų tą funkciją atlikti, jiems reikalingas kolektyviai pripažįstamas statusas, ir funkcijos atliekamos tik jį pasitelkus. Sakykime, ryškus pavyzdys yra pinigai: banknotų popierius ar monetų metalas nesuteikia jiems tiek vertės, kad jie galėtų tarnauti kaip universali mainų priemonė, ir tokią funkciją jie gali atlikti tik todėl, kad jiems kolektyviai suteikiamas „pinigo“ statusas.

Statusui suteikti ir išlaikyti būtinas kolektyvinis intencionalumas. Sąvoką *intencionalumas* Searle'as vartoja ne kasdienine prasme (ketinimo), o platesne filosofine: intencionali būseną yra „sąmonės galimybė, nukreipianti ją į pasaulio objektus ir būklę, paprastai nepriklausančią nuo pačios sąmonės. Tad jei tikiu, kad dabar lyja, baiminuosi, kad kils palūkanų normos, noriu nueiti į kiną arba labiau mėgstu *cabernet*, o ne *pinot noir*, kiekvienu išvardytu atveju esu intencionalios būsenos“⁵². Intencionalios būsenos yra sudarytos iš dviejų sudedamųjų dalių: būsenos tipo (t. y. psichologinio aspekto – noro, tikėjimo, baimės, troškimo ir t. t.) ir jos propozicinio turinio (t. y. paprastai nuo sąmonės nepriklausančio pasaulio objekto, tokio kaip lietus, palūkanų normos, kinas ir vyno rūšys aukščiau pateiktame pavyzdyje). Intencionalioms būsenoms aprašyti taip pat tinka iš kalbos aktų teorijos kylanti sąvoka *dermės kryptis* (*direction of fit*). Pavyzdžiui, tikėjimo tikslas yra būti teisingam; jei jis neteisingas, kalbos aktų teorijos terminais būtų vadinamas *nesėkmingu*. Jeigu tikėjimo, suvokimo arba prisiminimo intencionalios būsenos turinys atitinka faktinę dalykų padėtį, teisingai reprezentuoja pasaulį, jis yra teisingas, taigi sėkmingas. Tokia *dermės kryptis* vadinama *proto derėjimu prie pasaulio* (*mind to world*) ir žymima ↑. Priešingai: noro ar ketinimo propozicinis turinys reprezentuoja ne tai, kas pasaulyje esti, bet tai, kaip mes norėtume, kad būtų, t. y. ne pasaulis reprezentuojamas prote, bet protas projektuojamas į pasaulį. Tokia *dermės kryptis* vadinama *pasaulio derėjimu prie proto* (*world to mind*) ir

52 *Ibid.*, p. 25.

žymima ↓. Praktiškai nustatyti dermės kryptį galima tiesiog patikrinant, ar apie intencionalią būseną įmanoma pasakyti, kad ji teisinga arba klaidinga. Jeigu įmanoma, jos dermės kryptis bus *proto prie pasaulio*. Intencionalios būsenos taip pat turi ir *tenkintinas sąlygas (conditions of satisfaction)*: kas turi atsitikti pasaulyje, kad intencionali būseną būtų patenkinta (pavyzdžiui, tikėjimo atveju pasaulio faktai turi būti pasaulyje, kad atitiktų propozicinį turinį, o noro – pasikeisti arba atsirasti, kad jį atitiktų). Kitaip sakant, intencionalias būsenas galima laikyti savo pačių sąlygų reprezentacija: tikėjimas turi tiesos sąlygą, troškimas – pageidavimo, ketinimas – įgyvendinimo.

Searle'as išskiria ir dar vieną intencionalią būseną, kurią vadina *veikiančia intencija (intention in action)*: dauguma sąmoningų fizinių veiksmų atliekami pasinaudojant menkesniais, dažniausiai iki galo neįsisąmonintais veiksmais. Pavyzdžiui, norint paimti ant stalo stovinčią stiklinę, reikia ištiesti ranką, sugniaužti pirštus ir jais suimti stiklinę, o tada rankos raumenimis įveikti žemės trauką ir pakelti stiklinę aukštyn. Tokią fizinių veiksmų seką iš tikrųjų reprezentuoja tiesiog ketinimas paimti stiklinę, t. y. jos sąlyga tėra tai, kad stiklinė atsidurtų rankoje, o visa fizinių veiksmų seka nėra reflektuojama. (Atskiri atvejai – tokie pavyzdžiai kaip paties Searle'o pateikiamas dviejų pianistų palyginimas: patyrusi meistrė turi tik veikiančią intenciją atlikti kūrinį ir jį atlikti, o pradedantysis muzikantas turi visą veikiančių intencijų seką, nes privalo apgalvoti kiekvieną pirštų judesį. Tokie atvejai rodo, kad intencionalumo skaidymas į atskirų veiksmų seką nebūtinai universalus.) Tad kai iš intencionalių būsenų kyla veiksmas, paprastai kiekviename veiksmo dalyvauja dvi intencionalumo būsenos: noras arba ketinimas paimti stiklinę (jis vadinamas *išankstiniu ketinimu – prior intention*) ir veikianti intencija paimti stiklinę. Searle'as taip pat atkreipia dėmesį, kad iš tikrųjų nėra loginės būtinybės, jog po išankstinio ketinimo eitų veikianti intencija, be to, pradėjus veiksmą, nėra loginės būtinybės jį užbaigti. Tokias spragas jis vadina laisvos valios apraiškomis. Svarbu pabrėžti, kad sąvoką *laisva valia* Searle'as vartoja

labai atsargiai, vengdamas priskirti jai metafizinių konotacijų, ir ją reikėtų suprasti tik kaip bendrą pripažinimą, kad veiksmai iš intencijų kyla ne automatiškai, be loginės būtinybės.

Šitaip žvelgiant, knygą skaityti pradedantis asmuo taip pat yra intencionalios būsenos – jis turi tam tikrų lūkesčių. Tuomet knygos vertinimas yra konstatavimas, kad knygos skaitymo veiksmas atitiko arba neatitiko tenkintinas sąlygas – tuos lūkesčius pateisino arba ne. Tačiau sklaidos (*transmission*) veiksmas yra atskiras nuo paties skaitymo, ir jį lemianti intencionali būseną gali būti susijusi ne tik su pačia knyga ir jos vertinimu, bet ir su kitais žmonėmis – kitaip sakant, dažnai, o galbūt netgi dažniausiai, sklaidos veiksmai atliekami ne siekiant knygos išlikimo savaime, o trokštant ar linkint knygos poveikio kitiems žmonėms, kurie raginami ją skaityti. Šia prasme knygų sklaida, lemianti išlikimą, yra bendradarbiavimas tarp sklaidos agentų, o ne atskiri jų veiksmai. Tai Searle'as vadina kolektyviniu intencionalumu.

Kolektyvinis intencionalumas iš esmės yra vienoda daugiau negu vieno asmens intencionali būseną (t. y. kai žmonių grupė ar bendruomenė nori tokių pat permainų ar tiki tais pačiais teiginiais), tačiau kiekvienam iš tų asmenų turi būti būdinga ir dar viena intencionali būseną – tikėjimas, kad kiti yra tokios pat intencionalios būsenos (t. y. kiekvieno grupės ar bendruomenės nario tikėjimas, kad kiti grupės ar bendruomenės nariai nori tokių pat permainų arba tiki tokiais pat teiginiais). Tad kolektyvinis intencionalumas įgalina žmonių grupę ar bendruomenę asmeniui arba objektui priskirti iš fizinių savybių nekylantį statusą, ir tokį asmenį arba objektą Searle'as vadina institucija. Reikia pabrėžti, kad tai labai platus institucijos apibrėžimas – dažniausiai ši sąvoka vartojama siauresne prasme („valstybės institucijų“ ar „visuomenės institucijų“). Searle'o požiūriu, institucija yra viskas, kas žmonių (socialinėje) tikrovėje atlieka daugiau funkcijų negu fizinėje. Tad, pavyzdžiui, „tvora“ yra akmenų eilė viduryje lauko, o „valdų riba“ – jau institucija, nes iš tikrųjų akmenys nesudaro

pakankamos fizinės kliūties ribą peržengti. Pagal tokį apibrėžimą institucijomis taip pat laikytina didžioji dalis intelektualinės žmonių veiklos, įskaitant meną, literatūrą ir jų kritiką. Be to, institucijomis laikytini ir dauguma intelektualinių vaidmenų – pavyzdžiui, „autorius“, „skaitytojas“ ar „kritikas“.

Pats statuso suteikimo mechanizmas yra kalbos akto SFD loginė struktūra (daugeliu atveju nėra būtina atlikti patį kalbos aktą). Deklaracijos yra kalbos aktai, kuriems būdinga abipusė dermės kryptis⁵³. Jų loginę struktūrą galima užrašyti lygtimi *X yra laikoma Y kontekste C* (*X counts as Y in the context C*), kurią Searle'as vadina *steigiamąja taisykle* (*constitutive rule*) – t. y. taisykle, kuri ne tik reguliuoja elgesį esamame kontekste (kaip, pavyzdžiui, kelių eismo taisyklės, draudžiančios važiuoti kairiąja kelio puse, nors kairioji kelio pusė egzistuoja nepriklausomai nuo jų), bet pati sukuria kontekstą, kuriame privalu jos laikytis (Searle'as pateikia šachmatų pavyzdį – be žaidimo taisyklių neegzistuoja pats žaidimas). Tokią loginę struktūrą galima pritaikyti *ad hoc*, t. y. neatliekant paties kalbos akto, o tiesiog pradėdant elgtis taip, lyg jis jau būtų atliktas; galima atlikti kalbos aktą ir priskirti statuso funkcijas jau egzistuojančiam objektui arba asmeniui; galima pačia Deklaracija įsteigti objektą, kuriam priskiriamos statuso funkcijos (pavyzdžiui, kai steigiamos verslo įmonės).

SFD pagrindu įsteigta institucija įgyja deontinių galių, kurias Searle'as vadina „klėjais, laikančiais visuomenę krūvoje“. Deontinės galios apibrėžiamos kaip nuo troškimų nepriklausomos priežastys veikti – pareigos, teisės, pažadai, draudimai ir t. t., jos būna teigiamos (pavyzdžiui, teisės) ir neigiamos (pavyzdžiui, pareigos ir draudimai, t. y. pareigos nedaryti) ir yra kalbinės kilmės⁵⁴.

53 Žr. J. L. Austin, *How To Do Things With Words*, Cambridge: Harvard University Press, 1975 (ten deklaracijos vadinamos *performatyviais pasakymais* – *performative utterances*); John R. Searle, *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge: Cambridge University Press, 1970 (Deklaracija (*Declaration*) – patikslintas paties Searle'o terminas).

54 Searle'as tai aptaria labai išsamiai – žr. 4, 5 ir 7 skyrius bei ankstesnius jo veikalus, tačiau toks pagrindimas nebėra būtinas toliau aptariant institucijas apskritai ir literatūros kritiką

Paskutinis dalykas, kurį būtina nurodyti net ir tokioje glaustoje Searle'o siūlomos žmogiškosios tikrovės struktūros santraukoje, – kolektyvinis pripažinimas. Ir pati institucija, ir jos deontinės galios turi būti pripažįstamos bendruomenės, kurioje ji veikia, kolektyvinio intencionalumo. *Pripažinimas* – neutrali sąvoka, kuri nebūtinai reiškia pritarimą. Intencionali būseną, sudaranti sąlygas pripažinimui, gali būti bet kokia – nuo entuziastingo pritarimo iki taikstymosi „sukąstais dantimis“. Jei institucijos deontinių galių nepripažįsta bendruomenė, į kurią jos nukreiptos, tos galios *de facto* neegzistuoja. Galiausiai jokia institucija nėra izoliuota, ir dažnai viena iš institucijos statuso funkcijų būna kurti kitas institucijas, tad visa struktūra nuolat kinta, o institucijos nepaliaujamai sąveikauja tarpusavyje (ypač turint galvoje, kad institucijos gali būti ir asmenys, o vienas asmuo gali turėti kelių institucijų statusų funkcijas).

Apibendrinant: knygų išlikimą (apyvartoje) užtikrina sklaida (*transmission*), kuri yra agentų veiksmų padarinys ir todėl žmonių bendradarbiavimas, tai reiškia – iš kolektyvinio intencionalumo kylantis institucijų kūrimas ir pripažinimas. Dauguma sklaidos veiksmų atliekami siekiant ne sklaidos, o kitų bendradarbiavimo tikslų. Tai reiškia, kad sklaidos veiksmus motyvuoja knygų vertinimas, kuris yra individualios intencionalios būsenos išdava – konstatavimas, ar knygos skaitymas atitiko tenkintinas sąlygas, t. y. pateisino lūkesčius. Lūkesčių ir vertinimo galima ieškoti skaitytojo sememinėse molekulėse, kurias bent iš dalies įmanoma rekonstruoti iš atlikimo protokolų. Jei atlikimo protokolas prieinamas ir kitiems (galimiems) sklaidos agentams, jis kartu yra ir sklaidos veiksmas. Ne kiekvienas atlikimas palieka protokolą, o kai kurie sklaidos veiksmai gali būti daromi ir be atlikimo (pavyzdžiui, finansavimas). Sėkmingiausiai išliekančios knygos leidžiasi integruojamos į daug kitų ir kitokių sememinių molekulių, t. y. atitinka daug įvairių lūkesčių. Tad su vertinimo situacijomis galima susieti du apčiuopiamus rodiklius: sklaidos veiksmus ir atlikimo protokolus. Kitaip sakant, apie

kaip instituciją konkrečiai.

vertinimo situaciją galima sužinoti iš to, kad žmonės apie knygą ką nors sako (tiksliau, rašo) arba ką nors su knyga daro.

Todėl tyrime galima iškelti keturis klausimus:

1. *Ar šiuolaikinės lietuvių grožinės prozos imtyje galima aptikti išlikimo arba neišlikimo (apyvartoje) tendencijų?*

Kaip bus matyti detaliau aptarus duomenis, nors, kalbant apie knygų išlikimą ir apyvartą tokiu neilgu laikotarpiu, esama įvairių išlygų ir nėra paprasta nustatyti išlikimo „laipsnį“, gana užtikrintai galima atskirti atvejus, kai knygos tikrai neišlieka apyvartoje, nes distribucija praktiškai neįvyksta – t. y. kai knyga iš esmės nepasiekia skaitytojų ir nesulaukia jokių kritikų ar recenzentų atsiliepimų. Tokios knygos tyrime bus vadinamos „nesulaukiančiomis atgarsio“, o galimybė tvirtai jas atskirti nuo sulaukiančių atgarsio leis ir išsamiau pasigilinti į skirtumus tarp šių pogrupių.

2. *Ar galima iš viešai prieinamų atlikimo protokolų rekonstruoti apibendrinimams pakankamą kiekį sememinių molekulių?*

Atliekant tyrimą aptikta vos keletas knygų, kurios viešai prieinamuose atlikimo protokoluose gana pastoviai integruojamos į labai panašias sememines molekules. Taip yra labiausiai dėl nepakankamo atlikimo protokolų kiekio, kurį pavyko surinkti iš tyrime apibrėžtų šaltinių. Kita vertus, būta gana nemažai atvejų, kai atlikimo protokoluose aptiktos labai panašios arba bent giminingos sememinės molekulės, į kurias integruojamos vis kitokios knygos. Šie atvejai verti gerokai išsamesnio ir detalesnio tyrimo, negu leidžia disertacijos apimtis ir metodologija, todėl jie konstatuojami ir pagal galimybes aptariami, tačiau tik atsargiai ir su išlygomis.

3. *Ar galima išvesti koreliaciją tarp sklaidos agentų atliekamų veiksmų ir knygų tendencijos išlikti apyvartoje?*

Kaip bus matyti vėliau, esama gana tvirtos koreliacijos tarp bet kokių sklaidos veiksmų visumos ir knygos skaitomumo lygio. Šią koreliaciją pagrindžiantys galimi priežastiniai ryšiai disertacijoje apsvarstomi, bet

papildomai netiriami, todėl ir išvados apie juos daromos atsargiai.

4. *Ar galima rasti pasikartojančių, panašių sememinių molekulių skirtingų knygų perskaitymo protokoluose, leidžiančių apibendrinti, kurios sememinės molekulės perskaitymo protokoluose koreliuoja su didesne knygų tikimybe išlikti (apyvartoje)?*

Šiame tyrime identifikuoti tokios koreliacijos pavyzdžiai taip pat reikalautų išsamesnio tyrimo ir apie sememinių molekulių turinį, ir – turbūt labiausiai – apie jų kilmę, ir apie priežastingumo pobūdį. Tačiau galima tvirtai konstatuoti, kad tokios koreliacijos atvejų pasitaiko.

Atliekant tyrimą buvo surinkti ir analizuojami duomenys apie šių dviejų rūšių rodiklius. Atrenkant pačias knygas, kurių atlikimo protokolai ir su kuriomis susiję sklaidos veiksmas bus aptariami, bendrieji formalūs atrankos kriterijai buvo tokie:

1. Į imtį įtraukiamos lietuvių autorių knygos. Keletas autorių rašo ne lietuvių kalba (pvz., Ruta Sepetys, Ugnė Karvelis, Grigorijus Kanovičius), tačiau jie vis tiek įtraukti į imtį, nes pagal siauresnius atrankos kriterijus nustatyta, kad Lietuvos literatūros lauke jie yra laikomi lietuvių autoriais (pavyzdžiui, yra apdovanojami lietuvių literatūrai skirtomis premijomis, kaip lietuvių literatūra analizuojami mokslininkų darbuose ir pan.).

2. Į imtį įtraukiamos knygos, pirmą kartą išleistos nuo 1989 m.⁵⁵ iki 2012 m., mat 2013 m., įsteigus Lietuvos kultūros tarybą, pasikeitė valstybės paramos leidybai skyrimo tvarka. Į imtį įtrauktos anksčiau tik užsienyje (kartais ne lietuvių kalba) leistos lietuvių autorių knygos, po 1989 m. išleistos Lietuvoje, tais atvejais, jei jos atitikdavo siauresnius atrankos kriterijus (pavyzdžiui, joms būdavo paskiriama valstybės parama leidybai arba literatūros premija).

55 Tokį „nepriklausomos lietuvių literatūros“ atskaitos tašką mini Laimantas Jonušys, siedamas jį su Ričardo Gavelio *Vilniaus pokerio* ir *Jauno žmogaus memuarų* leidimo data. Žr. „Svarstymai. Du lietuvių literatūros nepriklausomybės dešimtmečiai“ [pokalbyje dalyvavo Jūratė Sprindytė, Laimantas Jonušys, Valdemaras Kukulas, Mindaugas Kvietkauskas, Vytautas Rubavičius, Regimantas Tamošaitis], *Metai* 3, 2010 (<http://tekstai.lt/zurnalas-metai/6010-svarstymai-du-lietuviu-literaturos-nepriklausomybes-desimtmečiai?catid=573%3A2010-m-nr-3-kovas;2016-04-29>).

3. Į imtį įtraukiami grožinės literatūros veikalai. Esant abejonių, ar veikalas laikytinas grožiniu, ar ne (pavyzdžiui, atsiminimai, publicistika ir pan. žanrų knygos), grožiniais veikalais buvo laikomi tie, kurie buvo traktuojami kaip grožiniai literatūros lauko agentų – pavyzdžiui, apdovanojami šiaip jau už grožinę literatūrą skiriamomis premijomis arba aptariami mokslininkų kaip grožinės literatūros kūriniai.

4. Į imtį įtraukiami prozos ir dramaturgijos veikalai. Šiuo atžvilgiu į imtį neįtraukti dviejų poetų – Sigito Gedos ir Justino Marcinkevičiaus – autobiografinio pobūdžio prozos tekstų rinkiniai, mat pastebėta, kad jie gali iškreipti duomenis: šie kūrėjai yra labai stipriai vertinami ir pripažįstami būtent kaip poetai, ir jų prozos tekstų rinkiniai lauko agentų iš esmės laikomi jų kūrybos tąsa, pavyzdžiui, mokslininkų veikaluose jie pasitelkiami tik kaip papildomas pavyzdys ar šaltinis, analizuojant poetinę kūrybą. Kita vertus, daugumos kitų autorių, rašančių ir prozą, ir poeziją (pavyzdžiui, Sigito Parulskio, Donaldo Kajoko), atvejais atskirti prozos recepciją nuo poezijos pasirodė visai nesudėtinga.

5. Į imtį įtrauktos tik tos knygos, kurios yra išleistos knygos pavidalu ir turi ISBN numerį. Tai reiškia, kad atskira eilute imtyje nėra nurodyti, pavyzdžiui, kai kurie Herkaus Kunčiaus romanai, kurie buvo spausdinti tik periodinėje spaudoje, nors jie ir atitiktų siauresnius kriterijus.

Siauresnieji knygų atrankos kriterijai yra su knygomis susiję sklaidos veiksmai. Jie pasirinkti atsižvelgiant į du dalykus. Pirma, apsispręsta duomenis tyrimui rinkti tik iš viešai prieinamų šaltinių, nerengiant papildomų apklausų ar interviu. Taip nuspręsta visų pirma dėl to, kad vien tokių duomenų esama labai daug, o jų nesurinkus ir nesusisteminus, sunku taikliai suformuluoti apklausos ar interviu klausimus. Pavyzdžiui, pradedant tyrimą, buvo manyta rengti interviu su leidėjais ir jų klausti apie valstybės finansavimo įtaką pasirinkimui, kokias knygas leisti, tačiau prieš darant tokį interviu pasirodė logiška pirmiausia objektyviai apskaičiuoti, kiek kuri leidykla gauna paramos knygų

leidybai, o tai jau savaime didelė užduotis. Antra, pasirinkti tokie sklaidos veiksmi, kuriuos būtų kuo paprasčiau kvantifikuoti. Todėl, pavyzdžiui, atrinktos akademinės publikacijos iš *Lituanistikos* duomenų bazės kaip iš akademinės bendruomenės konsensusą reprezentuojančio šaltinio, bet nerinkta duomenų apie recenzijas kultūriniuose leidiniuose, mat daug sunkiau pamatuoti, kieno požiūrį ir kaip tiksliai jos parodo ir kieno nuomonei gali daryti įtaką. Šitaip apibrėžus kriterijus, surinkti duomenys apie tokius knygų sklaidos veiksmus:

1. literatūros premijas;
2. akademinės publikacijas;
3. BA ir MA pakopų studentų baigiamuosius darbus;
4. valstybės finansinę paramą knygų leidybai;
5. vertimus į užsienio kalbas;
6. panaudą bibliotekose.

Kadangi kartais literatūros premijos skiriamos ne už konkrečią knygą, o už ilgesnį kūrybos laikotarpį (pavyzdžiui, LR Nacionalinė kultūros ir meno premija), kai kuriose imties eilutėse nurodomas tik autorius, o ne konkreti knyga. Tai pasiteisino ir renkant duomenis apie mokslininkų bei studentų publikacijas, nes jose kartais taip pat kalbama, pavyzdžiui, apie autoriaus viešąjį įvaizdį ar bendresnius kūrybos bruožus, neaptariant vieno kurio nors kūrinio.

Visos knygos imtyje aprašytos remiantis LIBIS katalogo duomenimis. Joje nurodytas kiekvienos knygos autorius, pavadinimas, žanras, leidimo metai ir leidykla. Jei knyga buvo išleista daugiau negu vieną kartą, nurodomi pirmojo leidimo duomenys. Išimtis padaryta tik Doloresos Kazragytės *Gyvenimui prieš gyvenimą*, mat valstybės finansavimas skirtas vėlesniam šios knygos leidimui, nors paprastai to nedaroma.

Kadangi palyginti dažnai bibliografiniame apraše nurodomi nekonvenciniai žanrų apibūdinimai (pavyzdžiui, „vaizdeliai“, „prisiminimų

fragmentai“, „noveletės“ ir pan.), siekiant apibendrinti, žanro požiūriu visos knygos buvo suskirstytos į:

1. romanus ir apysakas;
2. trumpąją prozą – apsakymus, noveles, miniatiūras ir t. t.;
3. eseistiką – jai priskiriama ir tai, kas įvardijama kaip „esė“ ar „publicistika“;
4. autobiografinę prozą.

Pirmąją ir antrąją nuo trečiosios ir ketvirtosios žanrų kategorijos skiria „fikciškumas“; tarpusavyje pirmoji ir antroji skiriasi visų pirma kūrinių apimtimi ir, atitinkamai, jų kiekiu vienoje knygoje (romanai retsykais leidžiami ir po du, bet dar smulkesnės prozos formų paprastai vienoje knygoje telpa dešimtys). Trečioji kategorija nuo ketvirtosios skiriasi tuo, kad autobiografinės prozos atveju autobiografiškumo elementas nurodomas jau knygos paantraštėje – „dienoraščiai“, „atsiminimai“, „vaikystės vaizdeliai“ ir t. t. – o „eseistikai“ priskirta tai, kas tiesmukos nuorodos į kalbėjimą apie save neturi.

Imtį sudaro 475 knygos, parašytos 195 autorių. 266 knygos yra romanai arba apysakos, 114 – trumposios prozos rinkiniai, 66 – eseistika, 11 – pjesių, 22 – autobiografinės prozos knygos.

Iš viso imties knygas išleido 61 leidykla. Pagal leidyklas knygų kiekis pasiskirsto taip:

LRS leidykla	140 Santara	3 Gairės	1
Alma littera	54 Aidai	2 Gardenija	1
Tyto alba	54 Bernardinai.lt	2	1
Vaga	42 Dominicus Lituanius	2 Kultūros meniu	1
Baltos lankos	27 Eugrimas	2 Laisvos valandos	1
Versus Aureus	25 Homo liber	2 Leidybinės sistemos	1
Gimtasias žodis	13 Naujoji Rosma	2 Leidybos centras	1
Apostrofa	9 Petro ofsetas	2 Litimo	1
Magilė	9 Pradai	2 Lututė	1
Nemunas	7 Regnum fondas	2 Media Incognito	1
Apskaita	6	2 Melina-Verlag	1
Kitos knygos	6 Žara	1 Mintis	1
Charibdė	5 7 meno dienos	1 Naujasis lankas	1
Kronta	5 Algimantas	1 Obuolys	1
Žuvėdra	4 Andrena	1 Pasviręs pasaulis	1
Rosma	4 Aušra	1 Politika	1
Amžius	3 Baltoji varelė	1 Presvika	1
Eglės leidykla	3 De Libris	1 Sarogerma	1
Kauko laiptai	3 Eridanas	1 Technologija	1
Naujoji Romuva	3 Europa	1 Virtuali knyga	1
		Vyturys	1
		Iš viso	475

1.1 lentelė. Imties knygos pagal leidyklas

Kaip matyti, daugiau kaip pusė leidyklų tėra išleidusios vos po vieną knygą, o penkios ar šešios pirmosios leidyklos yra išleidusios didžiąją dalį visų knygų.

Pagal leidimo metus knygos pasiskirsto šitaip:

1989	3	2001	14
1990	5	2002	41
1991	4	2003	31
1992	3	2004	29
1993	6	2005	27
1994	3	2006	28
1995	12	2007	38
1996	15	2008	37
1997	13	2009	25
1998	19	2010	27
1999	19	2011	33
2000	15	2012	27
		Iš viso	475

1.2 lentelė. Imties knygos pagal leidimo metus

Kaip matyti, naujesnių knygų įimtį įtraukta daugiau. Iš dalies taip gali būti dėl to, kad iš pačių seniausių metų esama mažiau duomenų (išsamiau žr. kiekvieno duomenų pogrupio aptarimą), tačiau, kita vertus, vėlesniais metais intensyvėjo ir literatūrinis gyvenimas – daugėjo literatūros premijų, vertimų į užsienio kalbas ir pan.

Lietuvoje nėra vieno šaltinio, pateikiančio informaciją apie visas šalyje teikiamas **literatūrinės premijas**. Todėl pačių premijų pavadinimų buvo ieškoma internete viešuose šaltiniuose, pavyzdžiui, pranešimuose spaudoje, o vėliau tikslinami jų laureatų sąrašai. Stengtasi atrinkti visas premijas, skiriamas už grožinę prozą, tačiau nesant galimybės patikrinti bendrą jų sąrašą, neįmanoma tiksliai žinoti, kad jų nėra daugiau. Esama nemažai tokių, kurios skiriamos ir prozos, ir poezijos kūriniais – tokiais atvejais skaičiuoti tik laureatai prozininkai. Tais atvejais, kai premija skiriama ir grožiniams, ir negrožiniams kūriniais (paprastai tokios premijos teikiamos regionų savivaldybių kūriniais, skirtiems įamžinti nusipelnusio kraštiečio atminimą arba pačiam regionui tirti ir aprašyti), jomis apdovanotos atsiminimų ar publicistikos knygos laikytos grožinėmis tada, jei atitinka ir dar bent vieną iš siauresniųjų kriterijų (pavyzdžiui, yra aptariamoms mokslininkų darbuose). Iš viso surinkti duomenys apie 20 literatūros premijų

Duomenys apie **lietuvių literatūros vertimus į užsienio kalbas** yra bene patikimiausi ir lengviausiai prieinami – juos renka ir viešai skelbia VšĮ „Lietuviškos knygos“ interneto svetainėje www.booksfromlithuania.com, skiltyje „Vertimai“. Įimtį įtrauktos tik tos knygos, kurios užsienio kalbomis išleistos kaip atskira knyga, bet neįtrauktos atskirų kūrinių ar jų ištraukų publikacijos antologijose ar almanachuose. Manyta atsižvelgti ir į tai, ar knygos išleistos užsienio leidykloje, ar tik užsienio kalba, bet Lietuvoje, tačiau paaiškėjo, kad Lietuvoje užsienio kalba išleista tik viena knyga – Vytauto Bubnio *Svečio* vokiškasis vertimas. Tyrimo eigoje ši duomenų grupė pasirodė

mažiausiai intriguojanti žvelgiant iš Lietuvos konteksto: beveik visos į užsienio kalbas verčiamos knygos yra pakankamai tolygiai pripažįstamos ir vertinamos visų sklaidos agentų ir nesudaro jokio savarankiško imties pogrupio, todėl išsamiau disertacijoje šie duomenys neaptariami⁵⁶.

Mokslinių publikacijų, kuriose analizuojami šiuolaikiniai lietuvių autoriai ir jų kūriniai, ieškota *Lituanistikos* duomenų bazėje. Joje publikacijos kaupiamos nuo 2000-ųjų metų. Išsami informacija apie duomenų bazės struktūrą pateikiama interneto svetainėje www.lituanistika.lt, skyrelyje „Apie duomenų bazę“.

Tyrinėjant *Lituanistikos* publikacijas, stengtasi nagrinėjamas knygas ar autorius atrinkti ne mechaniškai, bet atsižvelgiant į tai, kad jie būtų publikacijoje iš tikrųjų aptariami ir analizuojami, o ne vien paminėti. Jei duomenų bazėje būta viso publikacijos teksto arba jei pateiktas šaltinių sąrašas, buvo atrenkamos tos knygos, kurios publikacijoje cituojamos. Taip pat buvo įtraukiamos knygos ar autoriai, paminėti prie raktažodžių. Galiausiai, jei duomenų bazėje buvo pateikiamas publikacijos tekstas, ieškota ilgesnių vieno autoriaus kūrybos ar vieno kūrinio atkarpų. Be to, buvo stengiamasi priskirti publikaciją konkrečiam kūriniui, o ne vien autoriui.

Studentų baigiamieji darbai ir jų santraukos elektroniniu pavidalu kaupiamos ir saugomos Lietuvos ETD duomenų bazėje, kurioje ir tvarkomoje Lietuvos akademinių bibliotekų tinklo. Šie duomenys rinkti kaip papildantys duomenis apie mokslines publikacijas, studentus laikant atskiru, ypatingu tarpiniu atveju tarp profesionalių ir neprofesionalių skaitytojų. Duomenų bazėje sukaupta 15-os Lietuvos aukštųjų mokyklų įvairių specialybių studentų baigiamieji BA ir MA pakopų darbai, pradedant 2004 m., bet kai kurios aukštosios mokyklos yra prisijungusios dar vėliau. Išsami

56 Šis tyrimas neapėmia labai intriguojančių duomenų – apie lietuvių literatūros recepciją užsienyje. Pavyzdį – Ričardo Gavelio romano *Vilniaus pokeris* lietuviškų ir angliškų atlikimo protokolų analizę – žr. Gabrielė Gailiūtė, „*Vilnius Poker* by Ričardas Gavelis: the Reception of a Soviet Novel in the North American Market“, *Textual Cultures* 8(2), 2013, p. 157–167.

Lietuvos ETD statistika pateikta LABT interneto svetainėje⁵⁷.

Iki 2013 metų, kai įsteigta Lietuvos kultūros taryba, knygų leidybai **valstybės parama** buvo skiriama iš dviejų šaltinių: Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos leidybos finansavimo programos ir Kultūros rėmimo fondo (iki 2008 m. vadinto Kultūros ir sporto rėmimo fondu).

Duomenys apie abu šaltinius surinkti Lietuvos respublikos kultūros ministerijos archyve. KM leidybos paramos programos lėšos⁵⁸ skirstytos ministrų įsakymais, kuriais patvirtinamos ekspertų komisijos rekomendacijos. Nuo 1996 m. visi tokie įsakymai rasti archyve ir į imtį įtrauktos juose minimos bendruosius kriterijus atitinkančios knygos. Pasitaikė keletas atvejų, kai paramą gavusi knyga buvo išleista kitu pavadinimu – tuomet jis patikslintas LIBIS kataloge pagal autorių, leidyklą ir leidimo metus. Dar keliais atvejais knygos buvo išleistos vėliau, negu numatyta, teikiant paraišką paramai. Pasitaikė ir knygų, kurioms buvo paskirta parama, bet LIBIS kataloge jų aptikti nepavyko – labai tikėtina, kad jos apskritai nebuvo išleistos, todėl nebuvo įtrauktos ir į imtį. 1994 ir 1995 m., t. y. pačioje leidybos programos įgyvendinimo pradžioje, ekspertų išvados buvo mažiau tikslios, rekomendacijų sąrašė ne visada nurodoma tiksli suma kiekvienai knygai, kartais rašoma, pavyzdžiui, „rekomenduojama paremti visą leidyklos programą“. Tačiau kadangi archyve nebepavyko rasti tų metų paraiškų, į imtį įtrauktos tik tos knygos, kurios tiksliai minimos ekspertų rekomendacijose ir nurodoma konkreti joms skiriama suma.

Kiekvienais metais pagal leidybos programą buvo skiriama parama Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos rengiamam „Pirmosios knygos“ konkursui. Nutarta laikytis prielaidos, kad taip remiamas pats konkursas kaip galimybė jauniems rašytojams debiutuoti, o ne konkrečių knygų leidyba. Todėl

57 Žr. „Apie LABT: Statistika“, *Lietuvos akademinų bibliotekų tinklas* (<http://www.labt.lt/Apie-LABT/Statistika/eLABa-ETD-objektai>).

58 Pinigų sumos visur šioje disertacijoje nurodomos tokia valiuta, kuri galiojo jų skyrimo metu – litais, siekiant išvengti iškraipymų, kurių gali atsirasti, konvertuojant tas sumas pagal skirtingu metu galiojusį euro ir lito kursą. Dėl tos pačios priežasties neatsižvelgiama į kitus ekonominius svyravimus, pavyzdžiui, infliaciją, MGL ir panašiai.

į imtį įtrauktos ir valstybės remiamomis laikytos tik tos „Pirmosios knygos“ konkursą laimėjusios knygos, kurios atitiko ir bent vieną kitą kriterijų.

KRF dokumentai archyve dažnai buvo nesutvarkyti. Nuo 2008 m. jie tikslūs, tačiau iš senesnių ekspertų komisijos nutarimų rasti pavyko ne visus. Kai kuriais atvejais tikslios paramos sumos nustatytos iš buhalterijos ataskaitų ar sutarčių dėl mokėjimų, tačiau vis tiek galėjo likti netikslumų. Bet turimi duomenys rodo, kad lietuvių grožinės literatūros leidybai KRF parama skirta pakankamai retai, dažniau verstinėms knygoms arba literatūros sklaidos projektams, todėl tikėtina, kad netikslumai vis tiek netrukdo susidaryti bendrą įspūdį apie valstybės paramos knygų leidybai apimtį ir prioritetus.

Santykiniam knygų **skaitomumui** nustatyti buvo pasitelkta panauda bibliotekose. Apskritai, ko gero, vienintelis būdas tiksliai nustatyti, kokias knygas ir kaip dažnai skaito žmonės, yra stebėti ir ilgesnį laiką registruoti, ką skaito reprezentatyvi skaitytojų imtis. Nesant tokios galimybės, tenka rinktis kitą rodiklį, leidžiantį jei ir ne tiksliai nustatyti skaitymo dažnį ir preferencijas, tai bent jau santykinai palyginti, kas skaitoma dažniau, o kas rečiau ir kaip šie dydžiai koreliuoja su kitais rodikliais. Pardavimų duomenis bent kai kurios leidyklos laiko komercine paslaptimi, be to, jie nerodo, kiek skaitytojų iš tikrųjų pasiekia vienas parduotas egzempliorius. Tiražai LIBIS kataloge dažnai nenurodomi, ypač jei tiražas kartojamas, be to, nėra duomenų apie tai, kokia tiražo dalis nepakliūva į apyvartą arba labai greitai iš jos pranyksta, jei knyga nėra paklausi. Bibliotekų panaudos duomenys reprezentatyvūs ta prasme, kad daug labiau tikėtina, jog kiekvienas, pasiskolinęs knygą, skaito pats, o ne dalijasi su artimaisiais (kurie gali tą pačią knygą pasiimti iš bibliotekos patys). Jie mažiau patikimi dėl to, kad ne visi skaitytojai apskritai lankosi bibliotekose – kai kurie knygas tik perka, gauna dovanų arba skolinasi privačiai. Tačiau kadangi šis tyrimas apskritai nepajėgė aprėpti detalesnės skaitytojų demografijos, nuspręsta bibliotekų panaudą laikyti pakankamai tiksliu rodikliu knygų skaitomumui lyginti.

Bibliotekų panaudos statistika⁵⁹ pradėta kaupti 2004 m. trylikoje Lietuvos viešųjų bibliotekų; visos bibliotekos į posistemę sujungtos 2010 m. Siekiant nustatyti santykinį lietuvių autorių knygų skaitomumą, pirmiausia iš Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos gauti 2011 ir 2012 m. visų Lietuvos viešųjų bibliotekų panaudos duomenys, parengti pagal LATGA užklausą. Iš šių duomenų į imtį papildomai įtrauktos bendruosius kriterijus atitinkančios knygos, kurių skaitomumas viršijo 500 pasiskolinimų per metus. Tuomet parengta užklausa, apimanti visas į imtį įtrauktas knygas, ir išsiųsta 13 bibliotekų, kuriose panaudos duomenys kaupiami seniausiai, t. y. nuo 2004 m. Į užklausą įtraukti visi kiekvienos knygos leidimai, o jų skaitomumas buvo sumuojamas, t. y. buvo skaičiuojamas ne kiekvieno leidimo skaitomumas atskirai, bet kiekvienos knygos visų leidimų kartu. Gauti duomenys rodė, kiek kartų kiekviena knyga buvo pasiskolinta iš šių bibliotekų per visą 2004–2012 m. laikotarpį. Šie skaičiai padalyti iš knygos cirkuliavimo trukmės: jei knyga išleista iki 2004 m., tuomet cirkuliavimo trukme laikytas 2004–2012 m. laikotarpis, o jei vėliau, tuomet – laikotarpis nuo jos leidimo metų. Taip gautas vidutinis kiekvienos knygos pasiskolinimų iš bibliotekų skaičius per metus.

Pagal šį vidutinio skaitomumo rodiklį knygos padalytos į keturias kategorijas: labai didelio skaitomumo knygomis laikomos tokios, kurios vidutiniškai pasiskolinamos iš bibliotekų dažniau negu 500 kartų per metus. Didelio skaitomumo knygos pasiskolinamos dažniau negu 250 kartų per metus, vidutinio – dažniau negu 50, o jei dar rečiau, tuomet jos laikomos menko skaitomumo knygomis.

Visos išvardytos duomenų grupės laikytinos sklaidos veiksnių rodikliais, tačiau skaitomumas rodo patį išlikimą apyvartoje. Visi sklaidos veiksniai, išskyrus finansavimą, susiję su distribucija, tad laikomi atgarsio rodikliais. Kitas tyrimo objektas yra **atlikimo protokolai. Profesionalių skaitytojų**

59 Informaciją apie bibliotekų panaudos statistikos rinkimą suteikė ir duomenis gauti padėjo Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos LIBIS centro sistemų administratorė Renata Balandienė.

atlikimo protokolais šiame tyrime laikomos pačios mokslinės publikacijos ir studentų darbai. Tyrimas neapėmė knygų recenzijų kultūros leidiniuose ar kitose viešosios informacijos priemonėse, nes, kaip jau minėta, jos pasirodė per sunkiai kvantifikuojamos ir skatino kelti dar daugiau klausimų apie kultūrinės žiniasklaidos sklaidą ir įtaką, o tokie klausimai smarkiai peržengė šio tyrimo ribas (nors neabejotinai būtų labai įdomūs ir verti tirti).

Neprofesionalių skaitytojų atlikimo protokolų aptikti ir juos susisteminti dar sunkiau. Visi jie surasti viešai prieinamuose interneto šaltiniuose, nerengiant tikslingų apklausų ar interviu. Iš dalies taip nuspręsta dėl jau minėtų praktinių tyrėjų kompetencijų ir išteklių apribojimų. Kita vertus, esama tikimybės, kad spontaniškai ir savanoriškai apie knygas mąstoma ir kalbama kitaip, negu būtų atsakinėjama siauresniame formalaus kiekybinio tyrimo kontekste. Tokia skaitytojų atsiliepimų apžvalga negali būti laikoma iki galo reprezentatyvia jau vien dėl to, kad viešai ar pusiau viešai apie knygas kalbėti linkęs tam tikras skaitytojų tipažas – tikėtina, kad nemenka dalis tenkinasi knygų aptarimu žodžiu su asmeniškai, o ne su virtualiai pažįstamais žmonėmis, arba apskritai su kitais žmonėmis apie knygas kalbėtis nemėgsta ir jas skaito vienumoje. Nepaisant to, ypač tinklaraščių autoriai atrodo priklausą aktyviausiems ir uoliausiems skaitytojams, o sprendžiant iš to, kad leidėjai bent retsykais juos pasitelkia knygų sklaidai ir reklamai, galima manyti, kad jie diktuoja ar bent yra laikomi diktuojančiais skaitymo madas.

Iš esmės knygų aptarimai internete būna dviejų pavidalų. Pirmasis yra forumai, iš kurių didžiausias – *Supermama*, bet iš tikrųjų skyrelį „apie knygas“ galima rasti beveik bet kuriame, bet kurios temos ar bendruomenės forume. Forumuose paprastai kalbama labai glaustai, dažniausiai keletu žodžių, retsykais keletu sakinių. Diskusijų kartais pasitaiko, bet dažniau tiesiog išsakomos nuomonės viena po kitos, menkai reaguojant į tai, kas parašyta kitų. Tačiau ten labai svarbus bendravimas su kitais skaitytojais – pavyzdžiui, beveik visada padėkoma už rekomendacijas, paaiškinimus ar atsakymus į

konkretų klausimą. Forumuose rašantys skaitytojai (galbūt iš dalies ir dėl glaustos išraiškos) atrodo paprastesni ir menčiau linkę gilintis, be to, jie labai tiesmuki – jeigu knyga jiems nepatiko, tą jie išsako daug šiurkščiau ir su mažiau išlygų ar argumentų. Pastaruosius porą metų atsirado ir į forumus labai panašios grupės feisbuke, pavyzdžiui: „Rekomenduoju šią knygą“.

Kita skaitytojų raiškos vieta yra tinklaraščiai. Jie skiriasi nuo forumų jau vien tuo, kad čia galima rasti daug daugiau informacijos apie jų autorius, net jei šie ir neprisistato tikraisiais vardais. Sprendžiant iš to, kiek jie pasako apie save, matyti, kad dažnai tai išsilavinę žmonės, palyginti jauni, bet suaugę, baigę mokslus, turintys šeimą, dirbantys aukštos kvalifikacijos darbą, bet tik nedaugelis susiję su literatūra ar kultūra profesine prasme. Tinklaraščiai paprastai turi vieną ar kelis autorius, tačiau juose taip pat bendraujama. Pirma, tinklaraštininkai skaito ir deda nuorodas vieni į kitų įrašus, kuriems pritaria ar su kuriais polemizuoja. Antra, jie nuolat bendrauja komentarų skiltyje, kur bent dalis prisistato visada tais pačiais slapyvardžiais, dažnai ir su nuorodomis į savo pačių tinklaraščius. Tinklaraštininkai atrodo daug labiau išprusę už forumininkus: ne vien dėl to, kad įrašai ilgesni ir rišlesni, bet ir dėl to, kad jie daug dažniau skaito ir aptaria knygas užsienio kalbomis, daug labiau seka kultūrinį gyvenimą. Jie, pavyzdžiui, domisi garsiausiomis pasaulio literatūros premijomis, skaito knygų apžvalgas kitomis kalbomis, pasakoja savo įspūdžius iš Vilniaus knygų mugės ar kitų didesnių kultūros renginių. Jie taip pat beveik visada sureaguoja į „Metų knygos rinkimus“, juos priima kaip iššūkį perskaityti visas ar bent kelias nominuotas knygas. Rečiau, bet irgi paminimi „Kūrybiškiausios knygos rinkimai“, „Poezijos pavasaris“, Nacionalinė kultūros ir meno premija, bet beveik jokia kita lietuviška literatūros premija į jų akiratį nepakliūva.

2. Neprofesionalių skaitytojų skonis

Iš pirmo žvilgsnio neprofesionalaus skaitymo – t. y. skaitymo neturint jokio kito tikslo, išskyrus asmeninį interesą, – situacija atrodo paprasčiausia. Neprofesionalaus skaitytojo poveikio priemonės literatūros laukui pačios tiesmukiausios: jis yra knygų pirkėjas (pats arba per bibliotekas, kurios formuoja savo kolekcijas, atsižvelgdamos į jo pageidavimus), materialiai išlaikantis leidybos verslą ir daugelį su juo susijusių institucijų, bei kūrinių suvokėjas, užtikrinantis jų gyvavimą. Tačiau viskas gerokai komplikuojasi, pastebėjus, kad skaitytojas, o dažnai ir skaitytojų gausa ar net „masė“, iš tikrųjų yra ir objektas, į kurį nukreipta daugelis kitų lauko agentų poveikio priemonių: reklama, kritika, literatūrinės ir „skaitymo skatinimo“ akcijos, galų gale, juk ir pati literatūra. Vengiant kelti šiame tyrime (o galbūt ir apskritai) neatsakomus klausimus, kam skaitytojams reikalinga literatūra ir kam literatūrai reikalingi skaitytojai, čia reikia tiesiog konstatuoti, kad skaitytojas turi galią *leistis paveikiamas* arba *būti paveiktas* kitų literatūros lauko agentų.

Įvairios diskusijos ir pasisakymai viešojoje erdvėje sudaro įspūdį, kad kaip tik ši galia nėra įvertinama. Apie skaitytojus dažnai kalbama kaip apie visiškai pasyvią „masę“, viena vertus, kuria nesunkiai manipuliuoja leidyklos ir reklama, „brukanti“ jiems „visoki šlamštą“, „niekalą“ ar „skaitalus“, kita vertus – kurią reikia nepaliaujamai „formuoti“ ir „ugdyti“, kad ji išmoktų skaityti ir branginti „rimtąją“ (ar net „tikrąją“) literatūrą⁶⁰. Tiesa, nemenka dalis tokių pasisakymų būna apie vaikus ir moksleivius, kurių pagrindinis užsiėmimas ir turėtų būti „ugdymasis“ ir „formavimasis“, tad tokia logika nėra visai nepagrįsta. Ko gero, ji nėra ir visiškai nepagrįsta suaugusių skaitytojų atveju, arba bent jau jos pagrįstumas vertas, kad į jį būtų įsigilinta ir jį iširta.

60

Tokį požiūrį į skaitymą išsamiai aptaria ir kritikuoja Michelis de Certeau. Žr. Michel de Certeau, *op. cit.*, p. 166–175.

Kol kas svarbiausia pabrėžti šio tyrimo prielaidą, kad skaitytojas šiuo atveju laikomas visaverčiu žmogumi ir daugiau ar mažiau sąmoningai sprendžiančiu ir veikiančiu asmeniu, kuris turi daug įvairių priežasčių rinktis skaityti vienas knygas vietoje kitų (arba apskritai skirti savo laiką knygų skaitymui) ir kuriam knygų skaitymas yra tik viena iš daugybės gyvenimo sričių. Tokia prielaida reiškia, kad jei skaitytojo pasirinkimus galima paveikti iš šalies, tai tokie mėginimai vis tiek turi būti apgalvoti ir pagrįsti nemenku skaitytojo pažinimu.

Atgimimo metus ir dešimtmetį po jų tyrusi Loreta Jakonytė⁶¹ išsamiai aptaria, kokios aplinkybės lėmė rašytojų (galima manyti, kad ir kitų literatūros profesionalų) nusivylimą skaitytojais, nusigręžimą nuo jų ir kartu – nereikalingumo jiems jausmą. Naujai susiklosčiusios sociokultūrinės aplinkybės reikalavo permąstyti ir perskirstyti vaidmenis, įsipareigojimus ir galias. Tiesa, ji tik labai glaustai užsimena apie ekonomines aplinkybes (ekonomikos tipo pasikeitimą ir visa, kas su tuo susiję; plačiau apie tai 4 sk.), kurių poveikis šiam vaidmenų, įsipareigojimų ir galių permąstymui ir persiskirstymui taip pat turėjo būti nemenkas.

Tačiau Marijus Šidlauskas, ko gero, pirmasis „nesiskaitymą“ su skaitytoju įvardijo kaip problemą⁶² – Jakonytės minimuose pasisakymuose problema visada įžvelgiama skaitytojo neišprusime, nesąmoningume, „neteisinguose“ lūkesčiuose ar polinkiuose ir pan. Šidlausko tekstas eseistinis, šmaikštaujantis ir ironizuojantis, bet čia gana tiksliai diagnozuojama ir problema, ir jos padariniai, ir priežastys. Kaip ir Jakonytė, Šidlauskas pastebi, kad nusivylimas ar nutolimas nuo skaitytojo yra susijęs su jų vaidmenimis, pasikeitusiais valstybei atgavus Nepriklausomybę, tačiau jis taip pat konstatuoja, kad „[s]kaitytojo (klausytojo, žiūrovo) kaip socialinės institucijos sunykimas skaudžiausiai kerta pačiai gimtajai literatūrai ir kultūrai“⁶³. Aptaręs literatūros kaip dialogo ar komunikacijos proceso teorines prielaidas, jis dėsto

61 Loreta Jakonytė, *op. cit.*, p. 130–141.

62 Marijus Šidlauskas, „Skaitytis su skaitytoju“, in: Marijus Šidlauskas, *op. cit.*, p. 73–84.

Pirmą kartą tekstas publikuotas periodiniame kultūros leidinyje *Nemunas* (2001).

63 *Ibid.*, p. 76.

gana steinerišką poziciją: skaitytojo sumenkinimas ir nušalinimas atveria kelius kritikų ir akademinų tyrinėtojų karjerizmui. Tačiau įdomiausia, kad problemos šaknį ir galimą išeitį Šidlauskas įžiūri literatūros sociologijoje, kurią „daug kas tebeleiko pasikėsiniu į literatūros estetinę nekaltybę ir tebetapatina su liūdno atminties sociologiniu vulgarizmu“⁶⁴.

Vis dėlto šiuo metu, kai atliekamas tyrimas, priešiškus skaitytojui ar nusivylimas juo atrodo gerokai sumenkęs. Esama šiokio tokio pagrindo spekuliuoti, kad literatūros profesionalų nepasitenkinimas ir pasipiktinimas (kurio vis tiek tebesama) nukrypo į per Nepriklausomybės laikotarpį išaugusius ir komerciškai subrendusius leidėjus, kuriems vis dažniau prikišamas atsainus požiūris ir į leidžiamų knygų meninę vertę, ir į leidybinio darbo (vertimo, redagavimo ir pan.) kokybę. Tačiau šio tyrimo metu nebuvo renkami duomenys, kurie leistų tokias spekuliacijas patvirtinti ar paneigti.

Požiūriu į skaitytoją lūžiu galima laikyti 2005 m. LR Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto užsakymu Tado Tamošiūno, Irenos Šutinienės, Olgos Gusevos ir Dianos Filipavičienės bendradarbiaujant su visuomenės nuomonės apklausos kompanija RAIT atliktą tyrimą „Skaitymo mastas, kryptingumas ir poreikiai“⁶⁵. Po šio tyrimo jau 2006 m. LR kultūros ministerija ėmė vykdyti Skaitymo skatinimo programą, trukusią iki 2011 m., dėl kurios sąvoka *skaitymo skatinimas* tapo įprasta literatūros ir su ja susijusių sričių specialistams ir net įforminta kaip 2013 m. pradėjusios veikti Lietuvos kultūros tarybos prioritetas. Sugretinus dviejų tyrimų – „Skaitymo masto...“ ir „Skaitymo skatinimo programos 2006–2011 m. vertinimo“⁶⁶ – ataskaitas, ima ryškėti skaitytojo portretas, o dar svarbiau – pasimato to portreto spragos.

64 *Ibid.*, p. 79.

65 Tadas Tamošiūnas, Irena Šutinienė, Olga Guseva, Diana Filipavičienė, *op. cit.*

66 *Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos 2006–2011 m. organizuotos skaitymo skatinimo programos vertinimo tyrimas*, užsakovas: LR kultūros ministerija, vykdytojas: „Sprinter tyrimai“, 2011 (<http://www.skaitymometai.lt/index.php?-1075067152>; 2015-07-08).

Tyrimas „Skaitymo mastas, kryptingumas ir poreikiai“

Kiek pavyko aptikti, tai praktiškai vienintelis prieinamas panašaus turinio tyrimas Lietuvoje pastaraisiais metais. Vėliau buvo atskirai atlikti keli vaikų ir paauglių skaitymo įpročių tyrimai, tačiau jų duomenys šiame kontekste menkai aktualūs. Taip pat bent pora skaitymo įpročių tyrimų atlikta leidyklos *Alma littera* užsakymu, tačiau išsamūs jų duomenys nėra prieinami ir galima remtis tik labai glaustomis jų apžvalgomis žiniasklaidoje.

Neabejotina, kad per dešimtmetį nuo „Skaitymo masto...“ tyrimo kai kurie duomenys turėtų būti pakitę – pavyzdžiui, neįmanoma įsivaizduoti, kad nebūtų išaugęs interneto prieinamumas ir internetinių tekstų skaitymas. Viešai skelbiami *Alma littera* tyrimų duomenys taip pat aiškiai rodo, kad knygų skaitymo populiarumas menksta – 2005 m. bent vieną knygą per pastarąjį pusmetį perskaitę sakėsi 65 proc. respondentų, 2008 m. – 56 proc.⁶⁷, o 2012 m. – 48 proc.⁶⁸ Tiesa, *Alma littera* tyrimų išsamios ataskaitos neskelbiamos, o iš viešai prieinamų jų apžvalgų nežinoma nei jų metodologija, nei detalesnė apklaustų skaitytojų demografija. Tačiau šiam tyrimui aktualiausi ne tikslūs skaičiai, o bendros tendencijos, ir tikėtina, kad jos kinta lėčiau arba nuspėjamai.

Iš dalies galima mėginti „Skaitymo masto...“ tyrimo duomenimis paaikškinti ir patį knygų skaitomumo mažėjimą. Dažniausiai respondentai teigė per pusmetį perskaitę bent vieną knygą iš „Specialybės, studijų“ ir „Mokslo populiarios, susijusios su pomėgiais“ kategorijų (taip pat ir iš „Detektyvų, nuotykių romanų“, tačiau šiai kategorijai negalioja tolesnis pastebėjimas apie kitų informacijos šaltinių konkurenciją). Kaip tik šiose srityse technologijų plėtra lengviausiai gali išstumti knygas: informacijos apie „pomėgius“ daug lengviau ieškoti internete, o ir studijų ar profesiniai skaitiniai (ypač jei turima

67 „Knygas skaito daugiau nei pusė Lietuvos gyventojų“, *15min*, 2008-10-22 (<http://www.15min.lt/naujiena/laisvalaikis/ivairenybes/knygas-skaito-daugiau-nei-puse-lietuvos-gyventoju-61-11377>; 2015-07-08).

68 Arūnas Spraunius, „Lietuvių skaitymo kultūros reanimacija ir reanimuotojai“, *Delfi*, 2012-07-07 (<http://www.delfi.lt/pramogos/kultura/lietuviu-skaitymo-kulturos-reanimacija-ir-reanimuotojai.d?id=59063019>; 2015-07-08).

galvoje ir savišvieta, o ne vien formaliosios studijos) greitai pasidarė prieinami ne vien knygų ir net ne vien rašytinių tekstų pavidalu. Deja, tyrime nebuvo klausiami apie alternatyvas skaitymui, pavyzdžiui, garso knygas, viešas paskaitas, lankomas gyvai arba klausomas įrašuose, televizijos ar radijo laidas, televizijos rodomus ar internete prieinamus informacinius ar dokumentinius filmus. Apskritai tyrimas nenumato kitokio grožinės literatūros pobūdžio ir su tuo susijusio kitokio jos skaitymo tikslo, o galbūt ir įpročių, ir tai turbūt laikytina jo ribotumu. Kadangi toks klausimas nekliamas ir minėtuose *Alma litteros* tyrimuose (ar bent viešai prieinamuose jų duomenyse), reikia pastebėti, kad kai kalbama (kartais net dramatiškai) apie menkstantį knygų skaitymą, neįmanoma pasakyti, ar tai iš tikrųjų reiškia menkesnę polinkį skaityti grožinę literatūrą, ar tiesiog kintančius informacijos paieškos ir savišvietos įpročius.

Kiti bendri tyrimo rezultatai (visų ar bet kurių knygų) rodo, kad moterys skaito dažniau už vyrus; daugiausiai skaito jauniausios (16–19 metų), o mažiausiai – vyriausios (70–74 metų) amžiaus grupės respondentai; skaitoma tuo daugiau, kuo aukštesnis išsilavinimas, kuo didesniame mieste gyvenama ir kuo daugiau pajamų gaunama. Tyrėjai galbūt ir pagrįstai pastebi, kad jaunesni (t. y. mokyklinio ir studentiško amžiaus) respondentai dažniau privalo skaityti knygas, kurių reikalaujama mokykloje ar universitete, tačiau atskiroje moksleivių apklausoje, kur buvo specialiai klausiami, kiek perskaityta knygų, neprivalomų pagal mokymosi programą, vos 20 proc. pasisakė neperskaitę nė vienos. Beje, jau tarp moksleivių išryškėja lyčių skirtumas: mergaitės skaito daugiau už berniukus.

Įdomu, kad daugiau kaip 70 proc. skaitytojų į klausimą, ar juos tenkina skaitomų leidinių kiekis, atsakė teigiamai. Kitaip sakant, žmonės skaito tiek, kiek nori ar jaučia poreikį. Tačiau kokybinėje tyrimo dalyje apklausti ekspertai vis tiek skundėsi, kad skaitoma „gerokai per mažai“, o vienas netgi netikėjo kiekybinio tyrimo skaičiais ir sakė, kad žmonės skaitymo apimtį padidina, norėdami geriau pasirodyti. Tyrėjai išvadoje taikliai pastebi, kad net jeigu taip būtų, tai vis tiek rodytų didelį skaitymo prestižą ir palankias sąlygas skaitymui

skatinti. Kitaip sakant, galima pastebėti, kad „skaitymo skatinimas“ yra „ekspertų“ (leidėjų, bibliotekininkų, literatūrologų, kaip paaiškinama tyrimo ataskaitoje) rūpestis, o ne pačių žmonių ilgesys ar poreikis. Ekspertai taip pat nepagrįstai sureikšmina reklamos ir „mados“ įtaką knygų pasirinkimui, nors žmonės dažniausiai remiasi artimos aplinkos rekomendacijomis (net jei artimoji aplinka linkusi pasiduoti madoms, ypač paaugliai ir jaunimas).

Turbūt kebliausia interpretuoti tyrimo rezultatus, rodančius skaitymo ir neskaitymo priežastis. Į klausimą, kodėl skaitoma, dažniausiai pasirinktas abstrakčiausias atsakymo variantas: „Plečiu akiratį“. Be išsamesnio paaiškinimo tai gali reikšti bet ką. Į klausimą, kas trukdo skaityti dažniau ar daugiau, dažniausiai atsakyta, kad trūksta laiko ir pinigų, o tai taip pat yra bendriausi atsakymai į bet kokių panašų klausimą – kodėl nesportuojate, nekeliaujate, nesavanoriaujate ir pan. Beje, maždaug ketvirtis respondentų taip pat teigė, kad daugiau skaityti „[n]iekas netrukdo“. Šiek tiek geriau tokius atsakymus paaiškina kokybinio tyrimo įžvalgos. Iš esmės skaitoma dėl dvejopų priežasčių. Pirma, siekiama žinių (profesinių, praktinių ar tiesiog pasaulio pažinimo – ekspertai mini populiariosios psichologijos ir filosofijos populiarėjimą), ir tai tikriausiai labiau susiję su negrožine literatūra. Antra, siekiama pramogos ir poilsio, ir tai turbūt labiau sietina su grožine literatūra (ypač tokie atsakymai kaip „Skaitymas padeda atitrūkti nuo kasdienybės“). Ar grožinei literatūrai gali tikti tokie atsakymai kaip „Knygos padeda geriau pažinti žmones“, sunku pasakyti ir tyrimo duomenys to neatskleidžia. Ko gero, viena iš svarbiausių įžvalgų – kad skaitoma dažnai iš įpročio, susiformuojančio anksti, gal netgi vaikystėje, ir labai glaudžiai susijusio su tėvų įpročiais (kiek jie mėgsta skaityti, kiek knygų yra namie ir t. t.). Šioje tyrimo dalyje mažai reikšmingas pasirodė aplinkinių skatinimas skaityti, įprotis aptarti perskaitytas knygas ar jomis keistis (beje, tai buvo būdingiau kaip tik jaunesniems) ar net prasta nuomonė apie neskaitančius, nors ankstesni duomenys lyg ir rodė skaitymo prestižą visuomenėje.

Trukdžius skaitymui tyrėjai gana paviršutiniškai interpretuoja kaip

„šiuolaikinio gyvenimo tempo“ padarinius, nors iš tikrųjų atsakymuose išryškėja viena labai įdomi tendencija: dauguma žmonių juos sieja su savo asmeninėmis aplinkybėmis – laiku, pinigais, įpročiais, o ne su išoriniais dalykais, pavyzdžiui, bibliotekų prieinamumu, jose esančių knygų pasiūla ar informacijos apie dominančius leidinius stoka.

Labai svarbi tyrimo įžvalga – kad retai pasitaiko „grynų“ skaitytojų, t. y. dauguma skaitančių žmonių renkasi įvairias, įvairių kategorijų knygas.

Tyrimo pasirinktas knygų skirstymas į kategorijas ne visai aiškus ir pagrįstas ir gali slėpti sunkiau pastebimas įžvalgas. Pavyzdžiui, daugiausiai „Pasakų, padavimų“ perskaitoma 20–39 m. amžiaus grupėje. Tačiau tyrime nebuvo atskiros „vaikų literatūros“ kategorijos. Jei manysime, kad visas vaikiškas knygas respondentai galėjo priskirti „pasakoms“, galima nujausti, kad kaip tik šio amžiaus žmonės susilaukia vaikų ir juos paaugina tiek, kad šie pradeda domėtis knygomis. Tad „pasakos ir padavimai“ galbūt rodo knygas, skaitomas vaikams, kartu su vaikais, norint parinkti knygas vaikams arba patikrinti, ar jų pačių pasirinktos knygos tinkamos (panašią gana stiprią motyvaciją vėliau aptiksime tarp knygų tinklaraštininkių). Kaip tik ši amžiaus grupė „Skaitymą vaikams“ paminėjo kaip vieną iš skaitymo motyvų, nors ir gana retą. Tokia įžvalga galėtų rodyti ir tam tikrą skaitymo prestižą arba bent suvokimą, kad vaikui svarbu nuo mažens ir savo šeimoje mokytis pamėgti knygas, kaip tvirtina ir patys tyrėjai bei ekspertai. Jei manysime, kad „Pasakos, padavimai“ galėjo reikšti visas vaikiškas knygas, tai paaiškintų ir ekspertus suabejoti vertusį jų kiekį – per pusę metų jų perskaitoma vidutiniškai 3.88, ir jos užima antrą vietą tarp visų kategorijų (po „Specialybės, studijų“).

Įdomių kombinacijų galima pastebėti ir kitose grožinės literatūros kategorijose. Pavyzdžiui, fantastikos mėgėjų nedaug, vos 8.6 proc. perskaitę bent vieną fantastikos knygą, bet tie, kurie jas apskritai skaito, skaito uoliai – vidutiniškai 3.37 per pusę metų. Perskaičiusių bent vieną meilės romaną per pusę metų beveik dvigubai daugiau negu perskaičiusių bent vieną šiuolaikinės intelektualiosios prozos kūrinį, tačiau skaitymo intensyvumas panašus – 2.21

ir 2.54.

Iš apklausos apie spaudą šiam kontekstui aktualiausia tai, kad kultūrinė spauda (kurioje paprastai gausiausia knygų recenzijų) bent retkarčiais skaitoma vos 20 proc. žmonių.

Labai įdomi pabrėžtinai pesimistinė ekspertų pozicija: net ir konstatuodami, kad skaitymo mastas kuria nors prasme auga (pavyzdžiui, didėja knygų pardavimai didžiuosiuose miestuose, atsiranda daugiau skaitančių jaunesnių žmonių ir t. t.), jie vis tiek įžiūri kokių nors trūkumų, nors tyrimu jų fiksuoti nebuvo mėginama (pavyzdžiui, kad skaitoma „menkavertė“ literatūra).

Tyrimo išvadose kaip pagrindinės skaitymo plėtros kryptys nurodoma „skaitymo poreikio ugdytas šeimose“ ir „bibliotekų fondų ir tinklo plėtra“. Tačiau iš tikrųjų tyrimo duomenys leistų formuluoti ir konkretesnius tikslus ar prioritetus. Pavyzdžiui, vyresni žmonės nustoja sakyti, kad skaityti trukdo laiko stoka (dažniau įvardija pinigų stygių), ir galėtų būti stambia potencialių skaitytojų grupė, tačiau skaito mažiausiai iš visų. Būtų protinga įdėmiau iširti jų poreikius ir pageidavimus. Sakykime, ši amžiaus grupė, nors apskritai skaito mažiau už kitas, pirmauja pagal susidomėjimą istorine literatūra ir memuarais. Be to, kaip tik šioje amžiaus grupėje tikėtini fiziniai sunkumai skaitant ar siekiant priėjimo prie knygų, net jei tai nėra tikrai sunki negalia. Galbūt skaityti būtų mieliau, jei knygų nereikėtų taip toli eiti net ir truputį skaudančiomis kojomis? Kitas pavyzdys: vyrai skaito mažiau už moteris, o berniukai – mažiau už mergaites. Tačiau vyrus kelis kartus labiau domina fantastinė literatūra. Ar nebūtų galima pamėginti suformuluoti „berniukiško“ skaitymo skatinimo tikslo, remiantis tuo, kuo jie ir taip dažniau domisi?

Žinoma, formuluoti tikslus – jau politikos, o ne tyrimo reikalas. Užtat prasminga pažvelgti ir į tai, kaip skaitymo skatinimas buvo suvoktas Kultūros ministerijos programoje.

„Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos 2006–2011 m. organizuotos skaitymo skatinimo programos vertinimo tyrimo“ ataskaita

Anot šios ataskaitos, 84 proc. respondentų (mokyklų, bibliotekų ir kitų programoje dalyvavusių įstaigų atstovų) teigiamai vertina pačią programą, o 97 proc. – savo rengtus projektus. Daugumos programos priemonių efektyvumas ir ilgalaikiškumas, formuojant skaitymo įpročius, įvertintas aukščiausiais balais. Tačiau klausimas, ar pavyko paskatinti žmones (dažniau) skaityti, nebuvo ne tik atsakytas, bet netgi užduotas. Šia prasme labai iškalbingi vertinimo komentarai: „Daug nuveikta skatinant skaitymą ir šviečiant žmones“, „Skaitymas labai svarbus visiems“, „Kiekviena veikla yra skatintina“ – apie visą programą; „Pavyko įgyvendinti planus“, „Įdomios paskaitos, susitikimai su rašytojais“ – apie savo projektus. Šiuose komentaruose nėra jokie konkretumo: kaip programos dalyviai supranta, kodėl žmonės turėtų skaityti (daugiau)? Kam ir kokia iš to nauda? Atsakydami į klausimą, kokius skaitymo skatinimo projektus vėliau organizavo savo iniciatyva, programos dalyviai aiškiai parodo, kaip supranta skaitymo skatinimo priemones: daugiausiai surengta įvairių renginių – susitikimų su rašytojais, knygų pristatymų, literatūros vakarų ar skaitymų, taip pat konkursų ir panašių priemonių, skirtų labiausiai vaikams ar paaugliams. Visa tai savaine tikriausiai yra įdomi ir prasminga veikla, tačiau programa nepateikia jokių duomenų, kad nuo renginių gausos žmonės imtų daugiau ar dažniau skaityti.

Pačios programos pasiūlytos priemonės atrodo sistemingesnės, tačiau skirtos visų pirma specialistams instruktuoti – išleista keletas knygų, surengta seminarų ir konferencija, bibliotekininkai netgi siūsti į stažuotes užsienyje. Apskritai gana aiškiai matyti, kad skaitymo skatinimas šioje programoje visų pirma buvo nukreiptas į vaikus ir paauglius, įskaitant ir „Skaitymo masto...“ tyrime užfiksuotą poreikį skatinti skaitymo įpročius šeimoje (pavyzdžiui, surengtas konkursas „Skaitome ir dalijamės“, kur vaikai buvo kviečiami papasakoti apie skaitymą savo šeimoje). Beje, programos dalyviai, įvardydami, ko pasigenda, dažniausiai minėjo skaitymo skatinimo programas

senjorams, neįgaliesiems, tautinėms mažumoms ir kitoms socialiai jautresnėms grupėms. Apie tai, kad reikia ar galima skatinti skaityti sveikus geros ar vidutiniškos socialinės padėties suaugusius žmones, beveik niekur neužsiminta. Tarp kitų ateičiai siūlomų priemonių daug pasikartojimų („Daugiau susitikimų su rašytojais“, „Daugiau renginių vaikams“) ir *de facto* pinigų prašymai („Bibliotekų fondų plėtimas“ ir „Daugiau finansavimo“).

Tai nereiškia, kad programa nesukūrė veiksmingų skaitymo skatinimo priemonių. Pavyzdžiui, beveik visos „Metų knygos rinkimų“ penketukuose atsidūrusios knygos išpopuliarėja – atskiri atvejai leidžia įtarti, kad taip tikrai yra dėl pačios akcijos sklaidos, sakykime, Jolitos Skablauskaitės *Sado sindromas*, atsidūręs 2010 m. penketuke, yra skaitomas daug dažniau už kitas tos pačios autorės knygas. Taip pat visiškai neįmanoma įsivaizduoti, kad renginiai ir projektai galėtų kaip nors pakenkti skaitymo populiarumui ir prestižui – beveik neišvengiama, kad jie jį veikia teigiamai. Tačiau tai, ko gero, reiškia, kad tai buvo ne tiek skaitymo skatinimo, kiek neapibrėžto bibliotekų finansavimo didinimo ir literatūrinio gyvenimo intensyvinimo programa. Kad ji nebuvo tokia sėkminga, kaip didžiuojamasi, rodo ir mažėjantis, o ne didėjantis „bent vieną knygą per pusę metų“ perskaičiusiųjų skaičius anksčiau minėtų apklausų duomenimis.

Iš tikrųjų skaitymo skatinimas iš daugelio kitų kultūros sričių ir iniciatyvų išsiskiria kaip tik tuo, kad yra gana nesunkiai apčiuopiamas: arba žmonės ima daugiau skaityti, arba ne, ir tie, kurie naudojami (neva) skatinimo priemonėmis, arba iš tikrųjų yra paskatinami labiau už kitus, arba ne. Tačiau programoje jokių apčiuopiamų tikslų nekelta ir jokių kvantifikuojamų kriterijų priemonių ir projektų veiksmingumui patikrinti nepasitelkta⁶⁹. Tiesą sakant, tarp kitų Europos Sąjungos (ES) šalių Lietuvos gyventojai neatrodo itin prastai – 66 proc. teigia perskaitę bent vieną knygą per pastaruosius 12

69 Išsamiau apie galimus skaitymo skatinimo tikslus ir priemones jiems pasiekti žr.

Gabrielė Gailiūtė, „Būtų faina, kad visi žmonės skaitytų“, *Šiaurės Atėnai*, 2014-01-22 (<http://www.satėnai.lt/2014/01/22/butu-faina-kad-visi-zmones-skaitytu/>; 2015-07-14).

mėnesių (nebuvo klausiama konkrečiau, grožinę ar negrožinę)⁷⁰, o visos ES vidurkis – 68 proc. Pagal kitus dalyvavimo kultūroje rodiklius Lietuva taip pat laikosi ties viduriu. Tad gali būti, kad suformuluoti aišką tikslą nelengva dar ir dėl to, kad esama padėtis nėra tokia drastiška, kad būtų akivaizdu, jog reikia skubiai ją taisyti.

Šiuo tyrimu siekiama šiek tiek geriau pažinti ir suprasti tą dalį Lietuvos gyventojų, kurie jau yra skaitytojai, paliekant nuošalyje tuos, kurie sakosi knygų neskaitą, ir klausimą, kaip pastaruosius paskatinti skaityti apskritai. Tyrime mėginama atsakyti į klausimus, ką ir kaip dažnai žmonės skaito, kuo remiasi, pasirinkdami knygas, kuo pagrindžia jų vertinimą (arba kuo knygos jiems patinka). Tai galėtų suteikti daugiau informacijos ir skaitymo skatinimo iniciatyvoms apie tai, kur ir kokiais būdais skaitytojus galima paveikti, jei manoma, kad juos ir jų įpročius reikia kaip nors keisti.

Skaitomiausios 2012 m. knygos

Šio tyrimo knygų imtis gana ribota – ją sudaro lietuvių autorių grožinės prozos knygos, išleistos po 1989 m. Tačiau norint susidaryti įspūdį apie tai, kas skaitoma, prasminga bent glaustai apžvelgti ir platesnį kontekstą. Pavyzdžiu paimta 1000 knygų, dažniausiai pasiskolintų iš bibliotekų 2012 metais (paskutiniaisiais, kai buvo renkami tyrimo duomenys).

1–100 vieta (3058–1459 pasiskolinimai)

Dažniausiai skaitoma 2012 m. knyga buvo Jodi Picoult romanus *Mano sesers globėjas*, iš 63 viešųjų ir Nacionalinės bibliotekų pasiskolintas 3058 kartus. Apskritai šios autorės knygos sudaro didžiąją dalį pirmojo dešimtuko,

⁷⁰ European Commission, *Special Eurobarometer 399: Cultural Access and Participation* [report], 2013 m. lapkritis (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_399_en.pdf; 2015-07-14). Šio tyrimo duomenys gali skirtis nuo minėtųjų apklausų dėl skirtingos tyrimo metodikos, kuri *Alma littera* tyrimų atvejais nepakankamai paaiškinta viešai prieinamuose dokumentuose.

jų pasitaiko ir toliau. Autorei ir konkrečiai šiai knygai populiarumo neabejotinai pridėjo 2009 m. pagal romaną pastatytas filmas, rodytas ir Lietuvoje. Be Picoult, pirmajame dešimtuکه atsidūrė Sandros Brown ir Danielle Steel (romantiniai) trileriai ir Herbjørg Wassmo sagos *Dinos trilogija* dalis.

Aukščiausiai – 4 vietoje – atsidūrusi lietuvių autorės knyga yra Jurgos Ivanauskaitės *Miegančių drugelių tvirtovė*, pasiskolinta 2249 kartus. Iškart po jos – pirmoji negrožinė knyga, Valdo Adamkaus *Paskutinė kadencija: Prezidento dienoraščiai*. Apskritai negrožinės literatūros pirmajame šimtuکه labai nedaug: 75 vietoje – dokumentinė Donya Al-Nahi „tikra istorija“ *Dykumos angelas*, 98 vietoje – Filomenos Taunytės *7 nuodėmės ir 12 ligų: medicina ir publicistika*.

Kitos pirmajame šimtuکه atsidūrusios lietuvių autorės – tik Irena Buivydaitė ir Elena de Strozzi, žinomos kaip „meilės romanų karalienės“. Tiesa, jame taip pat atsidūrė ir Juozo Tumo-Vaižganto *Dėdės ir dėdienės. Nebylys* iš moksleiviams skirtos „Skaitinių“ serijos. Pirmajame šimtuکه atsidūrė ir Knisterio serijos apie Raganą Lilę knygelės, skirtos paaugliams.

Didžiąją dalį pirmojo šimtuکه sudaro verstiniai detektyviniai, trileriniai ar meilės romanai ir nemažai šiųdviejų žanrų mišinių (kaip ir pačios Picoult ar Steel). Dauguma versti iš anglų kalbos, bet esama ir rusiškų (ypač Aleksandros Marininos), nemažai ir egzotiškos kilmės autorių, net jei rašančių angliškai (pavyzdžiui, afganistanietis Khaled Hosseini). Į akis krinta, kad pirmajame šimtuکه – vos keletas autorių vyrų, nepriklausomai nuo tautybės ir žanro – trilerių autorių taip pat dauguma moterų. Daug panašių atvejų į Picoult, Marininos ar Brown – skaitoma ne kuri nors viena autorės knyga, o visos ar daugelis. Beveik visos pirmojo šimtuکه autorės labai produktyvios. Dauguma pirmojo šimtuکه knygų – iki trejų metų senumo, bet kai kurios ir iki 8 ar 10.

101–200 vieta (1453–1199 pasiskolinimai)

Antrasis šimtukas daug kuo panašus į pirmąjį, iš negrožinės literatūros – tik pora „tikrų istorijų“ (pavyzdžiui, apie „moterį mafijos apsuptyje“), tačiau stipriai daugėja verstinės paauglių literatūros – serijų apie vampyrus (L. J. Smith *Vampyrų dienoraščių*, Stephenie Meyer *Saulėlydžio* ir pan.); be Raganos Lilės, yra ir Blogiukas Henris, ir Haris Poteris, ir *Nevykėlio dienoraščių* dalys. Iš lietuvių autorių dar pasirodo Vaitkevičiūtė, taip pat rašanti meilės romanus, vis dar yra de Strozzi ir Buivydatės knygos. Moterų autorių apskritai vis dar daug daugiau negu vyrų, nors galbūt kiek mažiau negu pirmajame šimtuose. Atsiranda ir bent keletas klasika vadintinų kūrinių – Jane Austen, J. D. Sallingerio, Umberto Eco, Danielio Defoe, Joyce Carol Oates romanai. *Robinzonas Kruzas* ir *Rugiuose prie bedugnės* gali būti skaitomi mokyklose, tačiau daugiau neabejotinai mokyklinės programos kūrinių nėra. Knygos panašaus senumo, vos pora išimčių (Umberto Eco *Rožės vardas* išleistas 1991 m.).

201–300 vieta (1197–1037 pasiskolinimai)

Šiame šimtuose, be jau minėtų tendencijų, atsiranda Romualdo Granausko *Gyvenimas po klevu* (1162), mokyklinės programos kūrinys, George'o Orwello *Gyvulių ūkis* (1132), Jurgos Ivanauskaitės *Placebas* (1124), Ray'aus Bradbury'o *Pienių vynas* (1092), išleistas serijoje, pavadintoje „Klasika“, Lauros Sintijos Černiauskaitės *Benedikto slenksčiai* (1089). Tarp meilės romanų vis didesnė jau minėtųjų lietuvių autorių dalis, moterų autorių kūrinių vis dar daugiau negu vyrų, iš negrožinės literatūros – tik dar pora Taunytės knygų.

301–400 vieta (1036–885 pasiskolinimai)

Iš, tikėtina, mokykloje skaitomų kūrinių – Justino Marcinkevičiaus *Mažvydas* (1019), Kristijono Donelaičio *Metai ir pasakėčios* (997), Vinco

Mykolaičio-Putino *Altorių šešėly* (956), Juozo Apučio *Gegužė ant nulūžusio beržo* (898). Dar daugiau knygų paaugliams; tarp jų ima rasti ir lietuvių autorių (Vytauto Račicko, Akvilinos Cicėnaitės, Daivos Vaitkevičiūtės, Gendručio Morkūno). Daugėja senesnių (iki 10 metų) knygų. Iš negrožinės literatūros – vien „tikros istorijos“.

401–500 vieta (884–791 pasiskolinimai)

Mažėja visai naujų (vienų ar dvejų metų senumo) knygų, nors dauguma vis dar iki dešimties metų senumo. Mažėja rusiškų Darjos Doncovos ir Marininos detektyvų. Daugėja verstinės klasikos, galbūt skaitomos mokykloje (pavyzdžiui, Oscaro Wilde'o *Doriano Grėjaus portretas* ar Honoré de Balzaco *Tėvas Gorijo*). Daugėja negrožinės ar eseistinės lietuvių literatūros – Martyno Starkaus *Tuk tuk Indija*, Jurgos Ivanauskaitės *Viršvalandžiai*, Vandos Juknaitės *Išsiduosi. Balsu*, Vytauto Petkevičiaus *Durnių laivas* ir kt. Atsiranda naujos lietuvių literatūros, pavyzdžiui, Undinės Radzevičiūtės *Baden Badeno nebus* (išleista 2011 m.). Pasirodo naujai (prieš metus ar dvejus) perleistų verstinės klasikos kūrinių, pavyzdžiui – Anne Frank *Dienoraštis*. Nors meilės romanų ir trilerių / detektyvų dar vis nemažai, knygos darosi vis įvairesnės. Stipriai daugėja paaugliams skirtų serijų.

501–600 vieta (789–719 pasiskolinimų)

Paaugliams ar maždaug dešimtmečiams skirtos knygos jau sudaro turbūt didžiąją dalį. Tarp jų verstinių daugiau, tačiau lietuviškų taip pat nemažai. Nemažai verstinės klasikos, tikėtina, skaitomos mokykloje (J. W. Goethe's, Williamo Shakespeare'o). Daugėja „rimtosios“ ar bent „rimtesnės“ šiuolaikinės verstinės literatūros, pavyzdžiui, Andrei Makine'o, Johno Irvingo (jo knygų pasitaikė ir aukštesnėse vietose), Isabel Allende, Harukio Murakamio. Lietuvių romanų mažėja taip pat kaip ir verstinių, tačiau atsiranda

Dalios Jazukevičiūtės ir Roko Flick knygų. Negrožinės literatūros, net ir „tikrų istorijų“, vos viena kita.

601–700 vieta (719–650 pasiskolinimų)

Knygų įvairovė vis didėja, ir sunku apibendrinti, kurios vyrauja. Tikriausiai pirmauja knygos vaikams ir paaugliams, bet nežymiai. Tarp jų daugėja lietuvių autorių knygų (Kęstučio Kasparavičiaus, Vytauto V. Landsbergio). Matyti įvairios naujienos – grožinės ir negrožinės lietuvių literatūros (nežiūrint meilės romanų), kaip Mečio Laurinkaus *Elektra*, Andriaus Užkalnio *Prijaukintoji Anglija*, – ir verstinės – ypač Sofi Oksanen knygos. Daugėja verstinės klasikos ir šiuolaikinės rimtosios literatūros, tikėtina, mokyklose neskaitomos, pavyzdžiui, Johno Banville'o, Michailo Bulgakovo. Pasirodo pirmas vadovėlis – *Marketingo* (autorius nenurodytas). Panašu, kad ima mažėti detektyvų, lyginant su meilės romanais.

701–800 vieta (650–598 pasiskolinimai)

Atsiranda vadovėlių ir mokomųjų knygų – *Personalo vadyba, Socialinė psichologija, Psichologija*. Stipriai pirmauja mokyklinė ir nemokyklinė literatūra vaikams ir paaugliams, įskaitant vaikų literatūros klasiką, pavyzdžiui, Mariją Gripe ar Otfriedą Preusslerį. Nemažai rimtosios verstinės prozos, pavyzdžiui, Jeffrey'o Eugenides'o ar Ali Smith. Lietuviškų knygų beveik visai nėra. Pasirodo viena kita rimtesnė negrožinė knyga, pavyzdžiui, C. P. Estés *Bėgančios su vilkais*.

801–900 vieta (598–558 pasiskolinimai)

Ima daugėti negrožinės literatūros: greta Philipo Kottlerio *Marketingo valdymo pagrindų* ir panašių psichologijos ar vadybos vadovėlių pasirodo ir

Timothy'o Snyderio *Kruvinos žemės*, ir dar pora knygų panašiomis istorinėmis temomis. Atsiranda rimtosios šiuolaikinės lietuvių literatūros – Sigito Parulskio *Trys sekundės dangaus*, Jolitos Skablauskaitės *Sado sindromas*, Jurgio Kunčino *Tūla* (tiesa, skaitoma ir mokyklose). Daugėja verstinės „šiuolaikinės klasikos“ – Salmano Rushdie'o, Mikos Waltari'o, Peterio Høego; atkreiptinas dėmesys, kad ji ne vien anglakalbė. Daug vaikų ir paauglių literatūros, vis daugiau klasikos – pavyzdžiui, Astrid Lindgren. Tebesama meilės ir detektyvinių romanų, bet jie nebesudaro didžiosios dalies.

901–1000 vieta (557–518 pasiskolinimų)

Išskirtinai daug vaikams adaptuotų klasikinių knygų – *Robinzonas Kruzas*, Bramo Stokerio *Drakula*, Jacko Londono *Baltoji iltis*. Apskritai daug klasikinės vaikų literatūros. Dar daugiau rimtosios verstinės literatūros – Orhanas Pamukas, Ianas McEwanas, Jacqueline Susan. Nemažai mokyklose tikriausiai skaitomų lietuviškų knygų. Trilerių ir meilės romanų pasitaiko ir toliau, bet jau tik nedidelė dalis.

Iš viso bent vieną sykį iš bibliotekų pasiskolintos 12 465 knygos, taigi tūkstantukas sudaro mažiau nei dešimtadalį skaitomiausių. Tarp rečiausiai pasiskolinamų ar išvis nepasiskolinamų labai daug knygų visai mažiems vaikams (logiška, kad jos nesiskolinamos iš bibliotekų, nes yra skirtos ne tiek skaityti, kiek vartyti, čiupinėti ir gal net plėšyti, todėl tikriausiai paprastai perkamos po vieną kiekvienam „skaitytojui“), daugėja senesnių (ypač kelių dešimtmečių senumo) knygų, knygų labai siauromis temomis (pavyzdžiui, *Degųjų dujų sistema*), albumų (kurie taip pat skirti ne skaityti, o vartyti ar net demonstruoti lentynose). Prie menkai skaitomų atsiduria ir „praktiškos“ knygos – pavyzdžiui, sodininkystės ar kulinarijos. Galima nujauti, kad pyrago receptą 2012 m. buvo greičiau ir patogiau susirasti internete, o pačių panašių knygų populiarumas (vien jų pavadinimų daugėjimas rodo, kad jos vis dėlto

populiaros) labiau susijęs su noru jas nuolat turėti namuose, neabejotinai ir dėl vizualaus jų grožio. Kadangi į šią statistiką neįtrauktos mokyklų ir akademinės bibliotekos, retai skolinamiesi ir vadovėliai. Tarp beveik neskaitomų knygų daug ir poezijos. Sunkiausia paaiškinti, kodėl iš bibliotekų beveik nesiskolinama savipagalbos, pamaldumo, dvasingumo, populiarosios psichologijos, vaikų auklėjimo, vyrų ir moterų santykių, praturtėjimo būdų ir panašių knygų, nes ir „Skaitymo masto...“ tyrimas, ir skaitytojų atsiliepimai rodo, kad jos vis dėlto gana intensyviai skaitomos. Iš skaitytojų pasisakymų galima nujauti, kad jos dažnai keliauja iš rankų į rankas, t. y. būna skolinamosi privačiai. Tikriausiai tinka ir dovanoti. Be to, galbūt jos laikomos knygomis, kurios skaitytinos ne vieną kartą, nuolat prisimenamos ar pavartamos, truputį panašiai kaip religinės knygos ar maldaknygės – tokiu atveju taip pat reikalingas nuosavas egzempliorius.

Tokia apžvalga leidžia daryti kelis apibendrinimus. Pirma, vaikai ir paaugliai tikrai yra labai uolūs skaitytojai ir skaito toli gražu ne vien tai, kas privaloma mokykloje. Jiems skirtos literatūros pasiūla nemenka, o joje savo vietą užtikrintai randa ir bent kai kurie lietuvių autoriai. Įdėmesnis tokios literatūros tyrimas neabejotinai atskleistų paauglių skonio dėsningumą, ypač turint galvoje, kad jie labai lojalūs autoriams ir labai mėgsta serijines knygas, kuriose plėtojami tie patys pasakojimai ir veikia tie patys veikėjai.

Antra, esama labai tvirto pagrindo įtarti, kad tarp skaitytojų dominuoja moterys ir mergaitės. Paauglių literatūroje tai net akivaizdžiau: „serialų“, kur pagrindinė veikėja – mergaitė ir pasakojama iš mergaitiškos perspektyvos ir apie mergaitiškus rūpesčius (įskaitant rūpesčius dėl vaikinių, geriausių draugių ir pan.), gerokai daugiau negu aiškiai berniukiškų arba lyties aspektu neutralių, tiesiog nuotykių knygų. Įdomu, kad ir lietuviška paauglių literatūra – Cicėnaitės, Vaitkevičiūtės – skirta pirmiausia mergaitėms. Neutraliais, o gal net labiau berniukiškais būtų galima laikyti Račicko ir Morkūno kūriniai. Panaši tendencija – ir suaugusiųjų pramoginėje literatūroje. Pagal „Skaitymo masto...“ tyrimą vyrai meilės romanų beveik neskaito, o jų pirmuosiuose

šimtukuose labai daug. Be to, nemaža dalis knygų, vadinamų „detektyvais“ ar „trileriais“, iš tikrųjų taip pat yra „romantiniai trileriai“ ar „melodramos su detektyvų elementais“, kokius rašo Picoult ar Steel. Tai nereiškia, kad nesama tradicinių neutralių detektyvų ar trilerių – sakykime, Johnas Grishamas taip pat labai populiarus. Tačiau pati trilerio „moteriškėjimo“ tendencija (pavyzdžiui, tai, kad pagrindinės veikėjos vis dažniau būna moterys) pastebima pastaruosius keletą dešimtmečių⁷¹. Kitaip sakant, pirmuosiuose skaitomiausių knygų šimtukuose labai daug knygų, kurias skaityti vyrams mažai tikėtina (neatmetant galimybės, kad kartais vis dėlto tenka ar norisi). Be to, kaip jau pastebėta, labai ryškiai dominuoja moterys autorės.

Dar vienas pastebėjimas – viena vertus, skaitytojai mėgsta perskaityti daugiau negu vieną to paties autoriaus knygą, kita vertus, patys populiariausi pramoginiai autoriai (įskaitant ir lietuvių) yra ir labai produktyvūs. Be to, pačios populiariausios pramoginės knygos yra ir pačios naujausios. Tai leidžia įžvelgti tam tikrą mechanizmą, kai skaitytojas, radęs patikusį autorių, nori vis daugiau jo knygų, o autorius šį poreikį tenkina, rašydamas vis naujas (o leidykla jas leidžia, esant reikalui, prieš tai išvertusi). Iš tikrųjų šis mechanizmas nėra vien „vartotojo spaudimas gamintojui“, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio – iš skaitytojų atsiliepimų bus matyti, kad lojalumas autoriui yra labai svarbus skaitytojų bruožas, ir bent iš dalies tai galioja ne vien pramoginei literatūrai.

Net jei pačiuose pirmuose šimtukuose stipriai dominuoja visiškai pramoginės knygos, reikia pastebėti ir tai, kad populiariausiųjų tūkstantuke esama nemažai ir rimtos ar į rimtą pretenduojančios literatūros. Be to, maždaug ties tūkstantuko viduriu ima daugėti vertimų ne vien iš anglų kalbos, knygos (ar jų leidimai) darosi vis senesnės. Taip pat atsiranda verstinės klasikos. Jos skaičius neabejotinai išpučia mokyklose privalomos knygos

71 Žr., pvz., Rebecca Whitney, „Are Women Hardwired to Love Thrillers?“, *The Telegraph*, 2015-02-28 (<http://www.telegraph.co.uk/women/womens-life/11440540/Thrillers-and-crime-novels-Are-women-hardwired-to-love-them.html>; 2015-07-15).

(sunku įsivaizduoti laisvalaikiu skaitomas Shakespeare'o dramas, be to, jų skaitomos tik *Hamletas* ir (rečiau) *Romeo ir Džuljeta* – skaitantys savo noru turėtų jų susirasti ir daugiau), tačiau tarp jų esama ir tokių, kurių mokyklose tikrai ar tikriausiai nėra, ypač labiau šiuolaikinių – pavyzdžiui, aukštai pakilęs Eco *Rožės vardas*. Galima daryti prielaidą, kad ties tūkstantuko viduriu išsikvepia tikrai trumpalaikės pramoginių knygų mados ir ima ryškėti, kas iš tikrųjų yra populiariu ilgesnį laiką, ir kaip tik tokioje vietoje ima didėti knygų įvairovė.

Galiausiai, panašu, kad lietuvių autorių knygų padėtis nėra niekuo išskirtinė iš kitų. Dalis jų išsiveržia net į pačias pirmąsias vietas. Kol daugiausia pramoginių knygų, daugiausia ir lietuviškų meilės romanų. Kai ima daugėti paauglių literatūros, daugėja ir lietuviškų knygų paaugliams. Didėjant bendrai knygų įvairovei, įvairesnės darosi ir lietuviškos knygos. Net lietuviškos moterys autorės populiarnės už lietuvių vyrus. Palyginti nedidelė lietuviškų knygų dalis tarp tūkstančio skaitomiausių vertintina nevienareikšmiškai. Viena vertus, ji rodo, kad lietuvių literatūra dėl skaitytojų aiškiai konkuruoja su verstine, skaitytojai nelinkę jai teikti pirmenybės vien už tai, kad ji lietuviška. Kita vertus, tokia konkurencija nėra nesąžininga – yra ir labai populiarių lietuvių autorių ar knygų. Šią proporciją svarbu turėti galvoje dar ir dėl to, kad, kalbant apie lietuvių literatūrą, reikia nepamiršti, jog ji sudaro tik nedidelę skaitytojų patirties dalį.

Skaitomiausios lietuvių autorių knygos

Kaip aprašyta metodologijos skyriuje, lietuvių autorių knygų skaitomumui nustatyti pasitelkta bibliotekų pasiskolinimų statistika. Ja remiantis, knygos dalijamos į labai didelio, didelio, vidutinio ir menko skaitomumo knygas.

Autorius	Pavadinimas	Žanras	Leidykla	Metai
Juknaitė, Vanda	<i>Šermenys</i>	romanas	Vaga	1990

Juknaitė, Vanda	<i>Stiklo šalis</i>	apysaka	LRS leidykla	1995
Ivanauskaitė, Jurga	<i>Miegančių drugelių tvirtovė</i>	romanas	Tyto alba	2005
Ivanauskaitė, Jurga	<i>Kelionių alchemija</i>	esė	Tyto alba	2009
Sabaliauskaitė, Kristina	<i>Silva rerum II</i>	romanas	Baltos lankos	2011
Ivanauskaitė, Jurga	<i>Placebas</i>	romanas	Tyto alba	2003
Sepetys, Ruta	<i>Tarp pilkų debesų (Between Shades of Grey)</i>	romanas	Alma littera	2011
Sabaliauskaitė, Kristina	<i>Silva rerum</i>	romanas	Baltos lankos	2008
Juknaitė, Vanda	<i>Formulė</i>	pjesė	Alma littera	2000
Ivanauskaitė, Jurga	<i>Ragana ir lietūs</i>	romanas	Tyto alba	1993
Buivyditė, Irena	<i>Padovanok man savaitgalį</i>	romanas	Alma littera	2008
Vaitkevičiūtė, Daiva	<i>Kamilė nori mirti</i>	romanas	Magilė	2005
Parulskis, Sigitas	<i>Nuogi drabužiai</i>	esė	Baltos lankos	2002
Buivyditė, Irena	<i>Geriausios draugės</i>	romanas	Alma littera	2006
De Strozzi, Elena	<i>Švelni klaida</i>	romanas	Alma littera	2007

2.1 lentelė. Labai didelio skaitomumo knygos

Pirmosios trys labai didelio skaitomumo knygos per metus vidutiniškai pasiskolinamos iš bibliotekų daugiau kaip 800 kartų, o penkioliktoji – tik vos daugiau nei 500 kartų. Beje, pirmąsias dvi vietas užimantys Vandos Juknaitės kūriniai ne vieną sykį išleisti kartu vienoje knygoje, tad neįmanoma tiksliai nustatyti, kuris iš jų skaitomas dažniau ir ar kuris nors „netempia“ kito iš paskos. Šios knygos taip pat ir seniausios tarp labiausiai skaitomų (kartu su Jurgos Ivanauskaitės romanu *Ragana ir lietūs*). Labai tikėtina, kad Juknaitės knygų skaitomumą padidina tai, kad ji dažnai skaitoma mokykloje (tą turėtų rodyti ir taip aukštai pakilusi pjesė *Formulė*, nes pjesės apskritai nėra skirtos skaityti). Sunku pasakyti, ar taip pat galėjo nutikti su Ivanauskaitės knygomis, tačiau nei vienai iš šių autorių nepakaktų vien „mokyklinio“ populiarumo, kad būtų taip intensyviai skaitomos visos jų knygos – tai pagrindžia Jurgio Kunčino atvejis, kai mokyklose skaitoma *Tūla* toli lenkia visas kitas knygas.

Tarp skaitomiausių matyti dvi „madingos“ naujienos – Rutos Sepetys *Tarp pilkų debesų* ir Kristinos Sabaliauskaitės *Silva rerum II* (tikėtina, kad tęsinys padėjo išlaikyti populiarumą ir pirmajai daliai). Įdomu, kad dauguma

kitų knygų nėra visai naujos. Tai rodo tam tikrą skaitytojų atsparumą madoms – pačios populiariausios knygos yra tos, kurios įsitvirtina ilgesniam laikui.

Dar kartą krenta į akis populiariausių knygų „moteriškumas“. Vienintelė labai didelio skaitomumo autoriaus vyro knyga – Sigitos Parulskio *Nuogi drabužiai*, taip pat kartais skaitoma ir mokyklose. Be to, moterų autorių knygoms dažnai būdingos ir ypač moteriškos temos – Juknaitės *Stiklo šalis* vaizduoja depresiją po gimdymo, Ivanauskaitės *Miegančių drugelių tvirtovė* – prostitutėmis paverstas prekybos žmonėmis aukas, moteriškumo klausimai narstomi ir romane *Ragana ir lietus*. Tai leidžia nujausti, kad ne vien skaitytojų moterų yra daugiau, bet ir kad moterims būdingos temos ir situacijos iš tikrųjų yra skaitytojams (skaitytojams?) patraukli literatūrinė medžiaga.

Galiausiai verta atkreipti dėmesį ir į tai, kad pramoginio meilės romano žanro knygos neužima pačių aukščiausių vietų, o tarp labiausiai skaitomų jų tėra keturios. Jos taip pat yra vienintelės tarp labai didelio skaitomumo knygų, kurios neminimos mokslininkų publikacijose. Kaip netrukus bus matyti, tai nereiškia, kad meilės romanai nėra labai populiarūs. Tačiau tai rodo, kad bendrame šiuolaikinės lietuvių literatūros kontekste jie neaplenkia tikrai svarbiomis ir vertingomis laikomų knygų.

Didelio skaitomumo knygų yra 57. Tarp jų 25 meilės romanai, dauguma parašyti Irenos Buivydaitytės (6), Elenos de Strozzi (8) ir Daivos Vaitkevičiūtės (4), nors yra ir vos vieną ar dvi knygas parašiusių autorių – Alma Čepienė, Eglė Černiauskaitė, Apolinaras Čepulis (retas atvejis – meilės romanų autorius vyras). Čia aptinkama ir Edmundo Malūko (1) bei Edvino Kalėdos (3) knygų, tarsi pretenduojančių į trilerį, nors iš tikrųjų taip pat priskirtinų melodromoms su kriminaliniais elementais. Apskritai atrodo, kad nors tarp verstinių knygų įvairios trilerio ar detektyvo atmainos populiarumu lenkia meilės romanus, lietuvių literatūroje meilės romanas įsitvirtinęs daug stipriau, nes trilerių ir gerokai mažiau, ir jie mažiau populiarūs, ir, galiausiai, jie vis dėlto labiau

primena meilės romanus negu trilerius. Į grynus detektyvus pretenduojantys kūriniai – pavyzdžiui, Algirdo Pociaus detektyvinės apysakos *Ekskomisaras. Vienarankis plėšikas. Dideli pinigai* – vos siekia vidutinį skaitomumą. Užtikrintai vidutinio skaitomumo tėra politinis Alfonso Eidinto trileris *Ieškok Maskvos sfinkso*.

19 didelio skaitomumo knygų minima mokslininkų publikacijose. Tarp jų trys meilės romanai – Buivydaitės *Laimingojo namo melodramos*, Černiauskaitės *Visos Italijos dulkės* ir Vaitkevičiūtės *Moterys meluoja geriau*. Taip pat kelios jau minėtų pačių populiariausių autorių – Ivanauskaitės, Juknaitės ir Parulskio – knygos bei nemažai kitų, profesionalų dažniausiai nagrinėjamų (žr. kitame skyriuje) autorių – Čepaitė, Černiauskaitė, Granauskas, Skablauskaitės *Sado sindromas* (minėta populiarai išimtis iš šiaip jau menčiau skaitomos jos kūrybos), kai kurie minimi ir rečiau – Dalia Jazukevičiūtė, Valdas Papievis, Doloresa Kazragytė.

Tarp profesionalų neminimų didelio skaitomumo knygų kartojasi kai kurios pavardės – Ivanauskaitė, Jazukevičiūtė, Kazragytė ar Granauskas: jie laikytini šiaip jau profesionalų įvertintais autoriais, tiesiog atskiros jų knygos nebūtinai patenka į tyrimų akiratį. Jei nežiūrėsime jau aptartų meilės romanų, kitų knygų lieka visai nedaug. Pasirodo bene vieninteliai populiarūs prisiminimai – Galinos Dauguvietytės *Post Scriptum* ir *Perpetuum mobile* bei Ivanauskaitės *Viršvalandžiai*; atrodo, kad autobiografinėms knygoms skaitytojai labai išrankūs, o jų populiarumą lemia tai, kiek autorius yra pažįstamas ir mėgstamas už kitus savo nuveiktus darbus ar viešus pasirodymus. Sunku pasakyti, kam tiksliai reikėtų priskirti Vytauto Petkevičiaus *Durnių laivą* ir *Durniškes*: šios knygos vadinamos „politinių veidų ir šaržų galerijomis“, tad lyg ir pretenduoja į negrožinę literatūrą. Be abejo, populiarumo joms pridėjo ir skandalingas turinys, sukėlęs pasipiktinimą ir net tapęs bylos dėl šmeižto pagrindu. Galiausiai lieka pora knygų – Janinos Survilaitės *Vila „Edelveisas“* ir Roko Flick *Šiaurės Sachara*, – kurios nėra grynai meilės romanai ar trileriai / detektyvai ir tikriausiai galėtų būti

vadamos anglakalbiame kontekste įprastu terminu *literary fiction* – t. y. į rimtąją pretenduojančia literatūra, tačiau Lietuvoje jos nesulaukė mokslininkų susidomėjimo (nežinia, ar tai atsitiktinumas, ar tikras pasirinkimas).

Tarp didelio skaitomumo knygų moterų autorės vis dar stipriai dominuoja, tačiau vyrų autorių jau 10, o kai kurių ir po daugiau negu vieną knygą.

Vidutinio skaitomumo knygų aptikta 187, iš jų 90 pasiskolinama iš bibliotekų vidutiniškai rečiau negu 100 kartų per metus. Mokslininkų nagrinėjamos 83 vidutinio skaitomumo knygos, iš jų 40 – pasiskolinamų rečiau negu 100 kartų per metus. Vidutinio skaitomumo meilės romanų ar kitų visai pramoginių knygų beveik nėra, o jei pasitaiko, tai beveik visada mažiau žinomų ir mažiau produktyvių autorių (t. y. nebe trijų ar keturių, minėtų anksčiau). Labai pagausėja pavardžių, nebėra vien keleto mėgstamiausių autorių. Moterų autorių išlieka gausiau, nors disproporcija nebėra ryški. Kaip tik tarp vidutinio skaitomumo aptinkame daugiausiai „rimtais“ laikytinų autorių: Renatą Šerelytę, Jolitą Skablauskaitę, Danutę Kalinauskaitę, Marių Ivaškevičių, Kęstutį Navaką, Bitę Vilimaite, Vidmantę Jasukaitę, Juozą Aputį, Giedrą Radvilavičiūtę ir kitus. Taip pat šiek tiek padidėja žanrų įvairovė: labai didelio ir didelio skaitomumo būna beveik vien romanai ir vos vieni kiti prisiminimai, pjesės ar trumposios prozos rinkiniai, o štai vidutinio skaitomumo romanų tebėra daugiausia, bet pasiskirstymas tarp žanrų tolygesnis; ypač daugėja trumposios prozos ir eseistikos.

Tarp menko skaitomumo knygų dar mažesnę dalį sudaro romanai, o didesnę – trumpoji proza ir eseistika, ten daugiausia ir prisiminimų. Pasitaiko menko skaitomumo pramoginės literatūros, pavyzdžiui, Jono Užurkos nuotykiniai istoriniai romanai ir Jurgio Gimberio humoreskos. Tolydžio mažėja ir mokslininkų aptariamų knygų dalis – iš 213 menko skaitomumo knygų jie nagrinėja tik 63.

Tokie skaičiai gana užtikrintai rodo, kad nors skaitytojais mėgsta pramoginius meilės romanus, o mokslininkai jais domisi daug rečiau, apskritai

panašu, kad profesionalaus ir neprofesionalaus skaitytojo skonis nėra priešingybės, o greičiau kaip tik dažniausiai sutampa, tik esama tam tikrų išlygų ar išimčių. Apie profesionalų skonį ir interesus bus kalbama kitame skyriuje, o kol kas aptariama, kaip skaitytojai išreiškia savuosius.

Skaitytojų atsiliepimai

Mėginant susisteminti skaitytojų atsiliepimus (apie jų paiešką ir atranką žr. 1 sk. „Teorija ir metodai“), jie sugrupuoti į keletą juose išryškėjusių temų. Skaitytojai skirtingai kalba apie patį skaitymo procesą ir apie konkrečias knygas. Esama gana ryškių tendencijų paaiškinimuose, kuo konkrečios knygos skaitytojams patinka ir į kokias sememines molekules yra inkorporuojamos. Atkreipiamas dėmesys į skaitytojų santykį su autoriais, taip pat galima pastebėti, kaip skaitytos knygos įterpiamos į pokalbius tarp skaitytojų.

Skaitymo procesas

Skaitymo procesą ir jo teikiamą malonumą skaitytojai apibūdina iš esmės dvejopai. Pirmuoju atveju pabrėžiamos skaitymo aplinkybės, pavyzdžiui (kalba netaisyta):

*Man vien tas pats procesas pasistačius puodelį kavos ar arbatos, patogiai įsitaisyti ir maloniai paraleisti kokia valandžiukę yra be galo malonus. („Hobite“, forumas *Dieta*)*

*turbūt nėra geresnio užsiemimo, kaip ramiai vienai sedėti vakare ir skaityti... („lape_snape“, forumas *Dieta*)*

Nieko nėra geriau, kai jaukiai susisuki į pledą, pasiimi karštos kavos puodelį, atsiverti knygą ir pasineri į literatūros pasaulį. (tinklaraščio „Knyga ir maistas“ autorė)

Labai įdomu tai, kokie panašūs tarpusavyje tokie „svajonių skaitymo“ vaizdeliai. Juose visada pabrėžiama šiluma ir jaukumas: skaitoma užsiklojus, kartais net prie židinio, už lango lyjant ar pustom, su karštu gėrimu – kava, arbata, kakava (rečiau – vyno taure), neretai minimi kvapai – daugelis mėgaujasi pačios knygos, popieriaus ar spaustuvės dažų, aromatu, dažnai džiaugiamasi tyła, ramybe ir vienatve. Tokiuose vaizdeliuose skaitoma beveik visada vakare ar naktį (nebent svajojama visą dieną praleisti lovoje su knyga) ir labai dažnai šaltuoju ir tamsiuoju metų laiku arba bent jau prastu oru. Šiuo atveju knyga minima tik kaip fizinis objektas, kuris skaniai kvepia arba kuri malonu laikyti rankoje, bet pats skaitymo proceso malonumas atrodo visai nesusijęs su knygos turiniu, o vien su aplinka, atmosfera ir kitais išoriškais atributais.

Antrasis atvejis priešingas pirmajam – nuo aplinkos visiškai atsiribojama:

*paprastai, kai jau pradėdau naują knygą, tai negaliu nieko daryti, nei valgyti, nei miegoti, o kur išeiti iš namų iš vis... kol nepabaigiu nesijaučiu rami [...] su knygomis nejauciu saiko. smalsu kas vyks toliau. („mergiot?“, forumas *Dieta*)*

tuomet dar puikiai gebėdavau įsijausti į knygą, kad neretai nieko aplinkai nebegirdėdavau. (tinklaraščio „Mano knygų pasaulis“ autorė Dovilė apie skaitymą paauglystėje)

Patinka net nepajusti kaip knyga tiesiog įtraukia... Ir mintys plaukioja kitame gyvenime, kitoj erdvėj.... Akims bėgiojant per raides, iš kurių gimsta netikėta istorija, širdies dūžiai stabteli ties kiekvienu veikėjo kvėptelėjimu. Mano gyvenimas nuplaukia ir lieka kažkur, už debesies, neįjuntamas, išnyksta... (tinklaraščio „Neramūs skaitiniai“ autorė)

Toks aistringas įsitraukimas į skaitymo procesą dažnai apibūdinamas ligos, priklausomybės, patologijos metaforomis, prie kurių priskirtini ir tokie slapyvardžiai ar tinklaraščių pavadinimai kaip „Knygų maniakė“, „Knygoholikė“, „Knygų žiurkės“:

knygų meilė nepagydoma. („bestandworstofgermany“ komentare tinklaraštyje „Imbieras ir citrina“)

Skaitau ryte, per pietus, vakare, savaitgaliais – kai tik randu laisvą minutę. Taigi, kaip jau minėjau – esu knygų maniakė. (tinklaraščio „Knygų maniakės užrašai“ autorė)

Kita metaforų grupė susijusi su maistu ir valgymu – knygos „ryjamos“, „graužiamos“, o patikusios „skaniai susiskaito“. Tiesa, „neskanios“ knygos dažniausiai tokios, kuriose vaizduojami labai nemalonūs ir nešvankūs dalykai, nors „skanios“ – tiesiog lengvai ir greitai perskaitomos. „Saldžios“ ar „nusaldintos“ – taip pat greičiau neigiamas apibūdinimas, reiškiantis per didelį, skaitytojui ar skaitytojai nemielą sentimentalumą ar banalumą (nors retsykiais „saldumas“ gali būti ir malonus, tik truputį drovu apie tai prisipažinti).

Skaitant grožinę literatūrą nieieškoma jokios naudos, išskyrus nebent kalbų mokymąsi, skaitant užsienio kalba (tikriausiai dauguma skaitytojų sutiktų, kad knygos turtina ir gimtąją kalbą, tačiau jiems neateina į galvą, kad jos galėtų nemokėti ar kad jos žinias turėtų gilinti). Skaitytojai beveik vienu balsu tvirtina, kad skaitymas jiems – poilsis, padedantis atgauti jėgas ir pataisantis nuotaiką:

Šiaip man knygos ypatingai padeda tais momentais, kai jau būnu visiškai išsiderinusi ir nusivariusi, tada jau trenkiu viską, nusispjaunu, kad kybo tie darbai ir pasidarau tinginiavimo dieną - susirandu kokią tinkamą

knygą ir ją mėgaujuosi. PO tokios dienos, kad ir kaip keista būtų, lengviau ir GREIČIAU atidėti darbai įveikiami. („Vėjinia“, forumas Dieta)

As tai lengvas knygas-meiles romanus megstu skaityti kai buna bloga nuotaika, renkuosi tokias kur veiksmas vyksta kokioj vasaros viloj pajury ir pan, pvz man labai nuotaika ir ziemine depresija isblaske PARYZIAUS TRANSAS (o gal tranzas?) Veiksmas vasara, atostogos, jaunimas vasaroja nuosalioj viloj, nu fantastiska skaityti kai bloga nuotaika. („Toffee“, forumas Dieta)

Turbūt dėl to dažniausiai pasitaikantis teigiamas atsiliepimas apie knygas – „lengva“. Tiesa, tai visų pirma taikoma kalbai ir stiliui. Siužetas dažnai vertinamas tada, kai būna „įtemptas“, „intriguojantis“ ar „užsuktas“, o temos gali būti net „sunkios“.

Šiaip jau išsamesnių ir nuoseklesnių pamąstymų apie skaitymą, jo naudą ir malonumą pasitaiko gana retai, paprastai kalbama apie konkrečias knygas. Todėl juo įdomesnis „Mano knygų pasaulio“ autorės Dovilės ilgesnis įrašas šia tema⁷². Autorė sakosi reaguojanti į *Lrytas* interviu, kuriame neapdairi mokslininkės frazė, jog lengvų knygų mėgėjai yra užstrigę paauglystėje, paversta antrašte, nuskamba netaktiškai ir užgauliai daugeliui skaitytojų. Dovilė pasakoja, kad skaityti pradėjo vaikystėje ir jau tada pamėgo knygas (šitaip patvirtindama ir „Skaitymo masto...“ tyrėjų įžvalgas, ir skaitymo skatinimo programų darbuotojų prielaidas). Vaikystėje ir paauglystėje knygos jai suteikdavusios „užuovėją“, kaip galima suprasti, nedarnioje namų aplinkoje, mat į knygas buvę galima „pabėgti“ ir jose pasislėpti (taip pat ir fiziškai užsidengti veidą skaitoma knyga, slepiant ašaras). Skaitymą paauglystėje ir dabar Dovilė pirmiausia vertina kaip emocinį išgyvenimą,

⁷² „Apie skaitymą“, *Mano knygų pasaulis*, 2015-07-28

(<https://perskaiciau.wordpress.com/2015/07/28/apie-skaityma/>; 2015-07-28).

tapatinantis su knygų veikėjais. Ji kiek išsamiau apsvarsto knygų kalbos sudėtingumą, tačiau iš esmės pritaria daugumai skaitytojų, giriančių „lengvas“ knygas, sakydama, kad per didelis įmantrumas bereikalingai apsunkina skaitymą. Tačiau ji kur kas aiškiau už kitus skaitytojus reflektuoja kitą dalyką – tobulėjimą:

Siekimas tobulėti skaitant – to specialiai nesiekiu imdama grožinę literatūrą (jei noriu kažką sužinoti apie konkrečią sritį ir į ją pasigilinti, tam yra speciali literatūra), tačiau be abejo džiaugiuosi, jei kažką naujo sužinau: apie aprašomas šalis, kitas kultūras, tradicijas. O ir tobulėjimas nebūtinai turi būti apčiuopiamas ir iš karto suvokiamas: tai gali būti ir tam tikrų vertybių puoselėjimas, pasaulėžiūros keitimas ar plėtimas, į tam tikrą situaciją pažiūrėjimas kitu kampu, kas vėlgi gali sukelti minčių. Aš tikiu, kad net ir skaitant ne filosofines knygas galima atrasti atsakymus į kylančius egzistencinius ar kitus ramybės neduodančius klausimus ar bent jau pajauti norą ieškoti atsakymų į juos. Būna, kai skaitau, rodos, banaloką knygą, bet joje – veikėjas, kuris gvildena panašius klausimus kaip ir aš. Ir, jei visa tai aprašoma įtaigiai, pasidaro taip gera – nes jis, kad ir daugeliu atveju išgalvotas personažas, taip pat suka galvą dėl to, dėl ko ir aš. Ir galbūt randa atsakymus, kuriuos galiu ir pati apsvarstyti ir arba taip pat panaudoti savo gyvenime, arba atmesti kaip netinkamus. Ką jau kalbėti apie tai, kad gali sudominti tam tikri veikėjų pomėgiai, užsiėmimai, gyvenimo būdas – visa tai taip pat gali prisidėti prie kuriamų svajonių, planų, tikslų.

Kaip bus matyti toliau, panašus „tobulėjimas“ ar „mokymasis“ susitapatinant dažnai minimas kaip argumentas, kodėl patiko konkrečios knygos, bet nepavyko rasti nė vieno kito skaitytojo pasisakymo, kur tai būtų reflektuojama kaip paties skaitymo proceso dalis – nebent minimos konkrečios

žinios apie kitas šalis, kultūras, istorijos epizodus, kultūrą, mokslą ir t. t.

Taigi pats skaitymo procesas vienareikšmiškai skaitytojų traktuojamas kaip pramoga, poilsis ir net pabėgimas nuo savo gyvenimo. Tačiau netrukus pamatysime, kad konkrečios knygos skaitytojams patinka visų pirma už tai, kas jose atpažįstama iš nuosavo gyvenimo.

Ką reiškia „patiko“?

Kaip jau minėta, vienas iš dažnai pasitaikančių komplimentų knygoms yra „lengvumas“, turint galvoje visų pirma rašymo stilių ar manierą (dažnai apibūdinamą kaip „slydimas tekstu“), bet taip pat ir pasakojimo aiškumą ar nuoseklumą – apie pastarąjį paprastai užsimenama neigiama prasme, kai per daug klampus ar painus pasakojimas apsunkina skaitymą:

*Joje maišosi dabartis su praeitimi, tas keitimasis kartais toks nežymus, kad net vienu metu nebesuvokiau, kas ten vyksta. Bet greitai viskas stojo į savas vietas. („Mano knygų pasaulis“, apie Juknaitės romaną *Šermenys*)*

*Per daug viskas abstraktu, nieko konkretaus, man labiau patinka ilgos istorijos, kuriose viskas realiai išdėstyta, o šis kūrinys pasirodė visiškai to priešingybė. („Skaitantys skaitantiems“, apie Juknaitės apysaką *Stiklo šalis*)*

Kita vertus, knygos „rimtomis“ ar net „sunkiomis“ temomis taip pat labai mėgstamos, nors „rimtas temas“ skaitytojai įžvelgia ir pramoginėse knygose – pavyzdžiui, Tess Gerritsen ar Picoult. Paprastai „rimtos temos“ siejamos su sememinėmis molekulėmis, reiškiančiomis drastiškus socialinius reiškinius, pavyzdžiui, smurtą ir prievartą, paauglių ar jaunimo nusikalstamumą, vaikų grobimą, įvairiomis ligomis sergančiųjų ar juos slaugančiųjų problemas, priklausomybes ir panašiai. Apskritai beveik galima teigti, kad skaitytojams patinka knygos, turinčios konkrečią „medžiagą“,

aiškiai išvelgiamą problemą ar reiškinį, kuris aprašomas ir nagrinėjamas, ypač jei nevienareikšmiškai, o įžiūrint dilemas, apmąstant skirtingas puses. (Pavyzdžiui, į aukščiau cituotą priekaištą Juknaitei už per didelį *Stiklo šalies* abstraktumą kiti skaitytojai-tinklaraštininkai komentaruose atsakė, kad knygoje juk vaizduojama depresija, net jei tas žodis ir nevartojamas, ir, tai suprantant, knyga visai nebėra abstrakti.)

Tačiau pats svarbiausias dalykas, kuris žmonėms knygose patinka, yra atpažinimas:

...nesunkaus turinio, tačiau ne visai lėkšta ir šiek tiek „susukta“ bei realaus gyvenimo prieskonį turinti laisvalaikio, atsipalaidavimo knyga...
(„daite“, forumas *Supermama*, apie nenurodytą Buivydaitės knygą)

Kai pagalvoji, gryna teisybė, o ir pasijuokti iš savęs visai smagu.
(tinklaraštis „Ką skaityti?“, apie Undinės Radzevičiūtės romaną *Frankburgas*)

Nors, tai ir romanas, bet juk ir realybėje tokie įvykiai pasitaiko.
(tinklaraštis „Knyga ir maistas“, apie Gerritsen romaną *Dingusios*)

Kad atpažinimas – galimybė integruoti į anksčiau susiformuotas sememines molekules – skaitytojams labai svarbu, beveik dar geriau matyti iš atsiliepimų apie nepatikusias knygas, mat pagrindinis priekaištas yra „taip nebūna“:

Gražinos Karaliūnės kuriamame pasaulyje vaikai yra neįtikėtinai ramūs, tokie, kad tikriausiai kiekviena normali mama susirūpintų, kad jam tikriausiai kažkas ne taip. Ema atvyksta į Jorgio namus dirbti aukle, tačiau nėra nė vieno epizodo (nors gal klystu, visgi dabar pamenu vieną), kur ji rimčiau užsiimtų su berniuku. Jis vis kažkur aplinkui

*bėgioja, atbėga nebent trumpam, sakiniu persimeta su Ema ir vėl toliau jo nėra.. O kiek pažįstate tokių vaikų, kurie mėgsta būti vieni? Juk jie tempia bet kurį šalia savęs esantį eiti su juo, žaisti žaidimus ar kitaip užsiimti. („Mano knygų pasaulis“, apie Gražinos Karaliūnės romaną *Emos sala*)*

*Negaliu pasakyti, kad nepatiko visiškai, bet skaitant vis mažiau, kad tikrovė taip nebūna. („Darling“, forumas *Supermama*, apie Buivydaitytės romaną *Padovanok man savaitgalį*)*

Atpažinimo vaidmuo dar sustiprėja dėl to, kad bent dalis skaitytojų dažnai apskritai nesuvokia ar bent nereflektuoja knygų fikciškumo ir tai, kas jose pasakojama, priima ne tik kaip tikrovę, bet net kaip tiesą – net ir tais atvejais, kai akivaizdžiai pateikiama nuomonė ir vertinimas. Pavyzdžiui:

*Tai istorija, kurioje dar kartą aiškiai pamatome, kad mūsų likimus ir jausenas daugiausia lemiamė ne mes patys, o tėvai ir mus supantys žmonės. Žmogus tėra žaisliukas Tėvo-Kūrėjo rankose. (tinklaraštis „Eden“, apie Parulskio romaną *Vėjas mano akys*)*

Kad „likimus ir jausenas daugiausia lemiamė ne mes patys, o tėvai“, suformuluota kaip absoliutus ir teisingas teiginys – ne skaitytoja taip suprato knygą, ne knygoje taip vaizduojama, net ne Parulskis ar jo pasakotojas taip teigia, bet *taip yra*, o knyga tiesiog „dar kartą“ tai primena. Šis pavyzdys juo iškalbingesnis, nes skaitytoja, kiek galima suprasti iš kitų tinklaraščio įrašų, yra įgijusi aukštąjį filologinį išsilavinimą ir netgi dirba viename iš universitetų (ne visai aišku, ar dėsto, bet dažnai mini akademinę aplinką). Kitas pavyzdys:

Sekmadieniais į bažnyčią nevaikštau, išpažinties buvau tik kelis syk, komunikos- tiek pat, nesimeldžiu. Tačiau kažkoks krislelis (o gal ir visas

*krislas :D) tikėjimo many yra. Tad patiko man ši knyga ir tuo, kad joje buvo svarstomi bažnytiniai dalykai, sužinojau naujų dalykų apie kunigų gyvenimą. Nieko nebestebina tai, kad kunigai mėgsta ir stikliuką rankoje palaikyti, ir užsirūkyti. Seniau gal dar labiau buvo slepiama, bet šiais laikais, manyčiau, mažiau. Kalėdojimas ir panašūs namų lankymai man niekada neatrodė tokie jau nekalti. Svarbiausia- gauti pinigų. Nustebau, kad seniau veždavo lauktuvių ir aplankomiems parapijiečiams. Ne tik patys norėdavo gauti, bet dar ir duodavo. O tai jau šis tas. Ne kaip dabar. („Mano knygų pasaulis“, apie Vinco Mykolaičio-Putino romaną *Altorių šešėly*)*

Čia taip pat romane aprašytas „kunigų gyvenimas“ yra laikomas patikimu būdu sužinoti apie jį „naujų dalykų“. Šiuo atveju dar įdomiau tai, kad „kunigų gyvenimas“ laikomas visiškai absoliučiu ir, matyt, nekintamu dalyku, nes „žinios“ iš XX a. pirmosios pusės romano be vargo gretinamos su dabartine situacija (tinklaraščio įrašo data – 2011 m.), kartu visai tiesiai prisipažįstant, kad apie tikrovę žinių neturima („į bažnyčią nevaikštau“).

Atpažinimas leidžia užmegzti ryšį su knygos pasakojimu, taip pat gana dažnai minima tapatinantis su atskirais veikėjais, ypač pasitaiko užsimenant, kad skaitytojas yra ar buvo pakliuvęs į panašią situaciją ar sprendė panašią problemą. Kitaip sakant, skaitytojo sememinę molekulę sudaro visų pirma asmeninė patirtis (kartais, bet daug rečiau – skaitymo patirtis, kai kūrinys lyginamas su anksčiau skaitytomis knygomis).

Atpažinimu galima paaiškinti ir apskritai meilės romano ar įvairaus pobūdžio melodramų populiarumą⁷³: skaitytojų gyvenime vargu ar dažnai

73 Garsiamė Janice Radway straipsnyje (Janice Radway, „Women Read the Romance“, *Feminist Studies* 9(1), 1983, p. 53–78) aprašomas tyrimas, kurio rezultatas buvo priešingas: meilės romanų skaitytojos nesunkiai pripažino, kad jų mėgstami romanai – fantazijos ir pasakos, tačiau kaip tik todėl jie itin padeda užsimiršti ar ištrūkti iš kasdienybės. Tokie teiginiai rodytų daug gilesnę savo skaitymo įpročių refleksiją, tačiau tyrimas buvo atliktas kitoje šalyje nei Lietuva, kitu laiku ir remiantis kitokia metodologija, todėl sunku nustatyti, koks veiksnys labiausiai lemia skirtingus rezultatus.

pasitaiko įvykių ir situacijų, aprašomų tuose romanuose – jos, pavyzdžiui, paprastai negimdo vaikų nuo savo draugių vyrų, norėdamos nelikti vienišos, kai vėžiu sergantis savas vyras galiausiai numirs (tokia yra Buivydaitės romano *Geriausios draugės* fabula). Labiau tikėtina, kad joms priimtina pati meilės romano vertybių hierarchija – jame svarbiausi yra artimi žmonių santykiai. Iš tikrųjų tai labai pozityvus pasaulėvaizdis: svarbu geras elgesys su žmonėmis, sąžiningumas, atvirumas, mokėjimas sutarti, nusileisti, suprasti kitą ir jį užjausti. Dramatiškumo meilės romanams teikia moralinės dilemos – pasirinkimai tarp užgaidų, savanaudiškų troškimų ir moraliai teisingo elgesio: pavyzdžiui, pasirinkimas tarp senos draugės ir naujos simpatijos. Sunku nesutikti, kad kaip tik tokios – mažo mastelio, asmeninės, intymios dramos – vienu ar kitu pavidalu būdingos kiekvienam gyvenimui. Meilės romano akiratis gana siauras ir mažai ambicingas: jame nekyla platesnio visuomeninio, politinio, istorinio, kultūrinio masto klausimai, o iškeltos asmeninės ir moralinės problemos išsprendžiamos gana naiviai tikint primityviu teisingumu – už dorus ir gerus poelgius ir apsisprendimus atlyginama, o už blogus sulaukiama bausmės arba skaudžios pamokos, po kurios pasitaisoma.

Tačiau iš patinkančių knygų taip pat tikimasi „poveikio“. Toliau pateikiamas pavyzdys išraiškingesnis ir iškalbingesnis už daugelį, bet savo turiniu gana tipišką:

Aš ją skaitau ir mane kažkuom užkabina, kaip nepirkčiau, ir kažkodėl negaliu pasakyti, kad ten labai saldu, visai normaliai ir gyvenimiškai, juk ir pačiam gyvenime daug saldumo ir serialo epizodų, patys tame sukamės, todėl paskaityti jos romanų istorijas visai tinka laisvalaikiui, jos užvertus knygą palieka kažkokią ir pamoką, bent jau aš iš jos perskaitytų knygų visad vis stipriau pradėdu mylėti žmones, tol, kol jie yra šalia, susipykti, neišklaudyti kito visada lengviau, nei išgirsti ir suprasti...todėl perskaičius jos knygas man kažkaip mažėja ambicijos ir labiau branginu tą, ką turiu. Manau, skaityti verta, bet jei save iškart

nuteikti, kad aš čia paistalai pasakos, tai su tokiu požiūriu nebus jokios naudos. Reik tiesiog pasiimti knygą ir susigyventi su joje pasakojama istorija. Visas gyvenimas yra banalus ir serialas, todėl romanai kitokie ir būt negali, jie iš gyvenimo. („luiziana“, forumas Supermama, apie Buivydaitės kūrybą)

Tuo tarpu pačios Buivydaitės romano *Geriausios draugės* anotacijoje rašoma:

[Autorė] [r]rašo tada, kai nori pabėgti nuo kasdienybės. Yra optimistė ir tiki, kad daugelį gyvenimo problemų būtų galima išspręsti, jei žmonės paprasčiausiai pažvelgtų į kitus jų akimis, nuslopintų ambicijas ir pamėgintų išklaudyti ir suprasti kitą, dažniausiai artimą žmogų. Rašytojai didžiausia gyvenimo vertybė – šeima. [...] „Gyvenime daug blogio [...], todėl noriu, kad mano romanai suteiktų skaitytojams nors šiek tiek vilties [...].“

Kitaip sakant, matome, ko gero, Shillingsburgo minimą atvejį, kai skaitytojo ir autoriaus sememinės molekulės idealiai sutampa: autorė deklaruoja, ką nori pasiekti savo romanais, skaitytoja deklaruoja, kaip ji reaguoja į tuos romanus, ir tos deklaracijos beveik identiškos. Tad kitas dalykas, kurį skaitytojai brangina knygose, yra komunikacija. Meilės romano atveju matome, kad tas bendravimas visiškai sklandus: autorė nori „pabėgti nuo kasdienybės“ pati ir leisti nuo jos pabėgti skaitytojoms, patvirtinti, ką laiko svarbiais dalykais – gerus žmonių santykius, visų pirma šeimoje – ir „suteikti skaitytojams vilties“, o skaitytojos paskui teigia lygiai taip ir supratusiai jos knygą.

Tačiau skaitytojams patinka ir ne tokia sklandi komunikacija. Ypač forumuose paplitusi klišė „privertė susimąstyti“. Jos vartoseną nereikalauja patikslinti, apie ką buvo susimąstyta ir kas apmaščius nuspręsta ar kokios

išvados padarytos. Iš dalies galima nujauti, kad apmąstymai būna per daug asmeniški, kad jais būtų dalijamasi. Tačiau taip pat atrodo, kad, viena vertus, pats knygos poveikumas, „privertimo“ faktas yra malonus arba bent jau laikomas vertingu – knyga tarsi teikia atgalinį ryšį, ne tik būna skaitoma, bet ir pati kaip nors skaitytoją veikia. Bet, kita vertus, kartais gana aiškiai matyti, kad skaitytojas tiesiog neturi tinkamo žodyno ar priemonių suformuluoti ir įvardyti, ką knyga jam ar su juo daro.

Apskritai dažnai krinta į akis, kad skaitytojai apie knygas rašo klišėmis, o klišių pritrūkę, sutrinka ir nebemoka reikšti minčių. Dalį tų klišių galima atsekti iki pačių knygų anotacijų, kurioms paprastai būdinga skambi reklaminė kalba. Tačiau, nors tam patvirtinti reikėtų atskiro tyrimo, neretai susidaro įspūdis, kad skaitytojai, net ir baigę mokyklą, teberašo mokyklinius rašinius. Su mokykla susijusi ir kita skaitytojų atsiliepimų tema.

Atsiliepimai apie lietuvių literatūrą

Kadangi pagrindinis šio tyrimo objektas yra šiuolaikinė lietuvių literatūra, pamėginsime atskirai patyrinėti, kaip skaitytojai ją vertina.

Kaip jau buvo matyti skaitomiausių knygų sąrašė, lietuvių literatūra sudaro palyginti nedidelę dažniausiai skaitomų knygų dalį. Tokį įspūdį patvirtina ir forumuose ar tinklaraščiuose apžvelgiamų lietuviškų ir verstinių knygų proporcijos. Net pasitaiko keletą metų stropiai pildomų tinklaraščių, kuriuose neaparta nė viena lietuviška knyga.

Tyrimo metu pavyko aptikti tik dvi tinklaraštininkes, kurios tiesiai sakosi mėgstančios lietuvių literatūrą, ir abi prisistato kaip filologės (viena aiškiai nurodo dirbanti vertėja, kita profesijos nepatikslinka, bet iš kai kurių įrašų atrodo, kad galėtų būti mokytoja). Daug daugiau tinklaraštininkų nurodo lietuvių literatūros nemėgstantys ir neskaitantys, bet įdomu, kad dažniausiai toks apibendrinimas klaidingas: proga pasakyti, kad neskaitai lietuvių literatūros, dažniausiai būna lietuviškos knygos aptarimas. Kai kurie tinklaraščiai net išskiria „Lietuvių autorių“ ar „Lietuviškų knygų“ kategoriją,

nors gerokai mažiau visas knygas skirsto pagal autoriaus kilmės šalį – dažniausiai būna „lietuviškos“ ir „nelietuviškos“ ar „užsienietiškos“; šiek tiek dažniau už kitas kategorijomis ar žymomis (*tags*) išskiriama skandinavų ir Azijos literatūra.

Apskritai atrodo, kad pagrindinė lietuvių literatūros aptarimo formulė yra *aš paprastai neskaitau arba nemėgstu lietuviškų knygų, arba lietuvių autoriai nesugeba rašyti taip gerai, kaip kiti* BET *ši knyga / šis autorius yra išimtis*. Pavyzdžiui:

Aš beveik neskaitau lietuvių autorių knygų, o jei skaitau, tai retai. O dažnai ir nusivyliu. Prėjusiais metais perskaičiau tik vieną lietuvišką knygą, o šiemet tikrai daugiau, tai bent jau ta lietuviška sąžinė negrauš. Per šią savaitę perskaičiau net dvi lietuviškas knygas (vien už tai man neturėtų atimti pilietybės): G. Radvilavičiūtės „Šiąnakt aš miegosiu prie sienos“ ir A. Matulevičiūtės „Ilgesio kojras“. Kaip ir mano kolegė žiurkė L likau sužavėta G. Radvilavičiūtės tekstais. (tinklaraščio „Fantastiškų (-os) knygų žiurkės“ bendraautorė „knyguziurkeG“)

*Ir niekada negalvojau, kad lietuvis parašys tokią [nuotykių knygą], kurią ne tik smagiai suskaitysiu ir tuoj pat pamiršiu, bet lauksiu nekantriai tęsinio bei feisbuke burnosiu, kad ponas autorius laksto po visokius seminarus, užuot rašęs toliau. Ne tai, kad nuvertinu aš lietuvių rašytojus, bet tai, kad visi mano skaityti nuotykių romanai atrodo pritempti prie kažkokio pavyzdžio. Tai va, parašiau pradžią. Supratot, kad man patiko. (tinklaraščio „Šiukšlynėlis“ autorė Salomėja apie Andriaus Tapino romaną *Maro diena*)*

Tačiau tokia formulė paprastai neatitinka tikrosios skaitymo patirties, bent jau aprašytos tinklaraštyje: „neskaitantys“ lietuviškų knygų sakosi netgi tie, kurie jų skaito daugiausiai, lyginant su kitais tinklaraštininkais, o lietuvių

autorių „nesėkmės“ ir „negebėjimai“ paprastai įvardijami nepateikiant jokių konkrečių pavyzdžių. Tiesa, kartais galima rasti išsamesnių argumentų, kuomet nepatraukli lietuvių literatūra, – dažniausiai jai prikišamas niūrumas, pesimizmas ir nuobodumas. Tačiau tik retai taip kalbama apie konkrečią lietuvišką knygą. Be to, esama nedidelės dalies skaitytojų, kurie pomėgį skaityti „sunkias“, „niūrias“, „tamsias“ knygas laiko ypatingu savo bruožu ir net nuopelnu, išskirtinumo požymiu, ir kartais jie apibendrina, kad „taip rašyti gali tik lietuviai“ – t. y. tie patys lietuvių literatūrai priskiriami bruožai šiuo atveju laikomi teigiamais ir išskirtiniais.

Dažniausiai žmonėms vis „atrandant“, kad lietuvių literatūra yra „netikėtai“ geresnė ir įdomesnė, negu jiems ligi tol atrodė, peršasi mintis, kad tokį jos įvaizdį jie yra susidarę kažkada seniai; labiausiai tikėtina, kad jis ateina iš mokyklos. Tai patvirtina ir pastebėjimas, kad jaunesni arba anksčiau tinklaraščius pradėję rašyti autoriai, kurie pasakoja apie mokykloje privalomas knygas, tarp jų iš tikrųjų neranda beveik nieko patrauklaus ir nuolat kartoja „mokytoja liepė, todėl skaitau“. Norint geriau suprasti mokykloje susikuriamą lietuvių literatūros įvaizdį, reikėtų jį tirti papildomai, bet aiškiai matyti, kad niūriūs, sunkios, nuobodžios, klampios, liūdnos, pesimistinės tautinės literatūros samprata labai paplitusi.

Visgi šiuolaikinės „išimty“, regis, gana sėkmingai įveikia tokias išankstines nuostatas, ir jei tinklaraštininkai apskritai skaito lietuvių literatūrą, dažniausiai ir turi mėgstamų ar net mėgstamiausių lietuvių autorių: Jaroslavą Melniką, Undinę Radzevičiūtę, Giedrą Radvilavičiūtę, Jurgą Ivanauskaitę, Sigitą Parulskį, Kristiną Sabaliauskaitę ir kt.

Kaip pasirenkamos knygos?

Iš esmės klausimas, ką skaityti toliau, yra pagrindinis intensyviai skaitančių žmonių galvosūkis ir dažniausia forumų apie knygas tema. Atrodo, kad visų dažniausiai knygos pasirenkamos tiesiog naršant knygyno ar bibliotekos lentynas. Beje, beveik visi tinklaraščiai ir tikrai daug forumų

dalyvių mini apsilankymus bibliotekose, nors dauguma sociologinių apklausų respondentų nurodo į jas užsuką labai retai arba visai ten nesilanką, – galima manyti, jog nuolat skaitantys žmonės be bibliotekų neišsiverčia. Šiuo labiausiai paplitusiu atveju pagrindinė informacija, kuria remiantis pasirenkama knyga, yra „ketvirtojo viršelio“ anotacija, kitaip sakant, leidyklos reklaminė medžiaga.

Nemaža dalis tinklaraštininkų (forumuose – rečiau) užsimena, kad tikrina leidyklų naujienas. Sunku tiksliai suprasti, kur tų naujienų ieškoma, tačiau užuominos rodo, kad skaitytojai mėgsta užsukti į leidyklų interneto svetaines ir seka jų puslapius feisbuke. Ten ypač mėgstama dalyvauti konkursuose, kur knygas galima laimėti. Be to, bent kai kurie tinklaraštininkai leidyklų yra pasitelkiami knygų distribucijai – jie mini tiesiai iš leidyklos gaunantys dovanų knygas, kurias paskui skaito ir apžvelgia. Nesunku nujausti, kad ypač tokiais atvejais leidyklos turėtų jiems siųsti ir naujienlaiškius ar kitą informacinę medžiagą. Tiesa, reklaminei medžiagai dalis skaitytojų gana kritiškai, mėgsta anotacijų kalbą pašiepti ar parodijuoti, o kartais piktinasi, kad anotacijos klaidina.

Apskritai atrodo, kad skaitytojai nuolat stengiasi gauti žinių apie dar nežinomus ir neatrastus autorius ir knygas. Pavyzdžiui, forumuose dažniausiai būna vis atnaujinama tema „Ką dabar skaitote?“, kur dalyviai tiesiog rašo autorius ir pavadinimus, dažnai nė nepridedami jokio komentaro ar įspūdžio. Panašu, kad tokių temų paskirtis – tiesiog „medžioti“ pavardes ir pavadinimus. Diskusija ten užsimezga labai retai – arba tuomet, kai keli dalyviai susižino skaitą tą pačią knygą, arba tada, kai kas nors pasisako jau girdėjęs pavadinimą ar autorių ir paprašo įspūdžių.

Pastaraisiais metais labai paplito dar viena knygų paieškos priemonė – knygų iššūkių. Jų esmė – metų pradžioje sudaromas sąrašas (tradiciskai 12 knygų ir dar dvi papildomos, t. y., kuriomis galima pakeisti „pagrindines“, tačiau būna ir 50 ar net dar daugiau knygų iššūkių) ir įsipareigojama per metus perskaityti visas iššūkių knygas. Iššūkių principas – iš anksto apgalvoti, ką

ketinama skaityti, kad būtų galima susitelkti į tikrai dominančias ir kokias nors prasme vertingas knygas ir netektų blaškytis bei stverti, kas papuola. Iššūkliai paprastai metami sau, t. y. sąrašą susidaro pats skaitytojas, tik jį skelbia viešai, kad kiti vėliau matytų, kaip sekasi iššūkį vykdyti. Kartais iššūkį tinklaraštininkai meta vienas kitam, siūlydami savo mėgstamas knygas ar mėgindami nuspėti, kas galėtų patikti „kolegai“. Dažnai iššūkliais siekiama užpildyti kokias nors spragas, pavyzdžiui, į juos įtraukiama klasika laikomų senesnių knygų, kurių tarsi gėdijamasi būti neskaičius. Paprastai iššūkį sudaro konkrečios knygos, bet retsykliais pasitaiko įdomesnių, kur vietoje autoriaus ir pavadinimo nurodomos kokios nors ypatybės, pagal kurias reikia pasirinkti knygas – pavyzdžiui, „knyga, kurios veiksmas vyksta tavo gyvenamame mieste“, „knyga, kurios autoriaus inicialai tokie pat, kaip tavo“, „draugo / mamos / močiutės mėgstamiausia knyga“ ar „knyga, kurios pavadinime minima spalva / skaičius / vietovardis“ ir t. t.

Iššūkių populiarumas rodo tai, ką galima ir šiaip pastebėti skaitytojų atsiliepimuose: skaitytojai labai trokšta įvairovės. Net turėdami mėgstamiausių autorių, jie dažniausiai neskaito kelių to paties autoriaus knygų iš eilės (išimtis – meilės romanai ir fantastika, ypač kai ji leidžiama „serialais“). Be to, dauguma mėgsta maišyti ir žanrus – po rimtesnės knygos skaityti lengvesnę, po detektyvo – esė rinkinį ir pan. Nemažai žmonių mini apskritai skaitantys kelias knygas vienu metu. Užtat visokie „rekomendacijų sąrašai“ labai mėgstami ir dažnai minimi. Iš lietuviškų tokių sąrašų labiausiai paplitęs „Metų knygos rinkimų“ penketukas, kuris dažnai taip pat priimamas kaip „iššūklis“ ir perskaitomos (ar bent pasiryžtama perskaityti, net jei galiausiai nepavyksta) visos jo knygos. „Kūrybiškiausių knygų“ dvyliktukas, regis, tokio populiarumo nesulaukia. Kita vertus, labai dažnai kaip „rekomendacijų sąrašai“ pasitelkiami užsienyje teikiamų literatūros premijų ilgieji ir trumpieji sąrašai, nors galiausiai tik nedaugelis skaitytojų atkreipia dėmesį į tai, kas premiją laimi. Lietuviškos literatūros premijos, išskyrus „Metų knygos rinkimus“, visai nepastebimos.

Įdomu ir tai, kad skaitytojai, nors ir trokšdami informacijos apie dar nežinomas knygas, labai retai mini lietuviškas knygų recenzijas ar apskritai kultūrinę spaudą. Vos retsykiais paminėtos profesionalios recenzijos, ir tais atvejais visada priduriama, kad jos padėjusios geriau suprasti pačią knygą, t. y. suteikusios papildomos informacijos (pavyzdžiui, apie autoriaus biografiją, kurią žinant, knygoje išvelgtini autobiografiniai elementai, arba apie kokį nors „raktą“, kurį turint atsiveria kitas knygos skaitymo rakursas, – Shillingsburgo žodžiais tariant, patikslinant susijusius nutylėjimus). Tačiau tie tinklaraštininkai, kurie daug skaito užsienio kalbomis – visų pirma „Fantastiškų (-os) knygų žiurkės“ tinklaraščio autorės, – pakankamai dažnai mini recenzijas ar atsiliepimus užsienio interneto svetainėse.

Galiausiai skaitytojai nuolat prašo vieni kitų rekomenduoti knygas. Tačiau tai – ne tik knygų paieškos, bet ir apskritai komunikacijos reikalas.

Komunikacija: su knygomis, apie knygas

Norint kiek įmanoma išsamiau aprėpti skaitytojų santykį su skaitymu ir knygomis, labai parankus pasirodo Shillingsburgo pasiūlymas literatūrinę komunikaciją skaidyti į atskirus *rašto aktus*. Žvelgiant iš skaitytojo pusės, pradėti reikia nuo atlikimo.

Kaip buvo matyti, pats atlikimo procesas daugeliui skaitytojų labai malonus. Svarbu, kad atlikimui aktualus ne vien kūrinys, bet ir jo materialus jo dokumentas – kaip minėta, daugelis skaitytojų mini malonų knygos kvapą, aptariant atskiras knygas, kartais komentuojamas viršelis ar iliustracijos. Anksčiau minėti skaitymo proceso apibūdinimai tarsi rodytų, kad atlikimas yra intersubjektyvios komunikacijos priešingybė – juo mėgaujamasi dėl ramybės ir galimybės pabūti vienam, atsiriboti, net užsimiršti ir „nepastebėti nieko aplinkui“. Tačiau kartu galima išvelgti, kad atlikimas, arba suvokinio suformavimas, turi daug komunikacijos požymių. Skaitytojų atsiliepimai (teoriniais terminais kalbant, atlikimo protokolai) rodo, kad kūriniai – net ir grožinės literatūros – yra priimami kaip pretenduojantys į tiesą. Kaip matyti iš

pavyzdžių, kartais tokia nuostata gali būti per daug nekritiška ir tiesa laikyti tai, kas geriausiu atveju yra nuomonė, vertinimas ar interpretacija. Tačiau apskritai tiesa paprastai laikoma tai, kas atpažįstama kaip paties skaitytojo sememinę molekulę sudaranti tikrovė, – t. y. tai, kas atrodo „kaip gyvenime“. Šis atpažinimas toks svarbus, kad skaitytojais labai negailestingi knygoms, jei „gyvenime taip nebūna“, – jie nesivaržo jas pašiepti ir išjuokti (o dar svarbiau tai, kad šiuo požiūriu niekaip nemėginama knygų „teisinti“ ar ieškoti joms „palankios“ interpretacijos – jos tiesiog priskiriamos prie „nepatinkančių“). Tiesa, pavyko aptikti keletą atvejų, kai tarp skaitytojų užsimezga diskusija, ir joje knygą sukritikavusiam skaitytojui suteikiama papildomos informacijos apie susijusius nutylėjimus. Tuomet šis skaitytojas dažnai sušvelnina toną, tačiau beveik niekada nepakeičia paties vertinimo, tik konstatuoja, kad jei trūkstamą informaciją būtų gavęs prieš skaitydamas knygą, galbūt kitaip ją būtų supratęs.

Empirinė atlikimo protokolų apžvalga užtikrintai patvirtina ir Shillingsburgo įžvalgą, kad „[a]utorius ir toliau svarbus (mažiausiai) dviem pavidalais: skaitytojais, būdami socialios būtybės, vis tiek žvelgia į autoriaus kapą ir ieško ‘tikrųjų’ prasmų; skaitytojais pakeičia ‘tikrąjį’ autorių savo susikurtu funkciniumi autoriumi“⁷⁴. Tarp neprofesionalių skaitytojų dažnesnis antrasis pavidalas. Jis toks ryškus, kad dauguma skaitytojų nė nesusimąsto, jog jų susikurtasis „funkcinis autorius“ gali būti „netikras“. Atlikimo protokoluose pasitaikantis familiarumas autorių atžvilgiu, net jei tėra retorinė priemonė, nepaprastai iškalbingas:

*Ši autorė man atradimas. Perskaičius pirmąją Patricijos knygą, nudžiugau radusi naują, įdomią autorę. Todėl, paimant antrąją jos knygą į rankas pabijojau, kad gal pirmoji buvo tik atsitiktinumas... (tinklaraštis „Knyga ir maistas“, apie Patricios Cornwell romaną *Grobuonis*)*

74 Peter L. Shillingsburg, *op. cit.*, p. 53.

*Šios autorės knygos, kaip senos draugės vizitai į namus. Per dažnai - pabosta, per retai - pasiilgsti. Todėl nieko nelaukus pasineriu į jos pasakojimą. Taip, tai ta pati Sandra! (tinklaraštis „Knyga ir maistas“, apie Brown romaną *Dūmų uždanga*)*

Akivaizdžiai visų familiariausiai skaitytojai kalba apie Ivanauskaitę, kuri beveik visada vadinama tik vardu, o kai kurie su ja tapatinasi dar labiau:

Iš visos širdies nekenčiau matematikos, čia labai džiaugiuosi, nes man matematika taip pat buvo viena iš juodžiausių pamokų, kol galiausiai nustojau parintis ir pradėjau linksmintis galiniame suole, nes supratau, kad geriau gyventi su šypsena, negu beviltiškai stegtis dėl neįstengiamo dalyko, kuris verčia vėmti. (tinklaraštis „Maištinga siela“, vienas iš nedaugelio knygų tinklaraštininkų vyrų, Ivanauskaitės biografijai skirtame įrašė)

Net kai skaitytojai santūresni, už knygos jie vis tiek regi autorių, pavyzdžiui:

*Žinau, jog neteisinga lyginti apsakymus su romanais, bet man pasirodė, jog savo pirmosiose dviejuose knygose K.Sabaliauskaitė labiau mylėjo savo veikėjus, buvo labiau jiems gailestinga, mažiau juos teisianti ir daugiau jiems atleidžianti. Šįkart pasigailėjimo iš autorės jos herojai nesulaukia, kai ji pastraipa po pastraipos baksnoja į jų nuodėmes ir trūkumus. (tinklaraščio „Fantastiškų (-os) knygų žiurkės“ bendraautorė KŽG apie Sabaliauskaitės apsakymų rinkinį *Danielius Dalba & kitos istorijos*)*

Kvailys tas Erlickas, ar Talentas? Genialūs jo tekstai, ar tiesiog absurdiški? Perskaičiusi vieną knygą taip ir nesupratau. Reikės

paskaityti daugiau... (tinklaraštis „Ką skaityti?“ apie Juozo Erlicko knygą *Mano meilė stikliniais kaliošais*)

Apskritai skaitytojams būdinga numatyti autoriaus sememinę molekulę, paremtą kokia nors asmenine patirtimi, – pavyzdžiui, aptariant romanus apie tremtį, emigraciją ir kitus žinomus skaudžius reiškinius, visada atkreipiamas dėmesys, ar tokių epizodų esama ir autoriaus biografijoje, o tinklaraščio „Fantastiškų (-os) knygų žiurkės“ bendraautorė nustemba sužinojusi, kad knygos *Pasikalbėjime apie Keviną* autorė Lionel Shriver, labai įtaigiai aprašiusi nėštumo ir gimdymo patirtį, pati iš tikrųjų neturi vaikų.

Jei pirmoji perskaityta autoriaus knyga nesulaukia griežto atmetimo už „netiesą“, kaip aptarta anksčiau, skaitytojai autoriams būna nepaprastai geranoriški. Panašių pasisakymų, kaip cituotasis apie Erlicką – „iš vienos knygos dar nesuprantu, reikės paskaityti daugiau“ – pasitaiko labai dažnai. Tokie pažadai, tiesa, ne visada tesimi. Tačiau apskritai skaitytojų, mėgstančių knygas rinktis pagal jau pažįstamą autoriaus pavardę, yra nemažai. Ne visi autoriai laikomi pačiais mėgstamiausiais, bet dažnai autoriaus kūrybos visuma tampa natūralia sememinės molekulės dalimi – kuri skaityta knyga prastesnė ar geresnė, kas čia kitaip negu anksčiau skaitytoje ir t. t. Net jei konkreti knyga ne itin patinka, autoriui beveik visada leidžiama „pasitaisyti“.

Dar daugiau, skaitytojai dažniausiai labai vertina ir asmeninį ryšį su autoriumi – susitikimus, ypač jei juose autorius pasirodo patrauklus, įdomus ir smagus (dažniausiai minima susitikimų vieta – Vilniaus knygų mugė). Susitikimas gali paskatinti ir įsigyti knygą, ypač jei esama galimybės gauti autografa, kuris daugeliui skaitytojų taip pat labai svarbus. Mėgstamiausi autoriai pakankamai intensyviai sekami viešojoje erdvėje, dalijamasi jų interviu ar kitokia informacija apie juos iš žiniasklaidos priemonių. Daugeliu atvejų kūryba ir vieši pasisakymai tikrovėje skaitytojų suvokiami kaip vieninga visuma, pavyzdžiui:

*Aš esu K. Sabaliauskaitei dėkinga už rašymą be lietuviškų pagraudenimų, už tiesumą, už pasakojimus apie pie miestą, o ne apie kaimą, su kuriuo nejaučiu ir neturiu jokio ryšio, už taiklius pastebėjimus. Už tai, kad **nei savo tekstuose nei interviu** neatsiprašinėja, kai jaučiasi daugiau žinanti. (tinklaraščio „Fantastiškų (-os) knygų žiurkės“ bendraautorė KŽG; paryškinta mano – G. G.-B.)*

Kitai sakant, skaitytojai autorių suvokia kaip realų asmenį, kurį galima pažinti per jo kūrybą – t. y. kaip komunikuojantį per savo tekstus. Be abejo, jie nereflektuoja tiek kiek Shillingsburgas ir neskiria „funkcinio autoriaus“ nuo „tikrojo“, tačiau jie tikrai tiesia jam rankas. Patikimiausias būdas autoriui nuvilti skaitytojus yra neberašyti: produktyvumas labai glaudžiai susijęs su populiarumu ir skaitytojų palankumu – vienos knygos nepakanka „susipažinti“ su autoriumi, o jei autorius pamėgstamas, naujų jo knygų laukiama netgi nekantriai.

Tačiau čia su knygomis susijusi komunikacija nesibaigia. Skaitymas turi komunikacijos bruožų ne tik kaip į tiesą pretenduojantis realaus ir dominančio asmens tekstas, bet ir kaip procesas, turintis padarinių. Kaip jau buvo minėta, skaitytojams patinka, kai knygos juos „paveikia“, ir tai apima ir „nešamąsias“ („skaniai susiskaitė“, t. y. lengva, aiškiai suprantama knyga) ir „nenešamąsias“ („privertė susimąstyti“, t. y. suglumino ar sukretė, nesugebant tiksliau paaiškinti) tokios komunikacijos funkcijas. Tačiau visų įdomiausia – kad perskaitytos knygos toliau integruojamos į įvairias sememines molekules, bendraujant jau su konkrečiais ir pažįstamais (net jeigu ir tik virtualiai) žmonėmis.

Apskritai forumuose ir tinklaraščiuose bent kiek ilgesnių diskusijų apie knygas pasitaiko retai. Jos paprastai greitai nukrypsta nuo knygos turinio prie tikrovės patirties ir vertinimo (pavyzdžiui, viena iš gyviausių panašių diskusijų forume *Supermama* forume užsimezgė apie Čepaitės knygą *Emigrantės dienoraštis*, kur dalyvės tuojau ėmė pasakoti apie savo ir / arba savo pažįstamų

emigracijos patirtis ir svarstyti, ar autorė jas vaizduoja ne per daug pesimistiškai, lyginant su tuo, kaip būna tikrovėje). Kitaip sakant, imanentinė literatūros kūrinų analizė skaitytojams mažai aktuali. Beveik visi pokalbiai apie knygas iš esmės yra rekomendacijos.

Rekomendacijas primenančių formuluočių neretai pasitaiko tinklaraščių įrašuose; ypač dažnai tokios formuluotės vartojamos užbaigiant ir apibendrinant įrašą – „verta skaityti“, „rekomenduoju“ ir pan. Taip rašo net ir tie tinklaraštininkai, kurie neturi pagrindo tikėtis sulaukti daug komentarų ar kitokio atgarsio, leidžiančio suprasti, ar jų rekomendacijų kas nors paiso. Gali būti, kad rekomendacija šiuo atveju vartojama tiesiog kaip retorinė priemonė įrašui apibendrinti, tačiau net ir tuo atveju tokia tendencija būtų iškalbinga: tinklaraščio įrašo paskirtis taip pat yra komunikacija, iš kurios tikimasi apčiuopiamų padarinių – kitų skaitytojų susidomėjimo knyga.

Kas kita – rekomendacijų prašymas, visų labiausiai paplitęs skaitytojų tarpusavio bendravimo būdas. Tai aiškiai lemia anksčiau aptarti skaitytojų poreikiai nepaliaujamai ieškoti naujų knygų, kurias skaityti būtų gera, o tose paieškose kuo mažiau blaškytis ir kuo rečiau nusivilti. Rekomendacijų dažniausiai prašoma forumuose. Bendriausias atvejis yra tiesiog prašymas rekomenduoti ką nors paskaityti be jokio patikslinimo, bet patikslinama taip pat dažnai. Vienas tokio patikslinimo variantas yra paaiškinimas, kada ir kokiomis aplinkybėmis ketinama skaityti, – pavyzdžiui, prašoma knygų, tinkamų atostogoms, kuriam nors metų laikui, kelionei (ypač nurodant konkretų kraštą, kur ketinama keliauti, ir tikintis knygų apie tą kraštą ar kurių veiksmas vyktų jame) ar panašiai. Kitas variantas – kai mėginama apibūdinti pageidaujama knyga, kaip nors nusakant jos nuotaiką ar poveikį: prašoma ko nors įtraukiančio, padedančio atsipalaiduoti, prablaškančio ar pralinksminančio. Šiuo atveju beveik niekada neprašoma rimtų ar gilių knygų – dažniausiai norima pailsėti ar pasitaisyti nuotaiką. Dar vienas prašymų atvejis – kai prašoma „ko nors panašaus“ į anksčiau skaitytas ir patikusias knygas. Ypač dažnai taip elgiasi paaugliai, paprastai prašantys „ko

nors panašaus“ į labai populiarią paauglių literatūrą (kažkodėl dažniausiai minimas Melvino Burgesso romanas *Heroinas*). „Panašumas“ paprastai niekaip tiksliau neapibrėžiamas, bet kartais patikslinama, kad norima knygų konkrečia tema ar problematika.

Dažniausiai rekomendacijų prašymai sulaukia nemažai atsakymų, tačiau beveik neįmanoma atsekti, ar jais iš tikrųjų vadovaujamasi. Tais atvejais, kai toks grįžtamasis ryšys užsimezga, jis būna labai išraiškingas. Panašus knygų vertinimas – „sutapę“ arba „nesutapę skoniai“ – yra laikomas bendrystės tarp pačių žmonių ženklu. Kartais, kai išsakoma neigiama nuomonė, net atsiprašoma aptariamoms knygoms ar autoriaus gerbėjų, tarsi knygos vertinimas būtų ir jos skaitytojų vertinimas. Apskritai esama pagrindo nujauti, kad tai, kokias knygas kitas žmogus mėgsta, yra labai svarbi informacija, leidžianti jį pažinti ir vertinti. Tiesa, neigiamų vertinimų, bent tiesiai išsakomų, pasitaiko retai, ir paprastai tik minėtu atsiprašymo pavidalu. Užtat kai dviem žmonėms patinka ta pati knyga, o ypač jei daugiau negu viena, tuo labai džiaugiamasi, kalbama apie „telepatiją“ ir kitaip reiškiamas bendrystės jausmas.

Tokia bendrystė paprastai nėra išsamiau komentuojama ar nagrinėjama (nežinia, ar reflektuojama, nes jei ir būtų, tikriausiai tokios refleksijos būtų per daug intymios rašyti viešai). Tačiau savaime svarbus pastebėti, kad knygos ir santykis su jomis pasitarnauja santykiams tarp pačių skaitytojų megzti ir stiprinti. Dar išraiškingiau tai rodo spontaniškos – neprašytos – knygų rekomendacijos ir atsiliepimai apie jas.

Vienu atveju patarimas „paskaityti knygą“ (ne konkrečią) yra pasiūlymas, ką veikti. Skaityti dažnai rekomenduojama jau minėtuose užsimiršimo ir poilsio poreikio kontekstuose: pavyzdžiui, forume apie dietos laikymąsi siūloma paskaityti, kad nekamuotų mintys apie alkį ar maistą, skaityti patariama negalint užmigti arba ieškant nusiramino (ypač kai perspėjama nedaryti skubotų sprendimų – prieš tai nusiraminti paskaitant knygą ar išėjus pasivaikščioti, o tada ramiau apgalvoti problemą ir ją spręsti) ir

poilsio – kažkodėl ypač dažnai skaityti patariama naujagimių motinoms, kol kūdikis miega, kad, besirūpindamos vaikelio, nepamirštų ir savo poreikių.

Tačiau dar įdomiau, kaip knygų rekomendacijos atsiduria pokalbiuose, kuriuose iš pradžių apskritai nėra kalbama apie knygas. Pavyzdžiui, labai dažnai vienam pašnekovui skundžiantis kokia nors problema (dažniausiai žmonių santykių arba psichologine: „Manęs nebemyli žmona“; „Esu per daug jautri ir nuolat jaučiu įtampą“; „Jis man pasakė, kad jo jausmai atšalo“; „Psichologinis spaudimas šeimoje“), kitas vietoje patarimo, kaip elgtis ir ką daryti, pasiūlo perskaityti kokią nors knygą. Tokiuose kontekstuose dažniausiai minimos savipagalbos ir populiariosios psichologijos knygos, bet kartais ir grožinės, jei jose vaizduojama panaši situacija. Kitas atvejis – kai knyga pasitelkiama kaip priemonė savijautai įvardyti. Pavyzdžiui, populiari kulinarė ir tinklaraštininkė Beata Nicholson savo įrašė apie pasirengimą *Unicef* misijai Tanzanijoje pasakoja apie jaudulį ir nerimą ir mini gavusi tokį patarimą: „Tuo tarpu Giedrius Savickas, kuris yra neįtikėtinais linksmas ir tuo pačiu gilus žmogus yra tiesiog lobis šiai misijai. Jis sakė taip: ‘Beata, paskaityk Biliūną, išsiverk ir tada važiuok’“. Kitas pavyzdys – interneto svetainėje „veziuine“ skelbiamas „Linos dienoraštis“, tikėtina, realios vėžiu sergančios pacientės pasakojimas apie savo ligą ir gydymą. Vienas jo įrašas baigiamas taip:

Kai baigėsi chemoterapijos kursas, knygyne pamačiau Erikos Umbrasaitės knygą „Vienos krūties istoriją“. Nusipirkau, perskaičiau. Kitą kartą, kai sesė paklausė: „Kaip jaučiuosi?“, atsakiau: „Perskaityk šią knygą, man viskas buvo taip pat“.

Abiem šiais atvejais – ir rekomenduojant knygą vietoje patarimo, ir pasitelkiant ją kaip pavyzdį savijautai nusakyti – knyga tampa tarsi „bendravimo protezu“: užuot pačiam davus patarimą (net jei jis sutaptų su iš knygos padaryta išvada) arba rinkus žodžius, mėginant įvardyti painius ir

sudėtingus jausmus, pateikiama nuoroda, kur, kalbėtojo nuomone, tai jau padaryta. Tokie bendravimo pavyzdžiai rodo skaitymo kaip komunikacijos proceso pabaigą: perskaityta, suvokta ir įvertinta knyga integruojama į bendrą skaitytojo patirtį ir gali pasirodyti kitose sememinėse molekulėse, kituose kontekstuose, kurie iš pirmo žvilgsnio visai nesusiję nei su konkrečia knyga, nei su skaitymu apskritai. Kitaip sakant, jei nuo pat pradžių knyga vertinama visų pirma tikroviškumo ir „tiesos“ kriterijais, tai galiausiai jos gyvavimą užtikrina toks pat jos sugrąžinimas į tikrovę ir sąsaja su naujais, nenumatytais tikrovės kontekstais. Kita vertus, kartu matyti ir tai, kad perskaityta knyga tikrovę pakeičia, o skaitytojui suteikia daugiau prasmės generavimo ir raiškos galimybių.

Kaip galima paveikti skaitytoją?

Apžvelgus skaitymo patirtį, dar lieka atsakyti į klausimą, kokios yra skaitytojo galios, nežiūrint akivaizdžios – pirkti ir skaityti knygas. Jei skaitytojas, kaip iš pradžių minėta, turi ir galią leistis paveikiamas kitų literatūros lauko agentų – tai kokia ta galia yra?

Iš skaitytojų atsiliepimų matyti, kad knygų skaitymas suvokiamas visų pirma kaip poilsis ir pramoga, net jei kartais užsimenama, kad ji gali būti ir naudinga (pavyzdžiui, skatinti tobulėti). Taigi skaitytojui patraukliausios tos knygos ir toks jų pateikimas, kuris visų pirma žada poilsį ir pramogą. Tačiau kartu aiškiai matyti, kad skaitytojai labai atviri informacijai ir rekomendacijoms, kuriomis remdamiesi, galėtų knygas pasirinkti.

Pirmiausia, atrodo, kad skaitytojus lengvai ir sėkmingai pasiekia leidyklų informacija ir reklama. Tiesa, netiksli, perdėta, klaidinanti informacija dažnai lemia nusivylimą knyga. Atrodo, kad visų dažniausiai taikoma knygų pasirinkimo priemonė yra tiesiog „ketvirtojo viršelio“ anotacija ant pačios knygos, o ne kokia nors lydimoji medžiaga. Tai, žinoma, reiškia, kad leidėjai turi išskirtinai patogią prieigą skaitytojui paveikti. Tačiau kartu rodo, kad į biblioteką ar knygyną dažnai ateinama be išankstinio sprendimo, kokios

knygos ieškoma, ir pasirinkimą gali lemti geras patarimas – suteiktas išmanančio žmogaus, pardavėjo ar bibliotekininko, arba pateiktas kitu pavidalu, pavyzdžiui, plakate.

Kita vertus, skaitytojai mėgsta ne tiek išsamias, kiek gausias rekomendacijas. Jiems bendraujant tarpusavyje, nepriimta išsamiai komentuoti knygų, kurias dar tik siūloma perskaityti, – šios pristatomos labai glaustai arba visai nepristatomos, tik nurodomos, o ypač mėgstami visokie rekomendacijų sąrašai, knygų iššūkiei ir tai, kas lengvai paverčiama rekomendacijų sąrašu, pavyzdžiui, (užsienio) literatūros premijų nominantų ilgieji ir trumpieji sąrašai. Pastaruoju metu sąrašų ima daugėti masinėje žiniasklaidoje – stambieji portalai *15min* ar *Delfi* vis dažniau pasiūlo „10 tinkamiausių knygų atostogoms“ ar panašių tekstų.

Pagrindinis visų knygų vertinimo kriterijus yra tikroviškumas arba „tiesa“: knygos visada skaitomos ir derinamos prie savo asmeninių gyvenimo aplinkybių. Galbūt dėl to „Skaitymo masto...“ tyrime dažniausiai minimas veiksnys, pasirenkant knygas, buvo artimųjų ir draugų rekomendacijos – juk kaip tik artimoji aplinka daugiausiai žino apie skaitytojo gyvenimą ir kas prie jo derėtų. Kuriam nors kitam literatūros lauko agentui tokia intymi informacija apie skaitytoją tikriausiai neprieinama, tačiau panašu, kad skaitymo įpročiai turi tam tikrų sezoninių ar nuo bendro gyvenimo priklausomų dėsnų, kuriuos galima nuspėti ir mėginti pasiūlyti knygų vasarai ar žiemai, atostogoms ar lietingam savaitgaliui ir pan. Regis, leidyklos taip pat yra linkusios tokiomis tendencijomis pasinaudoti.

Pagalba, kurios skaitytojai pageidauja, skaitydami ir suvokdami knygas, – tai informacija, kurios stokojant, sunkiau aptikti knygos „raktą“ (pavyzdžiui, autoriaus biografija). Visi būdai suteikti tokią informaciją taip pat gali būti ir būdai paveikti skaitytoją. Atrodo, kad ypač palanki padėtis tokiam poveikiui daryti yra pačių autorių: skaitytojai knygas suvokia kaip komunikaciją su konkrečiais jiems įdomiais žmonėmis, todėl labai vertina galimybę apie juos daugiau sužinoti iš interviu ar papildomų tekstų bei pamatyti juos gyvai

renginiuose ar susitikimuose, gauti autografą ir pan. Be to, daugumai skaitytojų patinka autorių kūrybos tęstinumas, todėl mėgstami autoriai paprastai būna gana produktyvūs.

Skaitytojai beveik visiškai nemini vadinamosios profesionalios literatūros kritikos. Tiesa, negalima sakyti, kad jos atžvilgiu aptinkama kokių nors neigiamų išankstinių nuostatų – ji tiesiog apskritai nepastebima. Taip gali būti dėl kelių priežasčių. Viena vertus, joje dažniausiai būna gausu imanentinės literatūros kūrinių analizės, kuri skaitytojams mažai aktuali – jie visų pirma ieško būdų skaitomą ar perskaitytą knygą susieti su tikrovės patirtimi, o ne su literatūriniais kontekstais. Kita vertus, gali būti, kad pati kultūrinė spauda, kurioje dažniausiai skelbiamos recenzijos, tiesiog per menkai matoma ir žinoma, todėl apie ją tiesiog nesusimąstoma kaip apie šaltinį, galintį padėti pasirinkti, vertinti ir aptarti knygas. Galiausiai reikia paminėti ir tai, kad skaitytojai apskritai menkai linkę remtis papildomais šaltiniais, suvokdami ir komentuodami knygą.

Jei esama kokio nors poreikio ugdyti ar formuoti skaitytoją, tai panašu, kad labiausiai jis stokoja raiškos įgūdžių – t. y. nemoka aiškiai ir detalai suformuluoti nuomonės apie knygą. Skaitant atsiliepimus, nuolat aptinkamos kalbinės klišės, o dalis jų daro mokyklinių rašinių įspūdį. Net jei nebėra galimybių sudominti suaugusį skaitytoją lavintis kalbėti ir rašyti apie knygas, tikrai galima pasiekti tuos, kam iš tikrųjų priklauso rašyti mokyklinius rašinius. Šis tyrimas išsamiai neapėmė literatūros dėstymo mokykloje, bet jos poveikis suaugusiems skaitytojams gana aiškiai matyti.

Galiausiai knygos padeda sukurti bendrystės su kitais žmonėmis jausmą ir būna pasitelkiamos bendraujant. Iš dalies tai lemia ir knygų madas. Sunku pasakyti, ar tokia skaitymo ypatybė gali būti kaip nors pasitelkta, literatūros lauko agentams siekiant paveikti skaitytoją, tačiau tai neabejotinai yra didžiausia pačių knygų galia ir labai svarbi, nors ir retai minima, priežastis jas skaityti.

3. Profesionalių skaitytojų skonis

Sąvoką *profesionalūs skaitytojai* svarbu suprasti teisingai: ja apibūdinami ne asmenys, o skaitymo situacijos. Kitaip sakant, profesionalų skaitytoją nuo neprofesionalaus skiria ne išsilavinimas ar skaitymo tęstinumas, bet tai, kad profesionalus skaitytojas imasi skaityti knygą, vedamas profesinio intereso, o jo atlikimo protokolas publikuojamas profesinės bendruomenės pripažįstamose vietose. Priešingai, asmuo nebus laikomas profesionaliu skaitytoju, jei skaito knygą laisvalaikiu ir pramogai, net jei kitais atvejais jis skaito kaip profesionalus. Be abejo, tokia perskyra dirbtinė, ir kiekvienu konkrečiu atveju sememinę molekulę sudarys ne tik profesinis interesas, bet ir visas žinomas ir nežinomas, įmanomas ir neįmanomas rekonstruoti skaitymo kontekstas. Tačiau klausimas apie profesionalių skaitytojų skonį iš esmės yra klausimas apie profesinio intereso turinį ir pobūdį, kiek įmanoma jį atskiriant nuo visų kitų skaitytojo kaip asmens aplinkybių.

Pagrindą daryti tokią perskyrą suteikia visų pirma tai, kad daugeliu atvejų profesionalus skaitymas iš anksto suponuoja atsiribojimą nuo per didelio asmeniškumo ir net laiko jį blogu tonu, ypač akademiniam darbe. Beveik visoms profesionalaus skaitymo situacijoms būdinga, kad skaitant iš anksto numatoma ne tik parašyti atlikimo protokolą (recenziją, straipsnį, analizę ir pan.), bet ir paskelbti jį viešai. Aiškiai suvokiama viešumo sąlyga savaime nuspalvina skaitymo situaciją, versdama atsiriboti nuo to, kas atrodo per daug asmeniška ir vien dėl to netinkama viešumai. „Profesionalų kritiką“ ar „profesionalų literatūros tyrinėtoją“ galima laikyti ir tam tikra institucija, kurios statuso funkcija ir galios dar labiau apribos sememinę molekulę ar bent jau tai, į kuriuos atlikimą moduliavusius semantinio tinklo mazgus bus apeliuojama atlikimo protokole.

Kaip matyti ankstesniame skyriuje, spontaniškai (neprofesionalaus skaitytojo) sememinėje molekulėje labiausiai išryškėja labai asmeniškai ir net egocentiškai semantinio tinklo mazgai, o iki sudėtingesnės refleksijos

neprofesionalių skaitytojų atlikimo protokoluose beveik nepriartėjama, todėl jų atveju iš atlikimo protokole regimos sememinės molekulės pašalinus asmeniškumą vargu ar apskritai kas nors liktų. Mėginamas atsisakyti asmeniškumo, profesionalus skaitytojas turi sąmoningai stengtis ieškoti, kuo jį pakeisti. Tuo pat metu mėginant reflektuoti ir apibrėžti kritiko (tai turbūt labiausiai paplitęs profesionalaus skaitytojo įvardijimas) vaidmenį, nuolat minimas „tarpininkavimas“ tarp autoriaus ir (neprofesionalaus) skaitytojo. Tačiau jei neprofesionalus skaitytojas išlieka asmeniniame kontekste, tai bet koks „tarpininkavimas“ turėtų padėti jam priartinti kūrinį būtent prie jo asmeninės sememinės molekulės, arba bent jau geriau ją įsisąmoninti. Neabejotinai bent iš dalies dėl to rekomendacijų ir apmąstymų apie skaitomas knygas neprofesionalūs skaitytojai dažniau ieško savo artimoje aplinkoje ir menkai pripažįsta profesionalų autoritetą.

Šitaip randasi paradoksas. Profesionalus skaitytojas, net jei nuo asmeniškumo atsiriboja dėl žmogiškų priežasčių (drovumo asmeniškai kalbėti ar rašyti viešumoje), institucinių ar profesinių priežasčių gerai nereflektuodamas, jei tikrai siekia „tarpininkauti“, vis tiek privalo laikytis prielaidos, kad, apribojęs savo sememinę molekulę, jis įstengs pasakyti *daugiau*, o ne *mažiau*, negu kalbėdamas asmeniškai. Kitaip sakant, asmeniškumo suspendavimas turėtų vesti į universalesnį, platesnį atlikimą, diktuojamą išsilavinimo ir profesinės patirties. Tačiau jei profesionalus atlikimas pasidaro per daug platus ir universalus, jis nutolsta ne tik nuo atlikėjo, bet ir nuo neprofesionalaus skaitytojo asmeninio konteksto, ir todėl tokio „tarpininko“ paslaugos tiesiog nėra skaitytojui reikalingos. Steineris aprašo, kaip pats vadina, „bizantinę kultūrą“. Neįstengdami įsiterpti tarp meno kūrinio ir jo suvokėjo kaip „tarpininkai“, profesionalūs atlikėjai įsitvirtina dirbtinėse ar dirbtinai suvaržytose sememinėse molekulėse, tačiau tokios molekulės yra suprantamos ir priimtinos jų pačių profesinei bendruomenei. Steineris tokį reiškinį vertina pabrėžtinai neigiamai:

Komentavimui nėra galo. Kaip jau matėme, interpretacinio ir kritinio diskurso pasauliuose knyga veja knygą, esė gimdo kitą esė, straipsnis veisia straipsnį. Beribiškumo mechanika veikia skėrių principu. Monografija minta monografija, vizija kyla iš revizijos. Pirminis tekstas tėra tolimesnės autonomiškos egzistencinės plėtros išraiška. Tikrasis Z tomo šaltinis yra X ir Y darbai ta pačia tema. Ir retorinėmis normomis, ir turiniu antriniai tekstai kalba apie antrinius tekstus. Literatūrinės interpretacijos ir kritikos, dailės kritikos ir muzikos estetikos knygos kalba apie ankstesnes knygas, parašytas tomis pačiomis arba giminingomis temomis. Esė šnekasi su esė, straipsnis plepasi su straipsniu begalinėje niurzgių aidų galerijoje.⁷⁵

Tie, kas pritaria šioms Steinerio mintims, paprastai dėl situacijos kaltina išorines aplinkybes – pastarųjų dešimtmečių universitetų politiką ir iš jos kylantį konformizmą, ypač kalbant apie JAV humanitarų padėtį. „Akademinėje erdvėje ryškėjant skirtingoms kritikos mokykloms, tai, kas iš konkrečios perspektyvos atrodo unikalumu ir įdomu, pasidaro susisteminta, dogmatizuota, kanonizuota, legituota – tai yra *nuobodu*. Inovatoriams norisi nuversti paskutiniąją filosofijos madą nuo sosto iš gryniausio nuobodulio“, – rašo Michaelas Martinas⁷⁶. Tokį paaiškinimą reikia turėti omenyje net ir atsižvelgiant į tai, kad lietuviškojo akademinio gyvenimo raidos negalima be išlygų gretinti su amerikietiška. Tačiau šio tyrimo duomenys rodo, kad profesionalūs ir neprofesionalūs skaitytojai labai dažnai renkasi skaityti ir aptarti tas pačias knygas. Tai, žinoma, toli gražu nebūtinai įrodo, kad kritikai tikrai atlieka „tarpininko“ vaidmenį taip sėkmingai, kaip norėtų, – ypač turint galvoje, kad duomenys surinkti visų pirma apie akademinės publikacijas, kurios niekaip negalėtų būti plačiai skaitomos neprofesionalių skaitytojų ir daryti jiems didelės tiesioginės įtakos. Vis dėlto tai leidžia daryti prielaidą, kad profesionalūs skaitytojai nėra pernelyg atitrūkę nuo neprofesionalių, o gal net

75

George Steiner, *op. cit.*, p. 41.

76 Michael Martin, „Įgyti būti: kaip įveikti postmoderniąją kritiką“, vert. Gabrielė Gailiūtė, *Naujasis Židinys-Aidai* 5, 2015, p. 304.

yra jiems autoritetai, net jei ir netiesiogiai. Todėl greta klausimo apie profesinį interesą ne mažiau intriguojantis atrodo ir klausimas, kokios yra profesionalių skaitytojų poveikio neprofesionaliems priemonės.

Šiame skyriuje pirmiausia aptariama, kaip save ir savo vaidmenį skaitančiojoje visuomenėje suvokia patys profesionalai, paskui mėginama gilintis į išorines jų darbo aplinkybes, o dar vėliau pateikiami kiekybiniai duomenys apie tai, ką profesionalūs skaitytojai dažniausiai linkę skaityti ir nagrinėti.

Kritika profesionalių skaitytojų akimis

Didesnės apimties studijų, aptariančių literatūros kritiką Lietuvoje, yra vos keletas, ir beveik visos jos pirmiausia orientuotos į istorinę perspektyvą. Minėtas Daujotytės vadovėlis aukštosioms mokykloms *Lietuvių literatūros kritika: Akademinių kurso paskaitos*⁷⁷ pirmiausia skirtas aptarti konkrečioms lietuvių literatūros ir kritikos epochoms bei asmenybėms, tačiau pirmajame ir paskutiniame skyriuose kalbama apie platesnius kritikos paskirties ir galimų jos pavidalų klausimus. Pirmąjį dešimtmetį po nepriklausomybės atgavimo apima Baliutytės monografija *Laiko įkaitė ir partnerė: lietuvių literatūros kritika 1945–2000*⁷⁸, tačiau pagrindinis knygos objektas – sovietmečio įvertinimas ir atskirų iškilių asmenybių indėlio aptarimas. Nemaža dalimi su kritika siejasi Aušros Jurgutienės sudarytas skirtingų autorių kolektyvo vadovėlis *XX amžiaus literatūros teorijos*⁷⁹. Iš akademinė ir kultūrinių institucijų daugiausiai dėmesio literatūros kritikos refleksijai ir problemoms skiria Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas (LLTI), kuris ne tik bene gausiausiai Lietuvoje leidžia didesnės apimties profesionaliosios kritikos leidinius – studijų, monografijų serijas, bet ir buvo subūręs „Kritikų klubą“ bei rengia diskusijas ar pokalbius, kurie vėliau publikuojami instituto žurnale

77 Viktorija Daujotytė, *op. cit.*

78 Elena Baliutytė, *op. cit.*

79 Aušra Jurgutienė (sud.), *XX amžiaus literatūros teorijos: vadovėlis aukštųjų mokyklų filologijos specialybės studentams*, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006.

Colloquia. Nors humanitarinių mokslų įstaigų ir akademinė ar kultūrinių žurnalų Lietuvoje esama ir daugiau, dažniausiai juose užsiimama pačios literatūros tyrinėjimais ir kritikos praktika, bet ne jos būklės refleksija.

Esama dvejopos nuomonės apie kritikos gyvastingumą. Provokatyviame pranešime „Akademinė legenda apie literatūros kritikos krizę“ Giedrė Kazlauskaitė teigia šitaip: „Akademių choro partitūra ir lemia vienbalsiai skelbiamą kritikos krizę; bet vargu ar kada egzistavo periodas, kai gyvenome geriau“⁸⁰.

Jos tekste atskleista, kad pats „kritikos“ terminas skirtinguose literatūros lauko sluoksniuose funkcionuoja skirtingai, savo ruožtu taip pat išsiskiria reikalavimai ar lūkesčiai kritikos atžvilgiu. Ar dabartinę kritikos padėtį teisingiau vadinti „krize“, ar „klestėjimu“, labiausiai priklauso nuo to, ko kritikai linkima ir ko iš jos tikimasi.

Savo vadovėlyje Daujotytė pateikia platų kritikos apibrėžimą: „*Literatūros kritika* išreiškia kritinį, vertinamąjį požiūrį į literatūrą, išskiria ir apibendrina tendencijas, lygina, brėžia perspektyvas, kartu imasi ir klasifikacinių uždavinių“⁸¹. Siauresniuose kontekstuose, be *vertinimo*, minimo beveik visų, įvardijami ir kiti kritikos uždaviniai: padėti skaitytojams „susigaudyti leidinių plūsmę ir išsirinkti vertingiausias skaityti knygas“⁸², leidykloms – padėti „pristatyti autorius užsienyje“⁸³. Tačiau taip pat dažnai nuogaustaujama, kad „kritikų tarsi yra, tarsi ir rašo, bet jie lieka nematomi,

80

Giedrė Kazlauskaitė, *Akademinė legenda apie literatūros kritikos krizę* [pranešimas, skaitytas 2009 m. konferencijoje „Santara-Šviesa“], *Bernardinai*, 2009-08-07 (<http://archyvas.tst.bernardinai.lt/index.php?url=articles/98206>; 2012-02-06).

81 Viktorija Daujotytė, *op. cit.*, p. 11.

82 Jūratė Sprindytė, „Apie knygų puotą ir dvasios nuovargį. 2010-ųjų knygos“, *Metai* 4, 2011, (<http://www.tekstai.lt/zurnalas-metai/6492-apie-knygu-puota-ir-dvasios-nuovargi-2010-uju-knygos-jurate-sprindyte?catid=656%3A2011-m-nr-4-balandis>; 2016-04-29).

83 Lolita Varanavičienė, „Iš kritikų ir leidėjų pokalbio: ar susisieks nesusisiekiantys indai?“ [pasisakymas LLTI „Kritikų klubo“ diskusijoje apie kritikų ir leidėjų santykius], *Bernardinai*, 2011-06-08 (<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-06-08-is-kritiku-ir-leideju-pokalbio-ar-susisieks-nesusisiekiantys-indai/64122>; 2012-02-10).

nelabai aišku, kas jie yra ir kam“⁸⁴, „nežinau, ar paprastiems skaitytojams tokia jau įdomi kritikų nuomonė“⁸⁵, „skaitančioji visuomenė [gerų kritikų] dažniausiai nepastebi, ir būtent dėl šios priežasties žmonės, kurie yra tikri kritikai, nėra laikomi autoritetais“⁸⁶. Kliūtimi kritikai laikomas ir vis dažniau viešai aptarinėjamas, viena vertus, pačių kritikų per didelis atsargumas ar net „bailumas“, kita vertus, kritikuojamųjų kūrėjų polinkis išsižeisti ir reaguoti asmeniškai (apie tai ką tik cituotuose tekstuose kalba Laurynas Katkus, Rimantas Kmita, taip pat Vigmantas Butkus⁸⁷, iš teatro / kultūros kritiko pozicijų išsamiai svarsto Vaidas Jauniškis⁸⁸). Išvardytuose pasisakymuose Kmita, Katkus kritikams priskiria ir kūrybingumą, tam tikrų literatūrinių, meninių bruožų ar sugebėjimų bei tikslą kalbėti problemiška, polemiška ir kelti diskusijas, Jūratė Sprindytė – „specifines žinias“, Daujotytė kritiką vadina *vertinimo menu*. Kritiką kaip vieną iš „kultūros alternatyvų“ aptariantis Tomas Daugirdas pateikia apibendrintą negatyviąją kritiko įvaizdžio ir visuomenei daromo įspūdžio versiją:

Kritikai elgiasi tarsi žmonės, nemėgstantys kitų žmonių ar net puoselėjantys slaptą pagiežą viso pasaulio atžvilgiu. [...] Be to, kritikai sudaro įspūdį labai pasipūtusių, galios ir valdžios siekiančių būtybių, tarsi nusavinančių tiesą ir nepripažįstančių, kad ją gali byloti ir likusi visuomenės dalis. [...] Kritikai gali pasirodyti esantys nekūrybingi, šį savo neįgalumą kompensuodami kūrėjų triuškinimu.

84 Antanas Šimkus, „Rimantas Kmita. Literatūros kritikai kol kas lieka nematomi“, *Bernardinai*, 2010-09-30 (<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-09-30-rimantas-kmita-literaturos-kritikai-kol-kas-lieka-nematomi/50946>; 2012-02-10).

85 Jūratė Sprindytė, *op. cit.*

86 Laurynas Katkus, „Kultūrinės erdvės aptartys: kritiškai apie (ne)kritiką“ [interviu ėmė Dalia Rauktytė], *Universiteto žurnalistas*, 2011-09-30 (<http://projektai.vu.lt/universitetozurnalistas/wordpress/2011/09/kulturines-erdves-aptartys-kritiskai-apie-nekritika/>; 2012-02-10).

87 Vigmantas Butkus, „Pabiros pastabos apie aktualius kritikos aspektus“ [pranešimas, skaitytas LLTI konferencijoje „A. Jakštas ir kritinės minties horizontai“, 2010-11-05], *Literatūra ir menas*, 2010-11-26 (http://www.culture.lt/lmenas/?leid_id=3308&kas=spaudai&st_id=17313; 2012-02-10).

88 Vaidas Jauniškis, „Kritiko laisvė“, *Bernardinai*, 2012-01-25 (<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-01-25-vaidas-jauniskis-kritiko-laisve/75903>; 2012-02-10).

Toliau cituotoje esė išskiriami keli kritiko tipai, o sykiu ir kritikos galios ar paskirtys: „kritikas-cenzorius“ turi galią „tam tikrus kultūros reiškinius, kūrinius ir kūrėjus išbraukti iš gyvenimo, jei jie neatitinka standarto, kurį cenzorius prižiūr[i]“. „Kritikas-demaskuotojas“, pastebėjęs „apsimetėlišumą tam tikro žmogaus elgesyje ar kalboje, klaidingas nuostatas visuomenėje ar kultūroje, [...] dienos šviesoje parodo jų tikrąjį veidą“. „Profesinę garbę ginantis kritikas“ siekia „vienintelio tikslo – apginti savo amatą nuo nemokšų ir apsišaukėlių“, kurių taip pat pasitaiką kritikų tarpe.

Jau minėtuose tekstuose ir Baliutytė, ir Daujotytė atkreipia dėmesį, kad sovietmečiu buvusi labai ryški skirtis tarp *literatūros mokslo* ir *literatūros kritikos* nepriklausomybės metais nubluko, ir abi siūlo įvairesnių terminų įvardyti tam, ką imta rašyti dabar: Baliutytė – *akademine kritiką, literatūrinę publicistiką ir eseistiką, tradicinę kritiką*; Daujotytė – *esėjinę kritiką, kultūrinę žurnalistiką*. Kol kas, pasitelkusi Daujotytės minimą bendriausią terminą *rašymas apie literatūrą*, panagrinęsiu, kam tai gali būti skirta ir kam iš tikrųjų būna skiriama šiuolaikinėje Lietuvoje.

Kritikos rūšys

Pagal publikuojančiąsias institucijas (bendriausia prasme – nes kai kurios iš jų nėra formalizuotos) *rašymą apie literatūrą* galima suskirstyti į tokius lygmenis:

1. *akademini* – griežtus akademinis reikalavimus atitinkantys straipsniai recenzuojamuose leidiniuose ir mokslinės monografijos;

2. *kultūrinis* – recenzijos, esė ir apžvalgos specializuotoje kultūrinėje žiniasklaidoje (savaitraščiuose, mėnraščiuose, interneto portaluose, kultūrinėse radijo ar televizijos laidose);

3. *rekomendacinis / reklamini* – dažniausiai labai nedidelės apimties apžvalgos ir anotacijos bendrojo pobūdžio žiniasklaidos priemonėse

(dienraščiuose, žurnaluose, informaciniuose interneto portaluose, informacinėse radijo ar televizijos laidose). Griežtai žiūrint, šiam lygmeniui reikia priskirti ir pačių leidyklų rengiamas knygų anotacijas (vadinamojo „ketvirtojo viršelio“ tekstus), tačiau jų pobūdis iš tikrųjų gali šiek tiek skirtis.

Formaliai nepriklausomi interneto portalai ir tinklaraščiai (*blogai*) bei diskusijos forumuose taip pat yra *rašymas apie literatūrą*, bet jų paprastai nėra pagrindo priskirti profesionalaus skaitymo situacijoms.

Akademinio lygmens rašymas apie literatūrą (vadinamas literatūros mokslu, akademinė kritika ar tiesiog moksliniais literatūros tyrinėjimais) užima „oriausią“ padėtį jau vien dėl to, kad nei vieno kito lygmens kritikams nėra keliami tokie griežti ir taip aiškiai apibrėžti formos reikalavimai, o kokybei nustatyti numatyta speciali recenzavimo procedūra. Tačiau jei laikysimės Daujotytės nuostatos, kad kritika visų pirma yra vertinimas, galima suabejoti, ar tokį *rašymą apie literatūrą* teisinga vadinti kritika. Akademinuose literatūros tyrinėjimuose (konkrečiai dabartiniame Lietuvos kontekste – pavyzdžiui, LLTI leidžiamose „Naujųjų literatūros studijų“ ir „Ars Critica“ serijose, taip pat humanitarinių mokslų žurnaluose *Colloquia*, *Literatūra* ir kituose, ir net atskirai nepublikuotuose magistro darbuose ar disertacijose) dominuojantys objektai – jau įvertinti ir pripažinti literatūros kūriniai ar bent jau autoriai (pavyzdžiui, daugelis jų įtraukti į mokyklų ir universitetų programas), ir tik labai retai nagrinėjami nauji, dar neįsitvirtinę tekstai (įdomu, kad dažniau jie nagrinėjami žodžiu – pavyzdžiui, konferencijų pranešimuose – negu raštu akademinėse recenzijose). Tačiau toks pastebėjimas neturi būti suprastas kaip akademinų tyrimų menkinimas. Stephenas Burtas, Harvardo universiteto poezijos tyrinėtojas ir kritikas, išskiria tokius akademinės kritikos kriterijus:

1. Ji paprastai rašoma kompetentingiems specialistams ir skirta tokiems pat kaip jie (žmonėms, kurie yra skaitę ne tik Wordsworthą, bet ir Hartmaną, Liu ar Chandlerį apie Wordsworthą, arba kurių pagrįstai galima prašyti tai pasiskaityti).
2. Ji įsijungia į tęstinius

specialistų ginčus (kaip Chandleris ar Liu gali atsakyti Hartmanui). 3. Ji atitinka kokius nors formalius griežtumo ir tyrimų standartus (išnašos yra ir jų pavyzdys, ir simbolis). 4. Skaitytojams ji atrodo palaikoma (nepriklausomai nuo to, ar yra palaikoma konkrečiu atveju) akademinė institucijų ir susilaukianti akademinio atlygio.⁸⁹

Svarbiausias tikslas, kurį Burtas kelia akademinėi kritikai, yra rūpintis, kad nebūtų pamiršta ir prarasta sudėtinga, sunki poezija (galima pridurti – ir kita literatūra, ir net kiti meno ir kultūros reiškiniai), kuri kaip tik dėl to nėra prieinama ir suprantama didesnėms skaitytojų grupėms. Prisiminęs aliuziją iš Marianne Moore eilėraščio, akademinę kritiką Burtas lygina su gamtos draustinių steigimu ir priežiūra. Lietuvoje taip pat esama pavyzdžių, kai literatūra užtikrintai tampa akademinė tyrimų objektu, nors platesnėje visuomenėje jos populiarumas menkas (Kunčiaus kūryba beveik visa atsiduria tarp menko skaitomumo knygų, tačiau jis yra aštuntas tarp dažniausiai profesionalų nagrinėjamų autorių). Tačiau Burto kriterijai rodo, kad akademinėje lygmenyje nėra ir neturi būti siekiama nei populiarumo, nei populiarinimo. Šis lygmuo išsiskiria ypač didele kompetencijos koncentracija – tekstai rašomi išmanančių žmonių ir skirti skaityti tokiems pat žmonėms – ir šia prasme yra gana uždaras.

Kai kalbama apie „kritiką“ konkrečiau nepatikslinant, dažniausiai turimas galvoje *kultūrinis* jos lygmuo. Jis, viena vertus, yra gausiausias ir labiausiai matomas, kita vertus, daugiausiai problemų ir rūpesčių keliantis *rašymo apie literatūrą* atvejis. Kaip tik jam taikytini, pavyzdžiui, „Kritikų klubo“ steigėjų keliami uždaviniai – padėti skaitytojui pasirinkti, vertinti ir kt. Burtas akademinę kritiką nuo neakademinės atskiria visų pirma pagal jos skaitytoją: akademinė kritika yra skirta specialistams, jau perskaičiusiems daug literatūros ir galintiems įvertinti tokius jos aspektus, kurie be šio specialaus išsilavinimo nematomi. Priešingai, neakademinė kritika literatūroje

89

Stephen Burt, „Do We Need Nonacademic Criticism, or, What Are Reviewers For?“, *Chicago Review* 55(2), 2010, p. 130–134.

ieško bruožų, kurie nėra techniniai, nepriklauso nuo ankstesnių žinių apie daug kitos [literatūros], ir nebūtinai yra susiję su tęstiniais akademiniais ar teoriniais tyrimais. Ji ieško išminties, kaip Johnsonas, ar pramogos, kaip pirmieji Byrono skaitytojai (ji gali net mėgautis skandalu, kaip ir jie); ji taip pat ieško patikimų pačių neakademių amžininkų skaitytojų gyvenimų aprašymų.

Šioje citatoje svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad Burtas nemini jokios izoliuotos meninės vertės, mat kaip tik ji ir jos kriterijai Lietuvoje yra tapusi diskusijų objektu. Kultūrinė kritika, norėdama įvertinti konkretų kūrinį, privalo laikytis tiesiog retorikos dėsnių – pateikti tezę ir ją pagrįsti, tačiau jai nebūtina vientisa, visoms knygoms tinkama kriterijų sistema. Ji gali tiesiog įtikinėti neprofesionalų skaitytoją konkrečios knygos teikiama išmintimi, pramoga ir galimybe su ja tapatintis.

Į paprastesnį skaitytoją orientuota, bet šiaip jau visai aiški, retoriškai tvarkinga ir iš esmės vertinti pajėgi kritika dažnai skelbiama ne kultūriniuose, o didžiuosiuose informaciniuose portaluose (ypač *Bernardinų* skiltyje „Knygų lentyna“; *Delfi* turi atskirą tinklaraštį – „Juodos avys“, skirtą vien knygų apžvalgoms, *Lrytas* – „Bibliotekos“ rubriką; pastaruoju metu vis daugiau dėmesio kultūrai skiria *15min*). Ji pakankamai sėkmingai atlieka kritikos funkciją „padėti skaitytojams susigaudyti“. Perskyros tarp „tikros“ ir „netikros“ kritikos nedaro leidėjai, pavyzdžiui, socialiniuose tinkluose su vienodu entuziazmu dėdami nuorodas ar citatas ir iš kultūrinės, ir iš bendrojo pobūdžio spaudos. „Kritikų klubo“ sumanytojai Katkus ir Kmita kaip vieną iš problemų taip pat mini tai, kad didieji dienraščiai neskuba įsileisti literatūros kritikos. Iš tikrųjų „žurnalistinėmis“ arba „užsakomosiomis“ dažnai (menkinamai) pavadinamoms recenzijoms galima prikišti šioki toki paviršutiniškumą. Bendrojo pobūdžio žiniasklaida paprastai nustato labai nedidelę knygų apžvalgų ar recenzijų apimtį, o tai reiškia, kad jos skirtos greičiau sudominti ar suintriguoti, bet ne išsamiai nagrinėti. Be to, tokiems leidiniams paprastai administraciškai ir rinkodaros atžvilgiu patogiau turėti

vieną kritiką, periodiškai rašantį apie knygas, o tai lemia tam tikrą vertinimų monotoniją ir užkerta kelią polemikai. Nors rašant kitomis temomis, jau tapo įprasta polemizuoti su kitų leidinių žurnalistais ar komentatoriais, glaustose knygų apžvalgose labai retai replikuojama kitiems tos pačios knygos kritikams. Profesionalų bendruomenėje tokia kritika laikoma „ne kritika“, ir tuomet sakoma, kad kritikos Lietuvoje recenzijos netraktuojamos rimtai ir nesileidžiama į diskusijas (pavyzdžiui, nerašomi atsakymą į tą patį leidinį) dėl jų turinio ir kokybės. Galimas daiktas, kad tai ir turi galvoje Katkus, išreikšdamas „diskusijų“ ilgesį. Tačiau gana sunku suprasti, kodėl reikia tik „ilgėtis“ diskusijų, bet ne leisti į jas. Mat neakademinei kritikai, anot Burto, turi ir dar vieną svarbią paskirtį, priartinančią ją prie akademinės veiklos: šviesti ir ugdyti skaitytojus. Dabartinė neva neprofesionaliam, bet iš tikrųjų tik labai siauram skaitytojui ratui skirta kultūrinė kritika šitos užduoties akivaizdžiai kratosi ir verčiau reiškia nusivylimą prastu masių skoniu.

Paminėjus didžiuosius informacinius leidinius, reikia kalbėti ir apie trumpas ir tiesmukai reklamines anotacijas ar pranešimus spaudai, kuriuos jie skelbia, gavę tiesiai iš leidyklų. Tai, žinoma, nėra kritika, jei laikysimės nuostatos, kad kritika yra vertinimas. Tokių tekstų paskirtis yra informuoti apie naujai pasirodančias knygas ir jas reklamuoti. Tai – žinomos ir nagrinėtinos teksto funkcijos, tačiau problema kyla tuomet, kai tokie tekstai kartais imami vertinti kaip kritika, t. y. neatsižvelgiant į žanrinius tekstų skirtumus.

Ekonominė (ne)priklausomybė

Rašymas apie literatūrą ir įvairaus lygio kritika iš prigimties nėra savarankiškas diskursas – Steineris net vadina jį „parazitiniu“⁹⁰. Visų pirma jis, žinoma, priklauso nuo pačios literatūros. Knygų leidyba Lietuvoje ypatinga tuo, kad, priešingai nei kitose meno srityse, nėra nė vienos valstybinės leidyklos. Vadinasi, pirmiausia literatūros sėkme ir populiarumu yra

90

George Steiner, *op. cit.*, p. 26.

suinteresuoti patys leidėjai, taip pat ir finansiškai.

Kita vertus, laikantis prielaidos, kad knygos meninė vertė ir populiarumas aiškiai nekoreliuoja, literatūra, kuriai priskiriama aukšta meninė vertė ir kultūrinis aktualumas, yra remiama valstybės per Kultūros ministeriją ir keletą kitų fondų (išsamiau žr. 4 sk. – „Institucionalizuotas skonis“). Grožinės literatūros atvejais valstybė skiria tik dalinę finansinę paramą, o projektą sumanyti, įgyvendinti ir papildomai finansuoti turi privačiojo kapitalo leidyklos.

Atitinkamai ir kritika gali būti (dažnai ir yra) finansuojama privataus kapitalo ir valstybės. Pirma, leidyklos gali samdyti literatūros apžvalgininkus ar kritikus, kad šie pristatytų knygas visuomenei raštu spaudoje arba dalyvaudami renginiuose (knygų pristatymuose, „sutiktuvėse“, susitikimuose su autoriais ir pan.). Taip pat kritikos tekstai gali būti finansuojami žiniasklaidos priemonių, pavyzdžiui, laikraščių ir žurnalų, kaip ir bet kurie kiti joms reikalingi ir jų auditorijai patrauklūs tekstai.

Nuoseklios valstybinės paramos atskirai kritikai nėra numatyta⁹¹, bet yra buvę ir būtent su kritika susijusių projektų (pavyzdžiui, „Skaitymo metų“ proga buvo vykdomas projektas „Recenzijų lietus“⁹²). Paprastai valstybinė parama kritiką pasiekia aplinkiniu keliu. Pirma, specializuoti kultūros leidiniai, kurie spausdina kritikos tekstus ir moka už juos honorarus, visi yra gausiai remiami Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo. Antra, akademiniai literatūros tyrimai finansuojami per akademinės institucijas (universitetus, institutus) ir per mokslo bei švietimo, o ne tik kultūros projektus (ypač Lietuvos mokslo tarybos lėšomis). Trečia, kai kritika leidžiama knygų pavidalu

91

Panašu, kad tai vienas iš sparčiai kintančių reiškinių: kultūros finansavimą Lietuvoje perėmus naujai įsteigta Lietuvos kultūros tarybai, tarp jos programų atsirado galimybių rengti ir literatūros kritikos, ir skaitymo skatinimo projektus.

92 Projektą parengė Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka; informacija ir recenzijų sąrašas su nuorodomis – „Skaitymo metų“ interneto svetainėje (<http://www.skaitymometai.lt/index.php?-1144639539>).

(pavyzdžiui, kaip straipsnių rinkinys), ji gali būti remiama ir per leidybos paramos programas.

Tokia sistema apima labai platų literatūros ir kritikos interesų spektrą. Leidėjų ir bendrojo pobūdžio žiniasklaidos finansuojama kritika yra skirta literatūrai populiarinti ir adresuojama kuo platesniam skaitytojų ratui, specializuoti kultūros leidiniai tenkina siauresnio, bet aukštesnės meninės vertės pageidaujančio skaitytojų rato poreikius, o akademiniai tyrimai gilinasi į specifines sudėtingiausios literatūros problemas.

Bene griežčiausius reikalavimus finansuojančiosios institucijos kelia akademiniai kritikai. Kaip jau trumpai užsiminta, akademiniai literatūros tyrimai (kurie ir patys yra nevienalyčiai – skiriasi metodologijomis, objektais, o atitinkamai ir funkcijomis) priklauso ne tik literatūros, bet ir akademiniam laukui. Kadangi pastarasis apskritai labai stipriai institucionalizuotas, visų pirma aiškiai reglamentuojama akademinio teksto forma – net ir įžvalgus, įdomus, originalus tekstas apie literatūrą nebus laikomas akademinu, jeigu jos neatitiks. Įdomu atkreipti dėmesį į tai, kad patys akademiniai literatūros tyrinėtojai pripažįsta, jog visų išvardytų apribojimų vis dėlto nepakanka, kad būtų užtikrinta tekstų kokybė, – apie tai užsimena beveik visi žurnalo *Colloquia* surengtos diskusijos apie humanitarinių sričių akademinų leidinių būklę dalyviai⁹³. Paprastai tai laikoma labiau humanitarinių negu tikslųjų mokslų problema, mat juose nesama pakankamai objektyvių atskaitos taškų, pagal kuriuos būtų galima vertinti mokslinio darbo kokybę. Apie tai rašo Kmita:

Aišku, kad recenzuojamuose mokslo žurnaluose, straipsnių rinkiniuose publikuojami straipsniai, monografijos yra skirtingo lygio, skirtingos vertės. Ar mokslo biurokratija pajėgi į tai kaip nors atsižvelgti? Dabar visi gauna po lygiai taškų, jeigu tik praėjo pro ekspertų ar recenzentų barjerą, o jį įveikti nėra taip sunku. Ar neturėtume labiau vertinti

93 „Literatūrologų mokslo žurnalai: pamatinės problemos ir kasdienybė“, *Colloquia* 20, 2008, p. 136–150.

pačių talentingiausių? Lyg ir taip, bet susitarti dėl to, ko gero, neįmanoma.⁹⁴

Kita vertus, tai gali būti ir tam tikras išsisukinėjimas, vengiant atsakyti į klausimą, kas ir kodėl daroma, kam ir kokia iš to nauda – minėtoje diskusijoje apie mokslo žurnalus iš esmės visi sutaria, kad žurnalų esama per daug, ir kokybiškai kiekvieno iš jų užpildyti Lietuvoje neįmanoma, bet žurnalų skaičius taip ir nesumažėjo. Galiausiai svarbu ir tai, kad akademinė bendruomenė, nors išlaikoma valstybės pinigais, beveik visai nėra atskaitinga kam nors iš šalies: valstybinės paramos ar projektų ekspertais tampa jos pačios nariai. Šitaip santykiai bendruomenės viduje – nuolatinė finansinė priklausomybė nuo kitų nuomonės ir sprendimų, galų gale, asmeniniai ryšiai ir polinkis vengti asmeninių konfliktų – krypsta konformizmo linkme, o tai atsispindi ir tekstuose.

Tam tikras akademinės institucijos teikiamas saugumas, kuriam nesunkiai ir beveik automatiškai gresia tapti stagnacija ir konformizmu, nėra vien Lietuvos problema. „Humanitarinių mokslų katedros renkasi *tipus* (‘Mums reikia feministės / postkolonialisto, kurių specializacija – retai reprezentuojamų autorių kūryba’). Iš tikrųjų juos reikėtų vadinti *stereotipais*. Deja, dažniau, negu norėtusi tai pripažinti, tokių akademikų politinė kompetencija įgyjama kitų žinių sąskaita“⁹⁵, – rašo Michaelas Martinas, apžvelgdamas postmodernizmo persmelktą JAV humanitarinių ir literatūros mokslų akademinę padėtį.

Specializuotieji kultūros savaitraščiai iš esmės atviriausi ir mažiausiai reikalauja iš savo autorių, suteikdami jiems labai didelę minties laisvę. Jie paprastai turi tam tikrą nuostatą dėl kokybės, dažnai priklausomą nuo redaktoriaus asmenybės, nes kaip nors objektyviai tą nustatyti beveik

94 Rimantas Kmita, „Kaip atsiranda mokslas, na tas, humanitarinis?“, *Colloquia* 25, 2010, p. 164–167.

95

Michael Martin, „Taking on Being: Getting Beyond Postmodern Criticism“, *The Midwest Quarterly* 1(51), 2009, p. 71–91.

neįmanoma (kaip minėta, iki galo tai nepavyksta net griežtai institucionalizuoto akademinio lauko atstovams). Bet apskritai kultūriniai leidiniai dažnai deklaruoja demokratiškas, pliuralistines vertybes ir įsileidžia įvairių pažiūrų ir stilių kritiką. Tačiau jie dažnai skundžiasi finansavimo stoka, mat yra priklausomi nuo valstybės paramos. Dėl to dažnai sakoma, kad jų honorarai per maži. Išsamiausiai finansavimo tvarkos nulemtas kultūrinių leidinių problemas nagrinėja Katkus⁹⁶.

Kai kurie kritikai (pavyzdžiui, Katkus, Kmita minėtuose interviu apie kritikos padėtį) vis iškelia problemą, kad vien rašant kritiką Lietuvoje neįmanoma išgyventi. Tačiau nesant tikslesnių ekonominių tyrimų, kuriais būtų bent pamėginama apskaičiuoti galimą kritiko darbo krūvį, finansavimo šaltinius, darbo laiko įkainius, labai sunku tokiam teiginiui pritarti ar jį paneigti. Galimas daiktas, kad problema iš tikrųjų yra ne tiek už kritiką gaunamų pajamų dydis, kiek jų nepastovumas. Kaip pastebi Kazlauskaitė⁹⁷, kritika yra „eskizai“, po kurių žmonės subręsta rimtesniems ir stabilesniems darbams. Iš studentų amžiaus išaugę kritikai iš esmės pasiskirsto tarp akademinų sluoksnių ir leidybos (įskaitant vertimą, redagavimą ir pan.). Ir viena, ir kita užtikrina galimybę dirbti su literatūra, tačiau toks darbas yra stabilesnis finansiškai vien dėl to, kad yra daug didesnės apimties ir vientisesnis negu atskirų, pavienių knygų recenzijos. Šios dažnai visai nepamiršamos, tačiau virsta kone laisvalaikio užsiėmimu, už kurį uždirbama nedaug, bet sykiu neprisiimama ir beveik jokių įsipareigojimų.

Ideologijos ir metodologijos

Kokia nors ideologija – plačia „pasaulėžiūros“ prasme – yra būtina bet kokios kritikos sąlyga. Norint ką nors vertinti, būtinas atskaitos taškas, esantis

96 Laurynas Katkus, „Apie vadybą, leidybą ir dalybą: kas pasikeitė per penkerius metus?“, *Bernardinai*, 2011-01-12 (<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-01-12-laurynas-katkus-apie-vadyba-leidyba-ir-dalyba-kas-pasikeite-per-penkerius-metus/56029/print;2012-02-18>).

97 Giedrė Kazlauskaitė, *op. cit.*

kitapus vertinamojo objekto ribų. Literatūros lauke tokie atskaitos taškai gali būti estetiniai (kai pripažįstama imanentinė meno vertė), etiniai (kai menui priskiriamos ugdomosios funkcijos), socialiniai ar ekonominiai (kai kalbama apie meno paklausą, įtaką visuomenei, galų gale – apie meną kaip prekę, turinčią komercinę paskirtį), filosofiniai (kai menas laikomas filosofinių idėjų išraiška ar iliustracija), net transcendentiniai (kaip Steinerio „tikrosios esatys“) ir kitokie.

Nesant tokio atskaitos taško, kritikai kyla grėsmė iš tikrųjų virsti, anot Steinerio, „parazitiniu lygmeniu“:

To padarinys – savotiška netikro betarpiškumo dialektika. Urbanistiniuose centruose naujasis vartotojas – vidurinėsios klasės skaitytojas, žiūrovas, koncertų ir dailės galerijų lankytojas – kasdien orientuojamas į galimus suvokimo ir vertinimo objektus. Kartu jis „atitolinamas“ nuo eksponuojamų gėrybių. Jo asmeninis įnikimas į tekstą, paveikslą ar simfoniją, jo potencialus įnašas į sąmonės pavojus būna žemiškai pamatuotas. Gėrėjimasis muzika, daile, beletristika tampa paplitusiu elegancijos ir viešo laisvalaikio požymiu. Atkreipkite dėmesį, kad pačiame žodyje „vertinimas“ esama giminingų padidėjusios vertės, psichologinės ir materialinės naudos konotacijų. Bet įvyko esminis įsiterpimas. Laikraščio ar žurnalo recenzentas ar kritikas yra tarpininkai, makleriai, išlaikantys sveiką nuotolį tarp anarchinių, antiutilitarinių estetiškos vertės srities užmojų bei diversijų vienoje pusėje ir apdairių pilietinės vaizduotės laisvumą kitoje pusėje. Jie yra privilegijuoti, nors daugeliu atžvilgių niekinami kurjeriai tarp dviejų vertybinių sferų, kurioms reikia vienai kitos – menas padeda užpildyti grėsmingas asmeninės tuštumos erdves, – bet jų siekiai iš pamatų priešiški. Informacijos priemonės leidžia menininkui paskelbti savo buvimą, paskleisti savo dirbinius konkurencijos erzelynėje. Savo ruožtu meno ir literatūros perteikimas informacijos priemone informuoja ir kartu paguodžia atitinkamą publiką. Klausiančiosios vizijos ir slėpinių pragariškoji mašina tarpininkavimu nukenksminama. Per knygos recenzijos arba muzikos kritikos straipsnio sukurtą nuotolį globėjas gali globoti.⁹⁸

Daugirdas, aptardamas konkrečiai dabartinės Lietuvos kultūros situaciją, išskiria tris sroves nuostatų, stokojančių tokio atskaitos taško: pirma, „*susiejimas*“ reiškiasi kaip spontaniškas naujumo įsavinimas, senų formų

98 George Steiner, *op. cit.*, p. 31–32.

perpynimas su naujomis, atvirumas naujumui. Susiejimas gali būti kultūriškai pavykusi sintezė. Tačiau jis gali būti ir aklas, kai nepaisoma kultūrinio neatitikimo ten, kur jis akivaizdus“; antra, „viena galimų reakcijų į kultūros netvirtumą ir realią galimybę tam tikroms jos formoms išnykti yra mėginimas *‘išsaugoti’* tai, kas joje pasiekta ir sukurta. *‘Išsaugoti’* drauge reiškia ir išgryninti tam tikrus kultūros pavidalus, į juos įsileidžiant kuo mažiau *‘svetimkūnių’*. Kultūra ar tam tikros jos apraiškos suabsoliutinamos, jas stengiamasi įtvirtinti kaip absoliučias vertybes ir nejudinamas tiesas“; trečia, „*‘išlaisvinti’* reiškia siekti visišką kultūrinę egzistencijos laisvę nuo tradicijų, nusistovėjusių kultūros dalykų, nuo skonio standartų ir panašių suvaržymų. Tai yra egzistencija *‘anapus’* gėrio ir blogio, *‘anapus’* tradicijų ir autoritetų“⁹⁹. Iš tikrųjų kaip tik tokios kritikų ir literatūros tyrinėtojų laikysenos yra labiausiai žalingos literatūros gyvenimui: pirma, jos leidžia „nematyti“ daugelio reiškinių, nepatenkančių į nusistatytus rėmus (pavyzdžiui, populiarioji literatūra nelaikoma literatūra arba sakoma, kad laikraščiai nespausdina kritikos); antra, „nematomi“ reiškiniai lieka netyrinėjami, užtat nėra būdo bent kiek tiksliau apibūdinti esamą, o ne tik pageidautiną tikrovę (pavyzdžiui, Lietuvoje niekas niekada nėra mėginęs rinkti duomenų apie sėkmingiausiai parduodamas knygas; dažnai kalbama, kad mažėja tiražai, bet retai pastebima, kad daugėja pavadinimų); trečia, tai veda į literatūros profesionalų izoliaciją, nes didžioji dalis visos visuomenės literatūrinių interesų ir gyvenimo lieka už jų akiračio ribų.

Akademiniuose literatūros tyrimuose privalomos ir metodologijos. Tai, kad jos taip greitai ir sėkmingai prigijo, taip plačiai paplito, vos baigėsi jų draudimas sovietmečiu¹⁰⁰, reiškia, kad akademinė bendruomenei jos iš tikrųjų naudingos. Būtent akademiniam kontekste metodologijų įvairovė leidžia pažvelgti į literatūrą platesniu rakursu, kelti daugiau klausimų, o jų griežtumas

99 Tomas Daugirdas, *op. cit.*, p. 24–25.

100 Išsamiau tai aptaria Baliutytė ir Daujotytė, į tokį poreikį atsiliepia ir Jurgutienės sudarytas vadovėlis.

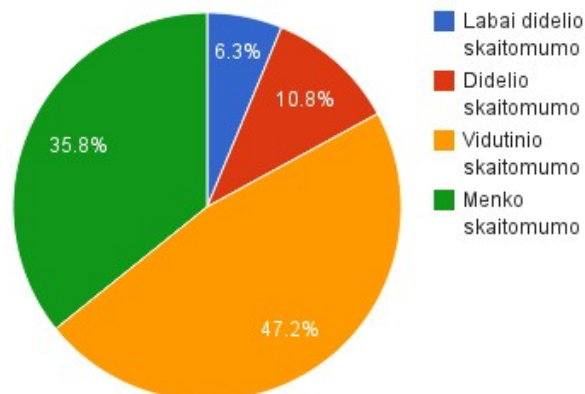
ir pastovumas sudaro galimybę į tuos klausimus atsakinėti sutartine, visai bendruomenei suprantama kalba, šitaip užtikrinant produktyvesnį dialogą.

Tačiau metodologija nėra pakankama, kad atstotų ideologiją. Metodologijos nėra absoliučios, todėl konkrečios metodologijos pasirinkimas priklausys nuo rakurso, kuriuo norima pažvelgti į kūrinį. Iš esmės įmanoma pritaikyti bet kokią metodologiją bet kuriam kūriniiui, įžvelgti jame bet kokius aspektus, pritaikyti bet kokias schemas, ir nėra tikro būdo pasakyti, ar tai sėkminga, – įmanoma tik pasakyti, kas pripažįstama konkrečiame lauke. Kai metodologija stoja į ideologijos vietą, ji tampa savitiksle ir kiekvienas darbas virsta vien metodo demonstravimu, iš tikrųjų nekeliant rimto klausimo apie patį literatūros kūrinį. Tai visų pirma – būdas išvengti bet kokio vertinimo, bet kokios būtinybės apskritai spręsti, ar nagrinėjamas literatūros kūrinys ko nors vertas, ar ne. Tokia nuostata glaudžiai susijusi su anksčiau minėtu akademinėse bendruomenėse, teikiančiose saugumo ir solidarumo pojūti, apskritai kylančiu konformizmu ir pastangomis vengti asmeninių bei idėjinių (šie dalykai susiję) konfliktų. Užtat literatūros tyrinėjimų srityje atsiveria labai daug galimybių daryti neefektyvius, neproduktyvius, iš tikrųjų nieko naujo apie literatūrą, visuomenę ar pasaulį nepasakančius darbus.

Duomenys apie profesionalių skaitytojų aptariamas knygas

Remiantis pirmajame skyriuje aprašytais duomenimis, profesionalių skaitytojų aptariamos knygos pagal skaitomumą pasiskirsto taip:

Specialistų nagrinėjamų knygų skaitomumas

3.1 pav. Profesionalių skaitytojų nagrinėjamų knygų skaitomumas

Tarp dažniausiai profesionalų aptariamų knygų nė viena nėra menko skaitomumo.

Gavelis, Ričardas	<i>Vilniaus pokeris</i>	romanas	Vaga	1989	13
Ivaškevičius, Marius	<i>Madagaskaras</i>	pjesė	Apostrofa	2004	10
Parulskis, Sigitas	<i>Trys sek</i>	romanas	Baltos lankos	2002	8
Ivanauskaitė, Jurga	<i>Sapnų nublokšti</i>	romanas	Tyto alba	2000	7
Ivanauskaitė, Jurga	<i>Ragana ir lietus</i>	romanas	Tyto alba	1993	6
Ivaškevičius, Marius	<i>Žali</i>	romanas	Tyto alba	2002	6
Kalinauskaitė, Danutė	<i>Niekada nežinai</i>		Baltos lankos	2008	6
Parulskis, Sigitas	<i>Nuogi drabužiai</i>	esė	Baltos lankos	2002	6

3.1 lentelė. Dažniausiai profesionalių skaitytojų nagrinėjamos knygos

Dažniausiai profesionalių skaitytojų aptariamie autoriai skiriasi ir produktyvumu, ir populiarumu.

Ivanauskaitė, Jurga	49
Gavelis, Ričardas	37
Ivaškevičius, Marius	29
Parulskis, Sigitas	29
Kunčinas, Jurgis	25
Šerelytė, Renata	23
Skablauskaitė, Jolita	18
Kunčius, Herkus	17
Juknaitė, Vanda	16
Dirgėla, Petras	14
Granauskas, Romualdas	12
Gutauskas, Leonardas	11
Čepaitė, Zita	10

3.2 lentelė. Dažniausiai profesionalių skaitytojų nagrinėjami autoriai

Ivanauskaitės 7 knygos yra didelio ar labai didelio skaitomumo, 4 vidutinio, ir visos aptariamos profesionalų, išskyrus pomirtinius *Viršvalandžius*. Lygiai taip pat profesionalių ir neprofesionalių skaitytojų mėgstamos ir visos Juknaitės knygos. Gavelio *Vilniaus pokeris* ir profesionalių, ir neprofesionalių skaitytojų dėmesiu stipriai lenkia kitas šio autoriaus knygas, nors apskritai profesionalų bent sykį aptariamos visos, o menkai skaitomos tik trys. Mariaus Ivaškevičiaus *Madagaskaras* ir *Žali* profesionalų nagrinėjami dažniau negu kiti to paties autoriaus kūriniai, nors nė vienas neliko apskritai nepastebėtas, bet visos jo knygos (įskaitant pjeses, šiaip jau skirtas žiūrėti teatre, o ne skaityti atspausdintas) skaitomos vidutiniškai, tik debiutinė prozos knyga *Kam vaikų* – menkai. Granausko visos knygos didelio arba vidutinio skaitomumo, bet tik pusė aptariama kritikų. Parulskio taip pat nė vienos knygos nėra menko skaitomumo, tačiau profesionalai nemini trijų. Renatos Šerelytės visos knygos vidutinio skaitomumo, tik ankstyvoji trumpoji proza – menko; profesionalus domina tolygiai. Panašiai ir Zitos Čepaitės: naujesnės knygos populiarnesnės tarp neprofesionalių skaitytojų, nors profesionalus labiausiai domina *Paulinos kelionė*; kitos knygos taip pat aptariamos. Kunčinas neprofesionalams yra vien *Tūlos* autorius, kitos jo knygos – menko arba vos vidutinį siekiančio skaitomumo, tačiau profesionalus dauguma jų vis tiek domina. Panašiai ir Skablauskaitės *Sado sindromas* stipriai lenkia kitas autorės

knygas populiarumu tarp neprofesionalų, nors profesionalai aptaria visas. Kunčiaus, Petro Dirgėlos ir Leonardo Gutausko beveik visa kūryba yra itin menko skaitomumo (šiek tiek atsiplėšia Gutausko *Vilko dantų karoliai*), o profesionalus domina maždaug pusė jų knygų.

Kitaip sakant, duomenys gana tvirtai rodo, kad atotrūkis tarp profesionalių ir neprofesionalių skaitytojų pasirinkimų nėra itin didelis, ir viešojoje erdvėje pasitaikantys nuogastavimai, jog „gerų knygų niekas neskaito“, iš tikrųjų nepagrįsti. Tačiau turint galvoje, kad surinkti duomenys visų pirma apie akademines publikacijas, nėra jokio pagrindo koreliaciją laikyti priežastingumu ir manyti, kad neprofesionalūs skaitytojai vadovaujasi profesionaliųjų skoniu, bent jau tiesiogiai.

Įdėmiau pažvelgus į publikacijų temas, išryškėja keletas dėsningumų. Moterų autorių – Šerelytės, Skablauskaitės, Černiauskaitės ir kitų – kūryba labai dažnai nagrinėjama būtent „moteriškumo“ aspektais. Viena vertus, tame būtų galima įžiūrėti tam tikrą akademinę madą ir, Steinerio ar Martino pavyzdžiu, į ją pažvelgti pašaipiai. Bet, kita vertus, tai būtų supaprastintas požiūris. Tiesa, kad į vyrų autorių kūrybą tik labai retai žvelgiama kaip į „vyrišką“, tačiau kaip tik šiuo požiūriu regėti gana aiškus neatitikimas tarp profesionalių ir neprofesionalių skaitytojų. Profesionalai iš tikrųjų dažniau nagrinėja vyrų autorių kūrybą, kaip matyti iš 2 lentelės, o neprofesionalai, priešingai, moterų kūrybos skaito daug daugiau. Be to, dažniausiai publikacijoms apie „moteriškumą“ neišvengiamai prikišti dirbtinumo ar pritempimo: jose nagrinėjamuose kūrinuose ir pačiuose dažniausiai kalbama iš moters perspektyvos – pagrindinė veikėja ar pasakotoja yra moteris, kūrinio veiksmė įsiterpia specifiškai moteriška patirtis (pradedant tiesiog santykiais su priešinga lytimi ir baigiant, tarkime, depresija po gimdymo Juknaitės *Stiklo šalyje*). Tad teisingiau būtų konstatuoti, kad „moteriškumas“, norime to ar ne, tikrai yra tam tikros literatūros dalies ypatybė, tiesa, madinga ir ypatingai paranki nagrinėti akademiškai, nes lengvai atpažįstama pagal tokius išorinius kriterijus kaip autorės ar veikėjų lytis.

Kita dažna publikacijų tema – XX a. Lietuvos istorijos refleksija literatūroje. Tai taip pat yra padiktuota visų pirma pačios literatūros – Gavelio, Granausko, Ivaškevičiaus, Parulskio kūrinių, vaizduojančių dažnai skausmingus ir nevienareikšmiškus istorijos epizodus, kaip karas, pokaris, tremtis, sovietmetis, Holokaustas ir pan. Iš tikrųjų daug sunkesnis ir platesnis profesionalų bendruomenės darbas, nepakliūvantis į šio tyrimo ribas, yra pačios sovietmečio literatūros ir literatūrinio gyvenimo permąstymas ir įvertinimas. Posovietinėse publikacijose istorijos ir istorinės atminties temų yra tiek, kiek jų yra pačioje literatūroje, tačiau ši tema tikrai išryškėja kaip svarbi.

Šiek tiek sunkiau paaiškinti publikacijų gausą miesto ir konkrečiai Vilniaus temomis. Šios publikacijos beveik visada sukasi apie Gavelio–Kunčino–(ankstyvosios) Ivanauskaitės trijulę, tačiau jų tikrai daug. Galbūt šiuos autorius galima laikyti tam tikru lūžiu, miesto literatūros pradžia (posovietinėje) Lietuvoje?

Tačiau visų dažniausiai publikacijų temos būna techninės: pasakojimo struktūra, personažų kūrimo priemonės, stilistinės ir net kalbinės (pavyzdžiui, leksikos) ypatybės. Viena vertus, tai „mechaniškiausios“ temos, tinkamos publikacijų skaičiui didinti: tokia tema galima rašyti apie bet kokį kūrinį. Jų gausa iš dalies rodo, kad akademiniai literatūros tyrimai dažnai yra nekūrybingi ir net nekritiški, nesiekiantys aktualumo, įžvalgų gelmės, prasmingų pastebėjimų ir vertinimų, o tik atitinkantys siaurus akademinų publikacijų kriterijus ir uždirbantys mokslininkams „balų“ – kitaip sakant, konformistiniai. Tačiau net ir pripažįstant, kad taip būna, vienareikšmiškai tai konstatuoti būtų supaprastinimas. Duomenys leidžia išvelgti reiškinių, kuris rodo, kad svarbiame procese dalyvauja bet kokia mokslininkų veikla, nepriklausomai ne tik nuo pobūdžio ar temos, bet, ko gero, ir nuo kokybės.

Pats įdomiausias dalykas, kurį rodo duomenys apie mokslininkų publikacijas, yra tai, kad produktyviausi mokslininkai apie tą patį kūrinį ar net autorių paskelbia vos po vieną ar dvi publikacijas: jų tyrimų objektai vis kinta. Ir atvirkščiai: dauguma publikacijų skirtos mažiausiai dviem, o dažnai ir

daugiau autorių ar kūrinių. Nuolat aptinkama publikacijų apie „tendencijas“ – pastarųjų metų ar dešimtmečio, autorių kartos (skaičiuojant pagal autorių gimimo datą ar gretinant panašiu metu debiutavusius), moterų autorių ir panašiai. Tai galioja net ir minėtosioms techninėms publikacijoms: jose taip pat dažniausiai lyginamos ir gretinamos „mechaninės“ priemonės, pritaikytos skirtinguose kūriniuose ir dažnai skirtingų autorių. Kaip tik čia ir gali glūdėti atsakymas į klausimą, koks yra profesinis skaitytojo interesas. Sememinėje molekulėje sąmoningai suspendavus asmeniškumą, jo vietą visų pirma užima pati literatūra. Neprofesionaliam skaitytojui lemiamas klausimas, vertinant skaitomą knygą, yra „Ar taip būna gyvenime?“, o štai profesionaliam: „Ar taip būna literatūroje?“. Tik vertinama priešingai: neprofesionalus skaitytojas tuo labiau džiaugiasi knyga, kuo labiau ji jam atrodo atpažįstama, o profesionalus tuo daugiau gali apie kūrinį pasakyti, kuo daugiau jame randa skirtumų ir nukrypimų nuo to, kas jau skaityta ir įprasta.

Kaip tik kūrinių gretinimas su kitais kūriniais yra svarbiausias profesionalaus skaitytojo darbas ir net misija. Nustačius pagrindą gretinti, sukuriama kūrinių aibės – pavyzdžiui, šiuolaikinė lietuvių literatūra; lietuvių moterų proza; pastarojo dešimtmečio lietuvių romanai ir t. t. Iš esmės tokios pat aibės yra ir „lietuvių literatūra“, „Vakarų literatūra“, ir net „literatūra“ apskritai. Svarbu atkreipti dėmesį, kad tokios aibės iš esmės neegzistuoja, kol nėra įvardijamos ir aptariamoms: neprofesionalūs skaitytojai knygas lygina ir gretina taip pat visiškai asmeniškai pagrindu – pavyzdžiui, „mano mėgstamiausios knygos ar autoriai“, „knygos, kurias planuoju perskaityti šiemet“; savo skaitymo procesui jie gali pasitelkti kokius nors grupavimus iš šalies, tarkime, užsibrėžti perskaityti visas knygas, apdovanotas Nobelio literatūros premija, tačiau patys jokie universalesnio grupavimo neinicijuoja. Profesionalai, atsiribodami nuo asmeniškumo ir todėl negalėdami viešai deklaruoti, kad renkasi aptarti sau asmeniškai aktualiausias ar labiausiai patinkančias knygas (nors niekaip negalima atmesti prielaidos, kad nedeklaruodami vis tiek vadovaujasi savo asmeniniu skoniu), yra priversti

formalizuoti pagrindą atrinkti ir palyginti nagrinėjamas knygas. O tam reikia, kad pagrindas būtų akivaizdus ir universalus.

Dar svarbiau, kad šio darbo net ir produktyviausias bei įtakingiausias profesionalas negali atlikti vienas. Profesionalų bendruomenė palaiko nuolatinį dialogą – kaip jau pastebėta anksčiau cituotuose Burto ir Steinerio veikaluose. Steineris „begalinę niurzgių aidų galeriją“, tiesa, laiko „parazitiniu“ ir net pavojingu (tikrąjį betarpiškumą ir autentišką griaušančiu) reiškiniu. Tačiau bent vienas pavyzdys, išryškėjęs surinktuose duomenyse, leidžia suabejoti tokiu vienareikšmišku vertinimu. Petras Dirgėla atsidūrė tarp dažniausiai kritikų nagrinėjamų autorių, tačiau tai iš esmės lėmė vieno jo tyrinėtojo – Vytauto Martinkaus – produktyvumas: jis yra parašęs didžiąją dalį visų publikacijų apie Dirgėlos kūrybą. Martinkus aiškiai specializuoja Dirgėlos tyrinėjimuose: jo publikacijų paskelbta apie vos keletą kitų autorių ir dažniausiai vis tiek Dirgėlos kūrybos fone ar kontekste. Be Martinkaus, Dirgėlą yra aptarusi Sprindytė, kuri, priešingai, yra itin plataus akiračio tyrinėtoja, lenkianti daugelį kolegų savo nagrinėjamų autorių gausa, ir Inga Stepukonienė, kuri mini Dirgėlą bendrame istorinio romano kontekste. Dirgėlos kūryba taip pat nagrinėjama keleto studentų baigiamuosiuose darbuose, tačiau visų tų darbų vadovas – irgi Martinkus. Kitaip sakant, iš esmės susidaro situacija „vienas autorius – vienas tyrinėtojas“. Tačiau Vilius Bartninkas, apibendrinamas Dirgėlos gyvenimą ir kūrybą, konstatuoja, kad „Dirgėla iš lėto žengė į tylą“ ir „netapo kanoniniu autoriumi“¹⁰¹. T. y. kritikas, net ir būdamas labai produktyvus ir angažuotas, neįstengia „kanonizuoti“ autoriaus pats vienas: šis tyrimas neapriėpia priežasčių, kodėl neatsirado Martinkui pritariančių ar su juo polemizujančių kolegų ir kodėl Dirgėla savo ruožtu nesudomino daugiau profesionalių skaitytojų, tačiau galima konstatuoti, kad „kanonizavimui“ būtinas profesionalų bendruomenės, o ne vieno jos nario, net ir gerbiamo bei autoritetingo, dėmesys.

101 Vilius Bartninkas, „In memoriam: Petras Dirgėla (1947–2015)“, *Naujasis Židinys-Aidai* 3, 2015, p. 57.

Kanonizavimas ir *kanonas* yra keblios ir pastaraisiais dešimtmečiais stipriai sukritikuotos sąvokos, todėl jas vartoti reikia atsargiai. Aptardamas pačios sąvokos istoriją, Johnas Guillory¹⁰² atkreipia dėmesį į jos religinę kilmę – į Šventojo Rašto kanono sudarymą, kuris turėjo baigtinumo aspektą: kanonas ir buvo sudarytas tam, kad kartą ir visiems laikams būtų susitarta, kurie tekstai yra tikrai šventi, o kurie lieka apokrifiniai. Guillory pastebi, kad kai kalbama apie „kanono atvėrimą“, ši, senoji, prasmė paslapčia lieka aktuali. Jis išvelgia esminį trūkumą pačiose ginčų dėl kanono prielaidose: kai reikalaujama „atverti kanoną“ ir „išsileisti“ daugiau moterų, įvairių rasinių ar etninių grupių autorių, šių skirtingų socialinių tapatybių „atstovavimas“ kanone suprantamas lygiai taip pat kaip atstovavimas parlamente. Lietuviškame kontekste socialinių tapatybių įvairovė ir „atstovavimas“ joms literatūros kanone daug mažiau aktualūs ar bent kelia daug mažiau atvirų diskusijų, tačiau pati kanono sąsaja su socialine (įskaitant tautinę ir kultūrinę) tapatybe lieka esminė.

Steineris, priešingai, teigia, kad „[k]anoną lipdo ir įtvirtina menka mažuma“¹⁰³, kuri savo pasirinkimams pagrįsti nė neturi jokio tvirto argumento, nes „[j]okia poetikos ir estetikos tezė negali būti atmesta kokiu nors tiksliai apibrėžtu pagrindu“¹⁰⁴. Tačiau tokiu atveju iškyla klausimas, ką reiškia „įtvirtinti“ kanoną – kur jis tvirtinamas ir kaip patikrinti jo tvirtumą? Kartu tai ir yra klausimas apie „menkos mažumos“ – profesionalių skaitytojų – galias ir poveikio priemones. Remiantis Steinerio samprotavimais apie „betarpiškumą“, kanonas apskritai nėra reikalingas ir vargu ar egzistuoja, ir tai tiesa, žvelgiant iš skaitytojo perspektyvos, – kaip minėta, neprofesionalūs skaitytojai savo skaitomas knygas tarpusavyje sieja tik remdamiesi visiškai asmeniškais kriterijais. Tačiau toks „betarpiškumas“, perkeltas ne tik į kūrinių, bet ir į

102 John Guillory, *Cultural Capital: The Problem of Literary Canon Formation*, Chicago, London: The University of Chicago Press, 1993 (Kindle), pirmasis skyrius: „Canonical and Noncanonical: The Current Debate“.

103 George Steiner, *op. cit.*, p. 67.

104 *Ibid.*

žmonių bendravimo plotmę, visiškai atmestų ir beveik bet kokios kolektyvinės tapatybės galimybę, išskyrus nebent šeimą ar draugų ratelį.

Todėl susiejus kanoną su socialine tapatybe, profesionalių skaitytojų „menka mažuma“ gali būti „pateisinama“ Steinerio samprotavimų atžvilgiu: ji yra platesnės bendruomenės deleguota arba jai platesnės bendruomenės patikėta (kolektyvinį pripažinimą rodo ir valstybinis finansavimas) sudaryti literatūros kanoną, derantį su tos bendruomenės kolektyvine tapatybe (ją atitinkantį, reprezentuojantį, iš jos kylantį?). Tačiau Guillory ne veltui ironizuoja, kad „daug lengviau reprezentatyvų padaryti kanoną negu universitetą“¹⁰⁵: profesionalų bendruomenei nuolat kyla grėsmė užsidaryti nuo platesnės visuomenės ir nuo jos nutolti, sykiu atitrūkstant ir nuo jos tapatybės pažinimo. Kitaip sakant, kad kanonas būtų „įtvirtintas“, jis turi būti gražintas į betarpišką suvokimą kartu su interpretacijomis, taip, kad derėtų su kultūrine tapatybe ar net būtų tyčia prie jos priderintas. Kanonizuoti reikia ne tik kūrinius, bet ir jų interpretacijas.

Tai nereiškia, kad interpretacijų kanonizavimas yra sąmoningai profesionalų atliekama užduotis. Priešingai: labiausiai išsilavinę ir uoliausiai literatūros procesą sekantys profesionalai kaip tik dažniausiai linkę laikytis nuomonės, kad interpretavimo procesas niekada nesiliauja ir kiekviena interpretacija vis plečia kūrinio bendruomeninį suvokimą. Tačiau kanonas įtvirtinamas tada, kai kūrinys (ar apskritai autoriaus kūryba) suvokiamas *kaip kas nors* bendrame kultūriniame kontekste, kol toks jo suvokimas – interpretacija – pasidaro „visiems žinoma“: pavyzdžiui, „visi žino“, kad Kunčinas *Tūloje* aprašė sąmoningai asocialų inteligentą sovietinėje visuomenėje, Juknaitė *Stiklo šalyje* vaizduoja moters vidinio pasaulio dramą, o Maironio poezijoje išaukštinama meilė Tėvynei. Profesionalams tokios „sustabarėjusios“ interpretacijos gali atrodyti primityvios, jie gali netgi joms priešintis, mėginti suprobleminti kūrinius. Tačiau tik tokiu paviršutinišku pavidalu jos yra universalios ir savos kiekvienam kultūrinės tapatybės

105 John Guillory, *op. cit.*

bendruomenės nariui.

Žinoma, čia logiškas ir klausimas, kaip net ir tokios primityvios interpretacijos išplinta kultūrinėje bendruomenėje. Apskritai pagrindinė, jei ir ne vienintelė, kanono paskirtis yra švietimas¹⁰⁶: tai – kultūros paveldo dalis, perduodama naujai kartai. Todėl norint iš tikrųjų patikrinti, koks yra lietuvių literatūros kanonas ir kokios jo interpretacijos, reikėtų pažvelgti į bendrojo lavinimo mokyklų literatūros programas, privalomas kiekvienam piliečiui, t. y. visai kultūrinei bendruomenei. Tačiau šiam tyrimui tai pasirodė neaprepiamas uždavinys dėl keleto priežasčių. Visų pirma, šiuolaikinė literatūra yra labai nedidelė ir sparčiausiai kintanti bei labiausiai varijuojanti mokyklinių programų dalis. Šią problemą dar labiau apsunkina tai, kad mokyklinės programos per tiriamąjį laikotarpį keistos – ir ne tik nežymiai papildytos ar susiaurintos, bet kelis kartus permaštyta pati literatūros dėstymo mokyklose koncepcija. Galiausiai mėginant rimtai ištirti, kaip literatūra suvokiama mokykloje ir kaip ji iš ten „išsinešama“, reikėtų ir visai kitokių tyrimo metodų bei tyrėjų kompetencijų. Užtat vietoje tikslesnių ir išsamesnių duomenų apie literatūrą mokykloje kanono „įtvirtinimui“ patikrinti šiame tyrime pasirinkti duomenys apie BA ir MA pakopų studentų baigiamuosius darbus.

Duomenys apie studentų baigiamuosius darbus

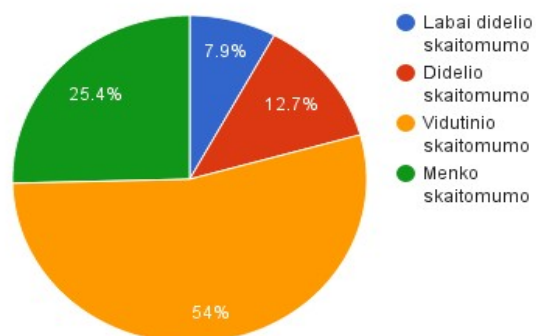
Studentai, rašantys baigiamuosius (bakaluro ir magistro) darbus, užima ypatingą padėtį – jie tarsi atsiduria pusiaukelėje tarp profesionalių ir neprofesionalių skaitytojų. Viena vertus, jie jau beveik baigę aukštąjį mokslą, formuojantį juos kaip profesionalius skaitytojus, o jų darbams keliami akademiniai reikalavimai yra tokie pat ar bent labai panašūs į reikalavimus

106 Johnas Guillory ir daugelis kitų jokios kitos paskirties nė nemėgina svarstyti ar ieškoti ir kanoną visiškai tiesmukai tapatina su mokyklų ir (arba) universitetų programomis. Iš tikrųjų kanono apraiškomis galima laikyti ir bet kokią situaciją, kur reikia apibendrintai reprezentuoti bendruomenės kultūrinę tapatybę, „prisistatyti“ kitoms bendruomenėms – pavyzdžiui, užsienio. Atliekant tyrimą, buvo renkami duomenys apie lietuvių literatūros vertimus į užsienio kalbas, tačiau paaiškėjo, kad jie pernelyg nepatikimi, jog būtų galima pagal juos daryti išvadas.

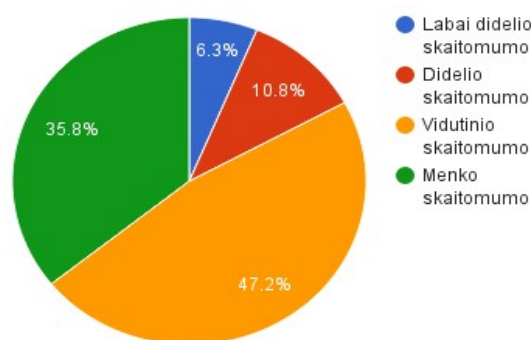
mokslinėms publikacijoms. Kita vertus, tik nedidelė dalis literatūros (t. y. dažniausiai įvairių filologijos krypčių) studentų iš tikrųjų tampa publikacijas skelbiančiais profesionaliais literatūros tyrinėtojais. Be to, jų baigiamųjų darbų temos (o kartu ir nagrinėjamos knygos) yra patvirtinamos katedrų (o kartais ir pasiūlomos vadovų) – t. y. pa(si)renkamos su profesionalų bendruomenės pritarimu, tačiau studentai turi labai didelę laisvę rinktis ir patys, ir tikėtina, kad mieliau tyrinėja savo mėgstamas knygas ir autorius. Tad jų darbų temose ir objektuose galima tikėtis aptikti „konsensuą“ tarp atitinkamą mokslą bebaigiančio, bet profesionalu galbūt netapsiančio skaitytojo ir tikrosios akademinės profesionalų bendruomenės. Galbūt tokio „konsensuso“ ir negalima be išlygų laikyti pagrindine kanono apraiška, tačiau jei mokslininkų publikacijas laikysime kanono *formavimu*, tai jas lyginant su studentų pasirinkimais galima bent jau susidaryti įspūdį apie jo *įtvirtinimo* tendencijas.

Sugretinus studentų ir mokslininkų tiriamų knygų skaitomumą, remiantis pirmajame skyriuje aptartais duomenimis, matyti, kad studentai dažniau renkasi populiariesnes knygas:

Studentų nagrinėjamų knygų skaitomumas

Specialistų nagrinėjamų knygų skaitomumas

3.2 pav. Profesionalių skaitytojų nagrinėjamų knygų skaitomumas

Didesnio studentų dėmesio populiarensnėms knygoms buvo galima tikėtis, laikantis prielaidos, kad studentai užima tarpinę padėtį tarp profesionalių ir neprofesionalių skaitytojų ir renkasi nagrinėti savo mėgstamas knygas. Studentai taip pat daug greičiau reaguoja į naujienas ir aktualijas. Iškalbingas pavyzdys – Granauskas: iš penkių studentų darbų apie šio autoriaus kūrybą keturi yra apie romaną *Duburys*, o iš jų dviejuose romanai gretinamas su to paties pavadinimo Gyčio Lukšo režisuota romano ekranizacija (2009). Apskritai iš dešimties knygų, kurias nagrinėja studentai, bet ne mokslininkai, tik viena išleista iki 2000 m., o dauguma ir dar naujesnės. Iš dalies tokia tendencija gali būti susijusi su formalumu – studentų baigiamiesiems darbams

mokslinis „naujumo ir aktualumo“ kriterijus gali būti taikomas priekabiau arba patys studentai menčiau sugeba paaiškinti, kaip jų darbas jį atitinka, ir todėl nusprendžiama rašyti tiesiog apie naują knygą – lengva išeiti. Tačiau sykiu tai gali rodyti ir studentų polinkį lengviau pasiduoti visos skaitančiosios visuomenės madoms, kuriomis paprastai tampa naujos ar bent apynaujės knygos.

Dalis mokslininkų tendencijų būdinga ir studentams – pavyzdžiui, apie moterų (ypač Šerelytės ir Černiauskaitės) kūrybą rašyti moteriškumo aspektu arba tyrinėti sovietmečio atspindžius literatūroje. Studentai taip pat atrodo labiau linkę į kraštutinumus: arba ieško beveik visai mokslininkams nebūdingų temų ir rakursų (pavyzdžiui, tyrinėja rašytojų populiarinimo(si) strategijas arba žydų kilmės lietuvių autorių kūrybą), arba dar labiau pasiduoda konformizmui ir rašo „techninius“ darbus, tik apie rečiau mokslininkų minimas knygas. Tačiau visų įdomiausi tie atvejai, kai studentai rašo apie mokslininkų taip pat labai dažnai aptariamus autorius – Ivanauskaitę, Parulskį, Ivaškevičių. Tokiais atvejais studentai beveik visada renkasi tyrinėti mokslininkus mažiau dominančias knygas – *Placebą* vietoje *Sapnų nublokštų* ar *Raganos ir lietaus*, *Istoriją nuo debesies* vietoje *Madagaskaro* (šis atvejis ypač įdomus dėl to, kad studentai labiau mėgsta senesnę knygą). Apie Gavelio kitas knygas studentai, tiesa, beveik visai nerašo, tačiau ir apie *Vilniaus pokerį* darbų esama neproporcingai mažai, lyginant su mokslininkais. Dažniausiai ir studentų, ir mokslininkų minimi autoriai tie patys, tik jų eilės tvarka pagal populiarumą šiek tiek kitokia. Stokojant tikslesnių ir išsamesnių duomenų apie studentų darbų dinamiką, sunku tai konstatuoti visiškai užtikrintai, bet galima padaryti tokią išvalgą: studentų darbai žymi kanono įtvirtinimo pradžią ir pabaigą. Studentai nagrinėja naujas knygas, tačiau retai kada – visai naujus autorius, tad kai apie autoriaus kūrybą pradedami rašyti studentų darbai, galima manyti, kad jis imamas įtvirtinti kanone kaip „visiems žinomas“. Tačiau kai studentai *nustoja* nagrinėti konkretų kūrinį (ir toliau mėgdami ir sekdami autoriaus kūrybą), tai reiškia, kad ir kūrinio interpretacija pasidarė tokia „visiems

žinoma“, kad sunku atitikti naujumo ir aktualumo kriterijų (formaliai arba nuoširdžiai – studentai neberanda ką naujo pasakyti, pavyzdžiui, apie miesto vaizdavimą ar jo reikšmę *Vilniaus pokeryje*). Šią išvalgą pagrindžia ir tai, kad tokių knygų skaitomumas būna stabiliai didelis, o jų tiražai ne sykį kartojami, nors jos išleistos seniai.

Apibendrinant: profesionalūs skaitytojai yra dažnai linkę pasijusti nereikalingi, neturintys jokio poveikio neprofesionalams. Tačiau apmąščius visas aplinkybes, ima aiškėti, kad tiesiogiai žmonėms, skaitantiems knygas laisvalaikiu, jie iš tikrųjų labai menkai kuo gali pasitarnauti, mat tokių žmonių pomėgiai ir pasirinkimai labai asmeniškai. Todėl iškyla ne tik klausimas, koks yra profesinis skaitymo ir literatūros pažinimo interesas, bet ir kodėl profesionalūs literatūros tyrinėjimai vis tiek yra reikalingi (skaitančiajai) visuomenei.

Ištyrus, kaip ir apie ką dažniausiai skelbiamos mokslininkų publikacijos, svarbiausia išvalga ta, kad profesionalai, atidėję asmeniškumą, knygas skaito visų pirma kitų knygų kontekste, o labiausiai vertina jų naujumą ir originalumą – tai, kas anksčiau literatūroje nebuvo išmėginta arba aptikta. Pagrindinis jų užsiėmimas – gretinti literatūros kūrinius ir jų kūrėjus tarpusavyje, šitaip suformuojant tam tikras literatūros aibes, įprastai vadinamas kanonu.

Nors pati kanono sąvoka kebli, o šiuolaikinei literatūrai apskritai taikytina tik su didelėmis išlygomis, kaip tik kanono formavimas ir įtvirtinimas yra pagrindinė profesionalų bendruomenės paskirtis ir tikslas. Tačiau tam, kad kanonas būtų įtvirtintas – t. y. priimtas kaip kultūrinės tapatybės dalis – platesnės, ne vien profesionalų bendruomenės, jis turi būti jai „grąžinamas“ kartu su interpretacijomis, kurios leistų kūrinius bendruomenės viduje suvokti universaliai, „visiems žinomai“. Tokiam įtvirtinimui pati svarbiausia priemonė yra švietimas. Tyrimas neapėpė literatūros dėstymo pagrindinėje mokykloje, tačiau ištyrus studentų baigiamųjų darbų duomenis, gana aiškiai išryškėjo kūriniai, kuriuos galima laikyti jau įtvirtintais – tai palyginti seniai pirmą kartą

išleistos knygos, kurioms būdingas gana didelis skaitomumas ir kurių tiražai nuolat kartojami, apie kurias labai dažnai rašo mokslininkai, bet apie kurias studentai rašyti *nustoja*, neberasdami, kaip papildyti ar išplėsti įsitvirtinusias interpretacijas, ir vietoje jų rinkdamiesi kitus tų pačių autorių kūrinus.

4. Institucionalizuotas skonis

Institucionalizuotu skoniu čia vadinamas reiškinys, kuris nebuvo akivaizdus iš anksto ir išryškėjo tik surinkus tyrimo duomenis. Lietuvos valstybė yra įstatymiškai įsipareigojusi remti kultūrą ir jos kūrėjus. Įstatymų ir kitų oficialių dokumentų tekstuose atrankos tokiai paramai gauti kriterijumi laikomas vienaip ar kitaip įvardijamas profesionalių meno tyrėjų, kritikų, be to, ir pačių kūrėjų bendruomenės pripažinimas ir vertinimas. Tačiau, kaip bus matyti iš tolesnės analizės, surinkti duomenys rodo, kad beveik pusė knygų, išleistų su valstybės parama, profesionalių tyrėjų dėmesio nepatraukia. Tad logiškai kyla klausimas, kokie yra kiti tokios paramos kriterijai, galbūt apskritai nedeklaruojami arba deklaruojami labai aptakiai.

Kadangi kalbame apie leidybos finansavimą, institucionalizuoto skonio svertas bendroje skonio politikoje yra visų pirma finansinis ir pagal Adamso ir Barkerio modelį¹⁰⁷ sietinas su produkcijos etapu. Deklaruojamas atrankos kriterijus taip pat rodo siekį jei ne paveikti, tai bent nuspėti ir recepcijos bei išlikimo etapus, tačiau dėl to kaip tik ir kyla daugiausiai abejonių. Kitaip sakant, pagal toliau aptarsimą sistemą, valstybės interesas visų pirma toks, kad tam tikros knygos būtų išleistos, o kas su jomis nutinka toliau, nuo jos nepriklauso (ji to nekontroliuoja).

Valstybės parama knygų leidybai

Kvantifikuojamu institucionalizuoto skonio rodikliu šiame tyrime pasirinkta valstybės parama knygų leidybai. Viena vertus, ji atitinka Meno kūrėjų ir jų organizacijų įstatyme numatytą valstybės įsipareigojimą remti menininkus, jų kūrybą, jos sklaidą. Kita vertus, lyginant su kitomis paramos priemonėmis (pavyzdžiui, stipendijomis), lengviau nustatyti paramos leidybai rezultatus – jei išleidžiama konkreti knyga, galima sekti jos distribuciją ir recepciją ir taip įvertinti atgarsius. Be to, LR kultūros ministerijos „Lietuvių

¹⁰⁷ Žr. Thomas R. Adams, Nicolas Barker, *op. cit.*

kalba kuriamos grožinės literatūros bei kitų Lietuvos kultūrai reikšmingų leidinių leidybos projektų finansavimo iš dalies Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšomis taisyklėse¹⁰⁸ (toliau – Finansavimo taisyklės) nurodyti ir panašūs kaip įstatyme prioritetai: „leidinio meninė vertė, aktualumas, kūrinio leidimo kultūrinė reikšmė“, o pačią paramą skirsto Literatūros ir leidybos ekspertų komisija, kurios nariais skiriami (ministro įsakymu, tačiau nenurodant, kaip ir kieno atrenkami) „kompetentingi lietuvių literatūros ir kultūros specialistai, humanitarinės srities mokslininkai“. Jie privalo nusišalinti, svarstant paraiškas, pateiktas leidyklų, su kuriomis susiję jie patys arba jų šeimos nariai, tačiau savaime ryšiai su leidyklomis nekliudo atsidurti Komisijoje.

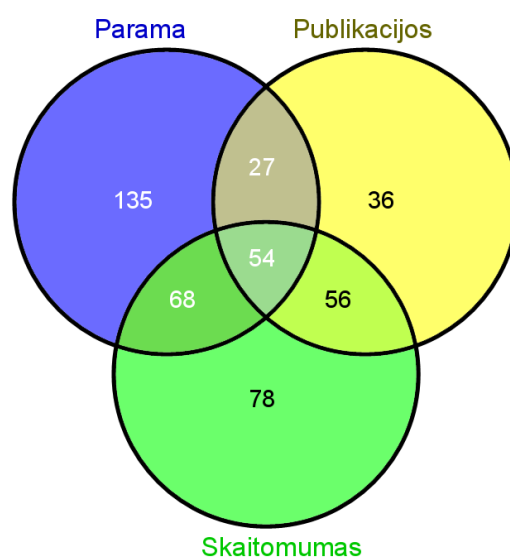
Iki 2013 metų, kai įsteigta Lietuvos kultūros taryba, knygų leidybai valstybės parama buvo skiriama iš dviejų šaltinių: Lietuvos respublikos kultūros ministerijos leidybos finansavimo programos ir Kultūros rėmimo fondo (iki 2008 m. vadinto Kultūros ir sporto rėmimo fondu).

Iš viso valstybės parama skirta 284 šiuolaikinėms lietuvių autorių grožinės prozos knygoms (neskaitant knygų vaikams). Tarp jų – 137 romanai ir apysakos, 45 eseistikos knygos, 6 pjesės, 15 autobiografinės prozos ir 81 trumposios prozos rinkinys. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad remiamos ne knygos, o „leidybos projektai“, t. y. ne tik dar neišleistos, bet dažnai dar net ir neparašytos knygos, tad gali kilti abejonė, ar apskritai įmanoma jų būsimą vertę ir aktualumą numatyti.

Knygos atgarsiai įvertinti tyrime parinkti du rodikliai: į *Lituanistikos* duomenų bazę (jos atranką laikant profesinės bendruomenės konsensuso dėl publikacijos kokybės ar svarbos ženklų) įtrauktų publikacijų, kuriose nagrinėjama ar cituojama knyga, skaičius ir santykinis (t. y. vidutinis per metus, atsižvelgiant į tai, kaip seniai knyga išleista) knygų pasiskolinimų iš

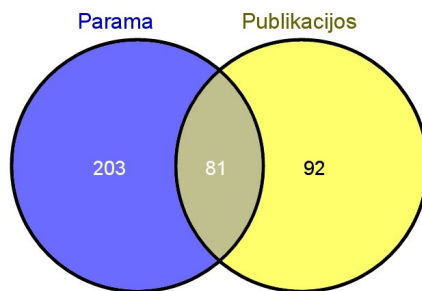
108 *Lietuvių kalba kuriamos grožinės literatūros bei kitų Lietuvos kultūrai reikšmingų leidinių leidybos projektų finansavimo iš dalies Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšomis taisyklės*, LR kultūros ministerija, 2004.

bibliotekos skaičius, rodantis, kaip dažnai knyga yra skaitoma, net jei paskui ir neaptariama viešai. Knygų leidybai skirtos paramos, jų aptarimo publikacijose ir pasiskolinimo iš bibliotekų daugiau negu 50 kartų per metus skaičiai pasiskirsto taip:

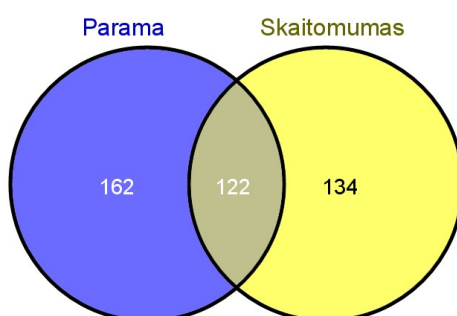
4.1 pav. Imties knygų skaitymumo, paramos ir mokslininkų publikacijų apie jas skaičiaus santykis

Iš viso publikacijose paminėta 81 knyga, išleista su valstybės parama, arba apie trečdalis (28,5 %) visų paremtų knygų, tačiau dauguma jų minimos vos vieną ar du kartus. Iš 20 dažniausiai publikacijose nagrinėjamų knygų su parama išleistos 7. Iš viso publikacijose aptartos 176 knygos, vadinasi, valstybės parama skirta mažiau kaip pusės (46 %) jų leidybai.

4.2 pav. Knygų, išleistų su valstybės parama, ir mokslininkų publikacijose aptariamų knygų santykis

122 knygos, išleistos su valstybės parama (t. y. 43 %), iš bibliotekų pasiskolinamos vidutiniškai daugiau negu 50 kartų per metus. Tarp šių knygų 3 labai didelio skaitomumo (pasiskolinamos vidutiniškai 500 ir daugiau kartų per metus), 12 didelio (250–500 kartų), o likusios vidutinio (50–250 kartų).

4.3 pav. Knygų, išleistų su valstybės parama, ir vidutiniškai daugiau negu 50 kartų per metus iš bibliotekų pasiskolinamų knygų santykis

Kadangi tais atvejais, kai leidėjai nurodė tikslų tiražą ar tiražus, knygų pasiskolinimo iš bibliotekų duomenys buvo proporcingi tiražų dydžiui (t. y. didesniu ar dažniau kartojamu tiražu išleistos knygos dažniau būdavo pasiskolinamos ir iš bibliotekų), skaitomumo duomenys motyvuoja ir klausimą, kokia apskritai yra valstybės paramos knygų leidybai paskirtis. Kai knygos skaitomos daugelio, jos ir pelningai parduodamos, todėl parama joms gali atrodyti nebūtina. Tiesa, tokiu atveju mažėja knygos savikaina, o sykiu ir galutinė kaina, ir šitaip gali būti didinamas knygos prieinamumas, ypač turint galvoje, kad knygų brangumą ar pinigų stoką žmonės dažnai nurodo kaip kliūtį daugiau skaityti¹⁰⁹. Kita vertus, jei knygos labai menkai skaitomos ir dėl to jų leidyba nuostolinga, parama atrodo prasminga, bet tik tuo atveju, jei jų „meninė vertė“ ir „kultūrinis aktualumas“ vis tiek sukelia atgarsį bent jau specialistų aplinkoje. Tačiau tarp paremtų knygų yra tik 27, aptariamoms mokslininkų, bet retai sudominančios skaitytojus, ir tik 10 iš jų nagrinėjamos daugiau negu vienoje publikacijoje – iš viso tokių knygų yra 63 iš 176, aptariamų mokslininkų publikacijose, tad apie 36 proc. (žr. 3.1 pav.).

Iš visų paremtų knygų jokio atgarsio nesukėlė 135, arba beveik 48 proc. Tai didelė dalis, ir logiška kelti klausimą, koku pagrindu jos vis dėlto buvo remiamos. Žinoma, nesant atgarsio, nėra kaip užčiuopti ir jų vertinimo įvairių skaitytojų aplinkoje, tad tenka atkreipti dėmesį į formalius joms bendrus dalykus.

Leidybos projektų vykdytojos ir atitinkamai finansinės paramos gavėjos yra leidyklos. Tiesa, skirtingos leidyklos sulaukia paramos nevienodam knygų skaičiui, o paskui jų išleistos knygos sukelia nevienodą atgarsį. Štai kaip jos pasiskirsto:

109 Tadas Tamošiūnas, Irena Šutinienė, Olga Guseva, Diana Filipavičienė, *op. cit.*

Leidykla	Išleista knygų su parama		Bendra paramos suma, Lt	Skaitomumas								Publikacijos				Jokio atgarsio	
	n	%*		Labai didelis		Didelis		Vidutinis		Menkas		Yra		Nėra		n	%**
				n	%**	n	%**	n	%**	n	%**	n	%**	n	%**		
LRS leidykla	110	39	1255500	0	0	5	4,5	34	37,4	71	64,5	38	34,5	72	65,5	52	47,3
<i>Vaga</i>	25	8,8	214500	0	0	0	0	7	28	18	72	5	20	20	80	15	60
<i>Tyto alba</i>	24	8,5	264850	1	4,1	4	16,7	11	45,8	8	33,3	8	33,3	16	66,7	8	33,3
<i>Versus aureus</i>	24	8,5	211000	0	0	0	0	10	41,7	14	58,3	4	16,7	20	83,3	14	58,3
<i>Alma littera</i>	15	5,3	135200	1	6,7	2	13,3	9	60	3***	20	4	26,7	11	73,3	3***	20
<i>Baltos lankos</i>	14	4,9	132100	1	7,7	1	7,7	10	71,4	1	7,7	8	57,1	6	42,9	1	7,7
<i>Gimtasīs žodis</i>	13	4,6	127800	0	0	0	0	8	61,5	5	38,5	2	15,4	11	84,6	4	30,8
Kitos*** *	60	21,5	476500	0	0	0	0	19	31,2	41	68,8	12	20	48	80	38	63,3
Iš viso	284	100	2817450	3	1	12	4,2	107	37,7	162	57	82	28,9	202	71,1	133	46,8

4.1 lentelė. Valstybės paramos pasiskirstymas pagal leidyklas

* visų valstybės paramą gavusių knygų, %

** konkrečios leidyklos knygų, išleistų su valstybės parama, %

*** *Alma littera* išleistas Sigito Parulskio romanas *Tamsa ir partneriai* (2012) renkant duomenis buvo visiškai naujas, todėl jokios jo recepcijos neužfiksuota. Tačiau iš tikrųjų šią knygą neabejotinai tektų priskirti prie sukėlusią atgarsį, tad šis skaičius viena knyga sumažėtų. Panašių atvejų pasitaikė ir tarp kitų leidyklų išleistų knygų, bet jie nesudaro tokios reikšmingos jų dalies.

**** 28 leidyklos, gavusios valstybės paramą mažiau negu 10 knygų leidybai. Dauguma jų smulkios, nemenka dalis veikė tik neilgą laiką. Iš tikrųjų jų duomenys nėra tolygūs: pavyzdžiui, *Apostrofa* iš 6 knygų, kurių leidybai gauta parama, išleido tik vieną, nesulaukusią atgarsio, o *Nemunas*, priešingai, tarp 4 išleido tik vieną, sulaukusią bent šio tokio atgarsio.

Šitaip palyginus, pastebėtini keli dalykai. Pirma, 39 proc. visų remiamų knygų išleidžia Lietuvos rašytojų sąjungos (LRS) leidykla. Tai kelis kartus daugiau negu bet kuri kita. Tačiau ji taip pat pirmauja ir pagal atgarsio nesukėlusią knygų skaičių. Kitaip tariant, tikėtina, kad ši leidykla sulaukia daugiausiai valstybės paramos tiesiog dėl to, kad apskritai leidžia daugiausiai grožinės lietuvių literatūros, tačiau šiuo atžvilgiu ji pirmauja tik kiekybiškai, o ne kokybiškai. Ji viršija bendrą visų leidyklų vidurkį menko skaitomumo ir atgarsio nesukėlusią knygų dalimi. Tiesa, ji taip pat viršija vidurkį ir pagal knygų, patraukusių profesionalų dėmesį, skaičių, tačiau net ir šiuo požiūriu neprilygsta tikslingiausiai paramą panaudojančioms leidykloms.

Pažvelgus į leidyklas, kurių atgarsio nesukėlusią knygų dalis nesiekia bendro vidurkio, – *Tyto alba*, *Alma littera*, *Baltas lankas* ir *Gimtąjį žodį* – pastebimos kelios joms bendros tendencijos. (Panašios tendencijos būdingos ir daliai prie „Kitų“ priskirtų leidyklų, pavyzdžiui, *Apostrofai*.) Trys iš jų turi stambių komercinių leidyklų reputaciją, tik *Gimtojo žodžio* leidykla, vėliau įsigyta *Versus aureus*, buvo nedidelė. Jų didžiausia dalis knygų, išleistų su valstybės parama, yra ne menko, o vidutinio skaitomumo. Tai logiška, jei leidykla vadovaujasi verslo principais: menkai skaitoma knyga, net ir gavus paramą, leidyklai yra nesėkmė ir nuostolis. Didelio ir labai didelio skaitomumo knygų taip nedaug, kad nesunku įsivaizduoti, jog jų komercinė sėkmė galėjo būti netikėta ir pačioms leidykloms. Stambiosios leidyklos apskritai daug labiau linkusios priimti atsakomybę už savo knygų recepciją ir daug daugiau dėmesio ir išteklių skiria distribucijai, visų pirma reklamai, nukreiptai į visuomenę. Visų mažiausiai knygų, nesukėlusią atgarsio, išleidusi *Baltų lankų* leidykla taip pat stipriai pirmauja ir pagal knygų, sudominančių specialistus, dalį. Ko gero, kaip tik šios leidyklos programą būtų galima laikyti geriausiai Finansavimo taisyklių kriterijus atitinkančiu pavyzdžiu: dauguma remiamų knygų – vidutinio skaitomumo, beveik nėra menko skaitomumo ir atgarsio nesukėlusią, labai didelė dalis knygų domina specialistus. Likusių trijų leidyklų santykis su profesionaliu vertinimu aiškiai atsainesnis: *Tyto alba* juos

sudominančių knygų dalimi šiek tiek viršija bendrą vidurkį, kitos leidyklos jo nepasiekia.

Tačiau šios leidyklos visos kartu neišleidžia nė ketvirtadalio visų valstybės remiamų knygų. Daugiau kaip pusę jų išleidžia trys leidyklos, pirmaujančios pagal atgarsio nesukėlusią knygų dalį savo programoje: LRS leidykla, *Vaga* ir *Versus aureus*. Šių leidyklų programai būdinga tai, kad menkai skaitomų knygų dalis joje didesnė negu vidutiniškai skaitomų. LRS leidyklos specialistų dėmesį patraukusių knygų dalis didesnė už vidurkį ir panaši į *Tyto albos*, tačiau kitų dviejų šis rodiklis taip pat žymiai menkesnis už vidurkį. Kodėl tuomet jos remiamos, ir dar dosniau už kitas?

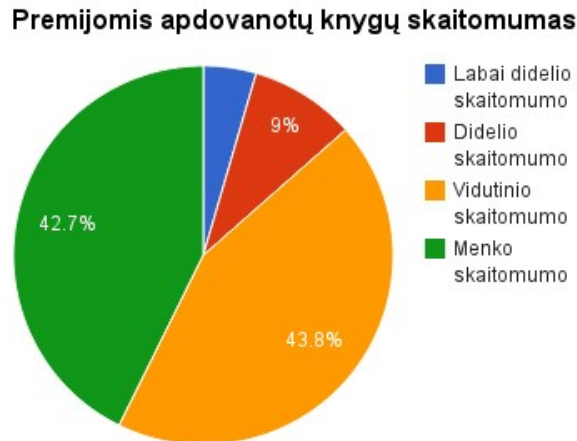
Vienas iš paaiškinimų gali būti palyginti paprastas. Jeigu iš paramą gaunančių leidyklų ne tik būtų reikalaujama finansinės atskaitomybės, bet ir kaip nors vertinama, kiek jų leidybinių projektų atgarsis atitinka kriterijus, pagal kuriuos skirstoma parama, leidyklos būtų priverstos arba skirti daugiau dėmesio savo išleistų knygų distribucijai, arba apdairiau rinktis, kuriuos projektus teikti ekspertams svarstyti. Dabartinėje situacijoje leidykla paramos pinigus gali traktuoti kaip pajamas, knyga finansine prasme tuomet greitai atsiperka, todėl investuoti į jos distribuciją nematoma būtinybės. Kitaip sakant, paradoksaliai parama gali ne didinti, o mažinti knygų prieinamumą: investuodamos savo pinigus, leidyklos būtų labiau suinteresuotos juos susigrąžinti, todėl labiau rūpintųsi distribucija, ir knygos tikimybė atsidurti skaitytojų akiratyje būtų didesnė. Žinoma, tokių išskaičiavimų atveju negalima atmesti galimybes, kad leidžiamos ir akivaizdžiai menko aktualumo knygos, kurių sklaidos vien leidyklos pastangomis vis tiek nepavyktų padidinti, o leidėjai arba tai gerai supranta ir pasinaudoja proga gauti valstybės finansavimą, arba tiesiog nesvarsto knygų aktualumo, nes nė neketina rūpintis jų sklaida. Tačiau gali būti, kad esama ir sudėtingesnių paaiškinimų, jei atsižvelgsime į nuostatas, išsakytas paramą reglamentuojančiuose dokumentuose.

Prieš jų ieškant prasminga aptarti dar vieną duomenų grupę – literatūros

premijas.

Literatūros premijos

38 iš 89 literatūros premijomis apdovanotų knygų yra menko skaitomumo, 53 iš jų nė sykiu neaptartos mokslininkų.

4.4 pav. Premijomis apdovanotų knygų skaitomumas

Be to, lietuvių autorių knygos labai retai laimi daugiau negu vieną premiją: Marcelijaus Martinaičio atsiminimai *Mes gyvenome* apdovanota 4 premijomis, dar 11 knygų yra laimėjusios po dvi premijas, o visos kitos – tik po vieną. Kadangi beveik visos lietuviškos literatūros premijos finansuojamos viešosiomis lėšomis (per LR kultūros ministeriją arba iš savivaldybių biudžetų), jų skirstymo tendencijose taip pat reikia ieškoti institucionalizuoto skonio apraiškų.

Apskritai literatūros, o ir kitų kultūros sričių premijų nuoseklių ir sistemingų tyrimų esama labai nedaug. Tai gali pasirodyti paradoksalu, turint galvoje, kad, pavyzdžiui, Claire Squires vien Europoje priskaičiuoja esant daugiau kaip 600 literatūros premijų¹¹⁰. Tačiau iš tikrųjų įvairios premijos ir

¹¹⁰ Claire Squires, „A Common Ground? Book Prize Culture in Europe“, *The Public* 11(4),

apdovanojimai yra labai painus ir chaotiškas reiškinys, todėl nuosekliai ir sistemingai jį aprašyti nėra lengva. Mėgindama pasiūlyti metodologiją, kuri leistų aptarti ir palyginti literatūros premijas, Squires išskiria keturis literatūros premijų vaidmenis, apytikriai atitinkančius penkias Adamso ir Bakerio įvardytus „knygos gyvenimo įvykius“, – leidybos, gamybos, distribucijos, recepcijos ir išlikimo¹¹¹.

Pirmasis vaidmuo, daugeliu atvejų bent jau deklaruojamas kaip svarbiausias, yra susietas su recepcijos faze – įvertinti ir pripažinti literatūros kokybę, ir šiuo požiūriu literatūros premijų paskirtis labai panaši į kritikos ir apžvalgų. Antrasis, susietas su distribucija, kuri suvokiama platesne prasme nei vien platinimas, yra apdovanotųjų knygų reklama ir žinomumo didinimas. Trečiasis vaidmuo, apie kurį Squires kalba atsargiai, teigdama, kad tai dar reikėtų atidžiau patikrinti empiriniais tyrimais, yra poveikis knygų išlikimui: esama pagrindo daryti prielaidą, kad premijomis apdovanotos knygos ilgiau išlieka aktyvioje apyvartoje – jomis ilgiau prekiaujama, jos ilgiau laikosi tarp skaitomiausių bibliotekose, o galbūt net dažniau būna įtraukiamos į mokyklų ir universitetų programas. Ketvirtasis vaidmuo aktualus visoms fazėms, bet labiausiai leidybos: tai – pačios literatūrinės produkcijos skatinimas. Tai ypač aktualu tais atvejais, kai premija skiriama literatūrai iš aplinkos, silpnos ekonomiškai arba skaitymo kultūros požiūriu. Kaip pavyzdžius Squires mini literatūros premijas ypatingai skurdiems regionams (Afrikai), premijas literatūrai, skirtai paskatinimo ir paraginimo itin reikalingoms skaitytojų grupėms (paaugliams), arba literatūrai, rašomai mažumų ir nykstančiomis kalbomis (pavyzdžiui, katalonų, airių)¹¹².

Tokioje schemeje galima išvelgti, kad pirmasis, trečiasis ir iš dalies ketvirtasis vaidmenys gana aiškiai priklauso nuo antrojo: ir trumpalaikis knygos pripažinimas, ir ilgalaikis jos išlikimas susiję ne su premijos gavimo

2004, p. 38.

111 Thomas R. Adams, Nicolas Barker, *op. cit.*

112 Claire Squires, *op. cit.*, p. 42–43.

faktu, o su tuo, kaip plačiai sklinda žinia apie pačią premiją, jos skyrimą ir įteikimą, o sykiu ir apie apdovanotąją knygą. Literatūrinės produkcijos skatinimui premija gali būti aktuali ir kaip finansinė parama (pavyzdžiui, padedanti išgyventi sunkiai besiverčiantiems komerciškai nepaklausiems rašytojams), tačiau poveikis skaitytojams, jų skatinimas taip pat bus priklausomas nuo pačios premijos žinomumo ir per ją – nuo apdovanotosios knygos sklaidos. Kitas literatūros premijų tyrinėtojas Jamesas F. Englishas tai pavadina *žurnalistiniu kapitalu*¹¹³. Jis, plėtodamas Bourdieu sociologinę teoriją ir iš jos perimdamas visų pirma *lauko* ir *kapitalo* sąvokas, pastebi, kad nors skirtingi laukai generuoja skirtingų rūšių kapitalą (t. y. skirtingose veiklos srityse yra vertinami skirtingi dalykai ir atitinkamai jų siekiama), laukai niekada nėra iki galo atskirti vienas nuo kito, ir todėl skirtingų rūšių kapitalas turėtų būti „konvertuojamas“ iš vienos rūšies į kitą. Įvairios kultūrinės premijos, jo nuomone, yra parankiausia ir greičiausia priemonė būtent tokiam „konvertavimui“:

Premijos ne tik padeda „išgryninti“ tam tikrus simbolinius turtus (Nobelio laureato knygos, kuriomis nebebuvo prekiaujama, staiga pasirodo patraukliais naujais raštų leidimais ir verčiamos į visas didžiąsias kalbas) ar kultūriškai „išplauti“ tam tikrus ekonominius turtus (Nobelio pelnas iš mirtinų sprogmenų gamybos konvertuotas į aukščiausių literatūros laimėjimų mantiją; Pritzkerio pelnas iš masinės nykiai vienodų *Hyatt* viešbučių statybos konvertuotas į architektūros originalumo ir genialumo simbolį), bet ir nuolat užginčyti ir pertvarkyti pačias ribas ir konvertavimo kursas, pagal kuriuos vykdomos visos tokios transakcijos.¹¹⁴

Būtent kapitalo „konvertavimo“ poreikiu ir premijų kaip „konvertavimo“ priemonės universalumu ir parankumu Englishas aiškina ir tai, kad pastaraisiais metais įvairių premijų skaičius labai stipriai auga. Tačiau premijos padeda „konvertuoti“ skirtingų rūšių kapitalą visų pirma todėl, kad

113 James F. English, *The Economy of Prestige. Prizes, Awards, and the Circulation of Cultural Value*, Cambridge: Harvard University Press, 2005 (Kindle).

114 *Ibid.*

suteikia daugybę progų generuoti žurnalistinį kapitalą, reiškiantį ne tiek visuotinį pripažinimą ir įvertinimą, kiek tiesiog žinomumą. Premijos gali būti teikiamos dideliame, garsiam renginyje ar festivalyje ir pasinaudoti jo žinomumu. Garsūs ir gerai žinomi gali būti jų steigėjai ir fundatoriai, kurie, teikdami premijas, darosi dar garsesni ir geriau žinomi. Galima pakviesti premijas skirti garsius komisijų narius ir teisėjus, kurie garsins ir premijos vardą. Dažnai ir premijų laureatai būna išgarsėję dar prieš tai, kai gauna premiją, ir tuomet garsina ir ją. Galiausiai galima ir tiesiog kelti skandalus – pavyzdžiui, išūliai laužyti premijos nuostatas (ypač veiksminga, kai tai daro garsūs komisijų nariai), apdovanoti kontroversišką ir skandalingą laureatą, net pažeisti nusistovėjusias viešo elgesio normas premijos teikimo renginyje, be to, galima sukelti skandalą ir viešai atsisakius priimti premiją. Dar daugiau: premijos didina ir viena kitos žurnalistinį kapitalą, jei kelias premijas gauna tas pats laureatas, – ir tai dažnas reiškinys, kaip pastebi ir pats Englishas, ir kiti tyrinėtojai¹¹⁵.

Squires siūlo tokią matricą literatūros premijoms palyginti: reikalavimai nominacijoms, apdovanojimo suma, kas premiją administruoja arba funduoja, kokia yra nominavimo ir atrankos procedūra. Prie šios matricos tyrime tikslinga pridėti ir apdovanojimų knygų atgarsio rodiklius, naudotus anksčiau. Tuomet lietuviškos literatūros premijos sugretinamos šitaip:

115 Jyrki Nummi, „Literary Prizes and Canonization: Sofi Oksanen’s Way to Literary Fame“ [pranešimas, skaitytas Jeilio universiteto Baltijos ir Skandinavijos studijų konferencijoje], 2014-03-15. Pranešime nagrinėta, kaip palyginti jauna autorė Sofi Oksanen virto tikra Europos literatūros įžymybe būtent dėl to, kad buvo gausiai apdovanota premijomis, ir kaip jos laimėtų apdovanojimų skaičius staigiai augo, nes buvo paranku teikti premiją „garsėjančiai“, „daug žadančiai“ ir kitų jau apdovanotai rašytojai, šitaip paverčiant ją savo premijos veidu ir didinant pačių premijų sklaidą.

Premija	Reikalavimai nominacijoms	Apdovanojimo suma	Fundatorius	Atrankos procedūra	Skaitomumas				Publikacijos		Jokio atgarsio	Iš viso apdovanojama knygų
					Labai didelis	Didelis	Vidutinis	Menkas	Yra	Nėra		
Juozo Paukštelio	Prozos kūrinys kaimo tematika	20 MGL	Pakruojo rajono savivaldybė	Nominuoja: „kūrybinės bei visuomeninės organizacijos, kultūros ir švietimo įstaigos bei skaitytojai“, skiria: „rajono savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu sudaryta komisija“	1	1	4	5	4	7	3	11
Petro Cvirkos	Novelių knyga, išleista per pastaruosius dvejus metus	3000 LTL	Jurbarko rajono savivaldybė	Nominuoja: „patys autoriai, kiti fiziniai ir juridiniai asmenys“, skiria: „rajono savivaldybės mero potvarkiu sudaroma penkių asmenų ekspertų komisija“, „ekspertų komisija taip pat gali vertinti knygas, dėl kurių paraiškos nebuvo pateiktos“	0	0	2	5	1	6	5	7
Ievos Simonaitytės	Meniška brandūs literatūriniai kūriniai, kuriuose atsispindi Klaipėdos krašto bei Mažosios Lietuvos dvasia	4000 LTL	UAB „Mūsų laikas“ ir Klaipėdos apskrities viešoji I. Simonaitytės biblioteka	Nominuoja: fiziniai ir juridiniai asmenys, skiria: speciali komisija	0	0	2	2	1	3	2	4
Augustino Griciaus	Geriausia per metus išleista pirmoji prozos knyga. Pagrindinis kriterijus – meninė kūrybos branda, originalumas,	1500 LTL	Šiaulių rajono savivaldybė	Nenurodyta	0	0	1	3	1	3	3	4

Premija	tai nominacijoms	lovanojimo suma	Fundatorius	ankos procedūra	Skaitomumas				Publikacijos		Jokio atgarsio	pdovanota knygų	
					Labai ds	Didelis	Vidutinis	Menkas	Yra	Nėra			
	savitumas, netikėtumas												
Gabrielės Petkevičaitės-Bitės	Grožinės literatūros – prozos arba publicistikos – kūrinys, kuris meniškai ir įtaigiai atspindi Lietuvos, ypač jos kaimo gyvenimą, kelia moralines ir dvasines problemas, kurios akivaizdžios G. Petkevičaitės-Bitės gyvenime ir kūryboje	Nustato rajono savivaldybės įsteigtas fondas kartu su Lietuvos rašytojų sąjunga	Panevėžio rajono savivaldybės viešoji biblioteka	Nenurodyta	0	1	7	4	5	7	2	12	
Kazimiero Barėno	Jauno rašytojo (iki 35 m.) prozos knyga, išleista per pastaruosius dvejus metus	20 MGL	Kazimieras ir Marija Barėnai	Panevėžio raj. sav. G. Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka ir specialus komitetas (nariai keičiami kas trejus metus)	0	1	2	1	3	1	1	4	
Jurgos Ivanauskaitės	Geriausias lietuvių literatūros kūrinys, atitinkantis formuluotę „Už laisvą, atvirą ir drąsią kūrybinę raišką“; autorius iki 45 m., knyga išleista per pastaruosius dvejus metus	Nenurodyta	Lietuvos rašytojų sąjunga ir leidykla <i>Tyto alba</i>	Nenurodyta	1	0	2	0	2	1	0	3	
Žemaitės	Už dvejus praėjusius kalendorius metus atskira knyga išleista grožinę prozą ar publicistiką kaimo	5000 LTL	Kelmės rajono savivaldybė	Nominuoja: [įvairios kultūros įstaigos] ir patys autoriai. Teikia: [Savivaldybės] Literatūrinėms premijoms skirti, leidžiamiems	1	0	5	1	3	8	11	7	19

Premija	Taisyklės ir nominacijoms	Lėšų sumos	Fundatoriai	Pasirinkimo procedūra	Skaitomumas				Publikacijos		Jokio atgarsio	Pardovanota knygų
					Labai didelis	Didelis	Vidutinis	Mažas	Yra	Nėra		
	tema; literatūrą, puoselėjančią nacionalinį savitumą, ugdančią lietuvių kalbos turtingumą bei grožį; monografiją apie žymius kraštiečius			literatūros kūriniams vertinti ir jų leidimo eilės tvarkai nustatyti komisija								
Lietuvos meno kūrėjų asociacijos	Lietuvos menininkams už išskirtinius profesionalaus meno kūrinius, paskelbtus per pastaruosius dvejus metus	5000 LTL	LMKA (narystės ir mokesčių ir mecenatų įnašai)	Nominuoja: [įvairios kultūros įstaigos] ir patys autoriai; teikia: LMKA taryba	0	0	4	0	3	1	0	4
Metų knyga	Geriausi praėjusiais metais išleisti lietuvių literatūros kūriniai	Neskelbiama	Lietuvos respublikos kultūros ministerija	„Skaitymo ir kultūrinio raštingumo asociacijos“ atrinkta ekspertų komisija (keičiama kasmet) iš visų išleistų knygų pagal LIBIS katalogo sąrašą atrunka penkias; už nugalėtoją iš penketuko balsuoja skaitytojai; balsavimas reklamuojamas LRT, nugalėtojas skelbiamas Vilniaus knygų mugėje	3	1	3	0	3	4	0	7
Lietuvos rašytojų sąjungos	Neskelbiama	Neskelbiama	Neskelbiama	Neskelbiama	0	1	6	1	7	1	0	8
Vieno lito	Neskelbiama	1 LTL (nuo 2011 m. 1000 LTL)	LRS Kauno skyrius ir rėmėjai	Neskelbiama	0	0	1	7	3	5	5	8
Kūrybiškiausia knyga	Esminis kūrinių atrankos ir vertinimo	Neskelbiama	Lietuvių literatūros ir tautosakos	Nominuoja: visi LLTI literatūrologai. Rengiamas aptarimas,	0	2	4	1	4	3	1	7

Premija	tai nominacijoms	lovanojimo suma	Fundatorius	ankos procedūra	Skaitomumas				Publikacijos		Jokio atgarsio	pdovanota knygu
					Labai ds	Didelis	Vidutinis	Menkas	Yra	Nra		
	kriterijus – kūrybiškumas		institutas	sudaromas dvyliktukas. Šiuolaikinės literatūros skyrius sudaro 11 narių komisija, kasmet keičiami bent 3 nariai. Komisija balsuoja ir iš dvyliktuko išrenka viena. Dvyliktukas skelbiamas nacionalinėje žiniasklaidoje, laureatas – Vilniaus knygų mugėje								

4.2 lentelė. Literatūros premijų palyginimas

Keturiomis šio sąrašo premijomis – Jurgos Ivanauskaitės, „Metų knygos“, Lietuvos rašytojų sąjungos ir Lietuvos meno kūrėjų asociacijos – per tiriamąjį laikotarpį nebuvo apdovanota nė viena atgarsio nesulaukusi knyga. Dar keturiomis premijomis atgarsio nesulaukiančios knygos apdovanojamos tik labai retai – Kūrybiškiausios knygos (1/7), Kazimiero Barėno (1/4), Gabrielės Petkevičaitės-Bitės (2/12), Juozo Paukštelio (3/11). Likusių penkių premijų laureatai atgarsio nesulaukia bene dažniau, negu sulaukia.

Daugiausiai labai didelio ir didelio skaitomumo knygų yra laimėjusios „Metų knygos“ rinkimus – ir tai nesunkiai paaiškinama, turint galvoje premijos skyrimo procedūrą, kai skaitytojai patys kviečiami balsuoti. Tačiau panašu, kad visomis kitomis premijomis tikrai populiarios knygos apdovanojamos tik atsitiktinai ir greičiausiai jos nepadidina savo laureatų populiarumo: net ir apdovanotos premijomis, kurių laureatai dažniausiai sulaukia atgarsio, knygos paprastai telieka vidutinio skaitomumo.

Kazimiero Barėno, Jurgos Ivanauskaitės, Lietuvos meno kūrėjų asociacijos, Lietuvos rašytojų sąjungos ir Kūrybiškiausios knygos premijomis apdovanotos knygos dažniau būna paminėtos mokslininkų publikacijose negu nepaminėtos. Lietuvos rašytojų sąjungos premija apdovanotos knygos mokslininkų nagrinėtos net 7 atvejais iš 8.

Premijas tarpusavyje lyginant ne pagal jų atgarsį, o pagal Squires pasiūlytą matricą, matyti, kad jos labai daug kuo panašios. Beveik visas numatyta skirti naujoms knygoms (išleistoms per pastaruosius metus ar dvejus). Dviem atvejais nustatyta autoriaus amžiaus riba, t. y. premijos skiriamos jaunam autoriui, dar vienu atveju – už pirmąją knygą. Trys premijos skiriamos literatūrai kaimo temomis. Dviejose formuluotėse minima „meninė branda“, dar dviejose – „kūrybiškumas“ ar „originalumas“, taip pat dviejose – „lietuviškumas“, vienoje – „moralinės ir dvasinės problemos“. Visais kitais atvejais apribojimai nominantams įvardyti gana neutraliai ir formaliai (pavyzdžiui, nurodant žanrą ir išleidimo laiką, bet ne temas ar turinio ypatybes).

Beveik visų premijų suma panaši ir svyruoja nuo 1000 iki 5000 litų. Anksčiau originalesnė buvo „Vieno lito“ premija, išsiskyrusi ypatingai maža, simboline apdovanojimo suma, tačiau vėliau nuspręsta, kad ji taip pat turėtų būti piniginė. Itin didelių premijų šiame sąrašė nesama. Šio sąrašo sumas gerokai viršytų kai kurių Lietuvoje teikiamų premijų (pavyzdžiui, Liudo Dovydeno) piniginė išraiška, tačiau dažniausiai jos nepakliuvo į tyrimo imtį dėl per menko jomis apdovanotų knygų kiekio.

Penkios premijos finansuojamos iš rajonų savivaldybių biudžetų. Keturiais atvejais premiją teikiančios kultūrinės įstaigos ir organizacijos ją finansuoja savo lėšomis¹¹⁶ arba kartu su privačiais rėmėjais. Viena premija skiriama vien iš privačių lėšų (palikimo), o viena – tiesiai iš valstybės biudžeto

116 Dažniausiai „savos lėšos“ taip pat yra gaunamos iš valstybės biudžeto konkursinio kultūros finansavimo tvarka, tiesiog tokiu atveju organizacijos prisiima atsakomybę konkurse dalyvauti ir pasirūpinti tų lėšų gauti.

per LR kultūros ministeriją.

Penkiais atvejais nominavimo ir skyrimo procedūra viešai neskelbiama. Dar keturiais atvejais minima tik „komisija“, tačiau niekaip nepaaiškinama, kas ir koku principu ją sudaro. Visiškai aiškiai ir išsamiai aprašyta tik Kūrybiškiausios metų knygos ir „Metų knygos“ rinkimų procedūra. Iš dalies aiški Kazimiero Barėno premijos skyrimo procedūra (vis tiek ne iki galo paaiškinta, kas parenka komisijos narius), suprantamas ir tiesmukas LMKA įvardijimas, kad premiją skiria taryba.

Į akis krinta labiausiai kaip tik įvairūs neaiškumai, netikslumai ir nutylėjimai. Remiantis Englisho išvalgomis, premiją steigiantis asmuo ar institucija, ją skirianti komisija ir į ją surinktos asmenybės, galiausiai premijos suma, ypač jei ji žūliai maža ar pasakiškai didelė, gali labai padėti didinti premijos žurnalistinį kapitalą ir šitaip leisti jai sėkmingiau siekti jos sumanytojų tikslų – t. y. kapitalo konvertavimo. Jei visu tuo nesinaudojama, galima nujausti, kad šiomis premijomis kapitalo konvertavimo nesiekama, kad jų tikslai kokie nors kiti.

Įdomu, kad iš tikrųjų 2 lentelėje trūkstama informacija nėra tyčia slepiama. Telefonu apklausti savivaldybių kultūros (ar atitinkamų) skyrių darbuotojai, prisistatę kaip atsakingi už premijas ar bent šį tą apie jų teikimą žinantys, beveik visais atvejais paaiškino, kas sudaro komisiją. Be savivaldybės darbuotojo ar darbuotojų, į ją kartais įeina vietos bendruomenės atstovas (pavyzdžiui, bibliotekininkas ar mokytojas; skiriant Augustino Griciaus premiją, dalyvauja Šiaulių universiteto dėstytojai) ir beveik visada – LRS arba jos vietinio skyriaus deleguoti atstovai. Svarbu pabrėžti, kad premijų nuostatai neįpareigoja savivaldybių atstovų bendradarbiauti būtent su LRS. Logiška, kad jos jaučia poreikį į komisiją įtraukti ką nors, kas formaliai galėtų būti laikomas literatūros ekspertu, ir nėra nepagrįsta to tikėtis iš Rašytojų sąjungos. Tačiau šitaip Rašytojų sąjunga įgyja galimybę skirstyti beveik visas literatūros premijas Lietuvoje, kitaip sakant, beveik visas premijos atsiduria vienoje rankose. Esama nemenko pagrindo įtarti, kad būtent tuo galima

paaikinti ir didžiausią lietuvišką neatitikimą su įprastais premijų dėsniumais – tai, kad Lietuvoje labai retai laimima daugiau negu viena literatūros premija. Verta atkreipti dėmesį ir į tai, kad dviem premijoms, kurių komisijos sudarymo, nominacijų ir laureato rinkimų procedūra pati aiškiausia ir skaidriausia bei niekaip formaliai nesusieta su LRS, – „Metų knygos“ rinkimams ir Kūrybiškiausios knygos, arba LLTI, premijai – tokie dėsniumai kaip tik būdingi: jos, tiesa, gana retai atitenka tam pačiam laureatui, tačiau „penketuke“ ir „dvyliktuke“ pasikartojimų pasitaiko beveik visada, ir net ne po vieną. Šioms premijoms taip pat būdinga ir pati didžiausia sklaida, pradedant jau vien tuo, kad jos teikiamos didžiausiame kasmetiniame literatūros renginyje – Vilniaus knygų mugėje. Englishas pabrėžia „festivalio“ elemento reikšmę premijai, šiuolaikinių kultūros premijų šaknis apčiuopdamas būtent senovės Graikijos menų varžybose¹¹⁷.

Šitaip suprantant premijas, jose svarbus pasidaro ir konkurencijos elementas, nesunkiai palyginamas su sportu. „Metų knygos“ ir LLTI premijų atveju (kaip ir kitų, aptariamų Englisho) šią funkciją atlieka viešai ir iš anksto skelbiamas nominacijų sąrašas. „Metų knygos“ atveju visuomenė ne tik gali, bet ir yra intensyviai raginama balsuoti, šitaip užtikrinant dar didesnę sklaidą, suteikus galimybę įsitraukti. Ko gero, panašų dalyvavimo ir įsitraukimo jausmą stambiausių ir garsiausių pasaulinių premijų atveju suteikia lažybų bendrovių priimami statymai, t. y. galimybė jei ne balsuoti, tai bent spėlioti. Nors „Kūrybiškiausių knygų“ dvyliktukas kol kas nėra atsidūręs lažybų bendrovių akiratyje, paskelbtas viešai ir pasirūpinus, kad atsidurtų nacionalinėje žiniasklaidoje, o ne tik formaliai LLTI interneto svetainėje, jis taip pat suteikia galimybę spėlioti (ne tik „sirgti“ už savo mėgstamiausią knygą, bet ir mėginti numatyti, kaip spręs ir kuo vadovausis komisijos nariai) ir šitaip užsitikrina sklaidą ir susidomėjimą. Kitaip sakant, premijos steigėjas ar teikėjas turėtų būti suinteresuotas skelbti nominacijų sąrašą, nes tai didina premijos žinomumą. Kodėl tuomet panaši į „dvyliktuko“ procedūra netaikoma visoms premijoms?

117 James F. English, *op. cit.*

Englishas taikliai pastebi, kad premijų steigėjai dažnai neįvertina administracinio ir komisijos darbo krūvio ir toks darbas lieka per menkai apmokamas, o dėl to arba nudirbamas atmestina, arba apskritai nepageidaujamas. Tačiau jis aptaria atvejus, kai nominacijų plūsta daug daugiau, negu steigėjo tikėtasi. Keli požymiai rodo, kad Lietuvoje gali būti ir priešingai.

Pirma, beveik visų premijų nuostatuose punktas apie nominavimą suformuluotas kiek įmanoma plačiau – nominuoti gali bet kokie fiziniai ar juridiniai asmenys, bet kokios įstaigos ar organizacijos, net patys autoriai. Petro Cvirkos premijos nuostatuose net įrašyta, kad komisija turi teisę svarstyti knygas, kurių jai niekas nepasiūlė. Antra, vis daugiau premijų imama teikti ne kasmet, o tik kas antrus metus, o atskirais atvejais ir dar rečiau, dažniausiai motyvuojant tuo, kad „neparašoma“ ar „neišleidžiama“ užtektinai „gerų“ knygų¹¹⁸. Trečia, esama viešai prieinamų žinių bent apie du atvejus, kai premija nebuvo paskirta, nes komisija nepritarė vienintelei kandidatūrai, pasiūlytai LRS: 2009 m. Gabrielės Petkevičaitės-Bitės premija¹¹⁹ ir 2013 m. Antano Baranausko premija¹²⁰.

Kitaip sakant, jei neskelbiamos nominacijos ir apskritai nesistengiama viešinti premijos teikimo procedūrų, galima įsivaizduoti dvi to priežastis, kurios viena kitai neprieštaruoja, o galbūt viena kitą netgi papildo. Pirma, premijos iš tikrųjų nėra teikiamos skaidriai, nominacijų jos iš tikrųjų nepritraukia, o lemiamas balsas komisijose, net jei ir sudarytose skirtingų regionų savivaldybių, vis tiek priklauso Lietuvos rašytojų sąjungai, šitaip įgyjančiai galią skirstyti didžiąją dalį literatūros premijų. Antra, premijos, nors

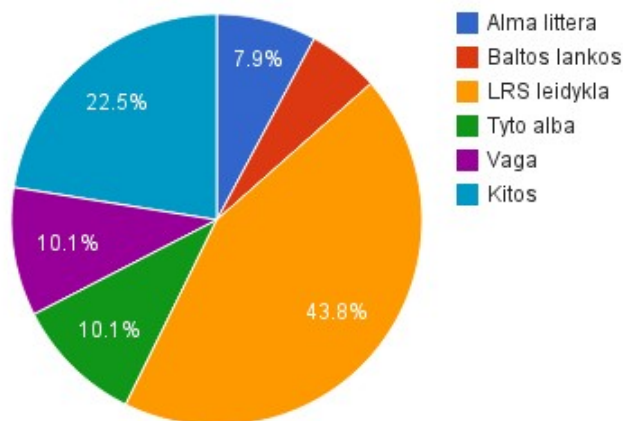
118 Pavyzdį žr.: Virginijus Gasiliūnas, „Visiškai tarp kitko: apie premijas“, *šis tas apie šį tą*, 2014-01-13 (<http://virginijusg.blogspot.com/2014/01/570-visiskai-tarp-kitko-apie-premijas.html>; 2015-01-21).

119 Daiva Baronienė, „Premijos vertų rašytojų nerado“, *Lietuvos žinios*, 2009-06-19 (<http://www.delfi.lt/pramogos/kultura/premijos-vertu-rasytoju-nerado.d?id=22722250>; 2015-01-21).

120 „Šiais metais A. Baranausko literatūrinė premija nebus paskirta“, *Anykštėnas.lt*, 2013-10-30 (http://anykstenas.balsas.lt/naujienos/naujienos_/siais-metais-a.-baranausko-literaturine-premija-nebus-paskirta-72/; 2015-01-21).

ir finansuojamos viešais pinigais, nors ir teikiamos bent formaliai viešame renginyje, iš tikrųjų yra laikomos ne viešu, o tam tikros uždaros bendruomenės, apytiksliai ir bent jau instituciškai sutampančios su LRS, reikalavimu. Tokiame kontekste į akis krinta ir tai, kad LRS leidyklos išleistos knygos premijas laimi daug dažniau už kitų:

Premijomis apdovanotos knygos pagal leidyklas

4.5 pav. Premijomis apdovanotos knygos pagal leidyklas

Žinoma, vis tiek logiška klausti: jei tokios premijos pačios nepatraukia niekieno dėmesio ir yra skiriamos knygoms, kurios irgi nepatraukia niekieno dėmesio, ir jei įmanoma parodyti, kad niekieno dėmesio jomis ir nesiekama, o gal net priešingai, didžiosios visuomenės dalies dėmesys niekinamas – ar premija tuomet vis tiek lieka „kapitalo konvertavimo“ priemone, ar galima įvardyti kokį nors kitą tikslą, kurio ja siekiama? Šiuo požiūriu itin įdomus pavyzdys yra Jurgio Buitkaus literatūros premija. Ją įsteigė velionio rašytojo Jurgio Buitkaus našlė Ineza Juzefa Janonė, norėdama ne tik įamžinti vyro atminimą, bet ir „nors minimaliai padėti, nors [...] viltį palaikyti“ tiems, „kurie yra nežinomi, kurie neprisiplakę prie to elito, ar kitais būdais yra siejami

visokių kitokių saitų, kurie nėra Rašytojų sąjungos nariai, bet jie rašo, atsidūrę visokiausiose labai sudėtingose situacijose¹²¹. Premija, tiesa, netruko atsidurti po LRS sparnu – apie ją skelbiama LRS interneto svetainėje ir būtent šiuo adresu priimamos nominacijos, o komisiją sudaro LRS nariai. Tačiau išliko nuostata „palaikyti viltį“ – nepavyko aptikti viešai skelbiamų oficialių premijos nuostatų, tačiau skelbime nurodoma, kad „skiriant premiją, bus atsižvelgiama į tai, kad kandidatas nėra sykiu nėra sulaukęs rimtesnio dėmesio bei materialinio paskatinimo“¹²². Nors kitų premijų nuostatuose panašių kriterijų nenurodoma, o kartais net priešingai, pabrėžiama, kad laureatai gali būti nominuoti ir laimėti premiją ir kitą kartą, tai, kaip retai Lietuvoje tas pats autorius laimi daugiau negu vieną premiją (gausiai, įskaitant Nacionalinę kultūros ir meno premiją, apdovanoti Vanda Juknaitė ir Henrikas Algis Čigriejus yra laimėję vos po 6) ir kaip dažnai apdovanojamos atgarsio nesulaukusios arba beveik nesulaukusios knygos, leidžia manyti, kad iš tikrųjų dauguma premijų Lietuvoje yra „paguodos prizai“, saviškių bendruomenės įvertinimas, pripažinimas ir „materialinis paskatinimas“ tiems, ko neįvertina niekas kitas. Tai reikštų, kad premijų paskirtis labiausiai atitinka ketvirtąją Squires išskirtą funkciją – pačios literatūrinės produkcijos skatinimą nepalankiomis sąlygomis. Ko gero, premijas teikianti bendruomenė jaučiasi gyvenanti ir visomis išgalėmis besistengianti išlikti sąlygomis, kurias laiko labai nepalankiomis, tačiau pati nesutinka dalyvauti „kapitalo mainuose“ su kitomis visuomenės grupėmis.

Atgarsio nesulaukusios knygos

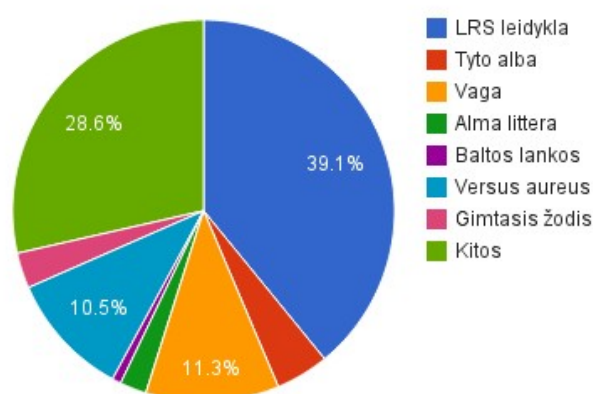
Galiausiai prasminga atkreipti dėmesį ir į pačias atgarsio nesulaukiančias knygas ir pamėginti jų turinyje išvelgti tendencijas, kurias būtų galima laikyti

121 Monika Petrulienė, „Įsteigta nauja J. Buitkaus rašytojų premija“, *Kauno diena*, 2014-04-08 (<http://kauno.diena.lt/naujienos/laisvalaikis-ir-kultura/kultura/isteigta-nauja-j-buitkaus-rasytoju-premija-317876#.VNCZMy58vLU>; 2015-02-03).

122 Žr. skelbimą LRS interneto svetainėje: <http://www.rasytojai.lt/lt/zinotina/45-naujienos/570-jurgio-buitkaus-literaturine-premija>.

konkrečiomis institucionalizuoto skonio apraiškomis. Menko skaitomumo knygų, apie kurias nėra paskelbta mokslininkų publikacijų, bet kurių leidybai skirta valstybės parama, aptikta 133. Iš jų 17 yra laimėjusios bent vieną literatūros premiją. Svarbu pažymėti, kad 15 yra išleistos 2012 metais, o 6 iš jų nė karto nebuvo pasiskolintos iš bibliotekų – labai tikėtina, jog duomenų rinkimo metu bibliotekos tiesiog nebuvo spėjusios jomis apsirūpinti. Pagal leidyklas jos pasiskirsto šitaip:

Atgarsio nesukėlusios knygos pagal leidyklas

4.6 pav. Atgarsio nesukėlusios knygos pagal leidyklas

Pirmoji lengvai pastebima šių knygų tendencija yra formali. 53 atgarsio nesulaukusios knygos (beveik 40 %) yra trumposios prozos, o romanai – 44 (33 %). Visoje imtyje romanai sudaro 56 proc., o trumposios prozos rinkiniai – tik 24 proc. Tokia tendencija – kad romanai skaitytojų daug labiau mėgstami negu apsakymai ar novelės – yra gerai žinoma pasaulinėje leidyboje, esama įvairių svarstymų, kodėl taip yra¹²³, tačiau šiam tyrimui svarbu tik tai, kad lietuviška padėtis šia prasme niekuo ne išskirtinė.

Dalis atgarsio nesukėlusių knygų – populiarių ir pripažintų autorių,

123 P vz., Lorin Stein, Sadie Stein, „The State of the Short Story“, *Publishers Weekly*, 2012-10-26 (<http://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/industry-news/tip-sheet/article/54509-the-state-of-the-short-story.html>; 2015-02-03).

pavyzdžiui, Kunčino, Kunčiaus, Melniko, Gutausko, Kanovičiaus ir t. t. kūriniai. Visai suprantama, kad tokiems autoriams pasitaiko išleisti vieną kitą mažiau dėmesio patraukiančią knygą, ypač jei jie labai produktyvūs, ir sykiu nėra jokio pagrindo tvirtinti, kad tokios knygos buvo paremtos nepelnytai, mat jei parama skirstoma „leidybiniais projektams“, o ne jau parašytoms knygoms, ligtolinė autoriaus svarba ir žinomumas yra visai teisėti kriterijai ją skirti.

Taip pat nesunku suprasti, kodėl atgarsio nesulaukia debiutai. Dažnas iš jų yra ir vienintelė autoriaus knyga – kitaip sakant, žmogus pamėgino kurti literatūrą, bet nepasisekė, tačiau, ko gero, neverta manyti, kad pradedantys rašytojai ar tik mėginantys jais tapti nenusipelno tokios galimybės. Be valstybės paramos tokia galimybė, tikėtina, būtų daug sunkiau prieinama, mat leidyklos taip pat supranta, kad, imdamosi leisti nežinomą autorių, jos rizikuoja kartu su juo, o parama tokią riziką sumažina. Juolab kad tokia rizika tikrai gali ir pasiteisinti: net ir labiausiai pripažintų autorių daugiausiai dėmesio paprastai sulaukia ne pirmieji ir net ne ankstyvieji kūriniai.

Norint tiksliai identifikuoti ir apibrėžti dar vieną kategoriją, prireiktų papildomo tyrimo, tačiau esama pagrindo įtarti, kad tarp atgarsio (neva) nesulaukiančių atsiburia ir tai, ką būtų galima pavadinti kontrkultūrine ar bent jau labai nišine literatūra. Jai būtų galima priskirti tokius autorius kaip Tomas Arūnas Rudokas, Arūnas Spraunius, Kęstutis Zubka, Tomas Staniulis. Šie ir panašūs autoriai gana aiškiai buriasi apie leidyklą *Kitos knygos*. Tai drastiški literatūros eksperimentai, kuriems būdingos nešvankybės, pornografiniai elementai, visokių gyvenimo pakraščių ir padugnių aprašymai, dažnai net su pasimėgavimu – kitaip sakant, demonstratyvios pastangos visų pirma eiti „prieš srovę“. Iš dalies būtų galima moralizuoti, kad ėjimas prieš srovę savaime nebūtinai yra skaitytojams svarbi literatūros vertybė, jei juo nieko neteigiama ar tiesiog neturima ko įdomaus pasakyti. Tačiau žvelgiant plačiau, teisinga manyti, kad visoje literatūros įvairovėje turėtų būti vietos ir tokioms knygoms, jei manome, kad apskritai eksperimentavimas gali būti pavadintas,

anot Daugirdo, „gyvybe ir aktualumu“. Juolab kad *Kitos knygos* ir jų autoriai vis dėlto turi tam tikrą bendruomenę – net jei nedidelę statistiškai, tai pakankamai gyvą ir veiklią kultūros lauke.

Dar viena nedidelė dalis autorių nesulaukia atgarsio, kai atsiduria „ne savo rogėse“. Gintarė Adomaitytė ar Gendrutis Morkūnas yra žinomi ir mylimi vaikų rašytojai, suaugusiems rašantys daug rečiau ir, pasirodo, daug mažiau sėkmingai. Labai panašiai neretai nutinka ir poetams, ypač jei jie imasi rašyti dienoraščius, atsiminimus ar eseistiką. Į tokioms knygoms skiriamą paramą galima žiūrėti skeptiškai, bet tenka pripažinti, kad tam tikra prasme ji vis dėlto atitinka „kultūrinio aktualumo“ kriterijų.

Tačiau apskritai kaip tik autobiografiškumas yra pagrindinis atgarsio nesulaukiančių knygų bendras vardiklis. Dauguma jų, net jei vadinamos romanais, apysakomis, apsakymų rinkiniais, yra autobiografinės ir (arba) paremtos keliasdešimties metų senumo atsiminimais (ypač mėgstama pasakoti apie savo vaikystę). Be to, jų autobiografiškumas anotacijose pabrėžiamas kaip privalumas. Problema ta, kad visi autobiografiniai žanrai atgarsio prasme yra patys jautriausi žurnalistiniam kapitalui: prisiminimų knygos specialistų apskritai beveik visai nedomina, o skaitytojus patraukia tik tuomet, jei autorius jau yra žinomas ir mėgstamas, jo gyvenimas išskirtinis, o apie jį pasakojama smagiai ir įtraukiančiai (bene ryškiausias pavyzdys – Galina Dauguvietytė). „Sodrios kalbos“, dažnai minimos tokių knygų anotacijose, nepakanka nei skaitytojui, nei specialistui patraukti, o nostalgija savo vaikystei gimtajame kaime, žinoma, suprantama, tačiau nėra jokios priežasties, kodėl ji turėtų būti įdomi nepažįstamam žmogui.

Kaimas ir gyvenimas kaime sovietmečiu ar net tarpukariu – taip pat dažna tokių knygų tema. Tai nesunku suprasti, turint galvoje, kaip vėlai ir staiga visi lietuviai, ne tik rašytojai, susikraustė į miestus: jei pasakojama apie savo gyvenimą ar bent remiamasi asmenine patirtimi, statistiškai rašyti apie kaimą beveik neišvengiama. Įdomu, kad kaip tik kaimo (žemės, gamtos) garbstymą Daugirdas įvardija kaip vieną didžiausių išsaugojimo kultūros

„amžinųjų vertybių“, jos šaknis aptikdamas sovietmetyje:

Lietuvių savimonei sovietmečiu buvo svetimas industrializuotas ir mechanizuotas miestas. Stipriausia pasyvios rezistencijos forma buvo kaimiško gyvenimo, saugančio autentiškas „natūralaus“ žmonių bendravimo vertybes, iškėlimas. Mokiniai mokyklose pagal privalomas mokymo programas buvo supažindinami su lietuvių rašytojų kūriniais, kuriuose išmoningai vaizduojamas paprasto žmogaus ryšys su gamta bei „gamtiški“ žmonių tarpusavio santykiai. Iš jų buvo galima išskaityti, kad atsitraukimas nuo „natūralių“ vertybių reiškiasi autentiško santykio su žmonėmis nutraukimu bei žmogiškos savasties praradimu.¹²⁴

Žinoma, didžiausia problema ta, kad „industrializuotas ir mechanizuotas miestas“ daugumai lietuvių šiandien nebėra svetimas. Priešingai, vis labiau svetimas jiems darosi kaimas, o ypač sovietinis, mat dabartinėje Lietuvoje net ir kaimo žmonių gyvenimas vis dėlto yra pasikeitęs. Tad su tokiais prisiminimais ir ilgesiu skaitytojai tiesiog negali tapatintis arba, kitaip sakant, jiems stinga „gyvybės ir aktualumo“. Nes argi „gyvybe“ gali trykšti žmogus, kuriam per keletą dešimtmečių neatsitiko nieko įdomesnio už vaikystės jaudulius ir nuotykius?

Tokie kaimiški atsiminimai ar jais pagrįsti apsakymai ir romanai sudaro bene didžiausią dalį atgarsio nesulaukiančių knygų, ir apie juos turbūt drąsiausia būtų pasakyti, kad paramos skirstymo kriterijų (ypač jei juose mėgintume išvelgti viešąjį interesą) jie neatitinka. Yra dar dvi kategorijos knygų, dėl kurių paramos tikslingumo taip pat galima suabejoti.

Pirmoji – net ne rinkiniai, o kratiniai, į kuriuos sudedamos apybraižos, dienoraščių ištraukos, periodiniuose leidiniuose spausdinti esė ar straipsniai, imti ir duoti interviu. Iš esmės tai – knygos-paminklai, dažnai rengiamos pagyvenusių autorių, bet dažniausiai vis dėlto „prie gyvos galvos“. Su jomis susijusios panašios problemos kaip ir su prisiminimais: jeigu pats autorius neturi pakankamai žurnalistinio kapitalo, jis negali būti įdomus skaitytojams, o

¹²⁴ Tomas Daugirdas, *op. cit.*, p. 96.

specialistų nedomina beveik *a priori*.

Antroji – tai, kas paprastai vadinama „esė“ arba „publicistika“, bet iš tikrųjų teisingiau turėtų būti vadinama „pamokslais“. Jų bėda dažniausiai yra tai, kad pamokslautojai neturi kuo daugiau pasiremti kaip tik savo asmenybės svoriu: jų įžvalgos dažnai paviršutiniškos, o argumentacija silpna. Turbūt dar labiau jų patrauklumui kenkia tai, kad jie dažniausiai nieko neteigia, o tik smerkia, piktinasi arba apgailestauja. Savaime toks pamokslavimas nebūtinai turi būti niekam nereikalingas, net priešingai – jis labai paplitęs periodinėje spaudoje, televizijoje, radijuje, tačiau tokių knygų autoriams ir vėl pristinga žurnalistinio kapitalo konkuruoti su masine žiniasklaida.

Apskritai atgarsio nesulaukiančių knygų trūkumus taikliai apibendrina Castor & Pollux recenzija vienai iš jų (iš esmės tinkama visoms):

Nėra nieko nuobodesnio, kaip skaityti apsakymus apie rašytojus ir paskui pačiam apie tai rašyti, t. y. vienaip ar kitaip pačiam tapti rašytoju. Nes rašytojai – neįdomiausi žmonės pasaulyje, dažniausiai gyvenantys savo vaizduotės rėmuose arba vampyriškai siurbiantys kitų žmonių išgyvenimų materiją. Retas iš jų yra patyręs ką nors įdomaus, tikrai verto plunksnos, fundamentaliai išsilavinęs ar bent jau nusimanantis apie žmogaus psichologiją. Dažniausiai rašytojai nenusimano net apie literatūrą, ką ir kalbėti apie rimtą domėjimąsi kitų menų teikiamomis iliuzinėmis apgaulėmis. Rašytojas – tai žmogus, kuris stovi, o gyvenimas eina pro šalį. Todėl rašyti apie rašytojus – tas pats, kas rašyti apie rašymą, t. y. tautologinė nesąmonė.¹²⁵

Meno kūrėjų ir jų organizacijų įstatymas

Nesant atgarsio nesukeliančių knygų atlikimo protokolų, tenka ieškoti kitokios medžiagos, rodančios jų vertinimą. Meno kūrėjų santykius su valstybe Lietuvoje reglamentuoja Meno kūrėjų ir jų organizacijų įstatymas¹²⁶. Nuo nepriklausomybės paskelbimo yra parengtos 4 šio įstatymo redakcijos.

125 Castor & Pollux, „Kolchozas be kaimo“, *Šiaurės Atėnai*, 2007-08-18.

126 Lietuvos Respublikos meno kūrėjo ir jų organizacijų įstatymas (Lietuvos Respublikos meno kūrėjo ir meno kūrėjų organizacijų statuso įstatymas) (Žin., 1996, Nr. 84-2002; 2004, Nr. 153-5573; 2010, Nr. 137-7002).

Jakonytė¹²⁷, išsamiai aptardama pirmosios redakcijos atsiradimo aplinkybes, konstatuoja ir tai, kad įstatymas nuo pat pradžių buvęs problemiškas:

Legitimavęs tvirtesnes literatūros lauko pozicijas bendrajame politinės galios lauke, kartu šis įstatymas sukūrė prielaidas konfliktams literatų bendruomenės viduje, nes valstybiniu lygiu įteisino ne tik menininką apskritai, bet ir stambiausias kūrybines organizacijas (didžioji teksto dalis kalba būtent apie jų veiklą ir teises). Jos įsitvirtino kaip „ekspertinės“ instancijos, kone monopolizuojančios profesionalaus meno apibrėžimą, bei kaip išskirtiniai tarpininkai derybose su Vyriausybe dėl kūrybos rėmimo programų, stipendijų ir t. t. Į juridinių lygmenį pakeliami ir meno kritikai, nes jie turi teisę suteikti „profesionalumo“ prabą, reikalingą menininko „statusui“ įgyti.¹²⁸

Toks pastebėjimas teisingas ir nesunkiai patvirtinamas pačių lauko dalyvių atsiliepimais¹²⁹, tačiau įdomu tai, kad visos Jakonytės įvardijamos problemos iš tikrųjų kyla dėl to, kad pats įstatymo tekstas yra prieštaringas ir dėl to įstatymą įgyvendinti labai sunku ar net neįmanoma.

Pirmosiose dviejose įstatymo redakcijose (1996 ir 1998 m.) nustatyta įstatymo paskirtis iš esmės skiriasi nuo trečiosios ir ketvirtosios redakcijų (2004 ir 2010 m.)¹³⁰. Originali 1 straipsnio formuluotė – „Šis įstatymas nustato socialines garantijas profesionalaus meno kūrėjams, jų organizacijų veiklos pagrindus, turtines teises ir valstybės paramą“ – buvo pakeista į „Šis įstatymas nustato meno kūrėjo ir meno kūrėjų organizacijos statuso suteikimo ir panaikinimo pagrindus ir tvarką“. Aktuali formuluotė, viena vertus, aptakesnė už originaliąją, bet kita vertus, teisingesnė ir geriau paaiškina, kam įstatymas skirtas ir kaip jis turėtų veikti. Apskritai būtent šios formuluotės ir su ja susijusių įstatymo straipsnių keitimas ir yra didžiausias skirtumas tarp įstatymo redakcijų, o pagrindinė permaina įvyko tarp antrosios ir trečiosios redakcijos.

127 Loreta Jakonytė, *op. cit.*, p. 97–102.

128 *Ibid.*, p. 100.

129 *Ibid.*, p. 101–104. Minimas net kultūros ministro Arūno Bėkštos „pasislinkusių prioritetų“ pripažinimas.

130 Šiame tyrime, aptariant įstatymo redakcijos pokyčius, neatsižvelgiama į tai, kad kai kurios pataisos galėjo priklausyti nuo kitų teisės aktų ar teisėkūros aplinkybių.

Toliau pamėginsime išsamiau pažvelgti į kiekvieną redakciją ir išnagrinėti, kas įstatymu reglamentuojama, o ko reglamentuoti nepavyksta.

Originalioji įstatymo redakcija, įdėmiau įsiskaičius, atrodo mažiausiai apgalvota ir, kaip pastebi Jakonytė, labiausiai skirta meno kūrėjų organizacijų turinėms teisėms reglamentuoti. 2 straipsnyje apibrėžiamos tik dvi įstatyme vartojamos sąvokos: meno kūrėjas ir meno kūrėjų organizacija (trečiojoje redakcijoje tokių sąvokų – penkios, o aktualioje – šešios). „Meno kūrėjas“ apibrėžiamas labai glaustai: „asmuo, kuriantis meno vertybes“. Tačiau įgyti meno kūrėjo statusą jis gali tik jei jo kūryba yra „profesionali, t. y. nemėgėjiška, aukšto meistriškumo“ (3.1). Kitaip sakant, nuo pat pirmosios redakcijos matyti mėginimas įstatymu kokybiškai skirstyti meno kūrėjus. Kokybė – „estetinė vertė“ ar „profesionalumas“ – mėginama apibrėžti remiantis pripažinimu: „aukštos kvalifikacijos vertintojų“ atsiliepimais, premijomis, naryste meno kūrėjų organizacijose. Nuo pirmosios redakcijos meno kūrėjo statusą leidžia įgyti ir pedagoginė veikla bei akademiniai laipsniai, matyt, visų pirma turint galvoje teatro, muzikos ir dailės aukštųjų mokyklų dėstytojus. Tačiau pirmojoje redakcijoje apskritai nekalbama apie statuso įgijimo, o juolab jo netekimo tvarką. Remiantis 3 straipsniu, statusas tiesiog automatiškai įgyjamas, vos gavus premiją ar įstojus į organizaciją. Statusas taip pat neturi jokių padarinių: daugiau niekur įstatymo tekste jis apskritai nėra minimas.

4 įstatymo straipsnyje tiesiog konstatuojama, kad meno kūrėjų socialinės garantijos nustatomos „pagal įstatymus“. Panaši struktūra būdinga ir beveik visiems likusiems straipsniams: jie neva reglamentuoja organizacijų veiklą ir turta, tačiau arba juose pačiose nurodoma į kitus įstatymus ar dokumentus, arba juose minimos teisės ar galimybės yra numatytos kitų įstatymų, kurių požiūriu meno kūrėjų organizacijos nėra niekuo išskirtinės (pavyzdžiui, teisė steigti įmones ar turėti nekilnojamojo turto). Vienintelis bent kiek konkretesnis atrodo 10 straipsnis, kuriame nurodoma, kad meno kūrėjų organizacijos perima iki Nepriklausomybės paskelbimo joms priklausiusį turta, tačiau net ir šis

klausimas neabejotinai turėjo iškilti ir daugybei kitų įvairių sričių organizacijų ar institucijų, todėl taip pat galėjo būti sprendžiamas, remiantis vienodais principais.

Antroji įstatymo redakcija nuo pirmosios skiriasi tik kai kuriomis pakeistomis formuluotėmis, bet ne turiniu. Tarp pakeistų formuluočių – „meno kūrėjo“ apibrėžimas: dabar jis gali būti tik „fizinis asmuo“, be to, prie kūrybos priskirtas ir meno kūrinių atlikimas, tačiau abu patikslinimai smulkūs ir savaime suprantami.

Užtat trečioji redakcija kinta daug ryškiau. Pati įstatymo paskirtis dabar yra meno kūrėjo ir meno kūrėjo organizacijos statuso suteikimas; tam ir skiriama daugiausiai dėmesio. Visi kitus įstatymus dubliuojantys straipsniai panaikinti, likęs tik glaustas 3 skirsnis, kuriame kalbama apie valstybės paramą menininkams ir jų organizacijoms – ši vis dar reglamentuojama kitais teisės aktais. Daugiau ir pagrindinių sąvokų: be anksčiau apibrėžtų meno kūrėjo ir meno kūrėjų organizacijos, atsiranda ir „meno kūrinys“, „meno kūryba“ bei „profesionalus meno vertintojas“. „Meno kūrėjo“ apibrėžimas papildytas sąlyga, kad meno kūrėjais laikomi tik tie menine kūryba užsiimantys asmenys, kuriems yra suteiktas meno kūrėjo statusas. „Meno kūrinys“ yra „originalus meno kūrybos rezultatas, nepaisant išraiškos būdo ir formos“, o „meno kūryba – veikla, kai sukuriama meno kūriniai arba juos meniškai atliekant, interpretuojant jiems suteikiama nauja meninė vertė“. Norint būti „profesionalių meno vertintoju“, reikalingas aukštasis universitetinis išsilavinimas arba „atitinkamos meno srities vertintojo (menotyrininko, meno filosofo, estetiko) kvalifikacija“ bei „studij[os], straipsni[ai], recenzij[os] šiuolaikinio meno klausimais Lietuvos ar užsienio valstybių meno leidiniuose“.

Antrasis, ilgiausias, įstatymo skirsnis jau daug griežčiau nustato, kaip ir už ką suteikiamas meno kūrėjo statusas. Akivaizdžiausias skirtumas nuo ankstesnių redakcijų – statusas yra formalizuotas ir dokumentuojamas: jį suteikia arba naują narį priimanti meno kūrėjų organizacija, arba specialiai tam suformuota Meno kūrėjų ir meno kūrėjų organizacijų statuso suteikimo taryba,

remdamasi pateiktais dokumentais, o jų sprendimus tvirtina kultūros ministras. Meno kūrėjo statuso dabar galima ir netekti, tiesa, kol kas tik meno kūrėjui mirus arba paaiškėjus, kad meno kūrėjo statusas suteiktas nepagrįstai, t. y. pateikus neteisingus dokumentus. Be to, apie meno kūrėjus, įgijusius statusą, numatoma ir kaupti duomenis (tiesa, tik vardus, pavardes ir asmens kodus, o ne išsamesnius ar labiau susijusius su kūryba) – matyti pastangos bent jau apskaityti, kiek meno kūrėjų esama. Šiek tiek pakinta pagrindo suteikti meno kūrėjo statusą formuluotės ir atsiranda du papildomi punktai: jei asmens kūryba yra aprašyta enciklopedijose arba įtraukta į mokyklų ar universitetų programas ir jei asmens kūrybą išgyja Lietuvos arba užsienio valstybių muziejai ar galerijos.

Ketvirtojoje (aktualiojoje) redakcijoje įstatymo paskirtis lieka ta pati, atsiranda viena papildoma sąvoka – „profesionalusis menas“, kuris yra „originali aukšto meistriškumo ir meninio lygio kūryba, tokia pripažįstama profesionaliųjų meno vertintojų“. Iš kitų sąvokų apibrėžimų pranyksta tokios formuluotės kaip „meninė vertė“, meno kūrėjas meno kūrinius dabar tiesiog „savitai“ kuria ar atlieka. „Profesionalusis meno vertintojas“ vis dar privalo turėti aukštąjį universitetinį išsilavinimą, tačiau trečiosios redakcijos „kvalifikacijų“ atsisakyta – jam tereikia „plėto[ti] pažinimą kultūros ir meno srityje ir skelb[ti] šios veiklos rezultatus monografijose, studijose, recenzijose ir straipsniuose Lietuvoje ir (ar) užsienyje“.

Punktai, pagal kuriuos suteiktinas meno kūrėjo statusas, jau septyni. Aprašymas enciklopedijoje nebėra pagrindas įgyti meno statusą, kitų punktų nežymiai kinta formuluotės, susijusios su pakitusiomis pagrindinėmis sąvokomis. Be daktaro mokslinio ir docento pedagoginio laipsnio, vertinantieji ar analizuojantieji meno kūrybą dabar taip pat gali įgyti meno kūrėjo statusą, jei šį darbą dirba bent penkerius metus. Naujas punktas (7) leidžia įgyti meno kūrėjo statusą tiems, kas „individualiai ar su kūrėjų kolektyvu buvo atrinkt[i] ir atstovavo Lietuvai tarptautinį pripažinimą turinčiuose profesionaliojo meno renginiuose“.

Meno kūrėjo statuso suteikimo tvarka iš esmės nekinta – jis automatiškai suteikiamas naujiems meno kūrėjų organizacijų nariams arba Tarybos, sudaromos labai panašiais principais, kaip ir trečiojoje redakcijoje. Užtat prarasti statusą galima ne vien dėl to, kad jis suteiktas remiantis klaidingais dokumentais, bet ir dėl dar dviejų priežasčių: „kai teismas nustato kūrybos plagijavimo faktą“ ir „kai meno kūrėjo kūrybinės veiklos rezultatų sklaida nepastebima visuomenės kultūros raidoje“.

Pati didžiausia aktualiosios redakcijos naujovė yra 12 straipsnyje nustatyta Meno kūrėjų socialinės apsaugos programa, kurios paskirtis – „skirti paramą mažas ir nereguliaras pajamas gaunantiems meno kūrėjams, taip pat meno kūrėjams, patiriantiems kūrybinės prastovas“. Pagaliau sukonkretinamas ir praktiškai įgyvendinamas originaliojoje įstatymo redakcijoje numatytas tikslas nustatyti socialines garantijas meno kūrėjams. Taip pat visiškai naujas ir Ketvirtasis skirsnis, aptariantis Meno kūrėjų organizacijų asociaciją, vienijančią meno kūrėjų organizacijas, – ankstesnėse redakcijose tokia asociacija nebuvo minima, tik pačios meno kūrėjų organizacijos. Tokiai asociacijai perleidžiamos eksperto ir tarpininko tarp menininko ir valstybės funkcijos, anksčiau priskirtos meno kūrėjų organizacijoms, be to, tos funkcijos labai sukonkretintos – pavyzdžiui, „atlikti eksperto funkcijas profesionaliojo meno klausimais teismuose ir kitose institucijose“.

Toks įstatymo turinys ir jo raida kelia tris pagrindines problemas:

1. mėginimo teisiškai reglamentuoti meno vertę ir įstatymiškai skirstyti menininkus pagal jų kūrybos kokybę ar vertę;
2. meno kūrybos ir jos vertinimo funkcijų neatskyrimo;
3. atskaitomybės stokos.

Jos išsamiau aptariamos atvirkštine tvarka – nuo konkretnės prie sunkiau apčiuopiamos.

MkiJOĮ problemos

Kadangi pagal įstatymą valstybė įsipareigoja remti meno kūrėjų bei jų

organizacijų veiklą (tiesiogiai, per stipendijas ar premijas ir pan.) ir užtikrinti socialinę apsaugą, iš pirmo žvilgsnio atrodo visai pagrįstas jos lūkestis kelti ir tam tikrus reikalavimus menininkams, į tokią paramą pretenduojantiems. Pagal aktualiąją įstatymo redakciją tie reikalavimai yra susiję visų pirma su kūrybos sklaida ir poveikiu visuomenei, matuojamu regimais ir pakankamai apčiuopiamais pripažinimo ženklais – premijomis, įtraukimu į mokyklų programas, dalyvavimu meno renginiuose užsienyje. Tokius pripažinimo ženklus įmanoma tiksliai stebėti ir registruoti (sudėtingiausia turbūt būtų su monografijomis, recenzijomis straipsniais ir kt. publikacijomis – bet vis tiek nebūtų neįmanoma), tačiau įstatymas nenumato tokios funkcijos: tereikia pateikti bent vieną pripažinimo pavyzdį, prašant suteikti meno kūrėjo statusą, tačiau jį įgijus, iš esmės to nebereikalaujama.

Nepaisant to, aktualiojoje redakcijoje numatyta, kad galima netekti meno kūrėjo statuso, „kai meno kūrėjo kūrybinės veiklos rezultatų sklaida nepastebima visuomenės kultūros raidoje“, tačiau niekaip tiksliau neapibrėžiama, kokie „visuomenės kultūros raidos“ rodikliai turėtų būti fiksuojami, kokio masto turi būti „kūrybinės veiklos rezultatų sklaida“, kad ją būtų galima laikyti „pastebima“, o svarbiausia – kas turėtų sekti ir „visuomenės kultūros raidą“, ir „kūrybinės veiklos rezultatų sklaidą“. Panašios funkcijos vėlesnėse redakcijose buvo numatytos meno kūrėjų organizacijoms (originalioje redakcijoje 6 straipsnis: Meno kūrėjų organizacijos teisės apima „inform[avimą] apie savo veiklą“ ir „visuomenės informavimo priemonių [steigimą]“, trečiosios redakcijos Antrojo skirsnio 2 straipsnis apie meno kūrėjų organizacijos statuso suteikimo pagrindus numato, kad „asociacija [pretenduojanči į meno kūrėjų organizacijos statusą] rūpinasi meno kūrinių prieinamumu visuomenei“), o aktualioje redakcijoje Meno kūrėjų organizacijų asociacijai priskiriamos jau nebe teisės, o funkcijos „atlikti meno kūrybos plėtros ir sklaidos stebėseną“ bei „kaupiti informaciją ir statistinius duomenis, susijusius su meno kūrėjais, jų organizacijomis Lietuvoje ir užsienyje“. Tačiau panašu, kad Lietuvos meno kūrėjų asociacija tik skelbia apie įvairius

kultūrinius renginius, bet tikrų duomenų apie meno kūrėjo statusą turinčių asmenų kūrybinę veiklą ir jos sklaidą nekaupia¹³¹.

Dar daugiau: patį meno kūrėjo statusą suteikia arba meno kūrėjo organizacija, priimdama naują narį, arba Meno kūrėjo ir meno kūrėjų organizacijos statuso suteikimo taryba. Šią Tarybą sudaro 7 nariai: visos statusą turinčios organizacijos deleguoja po vieną kandidatą, iš kurių kultūros ministras atrenka 5 meno kūrėjus (skirtingų sričių) ir 2 profesionalius meno vertintojus. Kitaip sakant, Tarybą taip pat *de facto* sudaro meno kūrėjų organizacijos. Kultūros ministras tvirtina Tarybos arba organizacijos sprendimą suteikti meno kūrėjo statusą, tačiau įstatymas nenumato jokio pagrindo, dėl kurio ministras galėtų atsisakyti jį tvirtinti.

Galiausiai meno kūrėjų organizacijų asociacijai patikėta ir funkcija „atlikti eksperto funkcijas profesionaliojo meno klausimais teismuose ir kitose institucijose“. Tačiau iš jos teisių pirmoji yra „atstovauti savo narių interesams ir juos ginti“. Kuriai iš šių dviejų savo galių asociacija teikia pirmenybę, išraiškingai rodo 2013 m. LMKA veiklos ataskaitos paskutinė pastraipa¹³²:

Kultūros ministerija derina su kitomis ministerijomis Mecenavimo įstatymą, kuris numatyti galimybę fiziniams asmenims skirti 2 % paramą meno kūrėjams. Finansų ministerija pareikalavo detaliau apibrėžti, kaip netenkama meno kūrėjo statuso pagal MKMKO įstatymo 8.3. punktą: „kai meno kūrėjo kūrybinės veiklos rezultatų sklaida nepastebima visuomenės kultūros raidoje“. Laikomės pozicijos, kad teikti pasiūlymus dėl savo nario meno kūrėjo statuso panaikinimo gali tik mūsų asociacijos narės. Kultūros ministerija tam pritaria.

Tad nors pagrindui suteikti meno kūrėjo statusą numatyti iš esmės apčiuopiami kriterijai, daugiau ar mažiau susieti su poveikiu visuomenei, kuri bent iš dalies būtų galima laikyti viešuoju interesu, visa atsakomybė užtikrinti

131 Žr. Lietuvos meno kūrėjo asociacijos interneto svetainę: www.lmka.lt.

132 Lietuvos meno kūrėjų asociacijos prezidento Kornelijaus Platelio ataskaita už 2013 metus [LMKA konferencija], Vilnius, 2014-04-07 (<http://www.lmka.lt/ataskaitos/ataskaita-uz-2013-metus/>; 2014-06-03).

tų kriterijų stebėseną perleista patiems meno kūrėjams per jų organizacijas ir tų organizacijų bendradarbiavimo institucijas (Meno kūrėjo ir meno kūrėjų organizacijos statuso suteikimo tarybą ar meno kūrėjų organizacijų asociaciją), nepaliekant jokiam valstybės atstovui (LR kultūros ministerijai ar kitai panašiai institucijai) galimybės kvestionuoti šią veiklą ir jos rezultatus. Nenumačius jokio modelio ar mechanizmo, kaip ta stebėseną turėtų būti vykdoma, o ypač nenustačius atskaitomybės, kam turėtų būti pateikiami stebėsenos duomenys ir kokie galimi to padariniai, iš tikrųjų duomenys apie meno kūrybos sklaidą ir poveikį tiesiog nėra renkami, o vietoje jų apsiribojama skelbimais ir renginių anonsais. Meno kūrėjų organizacijos, kurių teisė ir pareiga visų pirma yra rūpintis savo narių interesais, nėra ir negali būti tuo pat metu suinteresuotos užtikrinti sąžiningą ir teisingą veikimą įstatymo, kuris joms tą teisę ir suteikia. Glausčiau tariant, MKiMKOI *de facto* prieštarauja sau pačiam: viena vertus, meno kūrėjų organizacijos rūpinasi savo narių interesais, kita vertus, jos privalo užtikrinti, ar jų nariai atitinka įstatymo numatytus meno kūrėjo statuso reikalavimus, nors nustatyti, kad jie tų reikalavimų neatitinka, jos nėra suinteresuotos nei pagal įstatymą, nei pagal sveiko proto logiką.

Įstatymo tekste meno „vertinimui“, ir ypač „profesionaliam“, iš tikrųjų skiriama net labai daug dėmesio. Nuo trečiosios redakcijos įvedama „profesionalaus meno vertintojo“ sąvoka. Trečiojoje redakcijoje „profesionaliam meno vertintojui“ būtina „atitinkamos meno srities vertintojo (menotyrininko, meno filosofo, estetiko) kvalifikacij[a]“, nors tokių „meno vertinimo“ studijų programų Lietuvos aukštosiose mokyklose nesama, o patikslinimas skliausteliuose vis tiek palieka labai daug erdvės interpretacijoms. Tikriausiai dėl panašių priežasčių „kvalifikacijos“ nebereikalaujama aktualiojoje redakcijoje. Joje lieka tik reikalavimas turėti aukštąjį universitetinį išsilavinimą ir skelbti publikacijas kultūros ir meno srityje. „Profesionalus meno vertintojas“, priešingai negu „meno kūrėjas“, nėra „statusas“, kuris būtų suteikiamas kokia nors nustatyta tvarka – tiesiog kiekvienas, viešai skelbiantis, pavyzdžiui, knygų recenzijas ir turintis aukštąjį

universitetinį išsilavinimą, tokiu pripažįstamas automatiškai. Teoriškai tai turėtų reikšti, kad profesionalus meno vertintojas paradoksaliai visai neprivalo būti profesionalus – „profesionalumu“ laikomas tiesiog tęstinumas ir daugiau ar mažiau nuolatinis domėjimasis kultūra ar atskira meno sritimi („pažinimo plėtojimas“), pavyzdžiui, tinklaraščio apie knygas rašymas, net jei pagrindinė „vertintojo“ profesinė veikla susijusi su visai kitomis sritimis. Bet sąvokos apibrėžime minimos „monografijos, studijos, recenzijos“ lyg ir rodo, kad pirmenybė teikiama visų pirma akademiniam meno tyrimams ir jų viešai sklaidai.

Tačiau jau nuo originaliosios įstatymo redakcijos būtent akademinė veikla yra ir vienas iš pagrindų suteikti patį meno kūrėjo statusą: iš pradžių tai buvo tik meno specialybių dėstymas aukštosiose mokyklose, kaip minėta, tikriausiai visų pirma turint galvoje dailės ir scenos menų sritis, o nuo trečiosios redakcijos – ir daktaro ar habilituoto daktaro vardas už mokslinę tiriamąją veiklą meno srityje; ketvirtojoje redakcijoje nė tiek nėra būtina – užtenka ne mažiau kaip 5 metus skelbti minėtąsias recenzijas, monografijas ar straipsnius.

Nesunku pastebėti, kad tai reiškia, jog „profesionalaus meno vertintojo“ apibrėžimą nuo pagrindo suteikti meno kūrėjo statusą iš esmės teskiria 5 metų reikalavimas – vertintojui nėra nustatyta minimali trukmė, kiek jis turi užsiimti vertinimo veikla. Kitaip sakant, dauguma „profesionalaus meno vertintojo“ reikalavimus atitinkančių žmonių gali gauti ir meno kūrėjo statusą, nepaisant to, kad neužsiima meno kūryba, nors pagal „meno kūrėjo“ apibrėžimą ja užsiimti privalu – nebent „meno vertinimą“ būtų galima laikyti „savitu atlikimu“, nors tai būtų labai jau plati „atlikimo“ samprata.

Toks sąvokų neatitikimas yra ne tik dar vienas įstatymo prieštaravimo pavyzdys. Jis taip pat reiškia, kad nors vienais įstatymo punktais deklaruojamas viešasis kultūrinis interesas, valstybei dalyvaujant meno gyvenime, kitais visas rūpestis ir meno kūryba, ir jos vertinimu perleidžiamas uždarai ir institucionalizuotai – į sąjungas ir asociaciją suburtai –

bendruomenei, nepaliekant vietos jokiai atskaitomybei ar net vertinimui už tos bendruomenės ribų. Tačiau toks bendruomenės „prie meno“ uždarymas, nepaliekant jai jokių aiškesnių santykių su valstybe ar atskiromis visuomenės grupėmis, išskyrus vienkryptį finansavimą, iš tikrųjų labiausiai menkina patį meno kūrėjo statusą: jis reiškia ne valstybės, ne visuomenės ar jos dalies pripažinimą, o tik ribotos bendruomenės sutikimą priimti „į saviškius“.

Mėginimas įstatymu įtvirtinti tai, kad meno kūrėjo statuso, o kartu ir finansinės valstybės paramos nusipelno ne visi, užsiimantieji meno kūryba, o tik atrinktieji pagal tos kūrybos vertę ar kokybę, yra pati didžiausia problema. Taip elgiantis, logiška manyti, vadovaujamosi prielaida, kad meno vertė (kokybė, estetiinė vertė ir t. t.) yra pastovus ir aiškiai apibrėžiamas dydis, o vertintojų profesionalumas, suprantamas kaip išsilavinimas ir „pažinimo plėtojimas“, suteikia galių tą dydį neginčijamai nustatyti. Tačiau ši tikrųjų literatūros ar meno teorijose nėra vienos atskaitos sistemos, kaip vertinti meno kokybę. Nė nežiūrint to, kad daugumoje teorinių ir empirinių meno tyrimų vertės klausimas apskritai nekliamas, net ir tada, kai apie jį kalbama, neįmanoma išvesti net vieno apibrėžimo, kas sudaro meno vertę. Tad paradoksaliai kuo labiau išsilavinęs ir geriau susipažinęs su atitinkama sritimi bus meno vertintojas, tuo mažiau užtikrintas jis jausis, nustatydamas konkretaus kūrinio meninę vertę. O turint galvoje, kad iš esmės visas meno vertinimas, kaip aptarta anksčiau, įstatymu patikėtas pačių meno kūrėjų organizacijoms, atsiranda labai didelė konformizmo tikimybė. Paviršutiniškai žiūrint, konformizmas gali būti socialinis: nesant aiškių kriterijų ar atskaitos sistemos, kaip vertinti meno kokybę, ja prisidengus, iš tikrųjų įvertinami tiesiog asmenys už savo asmenines savybes ar, galimas daiktas, ir santykius su vertinančiomis galiomis. Tačiau labiau įsigilinus, tikėtinas ir skonio konformizmas: jei visas vertinimas sutelktas vienoje rankose (nors ir kolektyvinėse), galimas daiktas, kad ten ims dominuoti *tam tikras* skonis ar požiūris į meną, jo vertę ir funkcijas vietoje reprezentatyvios nuomonių įvairovės, kurios iliuziją mėginama sudaryti vertinimo „profesionalumu“.

Istorinės MKiMKOI rengimo ir raidos aplinkybės

Dera bent trumpai apžvelgti įstatymo ir su juo susijusios institucionalizuotos meno vertinimo tvarkos atsiradimo aplinkybes ir raidą: nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimas buvo didelis socialinis lūžis, taip pat ir meno bei menininkų gyvenime, todėl į jį neatsižvelgti būtų neteisinga. Be to, būtent to meto lūkesčiai, nuogastavimai ir poreikiai gali padėti paaiškinti bent kai kurias prieštaringas ar neįgyvendinamas įstatymo nuostatas.

Archyvinis pereinamojo laikotarpio Rašytojų sąjungos dokumentus nagrinėjusi Milda Keturakytė pastebi, kad Sąjungai sovietmečiu buvo priskirta galia suteikti teisę vadintis rašytoju¹³³:

[...] Rašytojai legaliajame oficialiajame lygmenyje, pagal sovietinės ideologijos taisykles, už Rašytojų sąjungos ribų neegzistavo. Rašytojų sąjungos galią suteikti titulą „rašytojas“ patvirtina ir jos veiklos dokumentuose vis pasikartojantys teiginiai, jog vienas ar kitas individas, tapęs nariu, įgaus pasitikėjimo bei dirbs dar kūrybiškiau, *nes* bus rašytojas [...]. Arčiausiai „rašytojo“ buvo tik bręstantieji kandidatai, kuriems tapimo rašytojais pagrindinė sąlyga – narystė šioje organizacijoje.

„Sovietinės ideologijos taisykles“ kiek tiksliau įvardija Jakonytė, darydama nedidelį ekskursą: „Oficialiai sovietiniam literatui buvo skirtos svarbios pareigos politikos lauke: tai valstybinės ideologijos palaikytojas ir skleidėjas, valdžios institucijų narys ir bendradarbis (‘idėjinis kadras’), savotiškas valstybės funkcionierius“¹³⁴. Apskritai šio tyrimo tikslas nėra išsamiai nagrinėti sovietinio rašytojo ar kito menininko santykius su valstybe, juolab kad tai jau įvairiais rakursais tirta ir tiriama kitų mokslininkų¹³⁵, tačiau į

133 Milda Keturakytė, *Rašytojų sąjunga ir rašytojas Lietuvoje 1984–1994 m.* [bakalauro darbas], Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014, p. 13.

134 Loreta Jakonytė, *op. cit.*, p. 69.

135 Pvz., Vilius Ivanauskas, „Sovietinis režimas ir kultūrinės nomenklatūros kaita vėlyvuoju sovietmečiu Lietuvoje. Rašytojų aplinkos atvejis“, *Politologija* 4, 2010, p. 53–84; sovietmečiu ypač domimasi LLTI, kur, be atskirų mokslininkų publikacijų, nuolat rengiami Sovietmečio seminarai ir kaupiami Pokalbiai apie sovietmetį, kurių dalis

akis krinta akivaizdus Keturakytės minimos Sąjungos galios suteikti teisę net vadintis rašytoju tęstinumas dabartiniame įstatyme, kuriame meno kūrėjas taip pat yra ne tas, kuris kuria meną, o tas, kuriam yra institucionalizuotai (kaip matėme, visų pirma atitinkamos sąjungos) toks statusas suteiktas. Toks tęstinumas dar labiau išryškėja, palyginus su laisvojo pasaulio menininko samprata¹³⁶:

„Menininkas“ reiškia žmogų, kuris kuria, kūrybingai atlieka arba perkuria meno kūrinius, kuriam meninė kūryba atrodo esminė jo gyvenimo dalis, kuris šitaip prisideda prie kultūros ir meno raidos ir kuris yra arba siekia būti pripažintas menininku, *nepriklausomai nuo to, ar jis yra saistomas kokių nors darbo ar narystės santykių*. (išskirta mano – G. G.-B.)

Didžiausias šio apibrėžimo skirtumas nuo lietuviškojo įstatymo ir yra tai, kam priskiriama galia suteikti menininko vardą. UNESCO rekomendacijoje tokią galią turi pats žmogus, kuriam meninė kūryba yra svarbi ir kuris pats nori vadintis menininku. Lietuviškas įstatymas tokią galią iš žmogaus kėsina atimti ir perduoti institucijai, ir šis modelis aiškiai yra paveldėtas iš laikų, kai buvo manoma, kad žmogus apskritai labai mažai ką gali spręsti net ir apie save. Kaip bus matyti iš tolesnės analizės, toks modelis demokratinėmis sąlygomis iš tikrųjų tiesiog neveikia būtent dėl to, kad jomis esminio (apsi)sprendimo galia tenka asmeniui, o ne institucijoms.

Panašaus tęstinumo apraiškų galima aptikti ir menininkų (su statusu ar be) santykiuose su valstybe. Intelligentų, menininkų ar konkrečiai rašytojų padėtis sovietmečiu yra gana išsamiai aprašyta, net jei vertinama nevienareikšmiškai¹³⁷. Kūrėjai buvo visiškai priklausomi nuo valstybės

skelbiama šioje knygoje: Rimantas Kmita, *Nevienareikšmės situacijos. Pokalbiai apie sovietmečio literatūros lauką*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015.

136 UNESCO Rekomendacija dėl menininkų statuso, Belgradas, 1980-10-27

(<http://portal.unesco.org/en/ev.php->

[URL_ID=13138&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html](http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13138&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html); 2014-07-30).

137 Pvz., Kęstutis K. Girnius, „Paspriešinimas, prisitaikymas, kolaboravimas“, *Naujasis*

Židinys-Aidai 5, 1996, p. 268–279; Nerija Putinaitė, *op. cit.*; Vilius Ivanauskas,

„Menininkų rateliai ir kitoniška laikysena: nuo Chruščiovo laikų iki Sąjūdžio“, p. 98–131.

finansiška (įskaitant, pavyzdžiui, butus ar poilsio keliones), iš esmės labai panašiai, kaip visi kiti nedemokratiškos šalies piliečiai. Tačiau iš protinį ar kūrybinį darbą dirbančiųjų buvo reikalaujama ir intelektualinio indėlio į valstybės gyvenimą, o tą indėlį labai stipriai ribojo dominuojanti ideologija. Konkrečių strategijų, kaip tokius reikalavimus atitikti, būta įvairių, tačiau mums svarbu viena: sovietmečiu iš esmės nebuvo įmanoma valstybės atžvilgiu neutrali kūryba. Kita vertus, anuomet visi žmonės ne bandėles kepti ar ligas gydyti, o „statė komunizmą“ – ideologija buvo iš esmės persmelkusi visas veiklas, ir net ne tik profesinės, sritis, tad valstybės atžvilgiu neutralus nebuvo joks užsiėmimas¹³⁸. Šia prasme paplitusi nuostata, kad menininkų ar konkrečiai rašytojų padėtis buvusi „išskirtinė“, turėtų būti patikslinta: ji buvo išskirtinė tik kiekybiškai, mat intelektualinėje veikloje esama daugiau išlygų, niuansų ir subtilybių, tačiau ne kokybiškai – butus ar komandiruotes LRS skirstė lygiai tokiu pat mechanizmu ir principais kaip ir bet kuri kita profsąjunga ar darbovietė, ji labai panašiai ir už panašius prasižengimus „svarstydamo“ ir drausmindavo savo narius ir atliko daugelį kitų analogiškų valstybės jai patikėtų (ar primestų) funkcijų¹³⁹. Dar daugiau: jokiaje kitoje profesijoje taip pat nebuvo ir galimybės *nesitapatinti* su profesine bendruomene. Sovietmečio kasdienybę nagrinėjančios monografijos skyrių apie veltėdžiavimą Tomas Vaiseta baigia apibendrinimu¹⁴⁰:

Tad darbo (ir jo kaip ideologinės situacijos) vengiantys veltėdžiai per atliekančiąsias praktikas galėjo stipriai sumažinti struktūrizacijos poveikį ir subjektyviai netgi jaustis „nepriklausą sistemai“, tačiau ši sistema bent nominaliai išlaikydavo asmenį steigiamajame matmenyje, t. y. priverisdavo atrodyti „normaliu sovietiniu piliečiu“. Tokia struktūrizacija vyko ne vien per darbo struktūras (darbo įstatymus, priverstinį įdarbinimą, disciplinos priežiūrą), bet ir sistemiškai – per įvairias kasdienybės situacijas, kuriose kompleksiskai reiškėsi ideologijos mobilizacijos ir drausminimo galia.

138 Ypač radikaliai tai teigia Nerija Putinaitė monografijoje *Nenutrūkusi styga. Prisitaikymas ir pasipriešinimas sovietų Lietuvoje*.

139 Žr. Milda Keturakytė, *op. cit.*

140 Tomas Vaiseta, *op. cit.*, p. 372.

Tai svarbu dėl to, kad rodo, jog lūžio metu, iškilus reikalui naujai apibrėžti santykius su nauja valstybe, rašytojai ir kiti menininkai neturėjo jokių kitokių santykių su ja pavyzdžio, modelio ar patirties. Skaitant anuometinę periodinę spaudą, kurioje gausu įnirtingų diskusijų ir emocingų svarstymų apie kintančią padėtį, į akis krinta, kaip stipriai buvo prisirišta prie „sielų inžinierių“ vaidmens ir kaip baimintasi jo atsisakyti. Įvairiomis progomis apsvarstydami, koks bus rašytojų ir Rašytojų sąjungos vaidmuo atkurtoje nepriklausomoje Lietuvoje, viešai pasisakę literatai nuolat grįžta prie „moralės“, „dvasingumo“, „tautos ugdymo“ vaidmens: Martinkus kalba apie „LRS narių kūrybinių galių [...] įtaką dorovei Lietuvoje“¹⁴¹, Braziūnas atsinaujinančią LRS apibūdina kaip „padorią kompaniją, gebančią nesavanaudiškai telkti ir telktis, tautos judėjimui kloti ne tik intelekto, kultūros, bet ir moralės pamatą“¹⁴². Dar įdomiau, kiek daug būta pakankamai racionalių vertinimų, pavyzdžių ir pasiūlymų, kuo būti ir kaip tvarkytis Rašytojų sąjungoje, atsisakant, anot Braziūno, „Rašytojų ministerijos“ funkcijų. Rašytojų sąjungos susirinkime viešėjęs analogiškos Švedijos organizacijos vicepirmininkas Benktas Erikas Hedinas vėliau taip dalijosi savo sąjungos patirtimi¹⁴³:

Knygų aptarimas ir vertinimas nėra RS kompetencija. Tai kritikų ir recenzentų reikalas. [...] Mūsų sąjungoj nejausdami kompleksų bendrauja skirtingų pasaulėžiūrų ir literatūrinių srovių atstovai.

Man atrodo, kad jūsiškės RS rengiamos diskusijos apie literatūrą ir jos estetinę vertę yra socialistinės santvarkos padarinys, socializmo reliktas. Juk tokių diskusijų ar plenumų metu būdavo taikomas socialistinio realizmo vertinimo kriterijus. Profsąjunginėj organizacijoje tokios diskusijos būtų tiesiog pavojingos. RS negali iškelti vieno rašytojų ir supeikti kitus. Knygų, kūrybos vertinimo atžvilgiu ji turi būti nešališka. Jai neturi rūpėti, kas rašo prastas eiles ar niekam tikusius romanus ir kodėl tai daro. RS nesiima arbitro vaidmens. Mes esam

141 Vytautas Martinkus, „Baigdami ir pradėdami“, *Literatūra ir menas*, 1990-01-13.

142 Vladas Braziūnas, [Pasisakymas rašytojų apklausoje prieš Rašytojų sąjungos suvažiavimą], *Literatūra ir menas*, 1990-12-08.

143 „Lietuvių RS kyla iš naujo“ [Zitos Mažeikaitės interviu su Benktu Eriku Hedinu], *Literatūra ir menas*, 1991-01-05.

vieningi, spręsdami ekonomines, finansines, autorių teisių ir spausdinimo problemas.

Panašių konstruktyvių pasiūlymų tapti tiesiog profsajunga, tvarkančia praktinius, o ne kūrybinius reikalus, išsakė ir patys LRS nariai, pavyzdžiui, Gavelis, Platelis ir Braziūnas¹⁴⁴. Labiausiai tikėtina priežastis, kodėl į tokius pasiūlymus nebuvo atsižvelgta ir kodėl įstatyme galiausiai vis dėlto įtvirtintos sąjungų funkcijos vertinti ir teikti statusą, yra tai, kad šios diskusijos vyko greta labai didelių įtampų, tarp kurių greitai ir stipriai išryškėjo ir finansiniai klausimai. Rašytojai 1990–1991 m. spaudoje derasi dviem frontais: su valstybe, sukėlusia jiems daug nerimo visų pirma ankstyva Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo redakcija, kurioje jokių išlygų kūrybinėms profesijoms nebuvo numatyta, bei atskirų politikų pasisakymais prieš bet kokią paramą kultūrai ar menams, manant, kad šie privalą savarankiškai išsilaikyti laisvosios rinkos sąlygomis¹⁴⁵; su leidyklomis, kurios ir pačios atsidūrė keistoje padėtyje, vis dar būdamos neprivatizuotos ir priverstos dirbti planinės ekonomikos sąlygomis (o tai reiškė, pavyzdžiui, kad ne tik stokojo pinigų visai savo veiklai, bet ir turėdavo ribotą kiekį popieriaus knygoms spausdinti), bet sykiu, nelikus cenzūros, pajutusios galimybę ir net būtinybę pragyvenimui užsidirbti, pačios spręsdamos, ką joms leisti¹⁴⁶. Nesunku įsivaizduoti, kad tokioje, ko gero, staigios ir netikėtos konkurencijos situacijoje „komercinė“, „masinė“ literatūra ar „kičas“ imti suvokti kaip didelė grėsmė „tikrai“ literatūrai¹⁴⁷.

Tuomet užtikrinti „teisingų“, „vertų“ ar tiesiog „savų“ rašytojų materialinę padėtį ir teises derybose su leidyklomis ar su vyriausybe paradoksaliai pasidarė Rašytojų sąjungos reikalas, net jei ji ir būtų iki galo save

144 [Rašytojų apklausa prieš Rašytojų sąjungos suvažiavimą], *Literatūra ir menas*, 1990-12-08.

145 P.vz.: Vytautas Martinkus, „Atsargiai: ius scriptum“, *Literatūra ir menas*, 1990-07-28; Marcelijus Martinaitis, „Ubago lazdos mokestis“, *Literatūra ir menas*, 1990-07-28.

146 Vladas Braziūnas 1991 m. *Literatūroje ir mene* apie leidyklas parašė seriją straipsnių ir pokalbių su kitais rašytojais ir leidėjais, galiausiai spalio 24 d. buvo surengta ir jų diskusija žodžiu, taip pat perspausdinta *Literatūroje ir mene*.

147 Žr. Vytautas Martinkus, „Baigdami ir pradėdami“. Beje, kaip grėsmė šiame tekste minimi ir vertimai.

suvokusi kaip vertinimo atsisakančią Švedijos pavyzdžio profsajungą. Tačiau Hedino pastaba labai taikli: vertinantis vaidmuo tinka tik tuo atveju, jeigu esama vieningo ir privalomo vertinimo kriterijaus, koks Sovietų Sąjungoje buvo socrealizmas ir kiti cenzūros reikalavimai. Tokių atskaitos taškų nedemokratiška valstybė galėjo priversti laikytis ir jėga, todėl turėjo ir galios išlaikyti vieningą menų vertinimo sistemą, net jei ir ne visi, joje dalyvavusieji, nuoširdžiai jai pritarė. Demokratinėje valstybėje, pripažįstant skonių ir nuomonių įvairovę, neįmanoma sutarti ne dėl paties vertinimo, bet būtent dėl vertinimo kriterijų ir pagrindo, arba dėl jų sutarti gali tik tam tikra riboto dydžio bendraminčių bendruomenė, kokia galiausiai ir tapo Rašytojų sąjunga. Iš esmės Hedino persergėjime galima įžiūrėti situaciją, kuri galiausiai susiklostė ir buvo įtvirtinta lietuviškajame įstatyme: RS (kaip ir kitos meno kūrėjų sąjungos) prisiėmė arbitro vaidmenį ir neliko nešališka literatūros kokybei, tačiau tai, viena vertus, reiškia, kad ji negali atstovauti visų rašytojų interesams, nes ne visus laiko vertais narystės (ir teisės vadintis „rašytoju“), kita vertus, iš tikrųjų ji neturi galių savo skonio sprendimų įgyvendinti tokiu visuotiniu mastu, į kokį pretenduoja, remiantis įstatymu.

Išsaugojimo kultūra

Parankus būdas sistemingai apibūdinti nuostatas, sudarančias institucionalizuotą skonį ir įtvirtintas įstatyme, yra Daugirdo vartojama sąvoka *išsaugojimo kultūra*. Tai kultūra, kuri „siekia išgryninti palikimą ir tradiciją nuo esamų ar numanomų svetimkūnių ir naujovių. Pokyčiai ir naujumas šiai kultūrai atrodo destruktivūs ir vengtini“¹⁴⁸. Be to, ji

brėžia labai aiškų skirtumą tarp vertybes suvokti galinčio „kultūros elito“ ir masių. Išsaugančios kultūros elitas neišvengiamai reiškia pretenzijas į autoritetinę sprendimą dėl to, kas kultūroje turi būti priimta ir išsaugota, o kas – atmesta. Jie taip pat nemažai dėmesio skirs galimai naujų elito narių atrankai, į savo tarpą priimdami vien tuos, kurie pateisins

148 Tomas Daugirdas, *op. cit.*, p. 83–84.

kultūrininkų vardą.¹⁴⁹

Būtent toks elitas meno kūrėjų sąjungų pavidalu įtvirtintas ir MKiMKOĮ. Galiausiai „[i]šsauganti kultūra deklaruoja pati iš savęs kurianti tikslus visuomenei, kuriuos ši turinti įgyvendinti (arba žlugti). Ši kultūra save sieja su visuomenės gerinimo, jos vedimo prie neva tikrųjų vertybių misija. Į visuomenę ji žvelgia kaip į gryną medžiagą, kurią reikia perkurti“¹⁵⁰. Kaip matyti iš ankstesnio poskyrio, atsižvelgus į pirmųjų Nepriklausomybės metų sumaištį ir įtampą, tokios kultūros sampratos susiklostymas yra dėsningas ir gal net neišvengiamas. Tačiau ji turi ir išvirkščiąją pusę¹⁵¹:

Išsauganti kultūra pasiekia kultūros lauko stabilumo, tačiau tam paaukvoja gyvybę ir aktualumą. Ji įsikuria anapus gyvenimo kasdienybės, muziejuose, iškilminguose ritualuose ir gyvenimo praktikose. Ji nesugeba gyventi dabarties laike, suvokti jo sudėtingumo, atlikti jokių „sintezų“, visais būdais siekia aptikti „grynumo“ šaltinius ir juos išvalyti nuo vėlesnio laiko nuosėdų. Ji rizikuoja būti įdomi bei suprantama vien mažai daliai „elito“, kuris likusiai visuomenės daliai bus panašesnis į privilegijuotos padėties siekiančius reakcionierius nei į kultūrinį darbą dirbančius kūrėjus.¹⁵²

Būtent „gyvybės ir aktualumo“ atsisakymas tokią kultūrą atskiria nuo platesnės visuomenės. Tačiau toks atsiskyrimas paradoksaliai išsaugo pačią išsaugojimo kultūrą. Jei jos pretenzijos į autoritetą pasiekia net įstatymų lygmenį (nė neminint valstybės, t. y. visų mokesčių mokėtojų, pinigų), jos galėtų būti nuolat kvestionuojamos ir tuomet privalėtų teisintis ir rasti argumentų autoritetui pagrįsti. Šitaip išsaugojimo kultūra būtų priversta save reflektuoti kaip visos kultūros ir visuomenės gyvenimo dalį ir atgautų gyvybę ir aktualumą, ko gero, tam paaukodama „amžinąsias vertybes“. Tačiau ji mieliau renkasi „tylaus kankinio“ laikyseną: nors Daugirdas teigia, kad

149 *Ibid.*

150 *Ibid.*

151 *Ibid.*, p. 85.

152 *Ibid.*, p. 86.

„kūrėjai ir palaikytojai intelektualai, kraunantys savo interesus, laiką, pastangas, kūrybines galias ant kultūros aukuro, reikalauja išskirtinės nepašvęstųjų pagarbos savo asmeniui“¹⁵³, iš tikrųjų jie dažniau ne aktyviai reikalauja, o pasyviai apgailestauja ar piktinasi, tokios pagarbos nesulaukdami, – net jei ir viešai, tai tik ribotą bendraminčių auditoriją pasiekiančiuose forumuose.

Kitaip sakant, panašu, kad praėjus didžiausio nerimo ir pertvarkų metui, nusistovėjo tam tikra pusiausvyra. Išsaugančiosios kultūros atstovai įstengė pasirūpinti tuo, kas jiems svarbiausia, – oficialiu pripažinimu statusais ir įstatymine sąjungų įtaka bei pakankamu savo veiklos finansavimu. Tačiau dėl to jie atsisakė tikro gyvos kultūros autoriteto, užtat jos yra iš esmės toleruojami – net jei retsykiais būna viešų įgėlimų, o kartais net įžūlių ar užgaulių abejonių jų kompetencija ir padėtimi, beveik nepasitaiko rimtų priekaištų ar mėginimų tą padėtį (visų pirma teisinę ir finansinę) keisti. Paradoksalu, bet moralinio visuomenės pripažinimo stoka yra būtina prielaida, kad „išsaugotojai“ galėtų jaustis išskirtiniai: juk „išsaugojimo kultūrą“ grindžia nuostata, kad ne bet kas gali suprasti tikrąsias kultūros vertybes. Užtat autoriteto nepripažįstantieji be vargo priskiriami „masėms“, kurios ir negali jo pripažinti, nes būtinai yra tamsios ir neišmanėlės, o pripažįstantieji tuojau atpažįstami kaip savi ir priimami į „elitą“. Kūrybos ar kūrėjų vertinimas apverčiamas aukštyn kojomis: tas, kas vertina nepriimtinais (t. y. nepalankiais), tiesiog laikomas neišmanančiu „vertybių“ ir todėl apskritai nekompetentingu vertinti. Pavyzdžiui, LRS leidyklos vadovas ir literatūros kritikas Valentinas Sventickas šitaip skundžiasi dėl to, kad jo leidykloje leista Granausko knyga nebuvo įtraukta į „Metų knygos“ rinkimų penketuką: „[N]uolat literatūros procesus analizuojantys literatai ir kritikai [...] dabar labai nori [...] plėsti pasirinkimo lauką, įvesti naujų pavardžių, įpiršti supratimą *naujai* ir *kitaip*. Suprantama, banali, lengvai paaiškinama nuostata. Bet vertybių supratimą ji

153 *Ibid.*

užteršia“¹⁵⁴.

Čia išvelgtina įdomi tokių nuostatų paralelė su laike tolimu Samuelio Tayloro Coleridge'o veikalu *Literatūrinės biografijos (Biographia Literaria)*, kuriame romantinė „genijaus“ samprata apibūdinama taip: „Viduje užtikrinti amžina šlove, jie, regis, trumpalaikiai reputacijai išlikdavo abejingi arba nuolankūs“¹⁵⁵. Tačiau Coleridge'o atsainaus genijaus pasitikėjimas savimi pasireiškia linksmumu ir geranoriškumu kitiems kūrėjams, o „išsaugotojai“ dažniau apgailestauja, priekaištuoja ir piktinasi. Tai leistų įtarti, kad labiau tikėtinas jų santykis su pasauliu ir aplinka yra nulemtas baimės, o ne pasitikėjimo savimi.

154 Valentinas Sventickas, „Kam jo reikia, to Granausko?“, *Literatūra ir menas*, 2013-11-29 (<http://literaturairmenas.lt/2013-11-29-nr-3451/1308-lm-pastas/2025-valentinas-sventickas-kam-jo-reikia-to-granausko>; 2014-08-13).

155 Samuel Taylor Coleridge, *Biographia Literaria*, II sk. (<http://www.gutenberg.org/files/6081/6081-h/6081-h.htm#link2HCH0002>; 2014-08-08).

Išvados

1. Tirtuose neprofesionalių skaitytojų atlikimo protokoluose išryškėjanti pagrindinė priežastis, kodėl neprofesionalūs skaitytojai apskritai skaito knygas, yra poilsis, teikiamas galimybės atsiriboti, atitrūkti nuo savo kasdienio gyvenimo ir aplinkos. Kita vertus, pagrindinė priežastis, kodėl konkreti knyga patinka, yra atpažinimas arba tikroviškumas, t. y. panašumas į kasdieninį gyvenimą ir aplinką. Dar daugiau: knygos suvokiamos kaip pretenduojančios į tiesą – jei jų vaizduojama tikrovė neatitinka skaitytojo patirties ar net nuomonės, knygos vertinamos neigiamai.

2. Neprofesionaliems skaitytojams menkai rūpi imanentiškos literatūrinės interpretacijos, nesiejančios literatūros su tikrovės patirtimi. Jie tik labai retai pasitelkia profesionalią literatūros kritiką, o diskutuodami tarpusavyje greitai nukrypsta nuo teksto prie tikrovės patirties. Tačiau skaitytojai labai atviri įvairiai informacijai apie knygas ir rekomendacijoms, ką skaityti.

3. Neprofesionalūs skaitytojai suvokia skaitymą kaip komunikaciją su autoriumi, juo labai domisi, naudojasi progomis daugiau apie jį sužinoti ir geriau jį pažinti. Be to, patį skaitymo procesą jie taip pat suvokia kaip komunikaciją su pačia knyga – jie trokšta ir tikisi būti jos „paveikti“ ar „priversti susimąstyti“. Pajutus tokį poveikį, knyga vertinama teigiamai. Galiausiai perskaitytos knygos integruojamos į tikrovės patirtį ir į naujas sememines molekules: jos pasitelkiamos kaip nuorodos, duodant patarimus kitiems įvairių problemų atveju, arba kaip priemonė nusakyti savo savijautą ar situaciją.

4. Lietuvių literatūra sudaro palyginti nedidelę dažniausiai skaitomų knygų dalį. Tačiau dažnam skaitytojui ji atrodo išskirtinė. Skaitytojai nuolat prisipažįsta neskaitą ir (arba) nemėgstą lietuvių autorių knygų – net jei jų skaito santykinai daugiau už kitus, – tačiau apie konkrečias knygas dažniausiai atsiliepia teigiamai, traktuodami jas kaip išimtis. Esama pagrindo įtarti, kad

toks santykis – neigiamas – su lietuvių literatūra atsinešamas iš mokyklos.

5. Knygos, labai dažnai skaitomos neprofesionalių skaitytojų, bet retai arba niekada neaptiriamos profesionalių skaitytojų, tik su nedidelėmis išimtimis priklauso tai pačiai kategorijai – pramoginiams meilės romanams. Tai aiškintina tuo, kad neprofesionaliems skaitytojams šabloniški meilės romanų siužetai atrodo labai tikroviški ir atpažįstami kaip panašūs į savo patirtį, o profesionalų jie nedomina todėl, kad juose nesama literatūrinių inovacijų. Ir, priešingai, labai menkai skaitomos, bet profesionalių skaitytojų dažnai nagrinėjamos knygos dažniausiai būna labai inovatyvios ir net linkusios į eksperimentus, tačiau neprofesionaliems skaitytojams jos per daug varginančios ir nutolusios nuo atpažįstamos tikrovės patirties. Vis dėlto didžiąją dalimi profesionalių ir neprofesionalių skaitytojų labiausiai vertinamos knygos sutampa, net jei yra vertinamos skirtingu pagrindu: tai, kas dažniausiai nagrinėjama profesionalių skaitytojų, dažnai skaitoma ir neprofesionalių.

6. Profesionalių skaitytojų atveju kaip tik asmenišką, su konkrečia tikrovės patirtimi susijusią sememinę molekulę dalis suspenduojama. Tyrimo rezultatai rodo, kad vietoje jos svarbiausia tampa literatūros skaitymo ir tyrinėjimo patirtis: pagrindinis mokslinių publikacijų apie literatūros kūrinis mechanizmas yra jų lyginimas su kitais literatūros kūriniais. Tokie palyginimai leidžia įvairių bendrybių ir panašumų pagrindu steigti kūrinų aibes. Tai iš esmės yra kanono formavimas. Tačiau kad suformuotas kanonas būtų įtvirtintas, kolektyvinis pripažinimas reikalingas ne tik kūriniais ar autoriams, bet ir tam tikroms nusistovėjusioms jų interpretacijoms. Interpretacijos generuojamos profesionalių skaitytojų, o įtvirtinamos visų pirma per literatūros mokymą(si) mokykloje ir universitete.

7. Tyrimo rezultatai rodo, kad beveik pusė knygų, išleidžiamų su valstybės parama, nesudomina nei profesionalių, nei neprofesionalių skaitytojų. Taip pat literatūros premijos, kurių daugelis finansuojama valstybės arba savivaldybių, labai dažnai skiriamos atgarsio nesulaukiančioms knygoms. Ir valstybės paramos knygų leidybai, ir literatūros premijų neproporcingai

daug – kelis kartus daugiau už kitas – gauna Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, tačiau ji taip pat išleidžia ir beveik 40 proc. visų atgarsio nesukeliančių knygų. Tokios disproporcijos rodo meno kūrėjų bendruomenės, kuriai Meno kūrėjų ir jų organizacijų įstatymu (MKiJOĮ) valstybė deleguoja nustatyti meno vertę, atotrūkį nuo visos visuomenės.

8. MKiJOĮ išryškėja keletas prieštaravimų. Viena vertus, valstybė įsipareigoja remti menininkus, išskirdama juos kaip ypatingą visuomenės grupę – ir vertingesnę už kitus piliečius, ir reikalingą didesnės globos ir paramos. Kita vertus, kadangi įsipareigojama remti ne visą ar bet kokį meną ar kūrybą apskritai, o tik vertingą, tenka teisiškai apibrėžti meno vertę. Valstybė ir jos institucijos, neturėdamos tam kompetencijų, tokios vertės apibrėžimą ir nustatymą deleguoja pačiai meno kūrėjų (organizacijų) bendruomenei, tačiau nereikalauja iš jos jokio sprendimų pagrindimo ar atskaitomybės. Tai sudaro sąlygas tam tikros siauros meno vertės sampratos įsigalėjimui ir konformizmui.

9. Institucionalizuoto skonio tyrimas rodo, kad Lietuvos institucionalizuotame skonyje posovietmečiu yra įsitvirtinusi Tomo Daugirdo aprašyta „išsaugojimo kultūra“, kuri rūpinasi paveldo ir tradicijų išlikimu ir grynumu, tačiau dėl to aukoja kultūros ir kūrybos gyvybę bei aktualumą, šitaip prarasdama sąlytį su platesne visuomene ir kultūros vartotojų bendruomene. Išsaugojimo kultūros kaip dominuojančios įsitvirtinimą meno kūrėjų organizacijose ir konkrečiai Lietuvos rašytojų sąjungoje galima atsekti iki sovietinių laikų, kai Sąjunga buvo organas, suteikiantis (arba nesuteikiantis) teisę vadintis rašytoju.

Ižvalgos tolesniems tyrimams

1. Tyrimas išryškina stiprų poreikį nuosekliai tirti literatūros dėstymą mokykloje, viena vertus, kaip skaitymo įpročių formavimo, kita vertus – kaip labai svarbų, galbūt net lemiamą, lietuvių literatūros kanonizacijos proceso veiksnį.

2. Tyrimas atskleidžia tam tikras valstybinio kultūros finansavimo

problemas ar prieštaravimus, tačiau jame aprėpiama tik nedidelė dalis visų finansavimo priemonių. Jas taip pat vertėtų analizuoti išsamiau.

3. Į tyrimo akiratį beveik nepateko kultūrinė žiniasklaida ir joje skelbiama literatūros kritika. Atrodo prasminga, viena vertus, išsamiau išnagrinėti kultūrinės žiniasklaidos ir akademinės bendruomenės santykį, kita vertus, detaliau iširti, kas yra ir kokius vaidmenis literatūros lauke atlieka kultūrinės žiniasklaidos vartotojai.

Literatūros sąrašas

1. Dokumentai, šaltiniai

Baronienė, Daiva, „Premijos vertų rašytojų nerado“, *Lietuvos žinios*, 2009-06-19 (<http://www.delfi.lt/pramogos/kultura/premijos-vertu-rasytoju-nerado.d?id=22722250>; 2015-01-21).

Butkus, Vigmantas, „Pabiros pastabos apie aktualius kritikos aspektus“ [pranešimas, skaitytas LLTI konferencijoje „A. Jakštas ir kritinės minties horizontai“, 2010-11-05], *Literatūra ir menas*, 2010-11-26 (http://www.culture.lt/lmenas/?leid_id=3308&kas=spaudai&st_id=17313; 2012-02-10).

Castor & Pollux, *Rašytojų kūjis*, Vilnius: Kitos knygos, 2007.

Gasiliūnas, Virginijus „Visiškai tarp kitko: apie premijas“, *šis tas apie šį tą*, 2014-01-13 (<http://virginijusg.blogspot.com/2014/01/570-visiskai-tarp-kitko-apie-premijas.html>; 2015-01-21).

„Iš kritikų ir leidėjų pokalbio: ar susisieks nesusisiekiantys indai?“, *Bernardinai*, 2011-06-08 (<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-06-08-is-kritiku-ir-leideju-pokalbio-ar-susisieks-nesusisiekiantys-indai/64122>; 2012-02-10).

Jauniškis, Vaidas, „Kritiko laisvė“, *Bernardinai*, 2012-01-25 (<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-01-25-vaidas-jauniskis-kritiko-laisve/75903>; 2012-02-10).

Katkus, Laurynas, „Apie vadybą, leidybą ir dalybą: kas pasikeitė per penkerius metus?“, *Bernardinai*, 2011-01-12 (<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-01-12-laurynas-katkus-apie-vadyba-leidyba-ir-dalyba-kas-pasikeite-per-penkerius-metus/56029/print>; 2012-02-18).

Kazlauskaitė, Giedrė, „Akademinė legenda apie literatūros kritikos krizę“ [pranešimas, skaitytas 2009 m. konferencijoje „Santara-Šviesa“],

- Bernardinai*, 2009-08-07 (<http://archyvas.tst.bernardinai.lt/index.php?url=articles/98206>; 2012-02-06).
- Kmita, Rimantas, „Kaip atsiranda mokslas, na tas, humanitarinis?“, *Colloquia* 25, 2010, p. 164–167.
- Kmita, Rimantas, *Nevienareikšmės situacijos. Pokalbiai apie sovietmečio literatūros lauką*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015.
- Kmita, Rimantas, „Skaitymo sutrikimai“, *Literatūra ir menas*, 2010-12-24.
- Lietuvių kalba kuriamos grožinės literatūros bei kitų Lietuvos kultūrai reikšmingų leidinių leidybos projektų finansavimo iš dalies Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšomis taisyklės*, LR kultūros ministerija, 2004.
- „Lietuvių RS kyla iš naujo“ [Zitos Mažeikaitės interviu su Benktu Eriku Hedinu], *Literatūra ir menas*, 1991-01-05.
- Lietuvos meno kūrėjų asociacijos prezidento Kornelijaus Platelio ataskaita už 2013 metus*, LMKA konferencija, Vilnius, 2014-04-07 (<http://www.lmka.lt/ataskaitos/ataskaita-uz-2013-metus>; 2014-06-03).
- Lietuvos Respublikos meno kūrėjo ir jų organizacijų įstatymas (Lietuvos Respublikos meno kūrėjo ir meno kūrėjų organizacijų statuso įstatymas) (Žin., 1996, Nr. 84-2002; 2004, Nr. 153-5573; 2010, Nr. 137-7002).
- „Literatūrologų mokslo žurnalai: pamatinės problemos ir kasdienybė“, *Colloquia* 20, 2008, p. 136–150.
- Martinaitis, Marcelijus, „Ubago lazdos mokestis“, *Literatūra ir menas*, 1990-07-28.
- Martinkus, Vytautas, „Atsargiai: ius scriptum“, *Literatūra ir menas*, 1990-07-28.
- Martinkus, Vytautas, „Baigdami ir pradėdami“, *Literatūra ir menas*, 1990-01-13.
- Petruilienė, Monika, „Įsteigta nauja J. Buitkaus rašytojų premija“, *Kauno diena*, 2014-04-08 (<http://kauno.diena.lt/naujienos/laisvalaikis-ir-kultura/kultura/isteigta-nauja-j-buitkaus-rasytoju-premija>

- 317876#.VNCZMy58vLU; 2015-02-03).
- Radvilavičiūtė, Giedra, „Teksto trauka“, *Šiaurės Atėnai*, 2005-07-23
(http://www.culture.lt/satenai/?leid_id=758&kas=straipsnis&st_id=4193;
2012-02-14).
- [Rašytojų apklausa prieš Rašytojų sąjungos suvažiavimą], *Literatūra ir menas*,
1990-12-08.
- Raukytė, Dalia, „Kultūrinės erdvės aptartys: kritiškai apie (ne)kritiką“,
Universiteto žurnalistas, 2011-09-30
(<http://www.universitetozurnalistas.kf.vu.lt/2011/09/kulturines-erdves-aptartys-kritiskai-apie-nekritika/>; 2014-09-19).
- Sprindytė, Jūratė, „Apie knygų puotą ir dvasios nuovargį. 2010-ųjų knygos“,
Metai 4, 2011 (<http://www.tekstai.lt/zurnalas-metai/6492-apie-knygu-puota-ir-dvasios-nuovargi-2010-uju-knygos-jurate-sprindyte?catid=656%3A2011-m-nr-4-balandis>; 2016-04-29).
- Sventickas, Valentinas, „Kam jo reikia, to Granausko?“, *Literatūra ir menas*,
2013-11-29 (<http://literaturairmenas.lt/2013-11-29-nr-3451/1308-lm-pastas/2025-valentinas-sventickas-kam-jo-reikia-to-granausko>; 2014-08-13).
- „Šiais metais A. Baranausko literatūrinė premija nebus paskirta“, *Anykštėnas*,
2013-10-30 (http://anykstenas.balsas.lt/naujienos/naujienos_/siais-metais-a.-baranausko-literaturine-premija-nebus-paskirta-72/; 2015-01-21).
- Šimkus, Antanas, „Rimantas Kmita. Literatūros kritikai kol kas lieka nematomi“, *Bernardinai*, 2010-09-30
(<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-09-30-rimantas-kmita-literaturos-kritikai-kol-kas-lieka-nematomi/50946>; 2012-02-10).
- UNESCO Rekomendacija dėl menininkų statuso, Belgradas, 1980-10-27
(http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13138&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html;
2014-07-30).

2. Naudota literatūra

- Adams, Thomas R.; Nicolas Barker, „A New Model for the Study of the Book“, in: Nicolas Barker (ed.), *A Potencie of Life: Books in Society. The Clark Lectures 1986–1987. The British Library Studies in the History of the Book*, London: The British Library, p. 5–43.
- Austin, John L., *How To Do Things With Words*, Cambridge: Harvard University Press, 1975.
- Baliutytė, Elena, *Laiko įkaitė ir partnerė: lietuvių literatūros kritika 1945–2000*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002.
- Bartninkas, Vilius, „In memoriam: Petras Dirgėla (1947–2015)“, *Naujasis Židinys-Aidai* 3, 2015, p. 56–57.
- BookTrust Reading Habbits Survey 2013*, DJS Research Limited (<http://fileserver.booktrust.org.uk/usr/resources/1078/1576-booktrust-reading-habbits-report-final.pdf>).
- Bourdieu, Pierre, *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, transl. Richard Nice, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996.
- Bourdieu, Pierre, „Kultūros produkcijos laukas, arba atvirkščias ekonomikos pasaulis“, vert. Loreta Jakonytė, in: Aušra Jurgutienė (sud.), *XX a. literatūros teorijos. Chrestomatija aukštųjų mokyklų studentams*, I dalis, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 273–328.
- Burt, Stephen, „Do We Need Nonacademic Criticism, or, What Are Reviewers For?“, *Chicago Review* 55(2), 2010, p. 130–134.
- Castor & Pollux, „Kolchozas be kaimo“, *Šiaurės Atėnai*, 2007-08-18.
- De Certeau, Michel, *The Practice of Everyday Life*, transl. Steven Randall, Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1988.
- Coleridge, Samuel Taylor, *Biographia Literaria* (<http://www.gutenberg.org/files/6081/6081-h/6081-h.htm#link2HCH0002;2014-08-08>).

- Daugirdas, Tomas, *Sparnuoto arklio dantys. Šiuolaikinės Lietuvos kultūros profiliai*, Vilnius: Naujasis Židinys-Aidai, 2008.
- Daujotytė, Viktorija, *Lietuvių literatūros kritika: akademinio kurso paskaitos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.
- English, James F., *The Economy of Prestige. Prizes, Awards, and the Circulation of Cultural Value*, Harvard University Press, 2005 (Kindle).
- European Commission, *Special Eurobarometer 399: Cultural Access and Participation*, 2013 m. lapkritis
(http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_399_en.pdf; 2015-07-14)
- Gailiūtė, Gabrielė, „Būtų faina, kad visi žmonės skaitytų“, *Šiaurės Atėnai*, 2014-01-22 (<http://www.satnai.lt/2014/01/22/butu-faina-kad-visi-zmones-skaitytu/>; 2015-07-14).
- Gailiūtė, Gabrielė, „*Vilnius Poker* by Ričardas Gavelis: the Reception of a Soviet Novel in the North American Market“, *Textual Cultures* 8(2), 2013, p. 157–167.
- Girnius, Kęstutis K., „Pasipriešinimas, prisitaikymas, kolaboravimas“, *Naujasis Židinys-Aidai* 5, 1996, p. 268–279.
- Guillory, John, *Cultural Capital: The Problem of Literary Canon Formation*, Chicago, London: The University of Chicago Press, 1993 (Kindle).
- Ivanauskas, Vilius, „Menininkų rateliai ir kitoniška laikysena: nuo Chruščiovo laikų iki Sąjūdžio“, in: Jūratė Kavaliauskaitė, Ainė Ramonaitė (red.), *Sąjūdžio ištakų beiškant: nepaklusniųjų tinklaveikos galia*, Vilnius: Baltos lankos, 2011, p. 98–131.
- Ivanauskas, Vilius, „Sovietinis režimas ir kultūrinės nomenklatūros kaita vėlyvuojų sovietmečiu Lietuvoje. Rašytojų aplinkos atvejis“, *Politologija* 4, 2010, p. 53–84.
- Jakonytė, Loreta, *Rašytojo socialumas: lietuvių rašytojų savivoka XX amžiaus 10-ajame dešimtmetyje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005.

- Jurgutienė, Aušra (sud.), *XX amžiaus literatūros teorijos: vadovėlis aukštųjų mokyklų filologijos specialybės studentams*, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006.
- Kavaliauskaitė, Jūratė; Ainė Ramonaitė (red.), *Sąjūdžio ištakų beiėškant: nepaklusniųjų tinklaveikos galia*, Vilnius: Baltos lankos, 2011.
- Kavolis, Vytautas, „Meno sociologija. Socialiniai ir ekonominiai menų aspektai“, vert. Kęstas Kirtiklis, *Baltos lankos* 27, 2008, p. 152-196.
- Keturakytė, Milda, *Rašytojų sąjunga ir rašytojas Lietuvoje 1984–1994 m.* [bakalauro darbas], Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014.
- King, Anthony, „Thinking with Bourdieu Against Bourdieu: A ‘Practical’ Critique of the Habitus“, *Sociological Theory* 18(3), 2000, p. 417–433.
- „Knygas skaito daugiau nei pusė Lietuvos gyventojų“, *15min*, 2008-10-22 (<http://www.15min.lt/naujiena/laisvalaikis/ivairenybes/knygas-skaito-daugiau-nei-puse-lietuvos-gyventoju-61-11377>; 2015-07-08).
- Krukauskienė, Eugenija; Lilija Kublickienė, Arvydas Matulionis, Sergejus Rapoportas, Irena Štutienė, *Menininkas ir valstybė: socialinis psichologinis aspektas*, Vilnius: Eugrimas, 2003.
- Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos 2006–2011 m. organizuotos skaitymo skatinimo programos vertinimo tyrimas*, užsakovas Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, vykdytojas Sprinter tyrimai, 2011 (<http://www.skaitymometai.lt/index.php?-1075067152>; 2015-07-08).
- Local study of reading habits*, University of Gothenburg: SND Swedish National Data Service (<http://snd.gu.se/en/catalogue/series/16>).
- Martin, Michael, „Įgyti būtį: kaip įveikti postmoderniąją kritiką“, vert. Gabrielė Gailiūtė, *Naujasis Židinys-Aidai* 5, 2015, p. 301–309.
- Nummi, Jyrki, „Literary Prizes and Canonization: Sofi Oksanen’s Way to Literary Fame“ [pranešimas, skaitytas Jeilio universiteto Baltijos ir Skandinavijos studijų konferencijoje], 2014-03-15.
- Putinaitė, Nerija, *Nenutrūkusi styga: Prisitaikymas ir pasipriešinimas sovietų Lietuvoje*, Vilnius: Aidai, 2007.

- Radway, Janice, „Women Read the Romance: the Interaction of Text and Context“, *Feminist Studies* 9(1), 1983, p. 53–78.
- Searle, John R., *Making the Social World: The Construction of Human Civilization*, Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Searle, John R., *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge: Cambridge University Press, 1970.
- Shillingsburg, Peter L., *From Gutenberg to Google: Electronic Representations of Literary Texts*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Shillingsburg, Peter L., *Resisting Texts: Authority and Submission in Constructions of Meaning*, Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1997.
- Spraunius, Arūnas, „Lietuvių skaitymo kultūros reanimacija ir reanimuotojai“, *Delfi*, 2012-07-07 (<http://www.delfi.lt/pramogos/kultura/lietuviu-skaitymo-kulturos-reanimacija-ir-reanimuotojai.d?id=59063019>; 2015-07-08).
- Sprindytė, Jūratė, *Prozos būsenos. 1988–2005*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006.
- Squires, Claire, „A Common Ground? Book Prize Culture in Europe“, *The Public* 11(4), 2004, p. 37–48.
- Stein, Lorin; Sadie Stein, „The State of the Short Story“, *Publishers Weekly*, 2012-10-26 (<http://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/industry-news/tip-sheet/article/54509-the-state-of-the-short-story.html>; 2015-02-03).
- Steiner, George, *Tikrosios esatys: ar mūsų kalbėjime kas nors glūdi?*, vert. Laimantas Jonušys, Vilnius: Aidai, 1998.
- Šidlauskas, Marijus, *Orfėjas mokėjo lietuviškai*, Vilnius: Homo liber, 2006.
- Tamošiūnas, Tadas; Irena Šutinienė, Olga Guseva, Diana Filipavičienė, „Skaitymo mastas, kryptingumas ir poreikiai: sociologinio tyrimo ataskaita“, Vilnius: LR Seimas, 2005 (http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=440&p_d=40090&p_k=1; 2015-07-08).

Vaiseta, Tomas, *Nuobodulio visuomenė: kasdienybė ir ideologija vėlyvuoju sovietmečiu (1964–1984)*, Vilnius: LKMA, Naujasis Židinys-Aidai, 2014.

Viliūnas, Giedrius (sud.), *Naujausioji lietuvių literatūra 1988–2002*, Vilnius: Alma littera, 2003.

Visuomenės nuomonės tyrimas „Suaugusiųjų skaitymo įpročiai“.

Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa, Vilnius: Lietuvos vartotojų institutas, 2007.

Whitney, Rebecca, „Are Women Hardwired to Love Thrillers?“, *The Telegraph*, 2015-02-28 (<http://www.telegraph.co.uk/women/womens-life/11440540/Thrillers-and-crime-novels-Are-women-hardwired-to-love-them.html>; 2015-07-14).

Priedai

1 priedas. Visos įimtį įtrauktos knygos pagal santykinį skaitomumą

Autorius	Pavadinimas	Žanras	Leidykla	Metai	Skaitomumas
Juknaitė, Vanda	<i>Šermenys</i>	romanas	Vaga LRS	1990	877.(1)
Juknaitė, Vanda	<i>Stiklo šalis</i>	apysaka	leidykla	1995	818.(6)
Ivanauskaitė, Jurga	<i>Miegančių drugelių tvirtovė</i>	romanas	Tyto alba	2005	801.625
Ivanauskaitė, Jurga	<i>Kelionių alchemija</i>	esė	Tyto alba	2009	740.75
Sabaliauskaitė, Kristina	<i>Silva rerum II</i>	romanas	Baltos lankos	2011	739.5
Ivanauskaitė, Jurga	<i>Placebas Tarp pilkų</i>	romanas	Tyto alba	2003	615.(4)
Sepetys, Ruta	<i>debesų (Between Shades of Grey)</i>	romanas	Alma littera	2011	595.5
Sabaliauskaitė, Kristina	<i>Silva rerum</i>	romanas	Baltos lankos	2008	585.6
Juknaitė, Vanda Ivanauskaitė, Jurga	<i>Formulė Ragana ir lietus</i>	pjesė romanas	Alma littera Tyto alba	2000 1993	574.(1) 553.(3)
Buivydaite, Irena	<i>Padovanok man savaitgalį</i>	romanas	Alma littera	2008	542.8
Vaitkevičiūtė, Daiva	<i>Kamilė nori mirti</i>	romanas	Magilė	2005	514.875
Parulskis, Sigitas	<i>Nuogi drabužiai</i>	esė	Baltos lankos	2002	508.(6)
Buivydaite, Irena	<i>Geriausios draugės</i>	romanas	Alma littera	2006	507.714
De Strozzi, Elena	<i>Švelni klaida</i>	romanas	Alma littera	2007	502.5
Buivydaite, Irena	<i>Laiko tiek nedaug...</i>	romanas	Alma littera	1998	488.(8)

Buivydaite, Irena	<i>Takas per jūrą</i>	romanas	Alma littera	2004	484.(1)
Malūkas,	<i>Duženos</i>	romanas	Magilė	2001	479.(4)
Edmundas					
Dauguvietytė,	<i>Post scriptum</i>	prisimini	Tyto alba	2006	467.286
Galina		mai			
Vaitkevičiūtė,	<i>Monikai reikia</i>	romanas	Magilė	2001	466.(5)
Daiva	<i>meilės</i> <i>Laimingojo</i>				
Buivydaite, Irena	<i>namo</i>	romanas	Alma littera	1997	464.(2)
	<i>melodramos</i>				
Vaitkevičiūtė,	<i>Moterys meluoja</i>	romanas	Magilė	2002	455.(4)
Daiva	<i>geriau</i>				
Vaitkevičiūtė,	<i>Noriu kito vyro!</i>	trumpoji	Magilė	2004	444
Daiva		proza			
De Strozzi, Elena	<i>Gailutė</i>	romanas	Alma littera	2005	437
Vaitkevičiūtė,	<i>Pasimatymas su</i>	romanas	Rosma	2003	432.(3)
Daiva	<i>žudiku</i>				
Dauguvietytė,	<i>Perpetuum</i>	prisimini	Tyto alba	2002	419.(8)
Galina	<i>mobile</i>	mai			
Černiauskaitė,	<i>Benedikto</i>	romanas	Alma littera	2008	417
Laura Sintija	<i>slenksčiai</i> <i>Ironiški</i>				
Buivydaite, Irena	<i>stebuklai</i>	romanas	Alma littera	1999	409.(2)
Kalėda, Edvinas	<i>Auksaviriai</i>	romanas	Rosma	2000	406.(6)
Ivanauskaitė,	<i>Viršvalandžiai</i>	prisimini	Tyto alba	2007	399.(3)
Jurga		mai			
	<i>Aktorės vaidina</i>				
De Strozzi, Elena	<i>tiktai scenoje</i>	romanas	Alma littera	2002	395.(6)
De Strozzi, Elena	<i>Lemtingoji taurė</i>	romanas	Alma littera	2006	393.286
Buivydaite, Irena	<i>Šimtas baltų</i> <i>„Mersedesų“</i>	romanas	Alma littera	1995	390.(2)
Petkevičius,	<i>Durnių laivas</i>	esė	Gairės	2003	390.(1)
Vytautas					
Kazragytė,	<i>Gyvenimas prieš</i>	prisimini	Baltos	2008	389.6
Doloresa	<i>gyvenimą</i>	mai	lankos		
Ivanauskaitė,	<i>Agnijos magija</i>	romanas	Vaga	1995	386

Jurga Vaitkevičiūtė,	<i>Moterys meluoja</i>	romanas	Magilė	2002	380.(2)
Daiva	<i>geriau 2 Nuodėmių</i>				
De Strozzi, Elena	<i>kartoteka</i>	romanas	Alma littera	2003	373.(7)
Kalėda, Edvinas	<i>Svetimi</i>	romanas	Naujoji Rosma	1999	350.(3)
Černiauskaitė,	<i>Kvėpavimas į</i>	romanas	Alma littera	2006	349.857
Laura Sintija	<i>marmurą Telefoninis</i>				
Buivydaitė, Irena	<i>romanas</i>	romanas	Alma littera	2001	348.(1)
Čepulis,	<i>Likimo upė</i>	romanas	Alma littera	2003	347.(5)
Apolinaras					
De Strozzi, Elena	<i>Vienos pokylis</i>	romanas	Alma littera	2001	347
Juknaitė, Vanda	<i>Išsiduosi. Balsu</i>	esė	LRS leidykla	2002	343.(4)
De Strozzi, Elena	<i>Gyvenimas kaip ilgesys Lansanijos</i>	romanas	Alma littera	2004	341.(6)
De Strozzi, Elena	<i>princas</i>	romanas	Alma littera	2005	340.625
Granauskas,	<i>Trys vienatvės</i>	romanas	LRS leidykla	2011	332
Romualdas					
Granauskas,	<i>Duburys</i>	romanas	LRS leidykla	2003	331.(2)
Romualdas					
Jazukevičiūtė,	<i>Dviejų mėnulių</i>	romanas	Tyto alba	2008	329.8
Dalia	<i>baras Lietaus</i>				
De Strozzi, Elena	<i>simfonija</i>	romanas	Alma littera	2008	327.8
Černiauskaitė,	<i>Visos Italijos</i>	romanas	Alma littera	2005	321.5
Eglė	<i>dulkės</i>				
Ivanauskaitė,	<i>Sapnų nublokšti</i>	romanas	Tyto alba	2000	321
Jurga					
Kalėda, Edvinas	<i>Pasmerkti</i>	romanas	Naujoji Rosma	2000	319.(6)
Kazragytė,	<i>Ramybės</i>	trumpoji			
Doloresa	<i>nerimas</i>	proza	Tyto alba	2010	310

Granauskas,	<i>Kai reikės</i>	apysaka	LRS	2012	308
Romualdas	<i>nebebūti</i>		leidykla		
Čepienė, Alma	<i>Moteryų vergas</i>	romanas	Tyto alba	2007	296.(3)
	<i>Vila</i>				
Survilaitė, Janina	<i>„Edelveisas“</i>	romanas	Tyto alba	2007	295.(6)
Jazukevičiūtė,	<i>Anarchistės</i>	romanas	Tyto alba	2007	295
Dalia	<i>išpažintis</i>				
	<i>Lemties</i>				
De Strozzi, Elena	<i>šypsenos</i>	romanas	Alma littera	1998	292.(5)
Čepaitė, Zita	<i>Moters istorija</i>	romanas	Tyto alba	2003	292.(2)
Flick, Rokas	<i>Šiaurės Sachara</i>	romanas	Tyto alba	2010	285
Bruni,	<i>Mylimos moterys</i>	romanas	Alma littera	2003	283.(6)
Vilhelmina					
Parulskis, Sigitas	<i>Trys pjesės</i>	pjesė	Baltos	2006	282.143
			lankos		
Parulskis, Sigitas	<i>Miegas ir kitos</i>	esė	Baltos	2005	279.625
	<i>moterys</i>		lankos		
Čepienė, Alma	<i>Taip, madam...</i>	romanas	Kronta	2006	277.571
	<i>Ne, madam...</i>				
Skablauskaitė,	<i>Sado sindromas</i>	romanas	LRS	2010	274.(3)
Jolita			leidykla		
Gavelis, Ričardas	<i>Vilniaus pokeris</i>	romanas	Vaga	1989	272.(8)
	<i>Skersgatvis</i>	trumpoji			
Lavaste, Laima	<i>dviem</i>	proza	Tyto alba	2007	272.(6)
Kunčinas, Jurgis	<i>Tūla</i>	romanas	LRS	1993	263
			leidykla		
Petkevičius,	<i>Durniškės</i>	esė	Politika	2006	258.286
Vytautas					
Papievis, Valdas	<i>Eiti</i>	romanas	LRS	2010	252.(6)
			leidykla		
Parulskis, Sigitas	<i>Murmanti siena</i>	romanas	Baltos	2008	251.4
			lankos		
Aputis, Juozas	<i>Vieškelyje džipai</i>	trumpoji	LRS	2005	240.5
		proza	leidykla		
Čepaitė, Zita	<i>Emigrantės</i>	esė	Alma littera	2011	239
	<i>dienoraštis</i>				

Šerelytė, Renata	<i>Mėlynbarzdžio vaikai</i>	romanas	Alma littera	2008	236.6
Ivanauskaitė, Jurga	<i>Pragaro sodai</i>	romanas	Nemunas	1992	235.(5)
Kalėda, Edvinas	<i>Auksaviriai 2</i>	romanas	Rosma	2001	235.(4)
Zikarė, Dita	<i>Aiškiaregės klaida</i>	romanas	Alma littera	2008	232.6
Kazragytė, Doloresa Urbonaitė,	<i>Lengvi vienatvės atodūšiai</i>	trumpoji proza	Baltos lankos	2007	232.(3)
Audronė Urbonaitė,	<i>Cukruota žuvis</i>	romanas	Alma littera	2012	232
Audronė Urbonaitė,	<i>Posūkyje – neišlėk</i>	trumpoji proza	Tyto alba	2005	231.875
Radvilavičiūtė, Giedra	<i>Šiņnakt aš miegosiu prie sienos</i>	esė	Baltos lankos	2010	231.(6)
Marčėnas, Rimantas	<i>Sosto papėdėje</i>	romanas	Alma littera	2009	230.75
Černiauskaitė, Laura Sintija	<i>Artumo jausmas</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2005	225.375
Šlepikas, Alvydas	<i>Mano vardas – Marytė</i>	romanas	LRS leidykla	2012	220
Bruni, Vilhelmina	<i>Mes tik pažįstami Gyvenimo</i>	romanas	Charibdė	2007	218.(3)
Buivydaitytė, Irena	<i>spalvos</i>	romanas	Alma littera	2009	214
Vilimaitė, Bitė	<i>Papartynų saulė</i>	trumpoji proza	Tyto alba	2002	213.(7)
Jasukaitytė, Vidmantė	<i>Aš nužudžiau savo dukterį</i>	romanas	Alma littera	2008	210.2
Ivanauskaitė, Jurga	<i>Kelionė į Šambalą</i>	romanas	Tyto alba	1997	209.(1)
Jonušytė, Indrė	<i>Rožių sala</i>	romanas	Rosma	2005	206.25
Venclovas, Petras	<i>Su tavim ir be tavęs</i>	romanas	Alma littera	2002	204.(1)
Kavtaradzė,	<i>Nespalvota</i>	romanas	Tyto alba	2006	202.286

Teklė						
Juknaitė, Vanda	<i>Tariamais iš tamsos</i>	esė	LRS leidykla Baltos	2007		200.(6)
Parulskis, Sigitas	<i>Doriforė</i>	romanas	lankos	2004		199.(7)
Fomina, Aleksandra	<i>Mes vakar buvom saloje</i>	romanas	Kitos knygos	2011		199.5
Malūkas, Edmundas	<i>Dilgės</i>	romanas	Magilė	2009		197.25
Erlickas, Juozas	<i>Knyga</i>	trumpoji proza	Tyto alba	1996		197.(2)
De Strozzi, Elena	<i>Šiaurės rožė</i>	romanas	Alma littera	1995		193.(1)
Čekuolis, Algimantas	<i>Vyriški žaidimai</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2004		190.(4)
Navakas, Kęstutis	<i>Du lagaminai sniego</i>	esė	Tyto alba	2008		189.2
Martinaitis, Marcelijus	<i>Mes gyvenome mai</i>	prisimini	LRS leidykla	2009		188.75
Černiauskaitė, Laura	<i>Liučė čiuožia</i>	pjesė	LRS leidykla	2003		180.(5)
Šerelytė, Renata	<i>Vardas tamsoje</i>	romanas	LRS leidykla	2004		178.(6)
Černiauskaitė, Laura	<i>Kambarys jazmino krūme Galindijos</i>	trumpoji proza	Alma littera	2009		174.75
De Strozzi, Elena	<i>princesė</i>	romanas	Alma littera	1996		174.(6)
Sasnauskas, Pranas	<i>Imperatorės haremas</i>	romanas	Media incognito	2010		173
Jazukevičiūtė, Dalia	<i>Stiklinis paukštis</i>	romanas	Alma littera	2009		172
Jasukaitytė, Vidmantė	<i>Kai mes buvome vilkai</i>	romanas	Alma littera	2007		168.8(3)
Jonušytė, Indrė	<i>Baltas šešėlis</i>	romanas	Magilė	2008		166
Ivanauskaitė, Jurga	<i>Prarasta pažadėtoji žemė</i>	romanas	Tyto alba	1999		165.(2)
Parulskis, Sigitas	<i>Trys sekundės</i>	romanas	Baltos	2002		165

Ivanauskaitė,	<i>dangaus</i>		lankos			
Jurga	<i>Ištremtas Tietas</i>	esė	Tyto alba	1996	163.(5)	
Kalinauskaitė,		trumpoji	Baltos			
Danutė	<i>Niekada nežinai</i>	proza	lankos	2008	163.4	
Gavelis, Ričardas	<i>Jauno žmogaus</i>	romanas	Vaga	1991	158.(8)	
	<i>memuarai</i>					
Šerelytė, Renata	<i>Balzamuotojas</i>	trumpoji	LRS			
		proza	leidykla	2006	158.571	
Ivaškevičius,	<i>Artimas</i>	pjesė	Tyto alba	2002	157.(8)	
Marius	<i>Ilja. Paliesti</i>					
Bružienė, Giedrė	<i>Dieva</i>	romanas	Obuolys	2011	157	
Zurba,	<i>Krisius</i>	romanas	Gimtasias	2010	155.(6)	
Algimantas			žodis			
Granauskas,	<i>Kenotafas</i>	romanas	LRS	2005	155.625	
Romualdas			leidykla			
Erlickas, Juozas	<i>Prisimynimai</i>	trumpoji	Tyto alba	2004	151.(4)	
		proza				
Zurba,	<i>Melnragės</i>	romanas	Gimtasias	2005	151.25	
Algimantas	<i>akmenys</i>		žodis			
Ažušilis,	<i>Moša</i>	romanas	Apskaita	2006	149.571	
Vytautas						
Gintvainytė,	<i>Alyvos meluoja</i>	romanas	Laisvos	2010	149.(3)	
Julija	<i>tik kartais</i>		valandos			
Kavtaradzė,	<i>Basomis po</i>	romanas	Tyto alba	2007	148	
Teklė	<i>naktinį miestą</i>					
	<i>Pavėlavusios</i>					
Bruni,	<i>meilės laiškai;</i>					
Vilhelmina	<i>Praeitą vasarą</i>	romanas	Alma littera	2002	147.(5)	
	<i>Juodkrantėje</i>					
Granauskas,	<i>Vakaras, paskui</i>	trumpoji	Leidybos	1995	145.(5)	
Romualdas	<i>rytas</i>	proza	centras			
Ažušilis,	<i>Vieno langelio</i>	romanas	Apskaita	2011	144.5	
Vytautas	<i>principas</i>					

Rastauskas, Rolandas	<i>Privati teritorija</i>	esė	Apostrofa	2009	144.25
Erlickas, Juozas	<i>History of Lithuania</i>	trumpoji proza	Tyto alba	2000	143.(4)
Barauskaitė, Ugnė	<i>O rytoj vėl reikės gyventi Nesudegintos</i>	romanas	Tyto alba	2002	143.(4)
Raižytė, Nijolė	<i>ant laužo</i>	romanas	Alma littera	2008	143.4
De Strozzi, Elena	<i>Salve, Regina</i>	romanas	LRS leidykla	1997	141.(7)
Marčėnas, Rimantas	<i>Karūnos spindesio apakinti</i>	romanas	Alma littera	2007	140.(6)
Ažušilis, Vytautas	<i>Vėtra</i>	romanas	Apskaita	2010	139.(6)
Radzevičiūtė, Undinė	<i>Baden Badeno nebus Baltų</i>	trumpoji proza	Baltos lankos	2011	139
Jonuškaitė, Birutė	<i>užtrauktukų tango</i>	romanas	LRS leidykla	2009	138
Beresnevičius, Gintaras	<i>Vilkų saulutė</i>	esė	LRS leidykla	2003	135.(7)
Parulskis, Ernestas	<i>Kasdienybės kunstkamera</i>	esė	Tyto alba	2010	134
Blažytė, Vaida	<i>Geltona pieva</i>	romanas	LRS leidykla	2002	133.(2)
Ališanka, Eugenijus	<i>Gatvė tarp dviejų bažnyčių</i>	esė	Tyto alba	2012	133
Ažušilis, Vytautas	<i>Deima</i>	romanas	Apskaita	2008	129.4
Beresnevičius, Gintaras	<i>Paruzija</i>	romanas	Tyto alba	2005	129.25
Černiauskaitė, Laura Sintija	<i>Medaus mėnuo</i>	romanas	LRS leidykla	2011	128.5
Parulskis, Sigitas	<i>Vėjas mano akys</i>	romanas	Baltos	2010	126

				lankos		
Grainytė, Vaiva	<i>Pekino dienoraščiai</i>	esė	Vaga		2012	125
Juozaitis, Arvydas	<i>Ryga-niekieno civilizacija</i>	esė	Alma littera		2011	125
Šerelytė, Renata	<i>Vėjo raitelis</i>	romanas	LRS leidykla		2010	125
Ažušilis, Vytautas	<i>Sėjos metas</i>	romanas	Apskaita		2007	124.5
Juozaitis, Arvydas	<i>Karalių miestas be karalių</i>	esė	Eglės leidykla		2006	117.714
Eidintas, Alfonsas	<i>Ieškok Maskvos sfinkso</i>	romanas	Versus aureus		2006	117.143
Sereikaitė, Jolanta	<i>Antrininkės</i>	romanas	Versus aureus		2010	116.(6)
Parulskis, Sigitas	<i>Sraigė su beisbolo lazda</i>	trumpoji proza	Baltos lankos		2006	116
Andriuškevičius, Alfonsas, ir kt.	<i>Siužetą siūlau nušauti</i> ¹⁵⁶	romanas	Baltos lankos		2002	114.(1)
Beresnevičius, Gintaras ir kt.	<i>Siužetą siūlau nušauti</i>	romanas	Baltos lankos		2002	114.(1)
Parulskis, Sigitas ir kt.	<i>Siužetą siūlau nušauti</i>	esė	Baltos lankos		2002	114.(1)
Radvilavičiūtė, Giedra ir kt.	<i>Siužetą siūlau nušauti</i>	esė	Baltos lankos		2002	114.(1)
Navakas, Kęstutis	<i>Gero gyvenimo kronikos</i>	esė	LRS leidykla		2005	113.75
Jonuškaitė, Birutė	<i>Didžioji sala</i>	romanas	Vaga		1997–1999	112.(5)
Ažušilis, Vytautas	<i>Gerda</i>	romanas	Apskaita		2007	110.5
Kanovičius,	<i>Šėtono apžavai</i>	romanas	LRS		2008	109.4

156 Kolektyvinis literatūros eksperimentas *Siužetą siūlau nušauti* į imtį įtrauktas, išskiriant kiekvieną bendraautorį į atskirą eilutę, nes profesionalių skaitytojų dažnai analizuojamas ne visas „romanas“, o vieno iš autorių dalis, o kiekvienam bendra autoriui tenka nevienodas publikacijų skaičius.

Jakovas			leidykla		
Grigorijus Eidintas,	<i>Erelio sparnų</i>	romanas	Versus	2008	108.2
Alfonsas	<i>dvelksmas</i>		aureus		
Šerelytė, Renata	<i>Ledynmečio žvaigždės</i>	romanas	Tyto alba	1999	107.(8)
Gutauskas,	<i>Vilko dantų</i>	romanas	Vaga	1990	106.(1)
Leonardas Kajokas,	<i>karoliai Lietaus migla Lu</i>	esė	LRS	2002	104.(1)
Donaldas Zurba,	<i>kalne</i>		leidykla Gimtasis		
Algimantas Ivaškevičius,	<i>Aritmija</i>	romanas	žodis	2007	104
Marius Zurba,	<i>Madagaskaras</i>	pjesė	Apostrofa	2004	103.(1)
Algimantas Juodvalkis,	<i>Gal taip reikėjo Žūklonių kaimo</i>	prisimini romanas	Gimtasis Gimtasis	2012 2007	103 101.1(6)
Rimantas Baltakis,	<i>lobiai Gimiau pačiu</i>	prisimini	žodis Tyto alba	2008	99.6
Algimantas Gavelis, Ričardas Beresnevičius,	<i>laiku Vilniaus džiazas</i>	mai romanas	Vaga LRS	1993 2005	98.(5) 98
Gintaras Kajokas,	<i>Pabėgęs dvaras</i>	esė	leidykla LRS		
Donaldas Granauskas,	<i>Kazašas</i>	romanas	leidykla	2007	97.8(3)
Romualdas Vaitkevičiūtė,	<i>Gyvulėlių</i>	trumpoji	Presvika	1998	97
Daiva Jonuškaitė,	<i>dainavimas</i>	proza			
Birutė Jasukaitytė, Vidmantė	<i>Atsargiai! Meilė</i>	romanas	Magilė	2011	96
Čepaitė, Zita	<i>Marija Egiptietė</i>	romanas	Alma littera	2002	94.(7)
Šileika, Antanas	<i>Paulinos kelionė</i>	romanas	LRS leidykla	1996	93.(3)
	<i>Bronzinė moteris</i>	romanas	Versus	2009	93.25

	<i>(Woman in Bronze)</i>		aureus		
Kajokas, Donaldas	<i>Ežeras ir kiti jį lydintys asmenys</i>	romanas	Tyto alba	2012	93
Šikšnelis, Juozas	<i>Mirties varos</i>	romanas	LRS leidykla	2008	88.2
Tamošaitis, Regimantas	<i>Vitaminų pardavėjas</i>	esė	LRS leidykla	2007	88.1(6)
Granauskas, Romualdas	<i>Raudonas ant balto</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2000	87.(3)
Juodvalkis, Rimantas	<i>Brandenburgo vartai</i>	romanas	Gimtasis žodis	2009	87.25
Morkūnas, Gendrutis	<i>Puodukas kefyro ant palangės</i>	prisimini mai	Bernardinai. lt	2012	87
Skablauskaitė, Jolita	<i>Brudenis</i>	romanas	Vaga	2006	87
Degėsys, Liutauras	<i>Prisiminimų prisiminimai</i>	esė	Alma littera	2010	83
Melnikas, Jaroslavas	<i>Tolima erdvė</i>	romanas	LRS leidykla	2008	82.6
Čigriejus, Henrikas	<i>Ir parnešė</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2011	82.5
Algis, Kunčius, Herkus	<i>apynio kvapą Nepasigailėti</i>	romanas	Versus aureus	2006	82.143
Papievis, Valdas	<i>Dušanskio Vienos vasaros emigrantai</i>	romanas	Baltos lankos	2003	82.(1)
Navickienė, Lolita	<i>Slėptų sapnų tyrlaukiai</i>	romanas trumpoji	Baltos lankos LRS	2011	81.5
Šlepikas, Alvydas	<i>Lietaus dievas</i>	proza	leidykla Baltos	2005	81.5
Zingeris, Markas	<i>Grojimas dviese</i>	romanas	lankos	2002	80.(3)
Kaunaitė, Unė	<i>Sudie, rytojau</i>	romanas	Žara	2011	79.5
Gavelis, Ričardas	<i>Sun-Tzu gyvenimas</i>	romanas	Tyto alba	2002	78

	<i>šventajame Vilniaus mieste</i>					
Rastauskas,	<i>Kitas pasaulis</i>	esė	Apostrofa	2004		78
Rolandas Ruseckaitė,	<i>Marios vandens</i>	romanas	LRS leidykla	2010		76
Aldona	<i>Rudens ir pavasario</i>	romanas	Alma littera	2009		75.5
Grajauskas,	<i>pasikalbėjimas „Rezervatas“ – Mergaitė, kurios</i>	pjesė	LRS leidykla	2007		75.(3)
Gintaras	<i>bijojo Dievas Suplanuotos</i>	esė	Baltos lankos	2004		74.(3)
Radvilavičiūtė, Giedra Melnikas,	<i>akimirkos Pasaulio</i>	trumpoji	LRS	2006		73.857
Jaroslavas	<i>pabaiga Blanchisserie,</i>	proza	leidykla			
Kunčinas, Jurgis	<i>arba Žvėrynas – Užupis</i>	romanas	Tyto alba	1997		73.(7)
Bubnys, Vytautas Jurgis	<i>Tolimi artimi Gediminas –</i>	prisimini mai	Alma littera	2008		72
Užurka, Jonas	<i>nevainikuotas karalius</i>	romanas	Eugrimas	2004		72
Jasukaitytė, Vidmantė	<i>Dievas miršta vienišas</i>	romanas	Homo liber	2003		71
Bubnys, Vytautas Jurgis	<i>Tas ryto laukimas</i>	romanas	LRS leidykla	2004		70.(5)
Šerelytė, Renata	<i>O ji tepasakė miau Septyni</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2001		70.(5)
Gavelis, Ričardas	<i>savižudybės būdai</i>	romanas	Tyto alba	1999		69.(8)
Kanovičius,	<i>Debesis, vardu</i>	trumpoji	LRS	2009		69.75

Jakovas	<i>Lietuva</i>	proza	leidykla			
Grigorijus						
Ivaškevičius,	<i>Istorija nuo</i>	romanas	LRS	1998	69.(1)	
Marius	<i>debesies</i>		leidykla			
Avyžius, Jonas	<i>Viskas praeina</i>	romanas	Alma littera	2003	68.(4)	
Skablauskaitė,	<i>Liūnsargių</i>	trumpoji	LRS	1993	68.(2)	
Jolita	<i>moteris</i>	proza	leidykla			
Zurba,	<i>Savūnė</i>	romanas	Vaga	1994	67.(8)	
Algimantas						
Kunčinas, Jurgis	<i>Baltųjų sūrių</i>	romanas	Amžius	1995	67.(4)	
	<i>naktis</i>					
Pocius, Algirdas	<i>Ekskomisaras</i>	trumpoji	Žuvėdra	2004	67	
		proza				
Jakučiūnas,	<i>Tėvynė</i>	romanas	LRS	2007	66.5	
Andrius			leidykla			
Liegutė, Emilija	<i>Apžavėtoji</i>	trumpoji	Kronta	2008	66.2	
		proza				
Bubnys, Vytautas	<i>Balandžio</i>	romanas	Alma littera	2002	64.(8)	
Jurgis	<i>plastėjime</i>					
			Klaipėdos			
			kultūrų			
Simana, Sonda	<i>Einantis kalnas</i>	romanas	komunikacijų centras	2010	64.(6)	
Bubnys, Vytautas	<i>Svečias</i>	romanas	Santara	1998	64	
Jurgis						
Grajauskas,	<i>Erezija</i>	romanas	Baltos	2005	63.625	
Gintaras			lankos			
Grajauskas,	<i>Mažumynai</i>	esė	Versus	2010	62.(6)	
Gintaras			aureus			
Zurba,	<i>...eina</i>	romanas	LRS	2000	62.(5)	
Algimantas			leidykla			
Ivaškevičius,	<i>Žali</i>	romanas	Tyto alba	2002	62.(3)	
Marius						
Zurba,	<i>...jai tešviečia</i>	romanas	LRS	2002	61.(3)	
Algimantas			leidykla			

Kepenienė, Nijolė	<i>Bitė</i>	romanas	LRS leidykla	2009	61.25
Venclovas, Petras	<i>Meilės ir mirties menas</i>	apysaka	Vaga	2007	60.5
Šikšnelis, Juozas	<i>Banga atgal negrįžta</i>	romanas	Versus aAureus	2011	60
Vilimaitė, Bitė	<i>Užpustytas traukinys</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	1996	60
Martinkus, Vytautas	<i>Žemaičio garlėkys</i>	romanas	LRS leidykla	2009	59.25
Granauskas, Romualdas	<i>Žodžio agonija Maži atsakymai į</i>	esė	LRS leidykla	1999	58.(3)
Aputis, Juozas	<i>didelius klausimus Tylintys tekstai:</i>	esė	Alma littera	2006	58
Martinaitis, Marcelijus	<i>užrašai iš raudonojo sąsiuvinio</i>	prisimini mai	LRS leidykla	2006	57.714
Šikšnelis, Juozas	<i>Surišti ir atrišti</i>	romanas	Vaga	2007	57.5
Kajokas, Donaldas	<i>Dykinėjimai Pro mansardos langą</i>	esė	Regnum fondas	1999	57.(2)
Gailius, Antanas	<i>Daiktai</i>	romanas	Aidai	2012	57
Gutauskas, Leonardas	<i>Kasdienybės rožinis</i>	esė	LRS leidykla	2008	56.6
Kazragytė, Doloresa	<i>Išijo velnias</i>	romanas	Gardenija	1999	56.(4)
Balčiūnaitė, Jonė	<i>Vėlyvieji tekstai</i>	esė	Versus Aureus	2005	56.375
Andriuškevičius, Alfonsas	<i>Vandenės</i>	esė	Apostrofa	2010	56
Adomaitytė, Gintarė	<i>užrašai</i>	esė	Gimtasis	2010	55.(3)
Sakalauskaitė,	<i>Apie trapesnį</i>	romanas	žodis Versus	2011	54.5

Eglė	<i>indą, undinėle ir kiauliaganį, apie atkeliamus vartus ir nakties slėnį</i>		Aureus			
Mikelinskas, Jonas	<i>Čia ir dabar</i>	romanas	Vaga	2006	54.143	
Avyžius, Jonas	<i>Ir išmuš tavo valanda</i>	romanas	LRS leidykla	2002	53.(7)	
Klimas, Ramūnas	<i>Maskvos laikas</i>	romanas	LRS leidykla	2005	53	
Kunčius, Herkus Jakučiūnas, Andrius	<i>Ornamentas Lalagė</i>	romanas trumpoji proza	Charibdė Tyto alba	2002 2011	52.(2) 52	
Marcinkevičiūtė (Mar), Birutė	<i>Cinamonu kvepiantys namai</i>	prisimini mai	Kronta	2007	52	
Staniulis, Tomas	<i>Uranas-235</i>	romanas	Baltos lankos	2004	52	
Staponkutė, Dalia	<i>Lietumi prieš saulę Mindaugas –</i>	esė	Apostrofa	2007	52	
Užurka, Jonas	<i>karališkasis kraujas Gaidžių</i>	romanas	Eugrimas	2007	51	
Kunčius, Herkus	<i>milžinkapis Pjūūti fjūūt!</i>	romanas	Charibdė	2004	51	
Kunčinas, Jurgis	<i>Arba Netiesų dvaras Pijoko</i>	romanas	LRS leidykla	2004	50.(8)	
Kunčius, Herkus	<i>chrestomatija</i>	romanas	Versus aureus	2009	50.75	
Vaičiūnaitė, Judita	<i>Mabre viešbutis</i>	prisimini mai	LRS leidykla	2009	50.75	
Kanovičius,	<i>Našlių kelionės</i>	trumpoji	LRS	2004	50.(6)	

Jakovas		proza	leidykla			
Grigorijus						
Anra, Aneta	<i>Katinas Temzėje</i>	romanas	Versus aureus	2008		50.6
Martinkus, Vytautas	<i>Dvylika lieptų</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2011		50.5
Pukytė, Paulina	<i>Netikras zuikis</i>	esė	Apostrofa	2008		49.4
Eglė	<i>Užkonservuota rytdiena</i>	romanas	Virtuali knyga	2003		48.(7)
Juodvalkė, Eglė	<i>Cukraus kalnas</i>	prisimini mai	LRS leidykla	2000		48.(7)
Kunčinas, Jurgis	<i>Grožio niekad negana Smėlynuose</i>	trumpoji proza	Pasviręs pasaulis	2001		48.(5)
Aputis, Juozas	<i>negalima sustoti</i>	romanas	LRS leidykla	1996		48.(4)
Beresnevičius, Gintaras	<i>Ant laiko ašmenų</i>	esė	Aidai	2002		47.(5)
Pocius, Algirdas	<i>Ponia Amnestija</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2007		47
Ivaškevičius, Marius	<i>Išvarymas Vytautas</i>	pjesė	Apostrofa	2012		47
Užurka, Jonas	<i>Didysis – nuo bėglio iki monarcho Išduoti,</i>	romanas	Kronta	2005		46.25
Kunčius, Herkus	<i>išsižadėti, apšmeižti</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2007		45.(6)
Kunčinas, Jurgis	<i>Bilė ir kiti</i>	romanas	Vaga	2002		45.(5)
Andriuškevičius, Alfonsas	<i>Rašymas dūmais</i>	esė	Apostrofa	2004		45.(4)
Areška, Vitas	<i>Kumelė vardu Emilja</i>	prisimini mai	LRS leidykla	2007		45.(3)
Šoblinskaitė,	<i>Vilkų marti</i>	romanas	Nemunus	2003		45.(1)

Violeta Černiauskas,	<i>Koridorių vilkas</i>	trumpoji	LRS	2007	44.8(3)
Rimantas Mikelinckas,	<i>Dinozauro</i>	proza	leidykla		
Jonas Čigriejus,	<i>ausyje</i>	apysaka	LRS	2009	44.25
Henrikas Algis Jonuškaitė,	<i>Varna braukia</i>	trumpoji	leidykla	2007	44.1(6)
Birutė Kirkutis,	<i>ašarą</i>	proza	leidykla		
Vytautas Bernotaitė,	<i>Užsagstyk mane</i>	trumpoji	LRS	2011	44
Sandra Toleikytė, Ieva	<i>Prastadienių</i>	proza	leidykla		
Ramonas, Antanas	<i>slinktys</i>	esė	Žuvėdra	2011	43
Kunčinas, Jurgis	<i>Gaisras</i>	trumpoji	LRS	2010	42.(3)
Saja, Kazys	<i>Garstyčių namas</i>	proza	leidykla	2009	42.25
Meras, Icchokas	<i>Ramybės kalva</i>	trumpoji	LRS	2009	42.25
Baliukonė, Onė Mačiulytė-	<i>Užėjau pas</i>	proza	leidykla		
Guilford, Irena	<i>draugą</i>	trumpoji	7 meno	1997	42.(2)
Ramonas, Antanas	<i>Nebaigtas</i>	proza	dienos		
Skablauskaitė, Jolita	<i>žmogus</i>	trumpoji	LRS	2003	41.(4)
Gavelis, Ričardas	<i>Stotelė vidukelėj</i>	proza	Vaga	2003	41.(2)
Danielius Laucė, Jonas	<i>Ant sapnų tilto</i>	trumpoji	LRS	2004	41
Skablauskaitė, Jolita	<i>Glėbys</i>	proza	leidykla		
Skablauskaitė, Jolita	<i>Ant sapnų tilto</i>	esė	Alma littera	2003	40.(7)
Skablauskaitė, Jolita	<i>Glėbys</i>	romanas	Baltos	2003	40.(7)
Skablauskaitė, Jolita	<i>Guilford, Irena</i>	romanas	lankos		
Skablauskaitė, Jolita	<i>Ramonas, Antanas</i>	trumpoji	Vaga	1989	40.(5)
Skablauskaitė, Jolita	<i>Lapkričio saulė</i>	proza			
Skablauskaitė, Jolita	<i>Kalno</i>	trumpoji	Homo liber	2006	39.143
Skablauskaitė, Jolita	<i>saugotojas</i>	proza			
Skablauskaitė, Jolita	<i>Mirštančių dievų</i>	romanas	Vaga	2002	39
Skablauskaitė, Jolita	<i>kerštas</i>	romanas	Vaga	2002	39
Skablauskaitė, Jolita	<i>Kitas kraujas</i>	romanas	Vaga	2002	39
Skablauskaitė, Jolita	<i>Taikos balandis</i>	trumpoji	Alma littera	1995	38.(8)
Skablauskaitė, Jolita	<i>Taikos balandis</i>	proza			

Gimberis, Jurgis	<i>Jūs turite teisę tylėti</i>	trumpoji proza	Versus aureus	2009	38.75
Jakimavičius, Liudvikas	<i>Vamzdis</i>	esė	Versus aureus	2010	38.(3)
Melnikas, Jaroslavas	<i>Rojalio kambarys</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2004	38.(3)
Juodvalkis, Juodvalkis,	<i>Dviratis be</i>	apysaka	Gimtasis žodis	2006	38.143
Rimantas Šinkariukas,	<i>vieno rato Šokis</i>	trumpoji proza	Kitos knygos	2008	38
Tomas Ignatavičius,	<i>Kiparisų tamsa</i>	romanas	LRS leidykla	2005	37
Eugenijus Mačiukevičius,	<i>Porcija</i>	romanas	Vaga	2007	36.5
Jonas Venclovas, Petras	<i>Teateinie meilės karalystė</i>	apysaka	Nemunas	2002	36.(2)
Skablauskaitė, Jolita	<i>Mėnesienos skalikas</i>	romanas	Vaga	1997	36
Raižytė, Nijolė	<i>Moterys ir sraigės</i>	romanas	LRS leidykla	2003	35.(5)
Vanagas, Rimantas	<i>Peslių akademija</i>	prisimini mai trumpoji	Petro ofsetas LRS	2011	35.5
Šerelytė, Renata	<i>Balandų ratas</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	1997	35.(3)
Dirgėla, Petras	<i>Jauno faraono vynuogynuose</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2008	35
Balbierius, Alis	<i>Trobelė ant debesies</i>	esė	Gimtasis žodis	2006	34.857
Stankevičius, Rimvydas	<i>Diktantai sielai</i>	esė	LRS leidykla	2008	34.6
Radzevičiūtė, Undinė	<i>Strekaza</i>	romanas	Tyto alba	2003	34.(5)
Lankauskas, Romualdas	<i>Išvyka prieš sutemas. Padegėjas</i>	romanas	Tyto alba	2002	34.(2)

Kanovičius, Jakovas	<i>Žydu parkas</i>	romanas	Tyto alba	1998	34.(1)
Grigorijus Mikulėnaitė, Ema	<i>Tu man papasakok</i>	trumpoji proza trumpoji	LRS leidykla Kitos	2006	33.857
Jaras, Ramūnas	<i>Dzen, dzen</i>	proza	knygos Gimtas	2008	33.6
Adomaitytė, Gintarė	<i>Šokis ant stalo</i>	esė	žodis Bernardinai.	2004	33.(3)
Morkūnas, Gendrutis	<i>Švęsti kosmose ir tvarte</i>	esė	lt	2010	33.(3)
Gutauskas, Leonardas	<i>Plunksnos. Kazbek</i>	romanas	Tyto alba	2003	33.(1)
Leonardas Leonardas	<i>Sapnų teologija</i>	romanas	LRS leidykla	2006	32.571
Saja, Kazys	<i>Skudurėlių takas Pelenai asilo kanopoje.</i>	prisimini mai	Petro ofsetas	2011	32.5
Kunčius, Herkus	<i>Smegenų padažas. Ekskursija: Casa Mata</i>	romanas	LRS leidykla	2002	32.(4)
Skablauskaitė, Jolita	<i>Septyniadangė erdvė</i>	romanas	LRS leidykla	2004	32.(4)
Skablauskaitė, Jolita	<i>Žolių kartumas</i>	romanas	Vaga	1990	32.(3)
Treinys, Pranas	<i>Aktorė</i>	romanas	Vaga	2001	32.(3)
Urnevičiūtė, Dalia	<i>Savaitė iš vidurio metų Prarastų godų</i>	trumpoji proza	Vaga	1989	31.(7)
Gavelis, Ričardas	<i>kvartetas Sustiprinto</i>	romanas	Tyto alba Kauko	1997	31.(6)
Kalvaitis, Vladas	<i>režimo barakas</i>	romanas	laiptai	2011	31.5
Gutauskas, Dalia	<i>Šunų dainos</i>	trumpoji	Gimtas	2011	31

Leonardas Zubka, Kęstutis Sadauskas,	<i>Pankas</i> <i>Gyvenimas prie</i>	proza romanas	žodis Pradai	1999	31
Romas Spraunius,	<i>vieškeliuko</i> <i>Isto(e)rija apie</i>	romanas	Žuvėdra	2009	30.5
Arūnas Vilutis,	<i>šoferį Sofiją</i>	romanas	Kitos knygos	2011	30
Mikalojus Povilas	<i>Tortas</i>	esė	Tyto alba	2009	30
Švabaitė, Julija	<i>Stikliniai</i> <i>ramantai</i>	romanas	Vaga	2004	29.(6)
Saja, Kazys	<i>Tas, kuris</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2007	29.5
Bieliauskas, Alfonsas	<i>Patogi moteris</i>	romanas	Pradai	1996	29.(3)
Kunčinas, Jurgis	<i>Kasdien į karą</i>	romanas	LRS leidykla	2000	28.(7)
Kunčinaite, Karolina	<i>Klajonių</i> <i>paveikslai</i>	esė	Tyto alba	2006	28.571
Žašinaite, Jurgita	<i>Akmeniniai</i> <i>Avondalio namai</i>	apysaka	Gimtasis žodis	2008	28.4
Kunčius, Herkus	<i>Mano kova</i> <i>bambino</i> <i>Mergaitės,</i>	esė	Melina- Verlag	1999	27.(8)
Pikturna, Ignas	<i>merginos,</i> <i>moterys ir jūra</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	1999	27.(3)
Sluckis, Mykolas	<i>Laiko</i> <i>sūpuoklėse</i>	esė	LRS leidykla	2009	27.25
Ignatavičius, Eugenijus	<i>Obelis katedros</i> <i>aikštėje</i>	trumpoji proza	Vaga	2005	26.75
Kašauskas, Raimondas	<i>Gailestis</i>	trumpoji proza	Žuvėdra	2003	26.(1)
Kavaliauskas, Tomas	<i>Atsisveikinimas</i>	romanas	Versus aureus	2007	25.8(3)
Kalytis, Ričardas	<i>Juodanugarių</i>	romanas	Vaga	2002	25.(7)

	<i>laikai</i>					
Kunčinas, Jurgis	<i>Kilnojamosios Röntgeno stotys</i>	romanas	Alma littera	1998		25.(3)
Gutauskas, Leonardas	<i>Laiškai iš Viešvilės</i>	romanas	Vaga	2001		25.(3)
Venclovas, Petras	<i>Susapnuoti gyvenimai</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2005		25.25
Kasparavičius, Ramūnas	<i>Decameron Ožiukas už porą skatikų.</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2011		25
Kanovičius, Jakovas	<i>Nusišypsok</i>	romanas	Tyto alba	1996		24.(8)
Grigorijus	<i>mums, Viešpatie Diena, kurią verkiau visą</i>	trumpoji proza	Versus aureus	2008		24.8
Staniulis, Tomas	<i>Šaktarpio metas:</i>	romanas	Versus aureus	2005		24.5
Petraitytė, Astrida	<i>Mažoji Martukė Kryžiau žalio medžio</i>	romanas	Vaga	2000		23.(8)
Šikšnelis, Juozas	<i>Palėpė. Musės</i>	romanas	Vaga	2007		23.(6)
Gutauskas, Leonardas	<i>Atsisveikinimas su teatru</i>	prisimini mai	Vaga	1998		23.(4)
Treinyš, Pranas	<i>Kodėl yra taip, kaip yra?</i>	esė	Mintis	2006		23.143
Mikelinskas, Jonas	<i>Būtašis dažniniš kartas</i>	romanas	Tyto alba	1998		23
Kunčius, Herkus	<i>Langai į prekyvietę</i>	romanas	Vaga	1998		22.(7)
Katilius, Viktoras	<i>Išsipildymas ne pagal Joaną</i>	romanas	LRS leidykla	2003		22.(6)
Sluckis, Mykolas	<i>Karklų rožės</i>	romanas	Alma littera	1999		22.(2)
Kalytis, Ričardas	<i>Dagilio, šuns ir kiti šešėliai</i>	romanas	LRS leidykla	2012		22
Gustainis, Liudas	<i>Keturiolika</i>	romanas	Tyto alba	1998		22
Pelenis, Aidas						

		<i>restitucijos dienų</i>			
Petraitytė, Astrida	<i>Trys gyvenimai</i>	apysaka	Versus aureus	2009	21.75
Panavas, Petras	<i>Ikvėpimo auka</i>	prisimini mai	Baltos lankos	2010	21.(6)
Morkūnienė, Vita	<i>Su savimi ir tavimi</i>	trumpoji proza	Eglės leidykla	2010	21.(3)
Fomina, Aleksandra	<i>Nepaprastoji padėtis</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2004	21
Mikulėnaitė, Ema	<i>Nepaprastos istorijos</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2002	20.(5)
Katkus, Laurynas	<i>Sklepas ir kitos esė</i>	esė	LRS leidykla	2011	20.5
Platelis, Kornelijus	<i>Ir mes praeiname</i>	esė	LRS leidykla	2011	20.5
Šoblinskaitė, Violeta	<i>Truputis lauktuvių Aplink fontaną,</i>	esė	Nemunas	2009	20.5
Zingeris, Markas	<i>arba Mažasis Paryžius</i>	romanas	Tyto alba	1998	20.(4)
Klimašauskas, Valentinas Kanovičius,	<i>Alfavilnius</i>	romanas	Kitos knygos	2008	20.2
Jakovas Grigorijus	<i>Veidai sutemose</i>	apysaka	LRS leidykla	2002	19.(8)
Kasparavičius, Ramūnas	<i>Keturių sesučių darželis.</i>	romanas	LRS leidykla	1998	19.(8)
Ramūnas	<i>Lietuvių Laimos teismas</i>				
Skablauskaitė, Jolita	<i>Trečiasis</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2000	19.(8)
Jonuškaitė, Birutė	<i>tūkstantmetis</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2002	19.(6)
Čigriejus, Henrikas Algis	<i>Žalčių tiltas</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	1999	19.(5)
	<i>Vieškeliukas pro dobilus</i>	proza	leidykla		

Saja, Kazys	<i>Stulpininkas</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	1999	19.(3)
Kasparavičius, Ramūnas	<i>Visų gražiausia</i>	romanas	LRS leidykla	2006	19.143
Kunčinas, Jurgis	<i>Glisono kilpa</i>	romanas	Nemunas	1992	19.(1)
Sadauskas, Romas	<i>Raibas</i> <i>gyvenimėlis</i> <i>Paskutiniai</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2002	19.(1)
Gavelis, Ričardas	<i>žemės žmonių</i> <i>karta</i>	romanas	Vaga	1995	19
Aleksa, Gasparas	<i>Ėriukėlis stiklo</i> <i>ragais</i>	romanas	Vaga	2003	18.(8)
Girdzijauskas, Vytautas	<i>Palūkėk, mirtie</i>	romanas	LRS leidykla	2000	18.(8)
Barauskienė, Edita	<i>Vyžeikių</i> <i>karalienė</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	1998	18.(7)
Daunys, Vaidotas	<i>Šeštoji diena</i>	esė	Santara	1995	18.(3)
Ivaškevičius, Marius	<i>Kam vaikų</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	1996	18.(2)
Rimkevičius, Vytautas	<i>Nežinomieji.</i> <i>Gimė rudas</i> <i>kūdikėlis</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2005	18.125
Rastauskas, Rolandas	<i>Bermudų</i> <i>trikampis</i>	pjesė	Kultūros menu	2011	17.5
Staniulis, Tomas	<i>Herbas ir varlės</i>	romanas	LRS leidykla	2003	16.(5)
Ignatavičius, Eugenijus	<i>Marso pilnatis</i>	romanas	LRS leidykla	2000	16.(4)
Keturakis, Robertas	<i>Kulka Dievo</i> <i>širdy</i> <i>Traukinių</i>	romanas	Nemunas	2002	16.(1)
Karvelis, Ugnė	<i>daugiau nebus</i>	romanas	Vaga	1997	15.(5)
Čepaitė, Zita	<i>Sėkmą skausmą</i>	apysaka	Vaga	1990	15.(4)
Šikšnelis, Juozas	<i>Apšlakstytas</i> <i>isopu</i>	romanas	Vaga	2004	15.(4)
Kanovičius,	<i>Nukirstų medžių</i>	trumpoji	Leidybinės	2000	15.(3)

Jakovas						
Grigorijus	<i>šlamėjimas</i>	proza	sistemos			
Petraitytė,	<i>Šaktarpio metas:</i>		Versus	2006	15.286	
Astrida	<i>Tirškalius Liepa</i>	romanas	aureus			
Juozaitis,	<i>Laikraštis / 1</i>	romanas	LRS	2003	15.(2)	
Arvydas	<i>Menestreliai</i>	trumpoji	leidykla			
Kunčinas, Jurgis	<i>maksi paltais</i>	proza	LRS	1996	15.(2)	
Bončkutė,	<i>Laukiniai</i>	trumpoji	leidykla			
Genovaitė	<i>prisiminimai</i>	proza	Versus	2007	15	
Jonuškaitė,	<i>Rugių laukas</i>	trumpoji	aureus			
Birutė		proza	Aušra	1996	15	
Spraunius,	<i>Sulamita</i>	romanas	LRS	1996	14.(8)	
Arūnas	<i>Dangaus eiliniai</i>	trumpoji	leidykla			
Morkūnienė, Vita	<i>vieversiai</i>	proza	Eglės	2011	14.5	
Balbierius, Alis	<i>Vaivorykštė ir</i>	esė	LRS	2012	14	
Degėsys,	<i>neandertalietis</i>		leidykla			
Liutauras	<i>Kelionė į ten ir</i>	esė	Kronta	2007	14	
Žilevičius,	<i>atgal</i>					
Rimantas	<i>Ožkelė giedojo</i>	prisimini	De Libris	2011	13.5	
	<i>gluosnyje</i>	mai				
	<i>Pro dūmus:</i>					
Bernotas, Albinas	<i>deimantais</i>	trumpoji	LRS	1998	12.(5)	
	<i>nusėtas</i>	proza	leidykla			
Gutauskas,	<i>Šešėliai</i>	romanas	LRS	2001	12.(4)	
Leonardas	<i>Betoninė</i>		leidykla			
Janavičius, Dalia	<i>kriauklė</i>	romanas	Vaga	2004	12.(1)	
Martinkus,	<i>Šuns mazgas</i>	trumpoji	LRS	2005	12	
Vytautas	<i>Svečias iš</i>	proza	leidykla			
Kalvaitis, Vladas	<i>Magadano</i>	trumpoji	Nemunas	2008	11.6	
	<i>Kazbekija: jo</i>	proza				
Kuklys, Algis	<i>kapas nežinomas</i>	romanas	Versus	2008	11.4	
			aureus			

Kalytis, Ričardas	<i>Verksmo vieta</i>	romanas	Amžius	1995	11.(1)
Plechavičiūtė,	<i>Nelyginiai metai</i>	trumpoji	LRS	2008	11
Asta		proza	leidykla		
Šoblinskaitė,	<i>Tyruliukuose</i>	trumpoji	Kauko	2012	11
Violeta	<i>viskas gerai</i>	proza	laiptai		
	<i>Pragaro</i>				
Cieškaitė,	<i>smurtas,</i>		LRS		
Gražina	<i>dangaus</i>	romanas	leidykla	1997	10.(8)
	<i>ištikimybė</i>				
	<i>Gyvenimo</i>				
Dirgėla, Petras	<i>intriga</i>	esė	Algimantas	2001	10.(4)
Čigriejus,	<i>Ekvinokcijų</i>	trumpoji			
Henrikas Algis	<i>žmonės</i>	proza	Vaga	2003	10.(3)
	<i>Ceremonijų</i>				
	<i>knygos</i>				
Dirgėla, Petras	<i>(Karalystė.</i>	romanas	LRS	2002	10.(1)
	<i>Žemės keleivių</i>		leidykla		
	<i>epas)</i>				
Mikelinskas,	<i>Žmogus ir jo</i>	esė	LRS	2002	10.(1)
Jonas	<i>legenda</i>		leidykla		
			LRS		
Noak, Jutta	<i>Petitio</i>	romanas	leidykla	2012	10
Četrauskas,	<i>Tarsi gyventa</i>	romanas	Charibdė	2004	9.(3)
Teodoras	<i>Benamių knygos</i>				
	<i>(Karalystė.</i>				
Dirgėla, Petras	<i>Žemės keleivių</i>	romanas	LRS	1997	9.(2)
	<i>epas)</i>		leidykla		
	<i>Alibi knygos</i>				
	<i>(Karalystė.</i>				
Dirgėla, Petras	<i>Žemės keleivių</i>	romanas	LRS	2004	9
	<i>epas)</i>		leidykla		
Kanovičius,	<i>Ir nėra vergams</i>	romanas	Vaga	1990	8.(2)
Jakovas	<i>rojaus</i>				

Grigorijus						
Aleksa, Gasparas	<i>Žiogas žvirblį medžiojo Misės, mano</i>	esė	Kauko laiptai	2012		8
Gimberis, Jurgis	<i>boba ir kiti reikalai</i>	trumpoji proza	Eridanas	1999		8
Kutkaitis, Pranas	<i>Troja</i>	romanas	Sarogerma LRS	1999		7.(8)
Martinkus, Vytautas	<i>Simonija</i>	romanas	leidykla LRS	1997		7.(7)
Šimulynas, Šarūnas	<i>Rugiuose prie obelų</i>	trumpoji proza	leidykla	2001		7.(7)
Zingeris, Markas	<i>Iliuzionas</i>	trumpoji proza	Andrena	2000		7.(7)
Girdzijauskas, Vytautas	<i>Žiemos metafizika</i>	trumpoji proza	Naujoji Romuva	2010		7.(6)
Šerelytė, Renata	<i>Žuvies darinėjimas</i>	trumpoji proza	LRS leidykla Valstybinis	1995		7.(2)
Mikelinskas, Jonas	<i>Nepagirtas tarp moterų</i>	romanas	leidybos centras	1993		6.(8)
Rudokas, Tomas	<i>Žvėris eina miegoti</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	1996		6.(7)
Arūnas Kanovičius, Jakovas	<i>Nenusigręžki nuo mirties</i>	romanas	LRS leidykla	1992		6.(4)
Grigorijus	<i>Vilties pilnųjų knygos</i>		LRS			
Dirgėla, Petras	<i>(Karalystė. Žemės keleivių epas)</i>	romanas	leidykla	2003		6.(2)
Ruseckaitė, Aldona	<i>Sidabro sodai</i>	trumpoji proza	Naujasis lankas	2004		6.(1)
Ptakauskaitė, Aistė	<i>Ieškau darbo</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2003		5.(8)
Genys, Arvydas	<i>Maištas prieš</i>	romanas	Vyturys	2001		5.(2)

Četrauskas,	<i>giminę Dangišką</i>	romanas	Charibdė	2007	5.1(6)
Teodoras Daugirdas,	<i>kinematografas Mėnulio</i>	trumpoji	Naujoji	2011	5
Romas Girdzijauskas,	<i>dezertyrai Laiškai iš</i>	proza prisiminti	Romuva LRS	1994	4.(6)
Vytautas Grybauskas,	<i>nelaisvės namų Persimainymai</i>	mai trumpoji	leidykla LRS	2010	4.(6)
Almis Šimulynas,	<i>Tėvonija</i>	proza trumpoji	leidykla LRS	1998	4.(6)
Šarūnas Janavičius, Jurgis	<i>Tada ir mes Namuose ant</i>	proza trumpoji	Tyto alba	2001	4.(5)
Peleckis- Kaktavičius,	<i>Pasadnos ulyčios: dar po</i>	prisiminti mai	Valstybinis leidybos	1991	4.(5)
Leonas	<i>dvidešimties metų</i>		centras		
Venclovas, Petras Čigriejus,	<i>Edvardas ir Julė Sugrįžusi upė</i>	romanas trumpoji	Litimo Amžius	1999 1996	4.(5) 4
Henrikas Algis Staniulis, Tomas	<i>Į riedantį traukinį</i>	proza trumpoji	LRS	1998	4
Žvirinskis, Tadas	<i>Jalmos serbentai</i>	proza trumpoji	leidykla Versus	2008	3.8
Gimberis, Jurgis	<i>Mišiugino dienoraštis</i>	trumpoji proza	Santara	1999	3.(3)
Razauskas, Dainius	<i>Pavasario daina</i>	esė	Naujoji Romuva	2010	3.(3)
Spraunius, Arūnas	<i>Profesionalų godos...</i>	trumpoji proza trumpoji	Versus aureus	2007	3.(3)
Mikulėnaitė, Ema	<i>Visada čia</i>	proza	Vaga	1995	3
Rudokas, Tomas Arūnas	<i>Poetas ir prostitutė</i>	romanas	Europa	1994	2.(8)

Markevičius, Anielius	<i>Žaliaakė gyvatė</i>	romanas	LRS leidykla	1996	2.(7)
Daunys, Vaidotas	<i>Vilnius: vardas ir žodis</i>	esė	Regnum fondas	1993	2.(6)
Treinys, Pranas	<i>Šilojų midus</i>	pjesė	Vaga	2003	2.(5)
Brazauskas, Viktoras	<i>Pono Adomo odisėja</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	1998	2.(3)
Mušinskas, Danieliūs	<i>Gyvenimas kaip alibi</i>	trumpoji proza	Vaga LRS	1991	2.(3)
Mikailionis, Vaclovas	<i>Jotvingių laisvės šokis</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2012	2
Šileika, Antanas	<i>Pogrindis (Underground)</i>	romanas	Versus aureus	2012	2
Karnauskaitė, Elena	<i>Ievos laišakai iš Galudienių miesto</i>	esė	LRS leidykla	2012	1
Katkus, Laurynas	<i>Judantys šešėliai</i>	romanas	Tyto alba	2012	1
Ramonas, Antanas	<i>Balti praėjusios vasaros debesys</i>	trumpoji proza	Baltoji varnelė	1991	0.(8)
Jakimavičius, Liudvikas	<i>Gaisrininkų legendos</i>	pjesė	Dominicus lituanus	2011	0.5
Zaleckis, Leonardas	<i>Būtoji diena Pilnatis</i>	trumpoji proza	Technologij a	1998	0.(2)
Kunčius, Herkus	<i>linksmybės Tamsa ir</i>	esė	LRS leidykla	1999	0.(1)
Parulskis, Sigitas	<i>partneriai</i>	romanas	Alma littera	2012	0
Almenas, Kazys	<i>Lietingos dienos Istorijos apie narsųjį riterį</i>	romanas	Versus aureus	2012	0
Grajauskas, Gintaras	<i>Tenksalotą ir drakoną misterį Kaindlį</i>	trumpoji proza	Tyto alba	2012	0
Morkūnas, Vidas	<i>Reportažas iš</i>	trumpoji	LRS	2012	0

	<i>kiaušinio Kitaip nebūtų</i>	proza	leidykla		
Rakauskas, Mečys	<i>žemiškas gyvenimas</i>	romanas	Lututė	2008	0
Razauskas, Domantas	<i>Dzeno istorijos</i>	trumpoji proza	Dominicus lituanus	2012	0
Venclovas, Petras	<i>Iš tamsos į tamsą</i>	romanas	Versus aureus	2012	0

2 priedas. Literatūros premijomis apdovanotos knygos

Autorius	Pavadinimas	Žanras	Leidykla	Metai	Literatūros premiin skaičius
Martinaitis, Marcelijus Juknaitė, Vanda Sabaliauskaitė, Kristina Šerelytė, Renata Kalinauskaitė, Danutė Granauskas, Romualdas Rastauskas, Rolandas Zurba, Algimantas Šoblinskaitė, Violeta Mušinskas, Danielius Šikšnelis, Juozas Kalvaitis, Vladas Ivanauskaitė, Jurga	<i>Mes gyvenome</i> <i>Šermenys</i> <i>Silva rerum</i> <i>Mėlynbarzdžio vaikai</i> <i>Niekada nežinai</i> <i>Gyvulėlių dainavimas</i> <i>Kitas pasaulis</i> <i>Savūnė</i> <i>Vilkų marti</i> <i>Kalno</i> <i>saugotojas Kryžiau žalio</i> <i>medžio Svečias iš</i> <i>Magadano Miegančių drugelių</i> <i>tvirtovė</i>	prisiminimai romanas romanas romanas trumpoji proza trumpoji proza esė romanas romanas trumpoji proza romanas trumpoji proza romanas	LRS leidykla Vaga Baltos lankos Alma littera Baltos lankos Presvika Apostrofa Vaga Nemunas Homo liber Vaga Nemunas Tyto alba	2009 1990 2008 2008 2008 1998 2004 1994 2003 2006 2000 2008 2005	4 2 2 2 2 2 2 2 2 2 2 2 1

Sabaliauskaitė, Kristina	<i>Silva rerum II</i>	romanas	Baltos lankos	2011	1
Dauguvietytė, Galina	<i>Post scriptum</i>	prisiminimai	Tyto alba	2006	1
Černiauskaitė, Laura Sintija	<i>Benedikto slenksčiai</i>	romanas	Alma littera	2008	1
Čepulis, Apolinaras	<i>Likimo upė</i>	romanas	Alma littera	2003	1
Juknaitė, Vanda	<i>Išsiduosi. Balsu</i>	esė	LRS leidykla	2002	1
Granauskas, Romualdas	<i>Trys vienatvės</i>	romanas	LRS leidykla	2011	1
Kazragytė, Doloresa	<i>Ramybės nerimas</i>	trumpoji proza	Tyto alba	2010	1
Kunčinas, Jurgis	<i>Tūla</i>	romanas	LRS leidykla	1993	1
Papievis, Valdas	<i>Eiti</i>	romanas	LRS leidykla	2010	1
Aputis, Juozas	<i>Vieškelyje džipai</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2005	1
Urbonaitė, Audronė	<i>Posūkyje – neišlėk</i>	trumpoji proza	Tyto alba	2005	1
Vilimaitė, Bitė	<i>Papartynų saulė</i>	trumpoji proza	Tyto alba	2002	1
Juknaitė, Vanda	<i>Tariamais iš tamsos</i>	esė	LRS leidykla	2007	1
Fomina, Aleksandra	<i>Mes vakar buvom saloje</i>	romanas	Kitos knygos	2011	1
Navakas, Kęstutis	<i>Du lagaminai sniego</i>	esė	Tyto alba	2008	1
Parulskis, Sigitas	<i>Trys sekundės dangaus</i>	romanas	Baltos lankos	2002	1
Šerelytė, Renata	<i>Balzamuotojas Karūnos</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2006	1
Marčėnas, Rimantas	<i>spindesio apakinti</i>	romanas	Alma littera	2007	1
Beresnevičius, Paruzija	<i>Paruzija</i>	romanas	Tyto alba	2005	1

Gintaras Černiauskaitė,	<i>Medaus mėnuo</i>	romanas	LRS leidykla	2011	1
Laura Sintija Juozaitis,	<i>Ryga-niekieno civilizacija</i>	esė	Alma littera	2011	1
Arvydas Juozaitis,	<i>Karalių miestas</i>	esė	Eglės leidykla	2006	1
Arvydas Parulskis,	<i>be karalių Sraigė su</i>	trumpoji proza	Baltos lankos	2006	1
Sigitas Šerelytė,	<i>beisbolo lazda Ledynmečio</i>	romanas	Tyto alba	1999	1
Renata Gutauskas,	<i>žvaigždės Vilko dantų</i>	romanas	Vaga	1990	1
Leonardas Ivaškevičius,	<i>karoliai Madagaskaras</i>	pjesė	Apostrofa	2004	1
Marius Beresnevičius,	<i>Pabėgęs dvaras</i>	esė	LRS leidykla	2005	1
Gintaras Jonuškaitė,	<i>Eksperimentas</i>	esė	Gimtasis žodis	2005	1
Birutė Jasukaitytė,	<i>Marija Egiptietė</i>	romanas	Alma littera	2002	1
Vidmantė Čigriejus,	<i>Ir parnešė</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2011	1
Henrikas Algis Šlepikas,	<i>apynio kvapą Lietaus dievas</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2005	1
Alvydas Ruseckaitė,	<i>Marios vandens</i>	romanas	LRS leidykla	2010	1
Aldona Bubnys,	<i>Tas ryto</i>	romanas	LRS leidykla	2004	1
Vytautas Jurgis Jakučiūnas,	<i>laukimas Tėvynė</i>	romanas	LRS leidykla	2007	1
Andrius Bubnys,	<i>Balandžio</i>	romanas	Alma littera	2002	1
Vytautas Jurgis Zurba,	<i>plastėjime ...eina</i>	romanas	LRS leidykla	2000	1
Algimantas Zurba,	<i>...jai tešviečia</i>	romanas	LRS leidykla	2002	1

Algimantas					
Vilimaitė, Bitė	<i>Užpustytas traukinys Tylintys tekstai:</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	1996	1
Martinaitis, Marcelijus	<i>užrašai iš raudonojo sąsiuvinio</i>	prisiminimai	LRS leidykla	2006	1
Klimas, Ramūnas Jakučiūnas,	<i>Maskvos laikas</i>	romanas	LRS leidykla	2005	1
Andrius Martinkus,	<i>Lalagė</i>	trumpoji proza	Tyto alba	2011	1
Vytautas	<i>Dvylika lieptų</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2011	1
Aputis, Juozas	<i>Smėlynuose negalima sustoti</i>	romanas	LRS leidykla	1996	1
Čigriejus, Henrikas Algis	<i>Varna braukia ašarą</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2007	1
Bernotaitė, Sandra	<i>Gaisras</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2010	1
Toleikytė, Ieva	<i>Garstyčių namas</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2009	1
Meras, Icchokas Ramonas,	<i>Stotelė vidukelėj</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2004	1
Antanas	<i>Lapkričio saulė</i>	trumpoji proza	Vaga	1989	1
Laucė, Jonas	<i>Mirštančių dievų kerštas</i>	romanas	Vaga	2002	1
Skablauskaitė, Jolita	<i>Mėnesienos skalikas</i>	romanas	Vaga	1997	1
Gutauskas, Leonardas	<i>Sapnų teologija</i>	romanas	LRS leidykla	2006	1
Urnevičiūtė, Dalia	<i>Savaitė iš vidurio metų</i>	trumpoji proza	Vaga	1989	1
Kalvaitis, Vladas	<i>Sustiprinto režimo barakas</i>	romanas	Kauko laiptai	2011	1

Ignatavičius,	<i>Obelis katedros</i>	trumpoji proza Vaga		2005	1
Eugenijus Mikulėnaitė,	<i>aikštėje</i> <i>Nepaprastos</i>	trumpoji proza LRS leidykla		2002	1
Ema Jonuškaitė,	<i>istorijos</i> <i>Žalčių tiltas</i>	trumpoji proza LRS leidykla		2002	1
Birutė Čigriejus,	<i>Vieškeliukas pro</i>	trumpoji proza LRS leidykla		1999	1
Henrikas Algis Girdzijauskas,	<i>dobilus</i> <i>Palūkėk, mirtie</i>	romanas	LRS leidykla	2000	1
Vytautas Barauskienė,	<i>Vyžeikių</i>	trumpoji proza LRS leidykla		1998	1
Edita Daunys,	<i>karalienė</i> <i>Šeštoji diena</i>	esė	Santara	1995	1
Vaidotas Jonuškaitė,	<i>Rugių laukas</i>	trumpoji proza Aušra		1996	1
Birutė Bernotas,	<i>Pro dūmus:</i> <i>deimantais</i>	trumpoji proza LRS leidykla		1998	1
Albinas Kalytis,	<i>nusėtas</i> <i>Verksmo vieta</i>	romanas	Amžius	1995	1
Ričardas Plechavičiūtė,	<i>Nelyginiai metai</i>	trumpoji proza LRS leidykla		2008	1
Asta Dirgėla, Petras	<i>Ceremonijų</i> <i>knygos</i> <i>(Karalystė.</i> <i>Žemės keleivių</i> <i>epas)</i> <i>Misės, mano</i>	romanas	LRS leidykla	2002	1
Gimberis, Jurgis	<i>boba ir kiti</i> <i>reikalai</i>	trumpoji proza Eridanas		1999	1
Martinkus, Vytautas	<i>Simonija</i>	romanas	LRS leidykla	1997	1
Zingeris,	<i>Iliuzionas</i>	trumpoji proza Andrena		2000	1

Markas Girdzijauskas,	<i>Žiemos</i>	trumpoji proza	Naujoji	2010	1
Vytautas Ruseckaitė,	<i>metafizika</i>		Romuva		
Aldona Ptakauskaitė,	<i>Sidabro sodai</i>	trumpoji proza	Naujasis lankas	2004	1
Aistė Girdzijauskas,	<i>Ieškau darbo</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2003	1
Vytautas Šimulynas,	<i>Laiškai iš nelaisvės namų</i>	prisiminimai	LRS leidykla	1994	1
Šarūnas Čigriejus,	<i>Tėvonija</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	1998	1
Henrikas Algis Gimberis,	<i>Sugrižusi upė</i>	trumpoji proza	Amžius	1996	1
Jurgis Zaleckis,	<i>Mišiugino dienoraštis</i>	trumpoji proza	Santara	1999	1
Leonardas	<i>Būtoji diena</i>	trumpoji proza	Technologija	1998	1

3 priedas. Mokslininkų publikacijose nagrinėjamos knygos

Autorius	Pavadinimas	Žanras	Leidykla	Metai	Publikacijų skaičius
Gavelis, Ričardas Ivaškevičius,	<i>Vilniaus pokeris</i>	romanas	Vaga	1989	13
Marius Parulskis,	<i>Madagaskaras</i>	pjesė	Apostrofa	2004	10
Sigitas Ivanauskaitė,	<i>Trys sekundės dangaus Sapnų</i>	romanas	Baltos lankos	2002	8
Jurga Kalinauskaitė,	<i>nublokšti Niekada</i>	romanas	Tyto alba	2000	7
Danutė Ivanauskaitė,	<i>nežinai Ragana ir</i>	trumpoji proza	Baltos lankos	2008	6
Jurga Parulskis,	<i>lietus Nuogi</i>	romanas	Tyto alba	1993	6
Sigitas Ivaškevičius,	<i>esė drabužiai</i>	esė	Baltos lankos	2002	6
Marius Rastauskas,	<i>Žali</i>	romanas	Tyto alba	2002	6
Rolandas Kunčinas,	<i>Kitas pasaulis</i>	esė	Apostrofa	2004	5
Jurgis Šerelytė,	<i>Tūla</i>	romanas	LRS leidykla	1993	5
Renata Ivanauskaitė,	<i>Ledynmečio žvaigždės</i>	romanas	Tyto alba	1999	5
Jurga Čepaitė, Zita	<i>Placebas</i>	romanas	Tyto alba	2003	5
Papievis, Valdas	<i>Paulinos kelionė Vienos vasaros emigrantai Blanchisserie,</i>	romanas	LRS leidykla Baltos lankos	1996 2003	5 5
Kunčinas, Jurgis	<i>arba Žvėrynas – Užupis</i>	romanas	Tyto alba	1997	5

Ivanauskaitė, Jurga	<i>Miegančių drugelių</i>	romanas	Tyto alba	2005	4
Juknaitė, Vanda	<i>tvirtovė Išsiduosi.</i>	esė	LRS	2002	4
Ivanauskaitė, Jurga	<i>Balsu Agnijos</i>	romanas	Vaga	1995	4
Parulskis, Sigitas	<i>magija Trys pjesės</i>	pjesė	Baltos lankos	2006	4
Ivanauskaitė, Jurga	<i>Kelionė į Šambalą</i>	romanas	Tyto alba	1997	4
Parulskis, Sigitas	<i>Doriforė</i>	romanas	Baltos lankos	2004	4
Granauskas, Romualdas	<i>Raudonas ant balto</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2000	4
Radvilavičiūtė, Giedra	<i>Suplanuotos akimirkos</i>	esė	Baltos lankos	2004	4
Ivaškevičius, Marius	<i>Istorija nuo debesies</i>	romanas	LRS leidykla	1998	4
Kunčinas, Jurgis	<i>Glisono kilpa Benamių knygos</i>	romanas	Nemunas	1992	4
Dirgėla, Petras	<i>(Karalystė. Žemės keleivių epas)</i>	romanas	LRS leidykla	1997	4
Juknaitė, Vanda	<i>Šermenys</i>	romanas	Vaga	1990	3
Šerelytė, Renata	<i>Mėlynbarzdžio vaikai</i>	romanas	Alma littera	2008	3
Klimas, Ramūnas	<i>Maskvos laikas</i>	romanas	LRS leidykla	2005	3
Meras, Icchokas	<i>Stotelė vidukelėj</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2004	3
Skablauskaitė, Jolita	<i>Mėnesienos skalikas</i>	romanas	Vaga	1997	3

<i>Ceremonijų knygos</i>					
Dirgėla, Petras	<i>(Karalystė. Žemės keleivių epas)</i>	romanas	LRS leidykla	2002	3
Juknaitė, Vanda	<i>Stiklo šalis</i>	apysaka	LRS leidykla	1995	3
Čepaitė, Zita	<i>Moters istorija</i>	romanas	Tyto alba	2003	3
Šerelytė, Renata	<i>Vardas tamsoje</i>	romanas	LRS leidykla	2004	3
Ivaškevičius, Marius	<i>Artimas</i>	pjesė	Tyto alba	2002	3
Barauskaitė, Ugnė	<i>O rytoj vėl reikės gyventi</i>	romanas	Tyto alba	2002	3
Geda, Sigitas ir kt.	<i>Siužetą siūlau nušauti</i>	romanas	Baltos lankos	2002	3
Kunčius, Herkus	<i>Nepasigailėti Dušanskio Mindaugas –</i>	romanas	Versus aureus	2006	3
Užurka, Jonas	<i>karališkasis kraujas</i>	romanas	Eugrimas	2007	3
Gutauskas, Leonardas	<i>Laiškai iš Viešvilės Keturių sesučių</i>	romanas	Vaga	2001	3
Kasparavičius, Ramūnas	<i>darželis. Lietuvių Laimos teismas</i>	romanas	LRS leidykla	1998	3
Gutauskas, Leonardas	<i>Šešėliai</i>	romanas	LRS leidykla	2001	3
Dirgėla, Petras	<i>Alibi knygos (Karalystė. Žemės keleivių</i>	romanas	LRS leidykla	2004	3

	<i>epas)</i>					
	<i>Vilties pilnujų</i>					
	<i>knygos</i>					
Dirgėla, Petras	<i>(Karalystė. Žemės keleivių</i>	romanas	LRS leidykla	2003		3
	<i>epas)</i>					
Sabaliauskaitė, Kristina	<i>Silva rerum</i>	romanas	Baltos lankos	2008		2
Granauskas,	<i>Gyvulėlių</i>	trumpoji	Presvika	1998		2
Romualdas	<i>dainavimas</i>	proza				
Aputis, Juozas	<i>Vieškelyje</i>	trumpoji	LRS	2005		2
	<i>džipai</i>	proza	leidykla			
Marčėnas,	<i>Karūnos</i>					
Rimantas	<i>spindesio</i>	romanas	Alma littera	2007		2
	<i>apakinti</i>					
Beresnevičius, Gintaras	<i>Paruzija</i>	romanas	Tyto alba	2005		2
Jakučiūnas,	<i>Tėvynė</i>	romanas	LRS	2007		2
Andrius			leidykla			
Granauskas,	<i>Duburys</i>	romanas	LRS	2003		2
Romualdas			leidykla			
Jazukevičiūtė,	<i>Anarchistės</i>	romanas	Tyto alba	2007		2
Dalia	<i>išpažintis</i>					
Parulskis,	<i>Murmanti</i>	romanas	Baltos	2008		2
Sigitas	<i>siena</i>		lankos			
Ivanauskaitė, Jurga	<i>Pragaro sodai</i>	romanas	Nemunas	1992		2
	<i>Šiņnakt aš</i>					
Radvilavičiūtė, Giedra	<i>miegosiū prie sienos</i>	esė	Baltos lankos	2010		2
Erlickas,	<i>Knyga</i>	trumpoji	Tyto alba	1996		2
Juozas		proza				
Ivanauskaitė, Jurga	<i>Prarasta pažadėtoji</i>	romanas	Tyto alba	1999		2

Ivanauskaitė,	<i>žemė</i> <i>Ištremtas</i>	esė	Tyto alba	1996	2
Jurga	<i>Tibetas</i> <i>Jauno</i>				
Gavelis, Ričardas	<i>žmogaus</i>	romanas	Vaga	1991	2
Erlickas, Juozas	<i>memuarai</i> <i>History of</i> <i>Lithuania</i>	trumpoji proza	Tyto alba	2000	2
Blažytė, Vaida	<i>Geltona pieva</i>	romanas	LRS leidykla	2002	2
Geda, Sigitas ir kt.	<i>Siužetą siūlau</i> <i>nušauti</i> <i>Gero</i>	romanas	Baltos lankos	2002	2
Navakas, Kęstutis	<i>gyvenimo</i> <i>kronikos</i> <i>Bronzinė</i>	esė	LRS leidykla	2005	2
Šileika, Antanas	<i>moteris</i> <i>(Woman in</i> <i>Bronze)</i> <i>Sun-Tzu</i>	romanas	Versus aureus	2009	2
Gavelis, Ričardas	<i>gyvenimas</i> <i>šventajame</i> <i>Vilniaus</i> <i>mieste</i> <i>Gediminas –</i>	romanas	Tyto alba	2002	2
Užurka, Jonas	<i>nevainikuotas</i> <i>karalius</i>	romanas	Eugrimas	2004	2
Skablauskaitė, Jolita	<i>Liūnsargių</i> <i>moteris</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	1993	2
Kajokas, Donaldas	<i>Dykinėjimai</i>	esė	Regnum fondas	1999	2
Kunčius, Herkus	<i>Ornamentas</i>	romanas	Charibdė	2002	2
Kunčius,	<i>Gaidžių</i>	romanas	Charibdė	2004	2

Herkus Juodvalkė,	<i>milžinkapis Cukraus</i>	prisimini LRS		2000	2
Eglė	<i>kalnas Vytautas</i>	mai	leidykla		
Užurka, Jonas	<i>Didysis – nuo bėglio iki</i>	romanas	Kronta	2005	2
Andriuškevičius, Alfonsas	<i>monarcho Rašymas</i>	esė	Apostrofa	2004	2
Ramonas,	<i>dūmais Ramybės</i>	trumpoji	7 meno	1997	2
Antanas Mačiulytė-	<i>kalva</i>	proza	dienos Baltos		
Guilford, Irena Skablauskaitė,	<i>Glėbys</i>	romanas	lankos	2003	2
Jolita Gavelis,	<i>Kitas kraujas</i>	romanas	Vaga	2002	2
Ričardas Šerelytė,	<i>Taikos</i>	trumpoji	Alma	1995	2
Renata Radzevičiūtė,	<i>balandis</i>	proza	littera trumpoji LRS	1997	2
Undinė Skablauskaitė,	<i>Balandų ratas</i>	proza	leidykla		
Jolita Kunčinas,	<i>Strekaža</i>	romanas	Tyto alba	2003	2
Jurgis	<i>Septyniadangė</i>	romanas	LRS leidykla	2004	2
Kanovičius, Jakovas	<i>erdvė</i>	romanas	LRS leidykla	2000	2
Grigorijus	<i>Kasdien į karą</i>	romanas	LRS leidykla		
Kunčius,	<i>Ožiukas už porą skatikų.</i>				
Herkus Skablauskaitė,	<i>Nusišypsok</i>	romanas	Tyto alba	1996	2
	<i>mums, Viešpatie Būtasis</i>				
	<i>dažninis</i>	romanas	Tyto alba	1998	2
	<i>kartas Trečiasis</i>	trumpoji	LRS	2000	2

Jolita Martinkus,	<i>tūkstantmetis</i>	proza	leidykla			
	<i>Šuns mazgas</i>	trumpoji	LRS	2005		2
Vytautas Daunys,	<i>Vilnius:</i>	proza	leidykla			
	<i>vardas ir žodis</i>	esė	Regnum fondas	1993		2
Vaidotas Šoblinskaitė,	<i>Vilkų marti</i>	romanas	Nemunas	2003		1
Violeta Sabaliauskaitė,	<i>Silva rerum II</i>	romanas	Baltos lankos	2011		1
Kristina Černiauskaitė,	<i>Benedikto</i>	romanas	Alma	2008		1
Laura Sintija Papievis,	<i>slenksčiai</i>		littera LRS			
	<i>Eiti</i>	romanas		2010		1
Valdas Urbonaitė,	<i>Posūkyje –</i>	trumpoji	leidykla			
	<i>neišlėk</i>	proza	Tyto alba	2005		1
Audronė Juknaitė, Vanda	<i>Tariamais iš</i>	esė	LRS	2007		1
	<i>tamsos</i>		leidykla			
Šerelytė,	<i>Balzamuotojas</i>	trumpoji	LRS	2006		1
Renata Gutauskas,	<i>Vilko dantų</i>	proza	leidykla			
Leonardas Beresnevičius,	<i>karoliai</i>	romanas	Vaga	1990		1
	<i>Pabėgęs</i>	esė	LRS	2005		1
Gintaras	<i>dvaras</i>		leidykla			
	<i>Tylintys</i>					
Martinaitis,	<i>tekstai:</i>					
	<i>užrašai iš</i>	prisimini	LRS	2006		1
Marcelijus	<i>raudonojo</i>	mai	leidykla			
	<i>sąsiuvinio</i>					
	<i>Smėlynuose</i>					
Aputis, Juozas	<i>negalima</i>	romanas	LRS	1996		1
	<i>sustoti</i>		leidykla			
Čigriejus,	<i>Varna braukia</i>	trumpoji	LRS	2007		1
Henrikas Algis Ramonas,	<i>ašara</i>	proza	leidykla			
	<i>Lapkričio</i>	trumpoji	Vaga	1989		1
Antanas	<i>saulė</i>	proza				

Laucė, Jonas	<i>Mirštančių dievų kerštas</i>	romanas	Vaga	2002	1
Daunys, Vaidotas	<i>Šeštoji diena</i>	esė	Santara	1995	1
Martinkus, Vytautas	<i>Simonija</i>	romanas	LRS leidykla	1997	1
Ivanauskaitė, Jurga	<i>Kelionių alchemija Tarp pilkų debesų</i>	esė	Tyto alba	2009	1
Sepetys, Ruta	<i>(Between Shades of Grey)</i>	romanas	Alma littera	2011	1
Juknaitė, Vanda	<i>Formulė</i>	pjesė	Alma littera	2000	1
Buivydaitė, Irena	<i>Laimingojo namo melodramos Moterys</i>	romanas	Alma littera	1997	1
Vaitkevičiūtė, Daiva	<i>meluoja geriau Gyvenimas</i>	romanas	Magilė	2002	1
Kazragytė, Doloresa	<i>prieš gyvenimą</i>	prisimini mai	Baltos lankos	2008	1
Černiauskaitė, Laura Sintija	<i>Kvėpavimas į marmurą</i>	romanas	Alma littera	2006	1
Černiauskaitė, Eglė	<i>Visos Italijos dulkės</i>	romanas	Alma littera	2005	1
Parulskis, Sigitas	<i>Miegas ir kitos moterys</i>	esė	Baltos lankos	2005	1
Skablauskaitė, Jolita	<i>Sado sindromas</i>	romanas	LRS leidykla	2010	1
Černiauskaitė, Laura Sintija	<i>Artumo jausmas</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2005	1

Černiauskaitė, Laura Sintija	<i>Liučė čiuožia</i>	pjesė	LRS leidykla	2003	1
Černiauskaitė, Laura Sintija	<i>Kambarys</i>	trumpoji	Alma littera	2009	1
Jasukaitytė, Vidmantė	<i>jazmino krūme</i> <i>Kai mes</i>	proza	Alma romanas	2007	1
Erlickas, Juozas	<i>buvome vilkai</i> <i>Prisimynimai</i>	trumpoji	littera Tyto alba	2004	1
Kavtaradzė, Teklė	<i>Basomis po</i> <i>naktinį miestą</i>	romanas	Tyto alba	2007	1
Granauskas, Romualdas	<i>Vakaras,</i> <i>paskui rytas</i> <i>Baltų</i>	trumpoji	Leidybos proza centras	1995	1
Jonuškaitė, Birutė	<i>užtrauktukų</i> <i>tango</i>	romanas	LRS leidykla	2009	1
Beresnevičius, Gintaras	<i>Vilkų saulutė</i> <i>Ieškok</i>	esė	LRS leidykla	2003	1
Eidintas, Alfonsas	<i>Maskvos</i> <i>sfinkso</i>	romanas	Versus aureus	2006	1
Andriuškevičiu s, Alfonsas ir kt.	<i>Siužetą siūlau</i> <i>nušauti</i>	romanas	Baltos lankos	2002	1
Beresnevičius, Gintaras ir kt.	<i>Siužetą siūlau</i> <i>nušauti</i>	romanas	Baltos lankos	2002	1
Kanovičius, Jakovas	<i>Šėtono</i> <i>apžavai</i>	romanas	LRS leidykla	2008	1
Grigorijus Kajokas, Donaldas	<i>Lietaus migla</i> <i>Lu kalne</i>	esė	LRS leidykla	2002	1
Juodvalkis, Rimantas	<i>Žūklonių</i> <i>kaimo lobiai</i>	romanas	Gimtasis žodis	2007	1
Gavelis, Ričardas	<i>Vilniaus</i> <i>džiazas</i>	romanas	Vaga	1993	1
Kajokas, Ričardas	<i>Kazašas</i>	romanas	LRS	2007	1

Donaldas Tamošaitis,	<i>Vitaminų</i>	esė	leidykla LRS	2007	1
Regimantas Morkūnas,	<i>pardavėjas Puodukas</i>	prisimini	leidykla Bernardin	2012	1
Gendrutis	<i>kefyro ant palangės</i>	mai	ai.lt		
Skablauskaitė,	<i>Brudenis</i>	romanas	Vaga	2006	1
Jolita Zingeris,	<i>Grojimas</i>	romanas	Baltos lankos	2002	1
Markas	<i>dviese „Rezervatas“</i>				
Grajauskas,	<i>– Mergaitė,</i>	pjesė	LRS	2007	1
Gintaras	<i>kurios bijojo Dievas</i>		leidykla		
Jasukaitytė,	<i>Dievas miršta</i>	romanas	Homo	2003	1
Vidmantė Šerelytė,	<i>vienišas O ji tepasakė</i>	trumpoji	liber LRS	2001	1
Renata	<i>miau Septyni</i>	proza	leidykla		
Gavelis,	<i>savižudybės būdai</i>	romanas	Tyto alba	1999	1
Ričardas					
Bubnys,	<i>Svečias</i>	romanas	Santara	1998	1
Vytautas Jurgis					
Grajauskas,	<i>Erezija</i>	romanas	Baltos lankos	2005	1
Gintaras					
Martinkus,	<i>Žemaičio</i>	romanas	LRS	2009	1
Vytautas Kazragytė,	<i>garlėkys Kasdienybės</i>	esė	leidykla Gardenija	1999	1
Doloresa Balčiūnaitė,	<i>rožinis Išijo velnias</i>	romanas	Versus aureus	2005	1
Jonė Mikelinskas,	<i>Čia ir dabar</i>	romanas	Vaga	2006	1
Jonas Staponkutė,	<i>Lietumi prieš saulę</i>	esė	Apostrofa	2007	1
Dalia					

Kanovičius, Jakovas	<i>Našlių kelionės</i>	trumpoji LRS proza	LRS leidykla	2004	1
Grigorijus Žukauskaitė,	<i>Užkonservuot a rytdiena</i>	romanas	Virtuali knyga	2003	1
Ignė Beresnevičius,	<i>Ant laiko</i>	esė	Aidai	2002	1
Gintaras Ivaškevičius,	<i>ašmenų Išvaymas</i>	pjesė	Apostrofa	2012	1
Marius Kunčinas,	<i>Užėjau pas</i>	trumpoji LRS		2003	1
Jurgis Saja, Kazys	<i>draugą Nebaigtas</i>	proza trumpoji	leidykla Vaga	2003	1
Raižytė, Nijolė	<i>žmogus Moterys ir sraigės</i>	romanas	LRS leidykla	2003	1
Balbierius, Alis	<i>Trobelė ant debesies</i>	esė	Gimtasis žodis	2006	1
Kanovičius, Jakovas	<i>Žydų parkas</i>	romanas	Tyto alba	1998	1
Grigorijus Gutauskas, Leonardas	<i>Plunksnos. Kazbek Pelenai asilo kanopoje.</i>	romanas	Tyto alba	2003	1
Kunčius, Herkus	<i>Smegenų padažas.</i>	romanas	LRS leidykla	2002	1
Skablauskaitė, Jolita	<i>Ekskursija: Casa Mata Žolių kartumas</i>	romanas	Vaga	1990	1
Gavelis, Ričardas	<i>Prarastų godų kvartetas</i>	romanas	Tyto alba	1997	1
Kašauskas, Raimondas	<i>Gailestis</i>	trumpoji proza	Žuvėdra	2003	1

Kunčinas, Jurgis	<i>Kilnojamosios Röntgeno stotys Aplink</i>	romanas	Alma littera	1998	1
Zingeris, Markas	<i>fontaną, arba Mažasis</i>	romanas	Tyto alba	1998	1
Kasparavičius, Ramūnas	<i>Paryžius Visų gražiausia Paskutiniai</i>	romanas	LRS leidykla	2006	1
Gavelis, Ričardas	<i>žemės žmonių karta</i>	romanas	Vaga	1995	1
Ivaškevičius, Marius	<i>Kam vaikų</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	1996	1
Čepaitė, Zita	<i>Sekmą skausmą</i>	apysaka	Vaga	1990	1
Kanovičius, Jakovas	<i>Nukirstų medžių</i>	trumpoji proza	Leidybinė s sistemos	2000	1
Grigorijus Juozaitis, Arvydas	<i>šlamėjimas Laikraštis / 1</i>	romanas	LRS leidykla	2003	1
Kunčinas, Jurgis	<i>Menestreliai maks paltais</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	1996	1
Četrauskas, Teodoras	<i>Tarsi gyventa</i>	romanas	Charibdė	2004	1
Šerelytė, Renata	<i>Žuvies darinėjimas</i>	trumpoji proza	LRS leidykla Valstybini	1995	1
Mikelinskas, Jonas	<i>Nepagirtas tarp moterų</i>	romanas	s leidybos centras	1993	1
Kanovičius, Jakovas	<i>Nenusigręžki nuo mirties</i>	romanas	LRS leidykla	1992	1
Grigorijus Mikulėnaitė,	<i>Visada čia</i>	trumpoji	Vaga	1995	1

Ema Mušinskas,	<i>Gyvenimas</i>	proza trumpoji	Vaga	1991	1
Danielius	<i>kaip alibi Balti</i>	proza			
Ramonas, Antanas	<i>praėjusios vasaros</i>	trumpoji proza	Baltoji varnelė	1991	1
Kunčius, Herkus	<i>debesys Pilnaties linksmybės</i>	esė	LRS leidykla	1999	1

4 priedas. Studentų baigiamuosiuose darbuose nagrinėjamos knygos

Autorius	Pavadinimas	Žanras	Leidykla	Metai	Studentų baigiamųjų darbų skaičius
Granauskas, Romualdas Ivanauskaitė,	<i>Duburys</i>	romanas	LRS leidykla	2003	4
Jurga Radvilavičiūtė,	<i>Placebas</i>	romanas	Tyto alba	2003	3
Giedra Ivaškevičius,	<i>Suplanuotos akimirkos</i>	esė	Baltos lankos	2004	3
Marius	<i>Istorija nuo debesies Benamių knygos</i>	romanas	LRS leidykla	1998	3
Dirgėla, Petras	<i>(Karalystė. Žemės keleivių epas)</i>	romanas	LRS leidykla	1997	3
Gavelis, Ričardas Parulskis,	<i>Vilniaus pokeris Nuogi</i>	romanas	Vaga	1989	2
Sigitas Ivaškevičius,	<i>drabužiai</i>	esė	Baltos lankos	2002	2
Marius Parulskis,	<i>Žali</i>	romanas	Tyto alba	2002	2
Sigitas Parulskis,	<i>Trys pjesės</i>	pjesė	Baltos lankos	2006	2
Sigitas Šerelytė,	<i>Doriforė</i>	romanas	Baltos lankos	2004	2
Renata Dirgėla, Petras	<i>Mėlynbarzdžio vaikai</i>	romanas	Alma littera	2008	2
	<i>Ceremonijų knygos (Karalystė.</i>	romanas	LRS leidykla	2002	2

	<i>Žemės keleivių</i> <i>epas)</i> <i>Alibi knygos</i> <i>(Karalystė.</i> <i>Žemės keleivių</i>	romanas	LRS leidykla	2004	2
Dirgėla, Petras	<i>epas)</i> <i>Vilties pilnųjų</i> <i>knygos</i>				
Dirgėla, Petras	<i>(Karalystė.</i> <i>Žemės keleivių</i>	romanas	LRS leidykla	2003	2
Parulskis, Sigitas	<i>epas)</i> <i>Murmanti</i> <i>siena</i> <i>Bronzinė</i>	romanas	Baltos lankos	2008	2
Šileika, Antanas	<i>moteris</i> <i>(Woman in</i> <i>Bronze)</i>	romanas	Versus Aureus	2009	2
Kajokas, Donaldas	<i>Dykinėjimai</i> <i>Tarp pilkų</i> <i>debesų</i>	esė	Regnum fondas	1999	2
Sepetys, Ruta	<i>(Between</i> <i>Shades of</i> <i>Grey)</i>	romanas	Alma littera	2011	2
Parulskis, Sigitas	<i>Miegas ir kitos</i> <i>moterys</i>	esė	Baltos lankos	2005	2
Černiauskaitė, Laura Sintija	<i>Liučė čiuožia</i>	pjesė	LRS leidykla	2003	2
Beresnevičius, Gintaras	<i>Vilkų saulutė</i>	esė	LRS leidykla	2003	2
Jonuškaitė, Birutė	<i>Didžioji sala</i>	romanas	Vaga	1997- 1999	2
Keturakis,	<i>Kulka Dievo</i>	romanas	Nemunas	2002	2

Robertas Ivaškevičius,	<i>širdy</i> <i>Madagaskaras</i>	pjesė	Apostrofa	2004	1
Marius Parulskis,	<i>Trys sekundės</i> <i>dangaus</i>	romanas	Baltos lankos	2002	1
Sigitas Ivanauskaitė,	<i>Ragana ir</i> <i>lietus</i>	romanas	Tyto alba	1993	1
Jurga Kunčinas,	<i>Tūla</i>	romanas	LRS leidykla	1993	1
Jurgis Papievis,	<i>Vienos vasaros</i>	romanas	Baltos lankos	2003	1
Valdas Šerelytė,	<i>emigrantai</i> <i>Vardas tamsoje</i>	romanas	LRS leidykla	2004	1
Renata Ivaškevičius,	<i>Artimas</i>	pjesė	Tyto alba	2002	1
Marius Barauskaitė,	<i>O rytoj vėl</i>	romanas	Tyto alba	2002	1
Ugnė Gutauskas,	<i>reikės gyventi</i> <i>Laiškai iš</i>	romanas	Vaga	2001	1
Leonardas Sabaliauskaitė,	<i>Viešvilės</i> <i>Silva rerum</i>	romanas	Baltos lankos	2008	1
Kristina Beresnevičius,	<i>Paruzija</i>	romanas	Tyto alba	2005	1
Gintaras Ivanauskaitė,	<i>Pragaro sodai</i>	romanas	Nemunas	1992	1
Jurga Gavelis,	<i>Jauno žmogaus</i> <i>memuarai</i>	romanas	Vaga	1991	1
Ričardas Kunčius,	<i>Ornamentas</i>	romanas	Charibdė	2002	1
Herkus Juodvalkė,	<i>Cukraus</i>	prisimini mai	LRS leidykla	2000	1
Eglė Skablauskaitė,	<i>kalnas</i> <i>Septyniadangė</i>	romanas	LRS leidykla	2004	1
Jolita Černiauskaitė,	<i>erdvė</i> <i>Benedikto</i>	romanas	Alma littera	2008	1
Laura Sintija Gutauskas,	<i>slenksčiai</i> <i>Vilko dantų</i>	romanas	Vaga	1990	1

Leonardas Daunys,	<i>karoliai</i>					
Vaidotas Černiauskaitė,	<i>Šeštoji diena</i>	esė	Santara	1995		1
Laura Sintija Jasukaitytė,	<i>Kvėpavimas į marmurą</i>	romanas	Alma littera	2006		1
Vidmantė Erlickas,	<i>Kai mes buvome vilkai</i>	romanas	Alma littera	2007		1
Juozas Kanovičius,	<i>Prisimynimai</i>	trumpoji proza	Tyto alba	2004		1
Jakovas	<i>Šėtono apžavai</i>	romanas	LRS leidykla	2008		1
Grigorijus Kajokas,	<i>Kazašas</i>	romanas	LRS leidykla	2007		1
Donaldas Tamošaitis,	<i>Vitaminų pardavėjas</i>	esė	LRS leidykla	2007		1
Regimantas Skablauskaitė,	<i>Brudenis</i>	romanas	Vaga	2006		1
Jolita Zingeris,	<i>Grojimas</i>	romanas	Baltos lankos	2002		1
Markas Martinkus,	<i>dviese Žemaičio</i>	romanas	LRS leidykla	2009		1
Vytautas Staponkutė,	<i>garlėkys Lietumi prieš saulę</i>	esė	Apostrofa	2007		1
Dalia Beresnevičius,	<i>Ant laiko</i>	esė	Aidai	2002		1
Gintaras Saja, Kazys Kanovičius,	<i>ašmenų Nebaigtas žmogus</i>	trumpoji proza	Vaga	2003		1
Jakovas	<i>Žydu parkas</i>	romanas	Tyto alba	1998		1
Grigorijus Fomina,	<i>Mes vakar</i>	romanas	Kitos knygos	2011		1
Aleksandra Jasukaitytė,	<i>buvom saloje Marija</i>	romanas	Alma littera	2002		1
Vidmantė	<i>Egiptietė</i>					

Kalvaitis, Vladas Šerelytė, Renata	<i>Sustiprinto režimo barakas</i> <i>Vėjo raitelis</i> <i>Rudens ir</i>	romanas	Kauko laiptai LRS leidykla	2011 2010	1 1
Zingeris, Markas	<i>pavasario</i> <i>pasikalbėjimas</i>	romanas	Alma littera	2009	1
Sluckis, Mykolas Klimašauskas,	<i>Išsipildymas ne pagal Joaną</i> <i>Alfavilnius</i>	romanas	LRS leidykla Kitos knygos	2003 2008	1 1
Valentinas Parulskis, Sigitas	<i>Tamsa ir</i> <i>partneriai</i>	romanas	Alma littera	2012	1

5 priedas. Knygos, išleistos su valstybės parama

Autorius	Pavadinimas	Žanras	Leidykla	Metai	Paramos suma, LTL
Laucė, Jonas	<i>Mirštančių dievų kerštas</i>	romanas	Vaga	2002	23000
Gutauskas, Leonardas	<i>Daiktai</i>	romanas	LRS leidykla	2008	22000
Saja, Kazys	<i>Stulpininkas</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	1999	22000
Ignatavičius, Eugenijus	<i>Marso pilnatis</i>	romanas	LRS leidykla	2000	21900
Dauguvietytė, Galina	<i>Perpetuum mobile</i>	prisiminimai	Tyto alba	2002	21000
Kunčius, Herkus	<i>Pijoko chrestomatija Mergaitės,</i>	romanas	Versus aureus	2009	20000
Pikturna, Ignas	<i>merginos, moterys ir jūra</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	1999	18600
Skablauskaitė, Jolita	<i>Trečiasis tūkstantmetis Aplink fontaną,</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2000	18300
Zingeris, Markas	<i>arba Mažasis Paryžius</i>	romanas	Tyto alba	1998	17200
Šikšnelis, Juozas	<i>Mirties varos</i>	romanas	LRS leidykla	2008	17000
Dirgėla, Petras	<i>Jauno faraono vynuogynuose</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2008	17000
Čigriejus, Henrikas Algis	<i>Vieškeliukas pro dobilus</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	1999	16100
Dirgėla, Petras	<i>Ceremonijų knygos (Karalystė. Žemės keleivių</i>	romanas	LRS leidykla	2002	16000

	<i>epas)</i>					
Aputis, Juozas	<i>Vieškelyje džipai</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2005	16000	
Kanovičius, Jakovas	<i>Debesis, vardu Lietuva</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2009	16000	
Grigorijus Šimulynas, Šarūnas	<i>Tėvonija</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	1998	15800	
Mikelinskas, Jonas	<i>Žmogus ir jo legenda</i>	esė	LRS leidykla	2002	15800	
Treinyš, Pranas	<i>Atsisveikinimas su teatru Istorijos apie narsųjį riterį</i>	prisiminimai	Vaga	1998	15100	
Grajauskas, Gintaras	<i>Tenksalotą ir drakoną misterį Kaindlį Alibi knygos</i>	trumpoji proza	Tyto alba	2012	15050	
Dirgėla, Petras	<i>(Karalystė. Žemės keleivių epas)</i>	romanas	LRS leidykla	2004	15000	
Sabaliauskaitė, Kristina	<i>Silva rerum</i>	romanas	Baltos lankos	2008	15000	
Kajokas, Donaldas	<i>Kazašas</i>	romanas	LRS leidykla	2007	15000	
Martinkus, Vytautas	<i>Žemaičio garlėkys</i>	romanas	LRS leidykla	2009	15000	
Šerelytė, Renata	<i>Vėjo raitelis</i>	romanas	LRS leidykla	2010	15000	
Klimas, Ramūnas	<i>Maskvos laikas</i>	romanas	LRS leidykla	2005	15000	
Papievis, Valdas	<i>Eiti</i>	romanas	LRS leidykla	2010	15000	
Juknaitė, Vanda	<i>Tariamasis iš tamsos</i>	esė	LRS leidykla	2007	15000	
Ivanauskaitė, Ivanauskaitė,	<i>Kelionių</i>	esė	Tyto alba	2009	15000	

Jurga Skablauskaitė,	<i>alchemija</i>					
Jolita Barauskienė,	<i>Sado sindromas</i>	romanas	LRS leidykla	2010	15000	
Edita Jasukaitytė,	<i>Vyžeikių karalienė</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	1998	15000	
Vidmantė Ališanka,	<i>Aš nužudžiau savo dukterį</i>	romanas	Alma littera	2008	15000	
Eugenijus Eidintas,	<i>Gatvė tarp dviejų</i>	esė	Tyto alba	2012	15000	
Alfonsas Zurba,	<i>bažnyčių Erelio sparnų</i>	romanas	Versus aureus	2008	15000	
Algimantas Zurba,	<i>dvelksmas</i>		Gimtasis žodis			
Algimantas Zurba,	<i>Aritmija</i>	romanas	Gimtasis žodis	2007	15000	
Algimantas Baltakis,	<i>Gal taip reikėjo</i>	prisiminimai	Gimtasis žodis	2012	15000	
Algimantas Kajokas,	<i>Gimiau pačiu</i>	prisiminimai	Tyto alba	2008	15000	
Donaldas Vaičiūnaitė,	<i>laiku Ežeras ir kiti jį</i>	romanas	Tyto alba	2012	15000	
Judita Gustainis,	<i>lydintys asmenys</i>	prisiminimai	LRS leidykla	2009	15000	
Liudas Rastauskas,	<i>Mabre viešbutis</i>	romanas	LRS leidykla	2012	15000	
Rolandas Avyžius, Jonas Kunčius,	<i>kiti šešėliai Bermudų</i>	pjesė	Kultūros meniu	2011	15000	
Herkus Dirgėla, Petras Kanovičius,	<i>Ir išmuš tavo valanda Pilnatis</i>	romanas	LRS leidykla	2002	14700	
Jakovas	<i>linksmybės Vilties pilnujų</i>	esė	LRS leidykla	1999	14600	
	<i>knygos (Karalystė. Žemės keleivių</i>	romanas	LRS leidykla	2003	14500	
	<i>epas) Šėtono apžavai</i>	romanas	LRS leidykla	2008	14000	

Grigorijus						
Kasparavičius,	<i>Keturių sesučių</i>					
Ramūnas	<i>darželis. Lietuvių</i>	romanas	LRS leidykla	1998	14000	
Jonuškaitė,	<i>Laimos teismas</i>					
Birutė	<i>Baltų užtrauktukų</i>	romanas	LRS leidykla	2009	14000	
Kanovičius,	<i>tango</i>					
Jakovas	<i>Našlių kelionės</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2004	14000	
Grigorijus						
Almenas,	<i>Lietingos dienos</i>	romanas	Versus aureus	2012	14000	
Kazys						
Bubnys,	<i>Balandžio</i>	romanas	Alma littera	2002	13800	
Vytautas Jurgis	<i>plastėjime</i>					
Kunčinas,	<i>Grožio niekad</i>	trumpoji	Pasviręs	2001	13800	
Jurgis	<i>negana</i>	proza	pasaulis			
Kanovičius,						
Jakovas	<i>Veidai sutemose</i>	apysaka	LRS leidykla	2002	13800	
Grigorijus						
Noak, Jutta	<i>Petitio</i>	romanas	LRS leidykla	2012	13500	
(slapyvardis)						
Kutkaitis,	<i>Troja</i>	romanas	Sarogerma	1999	13500	
Pranas						
Šerelytė,	<i>Vardas tamsoje</i>	romanas	LRS leidykla	2004	13000	
Renata						
Jakučiūnas,	<i>Tėvynė</i>	romanas	LRS leidykla	2007	13000	
Andrius						
Survilaitė,	<i>Vila "Edelveisas"</i>	romanas	Tyto alba	2007	13000	
Janina						
Melnikas,	<i>Tolima erdvė</i>	romanas	LRS leidykla	2008	13000	
Jaroslavas						
Saja, Kazys	<i>Tas, kuris</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2007	13000	
Šileika,	<i>Pogrindis</i>					
Antanas	<i>(Underground)</i>	romanas	Versus aureus	2012	13000	
Treinyš, Pranas	<i>Aktorė</i>	romanas	Vaga	2001	12900	

Parulskis, Sigitas	<i>Doriforė</i>	romanas	Baltos lankos	2004	12600
Balbierius, Alis	<i>Vaivorykštė ir neandertalietis</i>	esė	LRS leidykla	2012	12500
Skablauskaitė, Jolita	<i>Septyniadangė erdvė</i>	romanas	LRS leidykla	2004	12000
Tamošaitis, Regimantas	<i>Vitaminų pardavėjas</i>	esė	LRS leidykla	2007	12000
Sluckis, Mykolas	<i>Išsipildymas ne pagal Joaną</i>	romanas	LRS leidykla	2003	12000
Martinkus, Vytautas	<i>Simonija Pelenai asilo kanopoje.</i>	romanas	LRS leidykla	1997	12000
Kunčius, Herkus	<i>Smegenų padažas. Ekskursija: Casa Mata</i>	romanas	LRS leidykla	2002	12000
Rastauskas, Rolandas	<i>Privati teritorija</i>	esė	Apostrofa	2009	12000
Parulskis, Sigitas	<i>Vėjas mano akys</i>	romanas	Baltos lankos	2010	12000
Mikelinskas, Jonas	<i>Dinozauro ausyje</i>	apysaka	LRS leidykla	2009	12000
Venclovas, Petras	<i>Edvardas ir Julė</i>	romanas	Litimo	1999	12000
Mikailionis, Vaclovas	<i>Jotvingių laisvės šokis</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2012	12000
Staniulis, Tomas	<i>Herbas ir varlės</i>	romanas	LRS leidykla	2003	11900
Jonuškaitė, Birutė	<i>Didžioji sala</i>	romanas	Vaga	1997- 1999	11700
Sadauskas, Romas	<i>Raibas gyvenimėlis</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2002	11700
Skablauskaitė, Jolita	<i>Kitas kraujas</i>	romanas	Vaga	2002	11600

Šimulynas,	<i>Rugiuose prie</i>	trumpoji	LRS leidykla	2001	11600
Šarūnas	<i>obelų</i>	proza			
Kunčinas,	<i>Pjūūti fjūūt! Arba</i>	romanas	LRS leidykla	2004	11400
Jurgis	<i>Netiesų dvaras</i>				
Gutauskas,	<i>Šešėliai</i>	romanas	LRS leidykla	2001	11300
Leonardas	<i>Išvyka prieš</i>				
Lankauskas,	<i>sutemas.</i>	romanas	Tyto alba	2002	11100
Romualdas	<i>Padegėjas</i>				
Morkūnas,	<i>Puodukas kefyro</i>	prisiminimai	Bernardinai.lt	2012	11000
Gendrutis	<i>ant palangės</i>				
Bernotas,	<i>Pro dūmus:</i>	trumpoji			
Albinas	<i>deimantais</i>	proza	LRS leidykla	1998	11000
Šoblinskaitė,	<i>nusėtas</i>				
Violeta	<i>Tyruliukuose</i>	trumpoji			
Aleksa,	<i>viskas gerai</i>	proza	Kauko laiptai	2012	11000
Gasparas	<i>Žiogas žvirblį</i>	esė	Kauko laiptai	2012	11000
Karnauskaitė,	<i>medžiojo</i>				
Elena	<i>Ievos laiškai iš</i>	esė	LRS leidykla	2012	11000
Venclovas,	<i>Galudienių miesto</i>				
Petras	<i>Iš tamsos į tamsą</i>	romanas	Versus aureus	2012	11000
Papievis,	<i>Vienos vasaros</i>				
Valdas	<i>emigrantai</i>	romanas	Baltos lankos	2003	10500
Šileika,	<i>Bronzinė moteris</i>				
Antanas	<i>(Woman in</i>	romanas	Versus aureus	2009	10000
Parulskis,	<i>Bronze)</i>				
Sigitas	<i>Trys sekundės</i>	romanas	Baltos lankos	2002	10000
Černiauskaitė,	<i>dangaus</i>				
Laura Sintija	<i>Benedikto</i>	romanas	Alma littera	2008	10000
Kalvaitis,	<i>slenksčiai</i>				
Vladas	<i>Sustiprinto režimo</i>	romanas	Kauko laiptai	2011	10000
Juknaitė, Vanda	<i>barakas</i>				
Radvilavičiūtė,	<i>Išsiduosi. Balsu</i>	esė	LRS leidykla	2002	10000
	<i>Šiņnakt aš</i>	esė	Baltos lankos	2010	10000

Giedra	<i>miegosiu prie sienos</i>					
Čigriejus,	<i>Varna braukia</i>	trumpoji	LRS leidykla	2007	10000	
Henrikas Algis Kavtaradzė,	<i>ašara Basomis po</i>	proza				
Teklė	<i>naktinį miestą Trobelė ant</i>	romanas	Tyto alba	2007	10000	
Balbierius, Alis	<i>debesies</i>	esė	Gimtasis žodis	2006	10000	
Granauskas, Romualdas	<i>Trys vienatvės</i>	romanas	LRS leidykla	2011	10000	
Navakas,	<i>Du lagaminai</i>	esė	Tyto alba	2008	10000	
Kęstutis Černiauskaitė,	<i>sniego Medaus mėnuo</i>	romanas	LRS leidykla	2011	10000	
Laura Sintija Parulskis,	<i>Sraigė su beisbolo lazda</i>	trumpoji	Baltos lankos	2006	10000	
Sigitas Čigriejus,	<i>Ir parnešė apynio</i>	trumpoji	LRS leidykla	2011	10000	
Henrikas Algis	<i>kvapą Užpustytas</i>	proza				
Vilimaitė, Bitė	<i>traukinys</i>	trumpoji	LRS leidykla	1996	10000	
Jakučiūnas,	<i>Lalagė</i>	proza	Tyto alba	2011	10000	
Andrius Martinkus,	<i>Dvylika lieptų</i>	trumpoji	LRS leidykla	2011	10000	
Vytautas Jonuškaitė,	<i>Žalčių tiltas</i>	proza	LRS leidykla	2002	10000	
Birutė Zingeris,	<i>Iliuzionas</i>	trumpoji	Andrena	2000	10000	
Markas Flick, Rokas	<i>Šiaurės Sachara Emigrantės</i>	romanas	Tyto alba	2010	10000	
Čepaitė, Zita	<i>dienoraštis</i>	esė	Alma littera	2011	10000	
Kazragytė,	<i>Lengvi vienatvės</i>	trumpoji	Baltos lankos	2007	10000	
Doloresa Marčėnas,	<i>atodūsiai</i>	proza				
Rimantas Šlepikas,	<i>Sosto papėdėje</i>	romanas	Alma littera	2009	10000	
	<i>Mano vardas –</i>	romanas	LRS leidykla	2012	10000	

Alvydas Zurba,	<i>Marytė</i>		Gimtasis	2010	10000
Algimantas Granauskas,	<i>Krisius</i>	romanas	žodis	2010	10000
Romualdas Parulskis,	<i>Kenotafas</i>	romanas	LRS leidykla	2005	10000
Ernestas Kaunaitė, Unė Šikšnelis,	<i>Kasdienybės</i>	esė	Tyto alba	2010	10000
Juozas Gailius,	<i>kunstkamera</i>	romanas	Žara	2011	10000
Antanas Andriuškevičius, Alfonsas Adomaitytė,	<i>Sudie, rytojau</i>	romanas	Vaga	2007	10000
Gintarė Marcinkevičiūtė (Mar), Birutė Staniulis,	<i>Surišti ir atrišti</i>	romanas	Aidai	2012	10000
Tomas Pocius,	<i>Pro mansardos</i>	esė	Apostrofa	2010	10000
Algirdas Kunčius,	<i>langą</i>	esė	Gimtasis	2010	10000
Herkus Areška, Vitas Černiauskas,	<i>Vėlyvieji tekstai</i>	esė	žodis	2007	10000
Rimantas Jonuškaitė,	<i>Vandenės užrašai</i>	esė	Kronta	2007	10000
Birutė Gimberis,	<i>Cinamonu</i>	prisiminimai	Baltos lankos	2004	10000
Jurgis Jakimavičius,	<i>Uranas-235</i>	romanas	LRS leidykla	2007	10000
Liudvikas Ignatavičius, Eugenijus	<i>Ponia Amnestija</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2007	10000
	<i>Išduoti, išsižadėti,</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2007	10000
	<i>apšmeižti</i>	proza	LRS leidykla	2007	10000
	<i>Kumelė vardu</i>	prisiminimai	LRS leidykla	2007	10000
	<i>Emilja</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2007	10000
	<i>Koridorių vilkas</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2011	10000
	<i>Užsagstyk mane</i>	trumpoji proza	Versus aureus	2009	10000
	<i>Jūs turite teisę</i>	trumpoji proza	Versus aureus	2010	10000
	<i>tylėti</i>	proza	LRS leidykla	2005	10000
	<i>Vamzdis</i>	esė	LRS leidykla	2005	10000
	<i>Kiparisų tamsa</i>	romanas	LRS leidykla	2005	10000

Morkūnas,	<i>Švęsti kosmose ir</i>	esė	Bernardinai.lt	2010	10000
Gendrutis	<i>tvarte</i>				
Saja, Kazys	<i>Skudurėlių takas</i>	prisiminimai	Petro ofsetas	2011	10000
Gutauskas,	<i>Šunų dainos</i>	trumpoji	Gimtasis	2011	10000
Leonardas		proza	žodis		
Sluckis,	<i>Laiko sūpuoklėse</i>	esė	LRS leidykla	2009	10000
Mykolas	<i>Susapnuoti</i>	trumpoji	LRS leidykla	2005	10000
Venclovas,	<i>gyvenimai</i>	proza			
Petras	<i>Decameron</i>	trumpoji	LRS leidykla	2011	10000
Kasparavičius,	<i>medicus</i>	proza			
Ramūnas	<i>Įkvėpimo auka</i>	prisiminimai	Baltos lankos	2010	10000
Panavas, Petras	<i>Sklepas ir kitos</i>				
Katkus,	<i>esė</i>	esė	LRS leidykla	2011	10000
Laurynas	<i>Ir mes praeiname</i>	esė	LRS leidykla	2011	10000
Platelis,	<i>Nežinomieji. Gimė</i>	trumpoji	LRS leidykla	2005	10000
Kornelijus	<i>rudas kūdikėlis</i>	proza			
Rimkevičius,	<i>Persimainymai</i>	trumpoji	LRS leidykla	2010	10000
Vytautas		proza			
Grybauskas,	<i>Judantys šešėliai</i>	romanas	Tyto alba	2012	10000
Almis	<i>Gaisrininkų</i>	pjesė	Dominicus	2011	10000
Katkus,	<i>legendos</i>		lituanus		
Laurynas	<i>Pono Adomo</i>	trumpoji	LRS leidykla	1998	9700
Jakimavičius,	<i>odisėja</i>	proza	Regnum	1999	9600
Liudvikas	<i>Dykinėjimai</i>	esė	fondas		
Brazauskas,	<i>Brandenburgo</i>	romanas	Gimtasis	2009	9500
Viktoras	<i>vartai</i>		žodis		
Kajokas,	<i>Prisimynimai</i>	trumpoji	Tyto alba	2004	9400
Donaldas	<i>Karklų rožės</i>	romanas	Alma littera	1999	9400
Juodvalkis,	<i>Namuose ant</i>	prisiminimai	Valstybinis	1991	9400
Rimantas	<i>Pasadnos ulyčios:</i>		leidybos		
Ričardas					
Erlickas,					
Juozas					
Kalytis,					
Ričardas					
Peleckis-					
Kaktavičius,					

	<i>dar po</i>		centras		
Leonas	<i>dvidešimties metų</i>				
Juodvalkė, Eglė Melnikas, Jaroslavas Šerelytė, Renata Čepaitė, Zita Kazragytė,	<i>Cukraus kalnas</i>	prisiminimai	LRS leidykla	2000	9300
	<i>Rojalio kambarys</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2004	9200
	<i>Mėlynbarzdžio</i>	romanas	Alma littera	2008	9000
	<i>vaikai</i>				
	<i>Paulinos kelionė</i>	romanas	LRS leidykla	1996	9000
	<i>Kasdienybės</i>	esė	Gardenija	1999	9000
Doloresa Gutauskas,	<i>rožinis</i> <i>Plunksnos.</i>	romanas	Tyto alba	2003	9000
Leonardas Kunčinas,	<i>Kazbek</i> <i>Menestreliai</i>	trumpoji	LRS leidykla	1996	9000
Jurgis Gutauskas,	<i>maksi paltais</i> <i>Sapnų teologija</i>	proza romanas	LRS leidykla	2006	9000
Leonardas Mikulėnaitė,	<i>Nepaprastos</i>	trumpoji	LRS leidykla	2002	9000
Ema Plechavičiūtė,	<i>istorijos</i> <i>Nelyginiai metai</i>	proza trumpoji	LRS leidykla	2008	9000
Asta Juodvalkis,	<i>Dviratis be vieno</i>	proza apysaka	Gimtasis	2006	9000
Rimantas Venclovas,	<i>rato</i> <i>Teateinie meilės</i>	apysaka	žodis Nemunas	2002	9000
Petras Vanagas,	<i>karalystė</i> <i>Peslių akademija</i>	prisiminimai	Petro ofsetas	2011	9000
Rimantas Staniulis,	<i>Diena, kurią</i>	trumpoji	Versus aureus	2008	9000
Tomas Karvelis, Ugnė	<i>verkiau visą</i> <i>Traukinių daugiau</i> <i>nebus</i>	proza romanas	Vaga	1997	9000
Spraunius, Arūnas Cieškaitė,	<i>Sulamita</i> <i>Pragara smurtas,</i>	romanas	LRS leidykla	1996	9000
Gražina	<i>dangaus</i>				

Morkūnas,	<i>ištikimybė</i> <i>Reportažas iš</i>	trumpoji	LRS leidykla	2012	9000
Vidas	<i>kiaušinio</i>	proza			
Ignatavičius,	<i>Obelis katedros</i>	trumpoji	Vaga	2005	8900
Eugenijus	<i>aikštėje</i>	proza			
Granauskas,	<i>Žodžio agonija</i>	esė	LRS leidykla	1999	8900
Romualdas					
Šerelytė,	<i>O ji tepasakė</i>	trumpoji	LRS leidykla	2001	8700
Renata	<i>miau</i>	proza			
Bernotaitė,	<i>Gaisras</i>	trumpoji	LRS leidykla	2010	8700
Sandra		proza			
Čepaitė, Zita	<i>Moters istorija</i>	romanas	Tyto alba	2003	8600
Žašinaitė,	<i>Akmeniniai</i>	apysaka	Gimtasis	2008	8500
Jurgita	<i>Avondalio namai</i>		žodis		
Kunčinas,	<i>Bilė ir kiti</i>	romanas	Vaga	2002	8400
Jurgis					
Černiauskaitė,	<i>Liučė čiuožia</i>	pjesė	LRS leidykla	2003	8200
Laura Sintija					
Keturakis,	<i>Kulka Dievo širdy</i>	romanas	Nemunas	2002	8200
Robertas					
Raižytė, Nijolė	<i>Moterys ir sraigės</i>	romanas	LRS leidykla	2003	8200
Kalytis,	<i>Juodanugarių</i>	romanas	Vaga	2002	8200
Ričardas	<i>laikai</i> <i>Tarp pilkų debesų</i>				
Sepetys, Ruta	<i>(Between Shades</i>	romanas	Alma littera	2011	8000
	<i>of Grey)</i>				
Fomina,	<i>Mes vakar buvom</i>	romanas	Kitos knygos	2011	8000
Aleksandra	<i>saloje</i>				
Parulskis,	<i>Tamsa ir</i>	romanas	Alma littera	2012	8000
Sigitas	<i>partneriai</i>				
Navakas,	<i>Gero gyvenimo</i>	esė	LRS leidykla	2005	8000
Kęstutis	<i>kronikos</i>				
Grajauskas,	<i>Erezija</i>	romanas	Baltos lankos	2005	8000
Gintaras					
Kasparavičius,	<i>Visų gražiausia</i>	romanas	LRS leidykla	2006	8000
Ramūnas					

Mušinskas, Danielius Jonuškaitė,	<i>Kalno saugotojas</i> <i>Eksperimentas</i>	trumpoji proza esė	Homo liber Gimtasis	2006 2005	8000 8000
Birutė Šlepikas,	<i>Lietaus dievas</i>	trumpoji proza	žodis LRS leidykla	2005	8000
Alvydas Granauskas,	<i>Kai reikės</i>	apysaka	LRS leidykla	2012	8000
Romualdas Kavtaradzė,	<i>nebebūti</i> <i>Nespalvota</i>	romanas	Tyto alba	2006	8000
Teklė Zurba,	<i>Melnragės</i>	romanas	Gimtasis	2005	8000
Algimantas Bubnys,	<i>akmenys</i> <i>Tolimi artimi</i>	prisiminimai	žodis Alma littera	2008	8000
Vytautas Jurgis Grajauskas,	<i>Možumynai</i>	esė	Versus aureus	2010	8000
Gintaras Venclovas,	<i>Meilės ir mirties</i>	apysaka	Vaga	2007	8000
Petras Šikšnelis,	<i>menas</i> <i>Banga atgal</i>	romanas	Versus aureus	2011	8000
Juozas Stankevičius,	<i>negrižta</i> <i>Diktantai sielai</i>	esė	LRS leidykla	2008	8000
Rimvydas Zubka, Kęstutis	<i>Pankas</i>	romanas	Pradai	1999	8000
Bieliauskas, Alfonsas Kunčinitė,	<i>Patogi moteris</i> <i>Klajonių</i>	romanas	Pradai	1996	8000
Karolina Gutauskas,	<i>paveikslai</i> <i>Palėpė. Musės</i>	esė	Tyto alba Vaga	2006 2007	8000 8000
Leonardas Petraitytė,	<i>Trys gyvenimai</i>	apysaka	Versus aureus	2009	8000
Astrida Morkūnienė,	<i>Su savimi ir</i> <i>tavimi</i>	trumpoji proza	Eglės leidykla	2010	8000
Vita Šoblinskaitė,	<i>Truputis lauktuvių</i>	esė	Nemunas	2009	8000
Violeta Degėsys,	<i>Kelionė į ten ir</i>	esė	Kronta	2007	8000

Liutauras Spraunius,	<i>atgal Profesionalų</i>	trumpoji	Versus aureus	2007	8000
Arūnas Razauskas,	<i>godos... Dzeno istorijos</i>	proza trumpoji	Dominicus	2012	8000
Domantas Adomaitytė,	<i>Šokis ant stalo</i>	proza esė	lituanus Gimtasis	2004	7800
Gintarė Ivaškevičius,	<i>Kam vaikų</i>	trumpoji	žodis	1996	7600
Marius Dirgėla, Petras Razauskas,	<i>Gyvenimo intriga Pavasario daina</i>	proza esė esė	LRS leidykla Algimantas Naujoji	2001 2010	7600 7500
Dainius Ivaškevičius,	<i>Žali</i>	romanas	Romuva Tyto alba	2002	7000
Marius Parulskis,	<i>Murmanti siena</i>	romanas	Baltos lankos	2008	7000
Sigitas Gutauskas,	<i>Vilko dantų</i>	romanas	Vaga	1990	7000
Leonardas Kalinauskaitė,	<i>karoliai Niekada nežinai</i>	trumpoji proza	Baltos lankos	2008	7000
Danutė Šoblinskaitė,	<i>Vilkų marti</i>	romanas	Nemunas	2003	7000
Violeta Šerelytė,	<i>Balзамuotojas</i>	trumpoji	LRS leidykla	2006	7000
Renata Eidintas,	<i>Ieškok Maskvos</i>	proza romanas	Versus aureus	2006	7000
Alfonsas Juodvalkis,	<i>sfinkso Žūklonių kaimo</i>	romanas	Gimtasis	2007	7000
Rimantas Mikelinskas,	<i>lobiai Čia ir dabar</i>	romanas	žodis Vaga	2006	7000
Jonas Toleikytė, Ieva	<i>Garstyčių namas</i>	trumpoji	LRS leidykla	2009	7000
Čigriejus, Henrikas Algis	<i>Sugrižusi upė</i>	proza trumpoji proza	Amžius	1996	7000
Grainytė, Vaiva	<i>Pekino dienoraščiai</i>	esė	Vaga	2012	7000

Degėsys,	<i>Prisiminimų</i>	esė	Alma littera	2010	7000
Liutauras Melnikas,	<i>prisiminimai</i>	trumpoji	LRS leidykla	2006	7000
Jaroslavas	<i>Pasaulio pabaiga</i>	proza	Alma littera	2003	7000
Avyžius, Jonas	<i>Viskas praeina</i>	romanas	Alma littera	2003	7000
Aputis, Juozas	<i>Maži atsakymai į didelius klausimus Apie trapesnį indą, undinėlę ir kiauliaganį, apie atkeliamus vartus ir nakties slėnį</i>	esė	Alma littera	2006	7000
Sakalauskaitė, Eglė	<i>Katinas Temzėje</i>	romanas	Versus aureus	2011	7000
Anra, Aneta	<i>Netikras zuikis</i>	romanas	Versus aureus	2008	7000
Pukytė, Paulina	<i>Ant sapnų tilto</i>	esė	Apostrofa	2008	7000
Eglė	<i>Porcija</i>	esė	Alma littera	2003	7000
Baliukonė, Onė	<i>Dzen, dzen</i>	romanas	Vaga	2007	7000
Mačiukevičius, Jonas		trumpoji	Kitos knygos	2008	7000
Jaras, Ramūnas	<i>Isto(e)rija apie šoferį Sofiją Langai į prekyvietę Ožkelė giedojo</i>	proza	Kitos knygos	2011	7000
Spraunius,		romanas	Vaga	1998	7000
Arūnas	<i>gluosnyje</i>	romanas	De Libris	2011	7000
Katilius,	<i>Betoninė kriauklė</i>	romanas	Vaga	2004	7000
Viktoras	<i>Kazbekija: jo kapas nežinomas</i>	romanas	Versus aureus	2008	7000
Žilevičius,	<i>Žvėris eina</i>	trumpoji	LRS leidykla	1996	7000
Rimantas	<i>miegoti</i>	proza	Naujoji	2011	7000
Janavičius, Dalia	<i>Mėnulio</i>	trumpoji	Romuva	2008	7000
Kuklys, Algis	<i>dezertyrai</i>	proza	Versus aureus	2008	7000
Rudokas,	<i>Jalmos serbentai</i>	trumpoji	Versus aureus	2008	7000
Tomas Arūnas		proza	Versus aureus	2008	7000
Daugirdas,		trumpoji	Versus aureus	2008	7000
Romas		proza	Versus aureus	2008	7000
Žvirinskis,		trumpoji	Versus aureus	2008	7000

Tadas Markevičius,		proza				
Anielius Janavičius,	<i>Žaliaakė gyvatė</i>	romanas	LRS leidykla	1996	7000	
Jurgis Staponkutė,	Tada ir mes	trumpoji proza	Tyto alba	2001	6700	
Dalia Černiauskaitė,	<i>Lietumi prieš saulę</i>	esė	Apostrofa	2007	6500	
Laura Sintija Kunčius,	<i>Kvėpavimas į marmurą</i>	romanas	Alma littera	2006	6000	
Herkus Kunčius,	<i>Nepasigailėti</i>	romanas	Versus aureus	2006	6000	
Herkus Černiauskaitė,	<i>Dušanskio Gaidžių</i>	romanas	Charibdė	2004	6000	
Laura Sintija Balčiūnaitė,	<i>milžinkapis</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2005	6000	
Jonė Šinkariukas,	<i>Artumo jausmas</i>	romanas	Versus aureus	2005	6000	
Tomas Mikulėnaitė,	<i>Išijo velnias</i>	trumpoji proza	Kitos knygos	2008	6000	
Ema Vilutis,	<i>Šokis</i>	proza	LRS leidykla	2006	6000	
Mikalojus Povilas Švabaitė, Julija Petraitytė,	<i>Tu man papasakok</i>	trumpoji proza	LRS leidykla	2006	6000	
Astrida Čigriejus,	<i>Tortas</i>	esė	Tyto alba	2009	6000	
Henrikas Algis Šikšnelis,	<i>Stikliniai ramentai</i>	romanas	Vaga	2004	6000	
Juozas Aleksa,	<i>Šaktarpio metas:</i>	romanas	Versus aureus	2006	6000	
Gasparas Kunčius,	<i>Tirškalius Liepa</i>	trumpoji proza	Vaga	2003	5900	
Herkus Genys,	<i>Ekvinokcijų</i>	trumpoji proza	Vaga	2003	5900	
	<i>žmonės</i>	proza	Vaga	2004	5500	
	<i>Apšlakstytas isopu</i>	romanas	Vaga	2003	5300	
	<i>Ēriukėlis stiklo ragais</i>	romanas	Vaga	2003	5300	
	<i>Ornamentas</i>	romanas	Charibdė	2002	5100	
	<i>Maištas prieš</i>	romanas	Vyturys	2001	5100	

Arvydas Ivaškevičius,	<i>giminę</i> <i>Madagaskaras</i>	pjesė	Apostrofa	2004	5000
Marius Skablauskaitė, Jolita	<i>Brudenis</i>	romanas	Vaga	2006	5000
Saja, Kazys	<i>Nebaigtas žmogus</i>	trumpoji proza	Vaga	2003	5000
Kunčinas,	<i>Užėjau pas</i>	trumpoji	LRS leidykla	2003	5000
Jurgis Kašauskas,	<i>draugą</i> <i>Gailestis</i>	proza trumpoji	Žuvėdra	2003	5000
Raimondas Četrauskas,	<i>Tarsi gyventa</i>	romanas	Charibdė	2004	5000
Teodoras Kalytis,	<i>Verksmo vieta</i>	romanas	Amžius	1995	5000
Ričardas Kunčinas,	<i>Baltųjų sūrių</i>	romanas	Amžius	1995	5000
Jurgis Liegutė, Emilija	<i>naktis</i> <i>Apžavėtoji</i>	trumpoji proza	Kronta	2008	5000
Simana, Sonda	<i>Einantis kalnas</i>	romanas	Klaipėdos kultūrų komunikacijų centras	2010	5000
Kirkutis,	<i>Prastadienių</i>	esė	Žuvėdra	2011	5000
Vytautas Kavaliauskas,	<i>slinktys</i> <i>Atsisveikinimas</i>	romanas	Versus aureus	2007	5000
Tomas Bončkutė,	<i>Laukiniai</i>	trumpoji	Versus aureus	2007	5000
Genovaitė Morkūnienė,	<i>prisiminimai</i> <i>Dangaus eiliniai</i>	proza trumpoji	Eglės	2011	5000
Vita Treinys, Pranas	<i>vieversiai</i> <i>Šilojų midus</i> <i>Kitaip nebūtų</i>	proza pjesė	leidykla Vaga	2003	5000
Rakauskas, Mečys	<i>žemiškas</i> <i>gyvenimas</i>	romanas	Lututė	2008	5000

Ivaškevičius, Marius Staniulis, Tomas Sadauskas, Romas Jasukaitytė, Vidmantė Pocius, Algirdas Petraitytė, Astrida Četrauskas, Teodoras Ptakauskaitė, Aistė Fomina, Aleksandra Šerelytė, Renata	<i>Artimas</i> <i>Į riedantį traukinį</i> <i>Gyvenimas prie vieškeliuo</i> <i>Dievas miršta</i> <i>vienišas</i> <i>Ekskomisaras</i> <i>Šaktarpio metas:</i> <i>Mažoji Martukė</i> <i>Dangiškas</i> <i>kinematografas</i> <i>Ieškau darbo</i> <i>Nepaprastoji</i> <i>padėtis</i> <i>Balandų ratas</i>	pjesė trumpoji proza romanas romanas trumpoji proza romanas romanas trumpoji proza trumpoji proza trumpoji proza	Tyto alba LRS leidykla Žuvėdra Homo liber Žuvėdra Versus aureus Charibdė LRS leidykla LRS leidykla LRS leidykla	2002 1998 2009 2003 2004 2005 2007 2003 2004 1997	4800 4600 4200 4000 4000 4000 4000 3500 3500 3400
---	---	--	--	--	--